

INDLEDENDE STUDIER

OVER

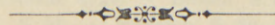
DE ÆLDSTE DANSKE STEDNAVNES BYGNING

AF

JOHANNES STEENSTRUP

AVEC UN RÉSUMÉ EN FRANÇAIS

D. KGL. DANSKE VIDENSK. SELSK. SKRIFTER, 7. RÆKKE, HISTORISK OG FILOSOFISK AFD. I. 3

KØBENHAVN

BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI

1909

INDHOLD.

Første Kapitel. Den Fremgangsmaade, som er fulgt i disse Studier, og det Maal, de sigte efter. 251 (7)—255 (11).

Den systematiske Undersøgelse af Stednavnene i Norge og Sverige. S. 7. — For at forberede et tilsvarende Værk for Danmark forsøges i dette Arbejde at finde Veje til en Løsning af de herhen hørende Spørgsmaal og at paavise almindelige Sætninger, som have været raadende i dansk Navnegivning. S. 8. — Oberst Emil Madsens Undersøgelser. S. 8. — Studier paa Generalstabskortene. S. 9. — Dr. Oluf Nielsens Arbejder. S. 10.

Andet Kapitel. Stednavnenes almindelige Bygning og S sammensætning 255 (11)—262 (18).

Hovedreglen er, at to Substantiver sammenknyttes. S. 11. — Sjældent er et beskrivende Adjektiv knyttet til et Substantiv. S. 12. — Møgel, Magle, Litle. S. 12. — Stor findes først sent i Middelalderen. S. 12. — Ny, Gammel, Nørre, Søndre. S. 14. — Navnets Forled er næsten aldrig en Præposition. S. 15. — Nogle Enkeltundersøgelser: Antvorskov, Fager-, Favr-. S. 16.

Tredie Kapitel. Anvendtes den bestemte, efterhængte Artikel i Stednavne? 263 (19)—265 (21).

Den bestemte, eftersatte Artikel anvendtes i det danske Sprog forholdsvis sjældent i den ældre Middelalder. S. 19. — I Stednavne fandtes den aldrig. S. 19. — Skagen, Kullen og enkelte andre forekomme i det 14de Aarh. S. 19. — Eksempler paa Stednavne, der ende paa -en, hvori dog ikke Artiklen er indgaaet. S. 20. — I Norge og Sverige helt anderledes. S. 21. — En Egn i Vendsyssel danner Undtagelse. S. 21.

Fjerde Kapitel. Fortsættelse. En Del usammensatte Navne med efterhængt Artikel 266 (22)—292 (48).

En Del Undtagelser fra den paaviste Hovedregel og disses store Betydning for Navnestudiet. S. 22. — Aasen. S. 22. — Ballen, Ballerne. S. 23. — Bliden. S. 24. — Bløden. S. 24. — Braaderne. S. 24. — Bunken. S. 25. — Daasen. S. 25. — Endelen. S. 26. — Even. S. 26. — Fjal, Fel. S. 26. — Flø(d)en, Flø(d)en. S. 28. — Gjødelen. S. 29. — Harken. S. 29. — Hegnedden. S. 30. — Hummingen. S. 30. — Hylken, Hulket. S. 31. — Hætten. S. 31. — Høllet. S. 32. — Jernen, Jernet. S. 32. — Jungen, Junget. S. 33. — Ledet. S. 34. — Lunen. S. 34. — Lungen. S. 35. — Mulen. S. 35. — Møsten. S. 36. — Oddingen. S. 36. — Osen. S. 37. — Pletten. S. 37. — Ruerne. S. 37. — Røllen. S. 38. — Skagen. S. 38. — Skiveren. S. 38. — Skjolden. S. 39. — Skvatten. S. 40. — Slogen, Sløjen, Slæjen. S. 40. — Smækken. S. 41. — Snagen. S. 41. — Snaren. S. 42. — Sneden. S. 42. — Snevren. S. 42. — Stevningen. S. 43. — Stubbene. S. 44. — Sudden. S. 45. — Sylten. S. 46. — Tasken. S. 46. Tornen. S. 47. — Tøtterne. S. 47. — Virket. S. 48.

Femte Kapitel. Bøjningsendelser i Stednavne 292 (48)—295 (51).

I Kong Knuds Gavebrev 1085 findes Bøjningsendelser i Stednavne, men i K. Valdemars Jordebog næsten ingen; i Norge og Sverige holdt de sig til en meget senere Tid. S. 49. — Stednavne i Pluralisform. S. 49. — Sæd, Sædder. S. 50.

Sjette Kapitel. Fortsættelse. Er Endelsen -um en gammel Dativ Pluralis?

295 (51)—320 (76).

Sædvanlig tolkes Stednavne med Endelsen -um som sammensætninger med *hem*, Hjem. S. 51. — Bevis for, at her foreligger en gammel Dativform. S. 52. — Fortegnelse over alle Navne paa -um, -ium, -rum, -em, -hem, der maa komme i Betragtning ved Undersøgelsen af dette Spørgsmaal. S. 54. — Ejendommeligt er disse Navnes Korthed. S. 70. — Mange af dem pege paa bestemte Naturforhold, og en sammensætning med Hjem vilde ofte være usandsynlig. S. 71. — -ium er Dativform af de saakaldte -ja-Stammer. S. 72. — I de stundom forekommende Former -hum, -høm, -hem er h kun en særlig Lydbetegnelse. S. 74. — Flere Navne paa -rum ere sammensatte med Rum, aaben Plads. S. 75. — Tilbageblik paa Undersøgelsen. S. 75.

Syvende Kapitel. Endelser, der ere særegne for Stednavne. Stednavne, der ende paa -e, -ede, -ed 321 (77)—329 (85).

Findes der bestemte Endelser, som alene gøre Tjeneste ved Dannelsen af Stednavne? S. 77. — Navne, der ende paa -e og betyde Steder med en bestemt Trævækst. S. 77. — Aspe. S. 77. — Birke. S. 77. — Bøge. S. 78. — Ege. S. 78. — Elle. S. 78. — Eske. S. 79. — Espe. S. 79. — Hesle. S. 79. — En Liste over Navne paa -ede, -ed. S. 80. — Ere disse alle sammensatte med -with, Skov? S. 82. — Betydningen af Baste, Bast-, Bas-. S. 83.

Ottende Kapitel. Navnene paa -inge 329 (85)—340 (96).

Enkelte nyere Navne paa -inge ere dannede parallelt. S. 85. — Professor Elof Hellquist's Tydning af de gamle Navne paa -inge som sammensatte med Personnavne. S. 86. — Indvendinger mod denne Lære, særlig fordi disse Slægtnavne og Personnavne ellers ikke forekomme. S. 88. — Eksempler paa en Række danske -ing-Navne, hvis Stamord bestemt pege paa Naturforhold. S. 89. — Til -inge-Navnene svare ofte andre Navne med Grundordet i usammensat Skikkelse. S. 91. — Ligeledes findes en Række parallele -ing-Navne og -um-Navne, og disse sidste indeholde altid et Naturord. S. 92. — Det er meget tvivlsomt, om de engelske -ing-Navne indeholde et Personnavn; J. H. Rounds Undersøgelser. S. 93. — Usikkert er, hvorledes de tyske -ing-Navne skulle tolkes; F. Kluges Indsigelse mod den sædvanlige Tydning. S. 95. — Nordens eller Danmarks Navne af denne Art maa i hvert Fald tolkes selvstændigt. S. 96. — Med Hensyn til Jordsmon, Størrelse af Tilliggende og Tiden for deres Tilbliven udgøre -inge-Navnene en egen Klasse. S. 96.

Niende Kapitel. Nogle Undersøgelser over Endelserne -løse, -by, -sted, -køb, -bo og de Maader, hvorpaa de sammensættes 341 (97)—363 (119).

Fortegnelse over samtlige Navne, der ere sammensatte med -løse. S. 97. — Navne med Endelsen -løse, der have en afvigende Herkomst. S. 102. — Løse betyder Græsgang, Engslette. S. 104. — Ejendommeligheder ved Navnene paa -løse. S. 105. — -by. S. 106. — Stangby, Stavreby og Tjæreby. S. 107. — Bondeby, Karleby. S. 110. — Forleddet er ved -by især Benævnelse paa et Naturforhold. S. 111. — -sted. S. 111. — Stade. S. 113. — -køb sammensættes med Erhververens Navn. S. 113. — -bo. S. 115. — De forskellige Arter Forled ved -bothæ. S. 116.

Liste over Stednavne og deres sammensætningsled S. 120.

Fortegnelse over Skrifter,
hvis Titler ere anførte i forkortet Form.

- Aasen, Ivar. Norsk Ordbog. 1873.
- Act. Pont. — Acta Pontificum Danica, I. udg. af L. Moltesen, II.—III. af A. Krarup og J. Lindbæk. 1904—08.
- Adel. Brevk. — Danske adelige Brevkister. Ved A. Thiset. 1897.
- Bellander, O. R. Anteckningar om Westmanlands härader i fornda tider. 1869.
- Bidrag till kännedom om de svenska landsmälen ock svenskt folkliv. Bd. I—XXI.
- Bistum Schlesw. — Quellen zur Geschichte des Bistums Schleswig. Herausgegeben von R. Hansen u. W. Jessen, i Quellensammlung der Ges. f. Schl.-Holstein. Geschichte. VI. 1904.
- Blandinger, udg. af Universitets-Jubilæets danske Samfund. I—II. 1881—97.
- Brevbøger. — Kancelliets Brevbøger, 1551—60 udg. v. C. Bricka, 1561—88 ved L. Laursen. 1885—1906.
- Cod. Esr. — Codex Esromensis, ved O. Nielsen. 1880—81.
- D. Mag. — Danske Magazin, udg. af Det kgl. danske Selskab f. Fædrelandets Historie og Sprog. I—V. Række.
- D. A. M. — Diplomatarium Arna-Magnæanum, ed. Thorkelin. I—II. 1786.
- D. Svec. — Diplomatarium Svecanum. I—VI. 1. 1829—78.
- D. Vib. — Diplomatarium Vibergense, ved A. Heise. 1879.
- Dueholms Diplomatarium. Udgivet af O. Nielsen. 1872.
- Erslev, Kr. Testamenter fra Danmarks Middelalder. 1901.
- Espersen, J. C. S. Bornholmsk Ordbog. 1908.
- Falkman, Axel. Ortnamnen i Skåne. 1877.
- Feilberg, H. F. Bidrag til en Ordbog over jyske Almuesmaal. I—III. 1886—1908.
- Fritzner, Johan. Ordbog over det gamle norske Sprog. Omarbejdet Udgave. I—III. 1886—96.
- Fy. Aktst. — Aktstykker, udg. af Fyens Stifts litteraire Selskab. I—II. 1841—45.
- Hasse, P. Schleswig-Holstein-Lauenb. Regesten u. Urkunden. I—III. 1886—96.
- Hellquist, Elof. Om de svenska ortnamnen på -inge, -unge ock -unga, 1904, i Göteborgs Högskolas Årsskrift. X. 1.
- Hellquist, Sjönamn. Studier öfver de svenska sjönamnen, deras härledning ock historia, 1903—6, i Bidrag (se foran). XX.
- Hübertz, J. R. Aktstykker til Bornholms Historie. 1852.
- Jellinghaus, H. Holsteinische Ortsnamen, i Zeitschrift der Gesellschaft f. Schlesw.-Holstein. Geschichte. XXIX. 1899. 203 ff.
- Jy. Tingsv. — Gamle jyske Tingsvidner, udg. ved O. Nielsen. 1882.
- Kalkar, Otto. Ordbog til det ældre danske Sprog (1300—1700). I—IV. 1881—1907.
- Kok, Johannes. Stedsnavne, i Det danske Folkesprog i Sønderjylland. II. 1867.
- K. V. J. — Kong Valdemar den Andens Jordebog, udg. af O. Nielsen. 1873.
- Lund, G. F. V. Det ældste danske Skriftsprogs Ordforråd. 1877.
- Modin, Erik. Härjedalens ortnamn ock bygdesägner, i Bidrag (se foran). XIX. 2. 1902.
- Molbech, C. Dansk Dialect-Lexikon. 1841.
- Molb. o. Pet. — Udvalg af danske Diplomer og Breve, udg. af C. Molbech og N. M. Petersen. 1858.
- Nordlander, Johan. Jämtländska ortnamn, i Bidrag (se foran). XV. 2. 1899.
- Nordlander, J. Medelpads äldre bynamn. (Program, Högre allm. läroverk, Södermalm, 1903.)
- Norske Gaardnavne. I—IV, VI, VIII, XIV—XVI. 1897—1907.
- Oldemoder, udg. af O. Nielsen. 1869.
- Pr. Mbl. — Königl. Preussische Landes-Aufnahme. Messtischblätter, Schleswig.
- Registr. — Kong Frederik den Førstes danske Registranter; Danske Kancelliregistranter 1535—50; udg. af Kr. Erslev og W. Møllerup. 1879—82.
- Repert. — Repertorium diplomaticum regni Daniæ mediævalis. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen. Ved Kr. Erslev. 1894 ff.
- Rietz, J. E. Svenskt Dialekt-Lexikon. 1867.

- Ross, Hans. Norsk Ordbog. 1895.
- Rygh, O. Norske Gaardnavne. Forord og Indledning. 1898.
- Rygh, O. Norske Elvenavne. 1904.
- Sach, August. Das Herzogtum Schleswig. I—III. 1896—1907.
- Scr. — Scriptorum Rerum Danicarum, ed. J. Langebek. I—IX. 1772—1878.
- Styffe, C. G. Skandinavien under unionstiden. 2. uppl. 1880.
- Suhm, P. F. Historie af Danmark. I—XIV. 1782—1828.
- Sverges Ortnamn. Ortnamnen i Älvsborgs Län, utg. af kungl. Ortnamnskommittén. III, V, X, XII. 1906—8.
- Sønderj. Skatteb. Sønderjydske Skatte- og Jordebøger fra Reformationstiden. Ved F. Falkenstjerne og A. Hude. 1895—99.
- Tr. — Trap, J. P. Kongeriget Danmark. 3. Udgave, ved H. Weitemeyer. I—V. 1898—1906.
- Tr. — Hvor Bindtallet ikke er angivet, henvises der til: J. P. Trap. Statistisk-topografisk Beskrivelse af Hertugdømmet Slesvig. 1864.
- Weeke, C. Lunde Domkirkes Gavebøger. 1884—89.
- Æ. A. R. — De ældste danske Archivregistraturer. I—IV. 1854—85.

Med Hensyn til de gamle Navneformer bemærkes følgende. Foruden at jeg har bestræbt mig for at finde og fastslaa Navnenes gamle Former, har jeg tillige nævnt de Kilder, hvori de indeholdes. Dette sidste forekommer mig uundgaaelig nødvendigt, den blotte Angivelse af Navneformen og dens Aarstal kan ikke være tilstrækkelig; man bør give Midler til at kontrollere Anførselen og især til at bestemme dens Værdi, som i høj Grad beror paa den Kilde, hvori den findes. Pavebrevenes Navneformer ere næsten i de hyppigste Tilfælde forskrevne, Registraturer give ofte deres egen Tids, ikke det registrerede Brevs Stavemaade. Ved Henvisninger til de „Eldste danske Archivregistraturer“ vil derfor enhver forstaa, at Navnet, uagtet det tilføjede Aarstal, maaske kun viser sig i en Form fra Registreringstiden; ved Anførsler fra „Sorøbogen“ og „Næstvedbogen“ (i Scriptorum Rerum Dan. IV) har jeg som Regel undladt at tilføje noget Aarstal. Naar Henvisning til en Kilde ikke findes, er Grunden den, at jeg har faaet Navneformen paa anden Haand, uden at der i den vedkommende Hjemmel er henvist til en bestemt eller let tilgængelig Kilde; Sammenhængen vil dog let vise, om den er taget fra Traps, Falkmans, O. Nielsens eller andres Værker. Iøvrigt vil jeg bemærke, at naar ved Hjælp af Middelalderens Kilder den ældre Form af Navnet er slaaet tilstrækkelig fast, have Former fra det 16de Aarh. eller fra senere Tid ingen Værdi for Tolkningen, og derfor vil man som Regel i dette Tilfælde heller ikke finde dem angivne.

Beb., Bebyggelse, er benyttet som en almindelig Betegnelse for, hvad der ikke er en Landsby; det kan omfatte et enkelt Hus, flere Huse eller nogle Gaarde. Som Sb., Sogneby, er den By betegnet, hvori Sognets Kirke ligger. Naar der ved et Stednavn ikke er tilføjet enten Beb., Sb., Gaard eller Sædegaard, er Stedet en Landsby.

FØRSTE KAPITEL.

Den Fremgangsmaade, som er fulgt i disse Studier, og det Maal, de sigte efter.

Det skyldtes Professor SOPHUS BUGGE og var en af Frugterne af Sammenkomsten ved det første nordiske akademiske Møde i Kristiania 1896, at der blev dannet en Komité, der skulde sætte sig som Opgave at arbejde for en systematisk Undersøgelse af Nordens Stednavneforhold¹. Komitéen, der bestod af Professorerne OLUF RYGH, ADOLF NOREEN og JOH. STEENSTRUP, var af rent privat Natur, og unægtelig var ogsaa den Hovedtanke forbundet dermed at virke tilskyndende paa Professor Rygh, saaledes at denne udmærkede Forsker, der med Bistand af S. Bugge og Johan Fritzner havde tilvejebragt til Hjælp for Udgivelsen af Norges Matrikel et righoldigt Materiale til de norske Stednavnes Historie, tog fat paa den store Opgave at offentliggøre dette.

Og Rygh skred straks til Arbejdet. Han udsendte saaledes i det følgende Aar en hektograferet Redegørelse for, hvad der var udrettet i Norge for Indsamling af Materiale til Belysning af Stednavne, og hvilke Erfaringer man derved havde gjort. Regering og Storting ydede den store Sum, som Trykningen af Arbejdet over „Norske Gaardnavne“ skulde koste. Det mægtige Værk, hvis første Bind udkom 1897, er senere stadigt skredet frem. Efter Rygh's Død ere andre Videnskabsmænd traadte til ved Udgivelsen, og for Tiden ere, foruden „Forord og Indledning“, ialt 10 Bind udkomne.

Ogsaa i Sverige har man taget fat paa at løse den store Opgave. Efter en af Rigsantikvar HANS HILDEBRAND til Regeringen 1901 indgivet Indstilling om, at der maatte gøres Skridt til en systematisk Undersøgelse af Sveriges Stednavne, nedsatte Regeringen en Komité, som skulde tage fat paa de forberedende Undersøgelser og udarbejde den nærmere Plan for, hvorledes Arbejdet kunde udføres. Medlemmer af denne Komité vare foruden H. Hildebrand Professor NOREEN og Kammerraad G. THULIN. I Overensstemmelse med den af Komitéen fastslaaede Plan og Instruktion have derpaa Komitéens Hjælpere gennemvandret Älvsborgs Len fra Sted til Sted og opskrevet Navnene og deres Udtale, eller de have indsamlet i ældre Aktstykker de gamle Navneformer. Allerede 1906 kunde Komitéen udgive 3 Bind, der hvert omfatter et af Herrederne i Lenet, i de følgende Aar ere andre Bind fulgte efter.

¹ A. Noreen (i Svenska Kalendern 1906) og senere M. Kristensen (Danske Studier 1905, 192) have urigtigt henført dette til Filologmødet i Kristiania 1898.

Det vil være paa Tide, at Danmark snart følger i de to andre Rigers Spor og gør Skridt til en systematisk Undersøgelse af Stednavnene. Da vort Riges Omraade er saa langt mindre end Broderlandenes, vil desuden et saadant Arbejde her kunne gøres med langt færre Bekostninger.

Ethvert Bidrag, der kan ydes til at lette Forarbejderne ved et saadant Værk, maa vel have sin Fortjeneste. Det danske Medlem af den foran nævnte nordiske Komité har da ogsaa ved en Del Afhandlinger og Undersøgelser søgt at give Bidrag til en Tolkning af Danmarks Stednavne, og ligesaa har jeg ved Forelæsninger paa Universitetet søgt at vejlede yngre ved Forskninger af denne Art. Som et Bidrag i denne Retning fremkomme nu ogsaa de Studier, som jeg i det Følgende skal fremlægge; de danne Indledningen til en Række Undersøgelser over danske Stednavne, som jeg haaber efterhaanden at kunne offentliggøre.

Hvad der har staaet for mig som det Maal, jeg vilde stræbe efter, har fremfor alt været at finde Veje, ad hvilke man kunde naa til en sikrere Løsning af de herhen hørende Spørgsmaal, altsaa at udfinde de rigtige Metoder, hvorefter Studiet af Stednavne skulde foregaa, og at paavise almindelige Sætninger, som have været raadende i den danske Navnegivning. Selv om jeg har kaldt Navne fra andre Lande til Hjælp ved Tolkningen og ganske særligt har fundet udmærket Bistand i de andre nordiske Landes Stednavne, vil det dog ses, at jeg stadig har stræbt efter især at benytte det danske Materiale, at skaffe mig et stort Stof af danske Stednavne i deres ældre og nyere Former og at sammenstille disse paa saamange Maader som muligt. Jeg kan i det Hele sige, at jeg stadig har næret Frygt for at gaa til Udlandet, inden jeg paa alle Maader havde søgt at hente alt det ud af Stoffet, som det selv i Virkeligheden indeholdt.

En Hovedvej, som jeg har fulgt i mit Arbejde, er den, som Oberst EMIL MADSEN i sin Tid først for Alvor slog ind paa¹, nemlig at tolke Stednavnene ved Hjælp af de Natur- og Terrænforhold, som knytte sig til det enkelte Sted, og især at iagttage, hvilke Naturforhold der knytte sig til de genkommende bestemte Bestanddele af Navnene, deres Forled eller Efterled. Som Generalstabsofficer besad Oberst Madsen en betydelig Erfaring paa dette Omraade, og med sin Evne til at gøre gode Iagttagelser lykkedes det ham at belyse Betegnelser for mange Naturforhold og at forøge det Materiale af Navne, hvormed man hidtil havde arbejdet, med mange hidtil lidet kendte.

Imidlertid var aabenbart E. Madsen gaaet for vidt i Vurderingen af sine Iagttagelser i Naturen, saaledes naar han udtaler, at „næsten altid Endelsen i ethvert dansk Stednavn og ofte tillige Begyndelsen er Benævnelsen paa en eller anden Terrainform“, og „at det kun er forholdsvis faa Stednavne, der ere dannede ved Personnavne“ (S. 184 f.). Urigtigheden af denne Antagelse er ved mangfoldige Undersøgelser fra nyere Tid bleven klart godtgjort, og især er man naaet et betydeligt Skridt længere frem i den sikre Undersøgelse af Stednavnene, efter at man har kunnet paavise, at bestemte Endelser ere sammensatte med et Natur-

¹ Annaler for nordisk Oldkyndighed 1863. Sjølandske Stednavne 179 ff., Samsøs Stednavne 364 ff.

forhold, medens ved andre Endelser Forledet er et Personnavn, og efter at man har kunnet godtgøre, at i denne Henseende faste Regler gjorde sig gældende, fra hvilke der kun sjælden findes Undtagelser. En anden Indsigelse maatte gøres mod Oberst Madsens Afhandling, nemlig at Tolkningen ofte var sproglig urigtig, og at særlig hans stærke Fremdragning af Angelsachsisk som Hjælp til Tydningen dels i Almindelighed ikke kunde forsvares, dels rundt om i sin Anvendelse kom til at støde an mod Sprogenes Udvikling og Lydregler.

For nylig er Emil Madsen gaaet endnu videre ad den Vej, han i sin Tid betraadte for Danmarks Vedkommende, idet han i Geografisk Tidsskrift for 1899—1902 (Bd. XV S. 153 ff., Bd. XVI S. 3 ff.) har skrevet en „Udsigt over den geografiske Udbredelse af nogle i Danmark forekommende Stednavnsklasser“. Her forfølger Forfatteren en stor Del af de i vort Lands Stednavne optrædende vigtigste Endelser ud over hele Europa, idet han overalt søger at betragte Stednavnene i Forhold til Jordsmon og Terræn. Men fra hele den Betragtningensmaade, hvorpaa denne Afhandling hviler, mener jeg rigtignok, at man maa tage bestemt Afstand. Medens vi nogenledes kunne kontrollere det hjemlige Materiale, vil man overfor Udlandets Navneformer være temmelig prisgivet, og ikke mindst naar man tager et saa vidtstrakt Omraade for sig og tilmed især bygger paa Kort, der angaa Nutiden. Fejlkilder ville her kunne frembyde sig ved hvert Skridt, hvad der ogsaa vil blive belyst ved Eksempler i det Følgende. Men især maa det hævdes, at hvert Lands Stednavne først og fremmest skulle tolkes ved deres egen Bistand. Det viser sig jo dog jævnligt, at det samme Ord, der er benyttet til Bygningen af Stednavne i ulige Lande, har i det ene Land en anden Betydning ligesom ogsaa en anden Værdi indenfor Folkets Kultur eller i Bebyggelseshistorien end i det andet, det kan tilhøre et langt tidligere eller et langt senere Tidspunkt end hos det andet Folk, og det Led, hvormed det sammensættes, kan være af en helt anden Art.

Der kan saaledes gøres væsentlige Indvendinger gældende mod enkelte Sider af E. Madsens Forskningsmaade, men den Hovedvej til Udforskningen af Navnene, som han har angivet, beholder dog stadig sin Betydning. Og den har jeg fulgt, idet jeg nøje har studeret de danske Stednavne i Forhold til Jordsmon og Naturforhold. Jeg har hertil benyttet vore udmærkede Generalstabskort¹, det vil sige Maalebordsbladene i Størrelse 1:20,000. For Slesvigs Vedkommende har jeg foruden den danske Generalstabs ældre Atlasblade (1:100,000) benyttet den preussiske Generalstabs fortrinlige Maalebordsblade (Landesaufnahme, 1:25,000). Uheldigst har jeg været stillet overfor de skaanske Provinser, idet der for Sveriges Vedkommende kun er udgivet Atlasblade i Størrelsen 1:100,000, og hvor fortræffeligt de end ere udførte, mangle de den detaillerede Karakteristik af Terrænet, som er nød-

¹ I denne Afhandling benytter jeg som Regel den Navneform, som findes i Traps Danmark. Hermed skal ingenlunde være udtalt nogen Dadel over Generalstabskortenes Navne. Ikke sjældent ere de rigtigere end Traps, og Bestræbelsen for at komme den ældre Skrivemaade af Navnet nærmere, hvor dettes Sammensætning og Tydning let ses, fortjener Anerkendelse, saafremt da ikke Navnet i nyere Tider har faaet en helt anden Form og en helt forskellig Udtale.

vendig for disse Studier; de have ikke Højdekurver, Navneforraadet er forholdsvis lille, især for alt hvad der ikke fremtræder som Bebyggelse. Jeg har saa meget mere beklaget, at jeg blev saa uheldigt stillet i denne Henseende, som netop de skaanske Landskaber med deres stærkt varierende Naturforhold kunde have ydet et udmærket Materiale for Studiet. Nogle Forsøg, som jeg har gjort paa at faa Til-ladelse til i Stockholm at benytte det Kortmateriale i en større Maalestok, som forefindes, men som ikke er offentliggjort, lykkedes ikke.

Jeg har iøvrigt ved Offentliggørelsen af disse Undersøgelser Grund til at nævne den Forsker, til hvem Studiet over de danske Stednavne staar i den største Gæld, nemlig Dr. OLUF NIELSEN. Efter at N. M. PETERSEN havde ført Granskningen af vore Stednavne ind i det rette Spor, har ingen udrettet saa meget for Navneforskningen som han. N. M. Petersen havde vist os, at det gjaldt om at lære Navnenes ældre og helst ældste Former at kende, og han havde redegjort for, hvorledes Stednavnenes Udseende og Form maatte ændres gennem Tiderne, idet de fulgte Sprogets og Talens almindelige Udvikling, ligesom han havde vist, hvor meget der kunde læres af et sammenlignende Studium af de andre nordiske Landes Navne¹.

Oluf Nielsens Fortjenester bestaa nu for det første i den overordentlige Udvidelse af vor Viden om Stednavnenes ældre Former, som han bragte til Veje ved Udgivelsen af en lang Række Kilder fra Middelalderen og fra senere Tider (saaledes ogsaa Præsteindberetninger fra det 17de Aarh.), ved talrige topografiske Arbejder, og endelig ved de indholdsrige Studier over Stednavne, som han offentliggjorde i „Blandinger, udgivne af Universitetsjubilæets danske Samfund“, I—II.

O. Nielsen havde gennemgaaet en sproghistorisk Uddannelse, han fulgte med i Videnskaben paa dette Omraade, og er der end fra Sprogmands Side ofte og med Grund gjort Indvendinger mod hans Slutninger, har han dog i mange Henseender fremdraget rigtige Udgangspunkter. Hans „Olddanske Personnavne“ byggede paa den Iagttagelse, at Stednavnene paa -lev, -stath, -thorp og -ryd ofte vare sammensatte med Personnavne, derved kunde han forøge vort Forraad af gamle Personnavne betydeligt; senere have andre Forskere kunnet paavise, at denne Sættelsesmaade var langt mere undtagelsesfri, end Nielsen troede, og at det regelbundne i Virkeligheden er en Hovedejendommelighed i den ældre Navnedannelse, saa at visse Efterled saa at sige uden Undtagelse blive sammensatte paa en bestemt Maade, saaledes nogle med Personnavne og da ikke med Betegnelser for Naturforhold, andre med de sidste og ikke med Personnavne.

O. Nielsen besad endvidere megen Iagttagelsessevne, han tog i sine Studier stadigt Hensyn til Stedernes Naturforhold, han var udrustet med et ejendommeligt historisk Instinkt og et sundt Blik, der gjorde, at han ikke gav sig forudfattede Hypoteser i Vold, derfor er der stadig megen Belæring at hente af hans Studier, selv om man naar til andre Resultater eller ret jævnlig har stærke kritiske Indvendinger

¹ Her henvises iøvrigt til en lærerig Fremstilling af „Nordisk Stednavnegranskning. Et historisk Overblik“, af Dr. Marius Kristensen, i Danske Studier 1905, 177 ff. Jfr. Dr. Kristensens Afhandling „Optegnelser af Stednavne“ i Fra dansk Folkemindesamling 77 ff.

at gøre eller kan dadle ham for Mangel paa Omhu. Man vil faa et tydeligt Indtryk af, ad hvor langt sikrere Veje og med hvor meget fastere Methode end i den tidligere Forskning Oluf Nielsens Studier gaa frem, naar man sammenligner disse med JOHANNES KOKS iøvrigt saa værdifulde Samlinger og Forklaringer af de slesvigske Stednavne i andet Bind af hans „Det danske Folkesprog i Sønderjylland“ (1867). Og om AXEL FALKMANS Arbejde „Ortnamnen i Skåne. Etymologisk försök“ (1877) maa man udtale, at Forfatteren i høj Grad mangler sikker Methode i Undersøgelsen, ligesom hans filologiske Kundskaber ere utilstrækkelige; dog indeholder Bogen et med stor Flid og Omhu tilvejebragt Materiale, og den gør derfor stadig Navneforskningen betydelige Tjenester.

Jeg berørte det regelbundne i den ældre Navngivning. Jeg har i tidligere Afhandlinger paavist, i hvilket Omfang faste Regler raade i den Maade, hvorpaa de ældre Navne byggedes; jeg har for flere S sammensætningsled kunnet oplyse, at det Procenttal, hvori Undtagelser vise sig, gennemgaaende kun er 3-4 mellem Hundrede, ligesom at disse Undtagelser som oftest ere let forklarlige¹. I det foreliggende Arbejde gaar jeg overalt ud fra denne Sætning, jeg undlader paa ethvert Punkt ved Betragtningen af Naturord — og det er især om saadanne, at denne Bog handler — at tage Hensyn til sammensatte Navne, hvis Forled efter Navnelovene er et Personnavn, idet Efterledet er -lev, -stad, -køb, -torp, -bøl, -ryd. Selv om altsaa et enkelt Stednavn med et af disse Efterled kunde for den umiddelbare Betragtning synes at have et Naturord som Forled og derfor at høre til en af Undtagelserne, vil det ikke blive inddraget i Undersøgelsen. Jeg kommer derved mulig til at miste et Bevismiddel, en Hjælper ved min Tolkning, men herpaa maa man hellere give Afkald end udsætte sig for den Usikkerhed og Fare, som en modsat Fremgangsmaade vilde medføre.

ANDET KAPITEL.

Stednavnernes almindelige Bygning og S sammensætning.

Det første Spørgsmaal, som en almindeligere Undersøgelse over Stednavnene maa søge at klare sig, er dette, hvorledes i det Hele de gamle Stednavne vare byggede.

Der fandtes i Danmark flere Stednavne, som kun bestod af et eneste Led (Bro, Eg, Ris o. s. v.), men det sædvanlige var jo dog, at Navnet var sammensat af to Led, et Forled og et Efterled, og Hovedreglen er, at det er to Substan-

¹ Hist. Tidsskrift 6. R. VI. 358 ff.; Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie 61 ff.; De danske Stednavne 13 f. Jfr. S. Nygaards lagttagelser om Navnene paa -bøl i H. Tidsskr. 7. R. I. 83 ff.

tiver, som sammenknytted paa denne Maade, idet to Betegnelser for Naturforhold eller et Naturord og et Bebyggelsesord forenes (Broskov, Egby, Risbjerg), eller idet et Personnavn sammenknytted med Betegnelsen for et Naturforhold eller en Bebyggelse. Naar Forledet er et Personnavn, vil dette som Regel staa i Ejeform, selv om Undtagelser findes. Naar derimod to Betegnelser for Naturforhold sammenknytted eller naar et Naturord forbindes med et Ord for Bebyggelse (Lundby, Søgaard), vil Forledet næsten aldrig være sat i Ejeform.

Det kunde synes naturligt, at man ogsaa dannede Stednavne ved at knytte et beskrivende Adjektiv til det Substantiv, som var valgt til det egentlige Bestemmelsesord, altsaa Navne som Dighærnæs, Dyupædal, Grafusin, Grønæbæc, Makleby, Røthæstænsore, Thrangædal. Disse Navne ere tagne af K. V. Jordebog, og de vise, at en saadan Navnedannelse fandtes. Alligevel maa det vist erkendes, at Navne af denne Art snarest hørte til Sjældenhederne, hvad ogsaa Jordebogen viser, idet der mellem dens tusinde Navne ikke forekommer mere end en 30 Stykker, og de findes især i Grænsebestemmelserne og i Herredsnavnene (Dapræhæreth, Schammæhæreth), i mindre Grad i Navnene paa egentlige Bebyggelser.

Imidlertid var der baade i hin ældre Tid og i en senere nogle Adjektiver, som jævnlig forekomme. Herhen hører først og fremmest Møgel, Magle og Litle. Stor kendtes ikke i det gamle Sprog. I K. V. Jordebog findes det saaledes ikke. Vi træffe det indenfor Provinslovene alene i Eriks Sjæll. Lov, og her kun i Sættensætningerne et Storhoved og en Stormaal, en Retssag om en større Værdi; *hvært hœuæth ær thær cumær in storhofthæ* (gen. plur.); *sæctærh um stor mal* (II. 74, III. 34)¹. I Oldnordisk kendes et Adjektiv *stórr*, stor, anselig, overmodig, ligesom ogsaa et Adverbium *stórum*, i høj Grad, men især anvendtes dog Ordet ved Sættensætninger med en forstærkende Betydning, *stórbú*, *stórhöfðingi*, *stórmál*, *Sigríðr hin stórráða*. I Danmark bliver ogsaa i den senere Del af Middelalderen stor meget lidt anvendt, næsten kun som forstærkende Led i et sammensat Ord.

I Stednavne vil man derfor heller ikke finde stor; derom vil man kunne overbevise sig ved at efterse Registret til *Scriptores Rerum Danicarum*. Her er kun anført en eneste By, som kunde synes at danne en Undtagelse, nemlig Storby, Ø. Egesborg S., Baarse H. (Tr. II. 943). Men af Navnets gamle Former fremgaar, at dets sidste Led i hvert Fald ikke er By, og at det første Led ofte fjerner sig langt fra Stor.

Vi have følgende Efterretninger om dette Sted. Kanniken i Roskilde Adam Bos († 1312) giver til Kannikebortet *bona in Storbythe* (Scr. III. 270). 1320 træffes Bestemmelse om dette Gods, som Adam Boosz *scotavit in Storbiiit in Burusæ H.* (Repert. I. 207). Junker Valdemar giver 1304 paa Dødslejet til Sorø Kloster Ejendomme i Bierghe, Schowthorp og *Storbid* (Scr. IV. 505, 530). Paa en Enkes Vegne skøder Væbneren Johannes Tuessøn *de Storby* 1380 paa Landsting noget Gods til Sorø Kloster (Scr. IV. 493). Samme Johannes Tuwonis *de Storbithæ* nævnes 1390

¹ Som Tilnavn for en og anden dansk Konge findes i de gamle Kongerækker Storlaten, og Star-kads Fader hed i Følge Saxo og andre Kilder Storverk.

(Repert. II. 358)¹. Tuuo Galen pantsætter 1378 3 Gaarde *in Storbete in Borhusa H. in par. Egespyre* (Repert. II. 200). 1386 udsteder samme Mand Skøde paa disse Gaarde (paa Plattysk): *an Ekspöre zöken . . . tu Störbede* (Rep. II. 251). 1392 nyt Salg af disse Gaarde *in Storbøthæ* (Repert. II. 379). Alle disse Kilder angaa den tidligere Sædegaard og den nuværende Landsby Storby i Baarse Herred, eller der er i hvert Fald intet til Hinder for at forstaa dem paa denne Maade. Men der findes endnu en Kilde, nemlig et Landstingsvidne fra Sjællands Landsting af 27 Juni 1464, hvor en Mand bortskøder en Gaard i Ringsted Herred efter Bemyndigelse af og som Værge i denne Sag for: *welborn quinne hosfrue Boældh aff Storbeth i Wester Eghædæ Soghen i Borrse Hereth liggende*². Dette har givet Anledning til at man har antaget tvende Storbyer, nemlig foruden det nævnte et andet, der har ligget i Vester-Egede Sogn i Tybjerg H. — dette forudsættes saaledes i Traps Danmark (II. 890) — og til dette har man henført flere af de anførte Kildesteder. Nu maa der imidlertid nødvendigvis være en Fejlskrift i Thingsvidnet, thi Vester-Egede Sogn ligger ikke i Baarse Herred, og det er ikke urimeligt at tænke sig Sognet Wester Eghædæ forvekslet med Egespyr, nu Øster-Egesborg, i hvilket Sogn Storby igger. I saa Fald sigte alle Kilder til samme Sted, og Sædegaarden siges jo overalt at ligge i Baarse Herred³; der har kun været eet Storbythe eller Storbete. Navnets sidste Led har endvidere ikke været -by, første Led har i to af Kildestederne Formen *stör-*, hvad der tyder paa, at Ordet er blevet udtalt paa en anden Maade end stor- og derfor er et helt andet Sammensætningsled. Bøndernes nuværende Udtale af Navnet lyder da ogsaa anderledes, nemlig Staarrby⁴.

Alle Sammensætninger med stor- ere derfor nyere Dannelser. Storeheddinge hed i K. V. Jordebog Hedding; i Kong Christophers Privilegium af 1441 kaldes den Hedinge, saaledes som den ogsaa hyppigst benævnedes gennem hele det 16de Aarh. Vilde man bestemtere skille den fra Lille Hedinge, hed den Hædingi maklæ, Hædinge maglæ (1261)⁵, og saaledes endnu 1510. Storing, Sogneby i Framlev H., hed oprindelig Rind, men fik i en nyere Tid som Modsætning til den i Nabosognet liggende By Lillering (Lillæ Rind) tilføjet et Forled⁶. Sognebyen Storvorde (Fleskum H.) hed 1345 Yterworthugh (Tr. IV. 436).

Skønt Købstæderne, ogsaa hvad Navngivningen angaar, i mange Henseender ere forud for det øvrige Land, overraskes man dog ved at træffe Storgaard allerede i et Testamente, som Thorkil Nielsens Enke Yda oprettede 1398; hun bortgav: *curiam meam in Symbershaffn dictam Thorkil Nielsz storegard*⁷.

¹ Jfr. Æ. A. R. I. 43: 1321 (?) Sterbethe, 142: 1396 Storbydhæ.

² Arn. Magn. IV. Nr. 6.

³ Det eneste Sted, som kunde vække Tvivl, er Brevet af 1304, som tillige angaar Gods i Skoverup, der ligger i Ulsø Sogn, et Nabosogn til V. Egede S. (Tr. II. 882), men heraf kan jo ikke drages nogen bindende Slutning.

⁴ I Registret til Scr. Rer. Dan. og i Kancelliets Brevbøger (1581, S. 389: Storbye) gengives Navnet i Nutiden som Staarby. Danske Atlas III. 86: Staabye.

⁵ Erslev, Testamenter 9 f.

⁶ O. Nielsen i Blandinger I. 242.

⁷ Erslev, Testamenter 167.

Ved Stednavne brugte man i den ældre Tid som Modsætning til *litle* magle, som har holdt sig til vore Dage. Naar vi komme over Lille Belt, bliver Formen derimod paa hele den jydsk Halvø lige ned til Ejder møgle. Dette er en Regel ganske uden Undtagelse, og vi kunne derfor endnu i vor Tid alene af Navneformerne Maglebjerg, Magleby, Maglekjær, Maglemose høre, at Stederne ligge i det østlige Danmark, medens Møgelbjerg, Møgelby, Møgelkjær og Møgelose ligge paa jydsk Grund. Hertil slutter sig en anden Ejendommelighed, at magle i det østlige Danmark jævnlig sættes efter Stednavnet, hvad der derimod ikke er Tilfældet i Jylland¹. Anvendelsen af magle i det østlige Danmark er saa meget mærkeligere, som man her baade i daglig Tale og i Litteraturen anvendte den samme Form møgel som i det vestlige Danmark.

Litle modsættes magle (Litlæhæreth, Littlæø), og dets Flertalsform er Sma (Smaængiæ, nu Sming).

Fremdeles findes som S sammensætningsled Ny og Gamæl — i K. V. Jordebog var endnu intet blevet gammelt, men der findes bl. a. Nyburgh, Nyköping, Nyhæreth, — dernæst Østræ og Væstræ, men især Nørræ og Syndræ. I K. V. Jordebog og gennem hele Middelalderen brugte man aldrig Nord- og Syd- som S sammensætningsled, ogsaa af den Grund kunne Byerne Nordrup ikke være sammensatte med Verdenshjørnet, men maa indeholde et Personnavn Nore; Herregaarden Nordskov i Salling Herred hed oprindeligt Scogsgard (Tr. III. 675).

Endvidere kan nævnes S sammensætninger med Talord, saaledes *tva*, *tu* eller *tv* — med en Form, som kendes fra *twigild*, *twimynt* — *Twywath*, Tvevad (Aasum H.); *Tvihuje* i Ørum Sogn ved Grenaa, forbundne ved et Mellemparti (Trap IV. 967); *Trywath*, Trevad (Fjends H.), det tredobbelte Vadested.

Det kendes meget vel fra Udlandet, at en Præposition er indgaaet som blivende Forled i et Stednavn; jeg behøver kun at erindre om Navne som Andermatt, Amsteg, im Hag, im Hof². I Sverige har Opmærksomheden været stærkt henledet paa denne Art Dannelser, og særlig har J. NORDLANDER fremdraget en Række Stednavne, som vistnok ere opstaaede paa denne Maade, saaledes naar en ældre Betegnelse for en Mands Hjemsted *firir Berghe* senere er bleven til *Förbärg*, naar et Sted, som først betegnedes som *Atberghum*, senere hed *Åbärg*, naar der lige overfor Valla paa den anden Side Sundet opstaar et Genvalla (1363 Geenwallum), og lige overfor Nässet en anden Odde kommer til at hedde Genäset. Andre saadanne Navne ere Nordanäng, Sunnan-

¹ I K. V. Jordebog 59 nævnes Myglæbæc ved Hallandsgrænsen, men foruden at Ordet maaske har en helt anden Herkomst, kunde denne Grænsebæk lige saa vel have et svensk Navn; i Sverige sagdes *mykil*.

Det angives, at der i Odense skal have været en Møglebro i Modsætning til andre Smaabroer, og i et Thingsvidne 1534 læses da ogsaa Møglebro, Møglebroport, se Fyenske Aktstykker I. 71 f.; Udgiverne udtale her: „Navnet er senere forvansket til Møllebro“. Engelstoft (Odense² 116, 145, 147, 152, 160, 187) kalder den ligeledes Møglebro og hævder det samme. Forholdet er dog ganske sikkert omvendt, Mølle er ved en Misforstaaelse i Thingsvidnet bleven gjort til Møgle. Paa Fyn sagde man ikke Møgle i Stednavne, og Kortene fra 1593, 1660 og 1760 have alle Møllebro. Ligesaa Danske Atlas III. 431.

² Kögel i Paul u. Braune, Beiträge XIV. 95 ff.

åna, Ofvanåker, Nedansjö, Utanskog¹. Iagttagelsen er utvivlsomt rigtig for Sveriges Vedkommende, kun forekommer det mig at fremgaa af Eksemplerne, at disse Dannelser saa godt som alle tilhøre en ret sen Tid.

Om Danmark gælder det for de ældre Tider, at der knap nok kan paavises Navne af denne Art. Saaledes ikke i K. V. Jordebog. Som Stednavne kan man jo nemlig ikke betragte en saadan Betegnelse som at Øerne Vest for Jylland nævnes som *Wæstæn land* eller at Gudmeherred deles i: *utæn scogh*, *ouæn scogh*, jfr.: *in Hallandia, quicquid habuerat super as*, ikke heller naar det ved Herrederne ved Kolding hedder: *de exactione domini tocky utæn wadn*, en Afgift af Hr. Tokes Len udenfor Vandet, det vil sige i den ved Rands Fjord og Gudsø Vig halvt udsondrede Del af Almundæ (senere Brusk) Herred, der kaldtes Elendæ² og som senere dannede Elbo H. Paa samme Maade gaar det med en Optegnelse i de lundske Gavebøger om Ærkebisp Uffes Gave af Jorder: *in Sanby .. Wæstænbæk .. colonia .. Østænbæk .. tres terre* (Scr. III. 430); der er her kun Tale om en Inddeling af Landsbyen Sandby eller en Bestemmelse af Jordernes Beliggenhed i den.

I Registret til Scriptorer nævnes som sammensatte med Præpositionerne østen-, vesten-, norden-, sønden-, kun ét Navn, nemlig Ostenfeld, hvis gamle Former ere 1352 Ostenfiold, Osternfyæl, 1407 Ostenvelde, 1424 Oestenvelde, senere i 15de Aarh. Ostenuelde, Osteuelde, Ostenfyolde, Osterfyolde³. Byens Navn er blevet tolket som Øster-Fjolde (Trap 241), men Byen Fjolde ligger bestemt Nord for og kun ubetydeligt Vest for Ostenfeld, hvorfor der snarest maa tænkes paa „Østen for“ det Naturforhold, som har givet baade Fjolde og den mellemliggende By Arnfjolde Navn (jfr. om Fjal, Fel, i Kapitel 4).

Paa Bornholm træffe vi endnu Præpositionen bevaret ved Gaardes og andre Bebyggelses Navne, uden at den er indgaaet som Led i Navnet. Her hedder den 48de Selvejergaard I Elled (Gst. 15), den 28de og 68de I Risene (Gst. 7, 14), den 29de Selvejergaard Ved Broen, den 11te Vornedgaard Ved Kirken (Gst. 14, 15). En Bebyggelse i Aaker Sogn hedder Under Klinton (Tr. III. 99). For Slesvigs Vedkommende kan nævnes nogle Bebyggelser Ved Hav (ve æ Hav) og Ved Aa (ve æ Aa) (Kok 433). I Købstæderne er denne Betegnelse for Gader vel bekendt: Ved Stranden (Kbhvn., Aalborg, Assens, Kalundborg), Bag Byen (Grenaa), Bag om Byen (Hørsholm), Bag Graven (Kalundborg), Bag Søen (Kolding) o. s. v.⁴

I Nutidens Navne kan man enkeltvis træffe Præpositionen indgaaet i Navnet, saaledes i nogle Navne Ovenskov, Underbjerg, Vestenbæk, og vistnok i Underlien, en Bebyggelse i Lerup og Tranum Sogne (Ø. Han H. Tr. IV. 166, 168).

¹ Nordlander i Vitterhets Akademiens Månadsblad 1896, 88 ff., Svenska Fornminnesfören. Tidskr. IX. 311 f., Jämtländska ortnamn (Bidrag XV. 2) 20 ff.

² O. Nielsen i K. V. Jordebog 11, 99 f. Steenstrup i Vid. Selsk. Oversigt 1896, 393.

³ Scr. VI. 574, 575, 577, 584, VII. 285, 474, 503, Sach, Schleswig I. 130, II. 328, Quellen z. G. des Bistums Schleswig, Registret, Sønderj. Skattebøger, Reg.

⁴ Knud Hansen og C. O. Jensen, Fortegnelse over Gader i Provinsbyerne. 1902.

Nogle Enkeltundersøgelser. Til Slutning skal jeg dvæle ved et enkelt Stednavn og en Gruppe af Stednavne, i hvilke man har ment, at et Adjektiv er indgaaet.

Antvorskov har man antaget sammensat med *øndverðr*, *øndurðr*, modvendt, fremad vendt, hørende til Begyndelsen, *øndverðr dalr*, Mundingen af en Dal¹, hvilket Ord kan indgaa i Stednavne, *Øndvert nes*. Hellquist forklarer to Søer i N. Tjust Herred i Kalmar Len Antvarden af dette Ord, idet de netop ligge overfor hinanden². Hvad nu det sjællandske Navn angaar, staves det i dets ældste Former paa ret ensartet Maade: K. V. Jordebog Andworhscogh, 1266 Andwarthæscogh (Dipl. Svec. I. 435), 1288 Andwardscogh, Andworthscogh (Repert. I. 86), 1370 Andworthscow, Andwortskov, 1454 Andwordskov (Scr. VII. 66, 69, 72)³.

Det forekommer mig, at især Ordets anden Stavelse, som stadig har en anden Vokal end i *øndverðr* eller *øndurðr*, maa vække Betænkelighed ved den fremsatte Tolkning. Dette Ord er ganske vist bleven paavist paa Dansk i nogle Breve fra Midten af det 15de Aarh. fra Hillerslev Herred og Mors, hvor der tales om, hvad der *aff andwordige*, *aff andwordagh* har ligget til en Gaard, altsaa fra Begyndelsen af, hvilket Udtryk svarer til oldn. *af øndverðu*, gl. sv. *af andwerthu*⁴. Men i Middelalderens ældre Tid maatte Ordet have samme Vokal som i det oldnordiske, om end senere Former efter Reglerne for danske Lydovergange naturligen vilde overgaa til *worth*, saaledes som F. Dyrhund har paavist. Dertil kommer, at man vel kan betegne et Næs som modvendt eller kalde en Tværdal saaledes eller angive et Fjelds Fod som begyndende⁵, medens man har vanskeligere ved at forbinde Ordet med en Skov eller dens Rand. Jeg vilde derfor snarest slutte mig til den af F. Dyrhund fremsatte og omhyggeligt begrundede Tolkning⁶, at vi her træffe et Mandsnavn *Andworth*, der vistnok oprindeligt er udgaaet fra *Arinwarðr*, et Navn, der forekommer paa en svensk Runesten⁷.

Det har endvidere været antaget, at Adjektivet fager, skøn, indgaar i en Række af Navne. Herhen vilde følgende Navne høre:

Favrbo, Sørslev S., Skippinge H., Tr. II. 492. — 1370 Faurebothe, Fawræbothæ (Scr. VII. 18, 27).

¹ N. M. Petersen (efter Finn Magnusen), Samlede Afhandlinger I. 170. E. Madsen, Tidsskrift f. Philologi VI. 276.

² Hellquist, Sjönamn 37 ff.

³ Om senere Navneformer se Registret til Scriptores.

⁴ Tydningen i Kalkars Leksikon (Antvorddag) kan ikke være rigtig, se derimod Dyrhund i nedenævnte Afhandling 298 ff.

⁵ Andvord, opr. Andverða, i Gudbrandsdalen, ved et højt Fjelds udskydende Fod mellem to Vandløb, Norske Gaardnavne IV. 1. 57.

⁶ Aarb. f. nord. Oldk. 1885. 297 ff.

⁷ Jørgen Olrik har nu (i Histor. Tidsskr. 8de R. I. 371 f.) sluttet sig til den af Dyrhund bekæmpede Opfattelse, hvilken han betegner som „saa nærliggende og saa at sige selvfølgelig“. — Olrik antager endvidere, at naar Saxo i sin Fortælling om Absalons første Kamp med Venderne ved Boslunde lader disse flygte ind i *juncta campis sylva*, skulde dette Udtryk netop indeholde Navnet Antvorskov. Det forekommer mig, at Saxo maatte have valgt et Udtryk, der var modsat *juncta*, dersom han vilde have gengivet *øndverðr*.

- Favrby, Store og Lille, omgivet af Skove, Hylleholt S., Fakse H. Tr. II. 877.
- Faverby, to Gaarde i Løgum Kloster S. Tr. 101. — 1548 Fourbyo (Sønderj. Skatteb. 387). Danckwart 1652 Fourby.
- Favrgaard, Odder S., Hads H. Tr. V. 162.
- „En Gaard, heder Fagre“ (1430) i Dybe S., Vandfuld H. Æ. A. Reg. III. 229. Tr. V. 510. O. Nielsen, Vandfuld H. 484.
- Favrgaard, forhen By paa Barsø, Løit S. Kok.
- Fauregaard, Bevtoft S., N. Rangstrup H. Tr. 82.
- Favrholm, Gaard i Frederiksborg Slotssogn. Tr. II. 116. — Fawrholm, Fawerholm, Fawreholm (Reg. til Scr. og Cod. Esr.).
- Favrholm, Gaard og Huse i Tandslet S. paa Als. Tr. 394.
- Favrholt, Aasted S., Horns H. Tr. IV. 59. — 1453 Favrholtgaard.
- Favrholt, Mark i Vollerup, Bjoldrup S. Kok.
- Favrholt, Ikast S., Hammerum H. Tr. V. 565. — 1340 Fogherholt. 1496 Fogerholt (Jydske Tingsv. 23).
- Favrholt, Lb., og Favrlund Huse, Seem S., Ribe H. Tr. V. 821. — 1280 Fogherhalt, Fogherolt (Oldemoder 21, 64).
- Favrholt, Gaard, Sindal S., Vennebjerg H. Tr. IV. 75.
- Favrholt, Gaard, Vrads S. og H. Tr. V. 229.
- Fagherholt, forhen By, Ø. Vram S., Gårds H. Falkman 121. — 1358 Fauraholth (Erslev, Test. 116), 14. Aarh. Faghreholt (Weeke 72, 305).
- Farhult, Sb., Luggude H. Falkman 121. — 16. Aarh. Fagerholt.
- Farhult, Långaröd S., Färs H.
- Fagerhult, Sb., N. Åsbo H.
- Favrhøj, fredlyst Rundhøj, Ferslev S., Horns H. Tr. II. 180.
- Fawernes, i et hallandsk Diplom 1379 (Repert. II. 218). P. v. Möller, Halland 303: Farvernes.
- Fagerred, Sb., Faurås H., Halland. Styffe 86: 1403 Faghrarydh.
- Favrskov, Lb. og Skov, Kjerte S., Baag H. Tr. III. 534.
- Favrskov, Hgd., med Skoven Favrskovholt, Lyngaa S., Sabro H. Tr. V. 124. — 1277 curia Farscogh (Scr. VI. 410), 1599 Farskov (Diplom. Viberg. 213).
- Favrskov, Holsted S., Malt H. Tr. V. 794.
- Favrvraa, Tyrstrup S. og H. Tr. 33. — o. 1460 Fagrora, o. 1509 Fogervra (Bistum Schleswig 249, 352). 16. Aarh. Fovervra(e), Foverfrae (Sønderj. Skatteb. 19, 57, 421 f., 456).

Man vil ved denne lange Række Eksempler paa Fager- som Forled først iagttagte, at dette viser sig temmelig sent; i K. V. Jordebog er der endnu ingen Eksempler derpaa, de ældste af Navnene kendes først ved Tiden 1270, nemlig Favrskov og Favrholt. Disse Efterled (jfr. Favrlund) ere da ogsaa de hyppigste. Men Favrskov skrives ikke blot 1277, men langt senere, Farskov, og det er derfor næppe et Adjektiv *fager*, hvormed Navnet er sammensat. Derimod træffe vi her det samme

Forled, som vi finde i Farris, den store Skov, som i Oldtiden har strakt sig over betydelige Strækninger af Landet indenfor Kolding Fjord og Haderslev Fjord og som har sat sig Spor i en Del Stednavne: Farresbæk, Farrissskov, Farrislund o. s. v. og ligeledes i Navnet paa en tidligere, mægtig Eg i Stepping Sogn Farriskongen¹.

Endnu mere studser man ved andre Navne. At Favrbj skulde være sammensat med et Adjektiv, vilde være noget ganske uhørt indenfor den hele Klasse af de med -by sammensatte Navne; de to Stednavne kunne da iøvrigt heller ikke føres tilbage til nogen gammel Tid. Dette kan derimod Favrbø, men atter her vil man undres over at se et Adjektiv anvendt og allermest over, at Skure og Boder skulde være karakteriserede paa en saadan Maade². Og i det Hele er det jo indenfor Navngivningen overraskende at træffe paa et Adjektiv, som snart anvendes paa Skov, Holt og Holm, snart paa Bod, By, Gaard og Vraa. Gaarden ved Lemvig med det usammensatte Navn Fagre maa jo ogsaa vække Opmærksomhed. Vi maa derfor antage, at der i mange af disse Navne indgaar et Substantiv Fawr, hvis Betydning vi nu ikke kende³.

Endelig kan det vist slaas fast, at saafremt Adjektivet fager virkelig skulde forekomme i et af de ældre Navne, kan det ikke være Stedets Skønhed og æsthetiske Værd, man har haft for Øje. Man har tænkt paa Egenskaber af mere materiel Art, paa Stedets frodige, friske og fyldige Natur⁴ eller paa dets økonomiske Brugbarhed⁵. Favrbj synes jo iøvrigt især at være indgaaet i Gaardes Navne, og disse høre som Regel hjemme i en senere Tid.

¹ Danske Atlas VII. 147; Trap V. 444 f.; Trap, Slesvig, Reg.; Sach, Schleswig I. 70 f., II. 123.

² N. M. Petersen, Saml. Afh. I. 170, med Henviisning til Finn Magnusen (Nyerup, Rejseagttagelser III. 22), der bemærker, at man her nyder en herlig Udsigt over Land, Sø og Øer.

³ Ved enkelte af de anførte Navne kunde man ogsaa tænke paa en Sættelse med Faar. H. Knudsen gør i sit Skrift om Strø Herred følgende meget nøgterne Bemærkning om Favrholt ved Frederiksborg (S. 27): „Angaaende Etymologien af Navnet Favrholt eller Fawrholt, da er det aabenbart, at dette Navn kan betyde saavel Manden Fagers, som den favre (skønne) Holm. Men da et Par andre nærliggende Holme, Oxeholm og Stueholm (d. e. Studeholm?), som det synes, havde Navn efter de Kreaturer, til hvis Græsning de benyttedes, kunde det samme være Tilfældet med Favrholt, der i saa Fald kunde antages at have været bestemt til Græsning for Faar og deraf have faaet sit Navn, hvilket den siden derpaa byggede Gaard beholdt“. Knudsen anfører ogsaa, at tre Holme i Roskildebjerg hedde Oxeholm, Studeholm, Væderholm.

Falkman (S. 121) udleder ikke de med Fager- sammensatte Navne af Adjektivet, derimod af et Personnavn Fagher. For denne Tydning kunde det tale, at Boder ofte sammensættes med et Personnavn (Favrbø), og at der findes en Fagersted Skov (Krønge S., Fuglse H. Tr. III. 217) og Landsbyerne Favstrup (Tyrstrup S. og H., Tr. 33) og Fogdrup eller Favdrup (Ravsted S., Slogs H., Tr. 158; o. 1500 Fowdrup, Foerdrup, Scr. VIII 52, 55 f., 58 f., 62 f., 157). O. Nielsen, Personnavne, nævner dog ikke et Navn Fager.

⁴ Rietz, Svenskt Dialektlexicon, bemærker, at den oprindelige Betydning af fager vist har været lysende, ved sin smukke Farve indtagende.

⁵ Se min Fremstilling af de ældre Stednavnes almindelige Karakter i De danske Stednavne 63 ff.

TREDIE KAPITEL.

Anvendtes den bestemte, efterhængte Artikel i Stednavne?

I ældre dansk Sprogbrug anvendte man i langt mindre Grad den bestemte, efterhængte Artikel end det senere og i vore Dage har været Tilfældet. Vore Sprog-mindesmærker fra det 13de Aarh. vise det klart nok. I Provinslovene hedder det: af Herred, i Sogn, bøde Konge tre Mark, føre i Gaard med sig, og Henrik Harpe-stræng skriver: gydes det i Øre, under Tunge. Først i Slutningen af det 13de Aarh. begynder Artiklen i Ordets Ende at anvendes hyppigere, og den bliver i Løbet af Middelalderen stadig almindeligere; i store Dele af Jylland anvendte man dog fra det 15de Aarh. eller tidligere det foran Ordet satte *e*¹.

Dette Forhold maatte jo ogsaa vise sig i Stednavnene.

Det vil naturligvis være vejledende at se, hvorledes Forholdene ere i Kong Valdemars Jordebog. I alle dens mange Fortegnelser og Opregninger træffes — paa én mulig Undtagelse nær — aldrig i Stednavne den eftersatte Artikel, og det er ligegyldigt, om Navnet er sammensat eller ikke. Derimod møder Artiklen os, naar vi komme udenfor Navnene, og i den Henseende er Markeskelsbestemmelsen fra Skaane oplysende (S. 41): *af Lyungsyo dam swa i dikæt withær Gøzscogh swa i Uglæhusæ dam synnæn wart a swa at dammæn i bækkæn* o. s. v. Altsaa kan Substantivet vel modtage en Artikelendelse, men det stivner, saa saare det er blevet til et Stednavn. Det eneste Navn, som synes at danne en Undtagelse, er Øræn, Ørum Borg i Hassing Herred i Thy; allerede Oluf Nielsen havde iagttaget denne Afvigelse: „det er mærkeligt at finde det bestemte Kendeord i et Stednavn“ (S. 124). Men der kan næppe være Tvivl om, at her maa foreligge en Fejlskrivning; Stedet hed jo dog fra gammel Tid Ørum, saaledes som en halv Snes andre jyske Byer og Gaarde.

Et af de ældste Eksempler paa den eftersatte Artikel haves i Skagen; det har denne Form i Processen mod Jens Grand²; i de bekendte Aktstykker af 1355 om Byens Oprindelse læses flere Gange Skaughen, men tillige: *a rivo inter Hosyo et Refen sito usque ad extremum Skaugheref*³. Ligeledes findes i det 14de Aarh. Kullen; om Palnatoke hedder det saaledes hos den saakaldte Thomas Gheysmer: *ut super collem Scanie Collæn suum magisterium ostenderit*; i Rydaarbogen læses dog: *munivit montem maritimum Scaniæ, qui Kolle dicitur*⁴.

Et tredje, ligeledes af Søfarende kendt Sted hedder i Roskildebogen: *in nundinis Drakøørn*⁵; den sædvanlige Form er dog Dragør. I samme Bog forekommer

¹ N. M. Petersen, Sproghistorie I. 153, 228; Dahlerup, Det danske Sprogs Historie 34, 149; Noreen i Paul's Grundriss I². 625, 645.

² Ser. Rer. Dan. VI. 359; Scagnen.

³ Suhm, Historie af Danmark XIII. 828.

⁴ Ser. Rer. Dan. II. 348, I. 155 jfr. III. 280 (Hamsfort): promontorium Kol. Saxo 487: Kolla rupis.

⁵ Ser. Rer. Dan. VII. 103.

Ysøørn om *Isøre*¹. Endog *Korsør* har i Pave Innocents VI's Brev 1361 faaet denne Endelse: *Korzorn*².

Af det udviklede vil fremgaa, at det aldrig vil være muligt at tolke noget som helst Stednavn, der ender paa -n og som bevisligt er gammelt, ved at udskille denne Endelse som en Artikel³. At saaledes -n i Navnet Fyn hører med til Ordets Stamme, fremgaa af dets urokkelige Tilknytning til Ordet, ogsaa naar det synes at have en Bøjningsendelse: *in Phiune*, ligesom *n* indgaaer i dets latinske Form *Feonia*; paa samme Maade bliver *Møøn Meonia*. Hven, K. V. J. Hvæthæn, svarer til oldn. Hvedn, ligeledes findes -n ved nogle andre Ønavne Stryn (Strynø), Wrysn, Vresen ved Nyborg (Rügen hed derimod Rø). Men ogsaa Steder inde i Landet ere dannede paa denne Maade, Lusen i Blekinge, Botn, Sø paa Hallandsgrænsen.

Vi have mange gamle Landsbyer, hvis Navne ende paa -en, men der er næppe Tvivl om, at her har fundet en Afkortning eller Ændring af Endelsen Sted, og at den oprindeligt har indeholdt -eng, -ing, -sten, -tun, -um, -vin eller lignende; en Artikel har Navnet i hvert Fald ikke indeholdt. Som Eksempler kan nævnes:

Fensten, Gosmer S., Hads H. Tr. V. 171. — K. V. J. Phynsten.

Galten, Galten S. og H. Tr. IV. 906. — K. V. J. Galtænhæreth.

Gjesten, Sb., Andst H. Tr. V. 783. — 13.—15. Aarh. Gæstæn, Gestæn, Gesten (Oldem. 68, 70, 96, 109), 1368 Gæsten (Scr. V. 560).

Højsten (udtalt Høsten), Dalby S., Faxe H. Tr. II. 885. — 1370 Høstæn, Høstenthorp (Scr. VII. 4).

Læsten, Sb., Sønderlyng H. Tr. IV. 712.

Nøtten, Ferslev S., Fleskum H. Tr. IV. 430. — 1501 Nøtting.

Orten, Varde Landsogn, V. Horns H. Tr. V. 722. — o. 1300 Ortæn (Oldem. 82), 1318 Oortum (Scr. V. 569: Oortin, men rettet af O. Nielsen, Danske Saml. II. 116), 1623 Ortum.

Ramten, Ørum S., Nørre H. Tr. IV. 966. — 1203 Ramptun (Scr. VI. 404), 1404 Ramptæn. Søften (Søvten), Sb., V.-Lisbjærg H. Tr. V. 119. — 1399 Suchten (Acta Pontif. II. 105), 1427 Sykten (Scr. VI. 469), 1439 Søwtum (Repert. III. 534).

Vejen, Sb., Malt H. Tr. V. 802. — 1280 Wægnæ, 1340 Weghn (Oldem. 15, 110).

Vitten, Sb., Sabro H. Tr. V. 125. — 1333 Wittin (Scr. VI. 477).

Man vil ved disse Navne ogsaa lægge Mærke til, at Endelsen aldrig slippes — man finder ikke Navnet stundom med, stundom uden -en — og ligeledes, at Endelsen indgaaer i Navne, som dannes ved, at et Led yderligere tilføjes (Galtænhæreth, Høstenthorp).

De danske Stednavne i Nutiden have, hvad den manglende Artikel angaar, bevaret den fra Oldtiden hafte Form. Der er ikke i senere Tider bleven føjet en Artikel til de gamle Navne, og de Navne, som ere givne i nyere Tid, ere som Regel

¹ Scr. VII. 121.

² Ny kirkeh. Saml. V. 850.

³ E. Madsens Udtalelse i Tidskr. f. Philologi (1864) VI. 266 f. om en oprindelig Artikel i Hveen, Fyen, Rügen, Møen, er derfor urigtig.

ikke blevne dannede med efterhængt Artikel. Men heri viser sig nu en karakteristisk Forskel fra Forholdene i Norge og Sverige.

Som Navnebrugen var i Danmark, var den i ældre Tid ogsaa i Norge. Navnet stod uden Artikel, og først i en følgende Tid hændte det meget ofte, at det fik Artiklen efterhængt, og især at den tidligere ubestemte Flertalsform blev ændret til en bestemt Enkelttalsform. Åsar hed det oprindeligt, men senere hen forandredes Åsar til Aasan; Bergar blev Bergan, Forsar Forsan, Liðir Lian¹. I Sverige er det gaaet paa lignende Maade, de gamle Navneformer fik i Tidernes Løb en Artikel tilføjet, især gjaldt det Navne paa Floder, Søer, Øer og Skove².

Der er herved opstaaet en ret vigtig Forskel mellem Stednavnene i Norge og Sverige paa den ene Side og de danske paa den anden, idet i de to Nabolande den bestemte Artikel nu er almindelig forekommende. Man kan vanskeligt angive ved Tal, hvor stor Forskellen er, men hvis vi i Danmark vilde anslaa Navne med bestemt Artikel til 2—3 p. C., vilde vi f. Eks. for Søndre Trondhjems Amt finde 40 p. C., og der er Egne af Norge, hvor Antallet vilde gaa op over 80 p. C. Hvad Sverige angaar, behøve vi kun at erindre om, hvordan saa at sige alle svenske Søer, Mälarn, Venern, Vettern o. s. v., have den bestemte Artikel, hvilket vi i Danmark ikke kende; ligeledes kan nævnes, at i Älvsborgs Len Antallet af Navne med eftersat Artikel udgør omtrent 60 p. C.

Imidlertid skal Opmærksomheden henledes paa, at der i Danmark er en eneste lille Egn, der danner en Undtagelse. Ved at betragte dens Navneforhold vil man ikke blot finde en Slags Parallel til, hvorledes Navngivningen fremtræder i Sverige og Norge, men ogsaa føle den skarpe Modsætning til Navneforholdene i alle andre Dele af Landet. Her er Tale om en Del Sogne i Vendsyssel; de ligge inde i Landet noget Vest for Sæby. Jeg vil bedst kunne oplyse om Arten og Mangfoldigheden af disse Navne ved at anføre dem, som man finder paa nogle enkelte af Generalstabens Maalebordsblade fra Dronninglund og Horns Herreder, og jeg bemærker, at de saa godt som alle ere Navne paa Bebyggelser. Saaledes paa Bladet F. 31 Ottestrup: Broen, Gaden, Gadensgaard, Haven, Heden, Holtet, Kjæret (2 Gange), Ledet, Mosen, Svangen, Tangen, Tveden. Paa G. 31 Torslev Kirke: Bakken (2), Bjergene, Broensmølle, Busken, Bækken, Bøjen, Halden, Højen, Krogen, Løgten, Porten, Sigen, Straden, Toften. Paa G. 32 Lendum: Bakken, Bojen (2), Bolet, Fælleden, Fælledet, Haabendal, Halden, Helledet, Holmen, Holtet, Ladet, Lunden, Mosen, Ryllen, Skoven, Vaaen, Videt.

Paa de tilgrænsende Maalebordsblade mærkes denne Art Navne ogsaa om end aftagende. Navnene ere, som det vil ses, som oftest usammensatte, om end saadanne forekomme (Aabolet), men karakteristisk er den bestemte Artikels Anvendelse ogsaa i Forledet (Broensmølle, Gadensgaard, Tvedenshuse).

¹ Rygh, Indledning 12 f.

² K. H. Karlsson i Sv. Fornminnesför. tidskr. (1897) X. 39; Norrby, Ydre Härads gårdnamn 15.

FJERDE KAPITEL.

Fortsættelse. En Del usammensatte Navne med efterhængt Artikel.

Som en Følge af hvad der er skildret i det foregaaende Kapitel, vil der falde et Skær fra nyere Tid over alle Navne, der have eftersat Artikel. Selv om de ere gamle, have de ved Artiklen faaet et Tillæg¹, ofte tillige en Omdannelse, i nyere Tid; som oftest ere disse Navne dog helt og holdent nyopstaaede.

Der findes imidlertid en Række af saadanne Navne i Danmark, som ingenlunde ere unge og som have det største Krav paa at blive undersøgte nøjere. De have den tilføjede Artikel -en, -et, -erne; kun sjældent ere de Betegnelser for egentlige Bebyggelser, derimod som Regel Navne paa Vandløb, Enge, Moser, Strandkanter, Høje, Marker, Skove, Skovdele og lignende. Det er muligt, at de tilhøre en nyere Tid, thi vi kunne som oftest ikke paavise dem historisk, men de have ikke destomindre en høj Værdi, idet de nemlig angive os, hvad Almuen forstaar ved dette Ord. Naturforholdene, saaledes som de endnu ere paa Stedet, give os Midler til at belyse og klart bestemme, hvad Ordet betyder; vi kunne ved Hjælp af dem forøge vore Dialekteleksikas Ordforraad, og de indeholde et fortrinligt Fortolkningsmiddel til at tyde uforstaaede Navne.

Jeg skal nu gennemgaa en Del af disse Navne og søge at tolke dem, idet jeg stadigt sammenholder dem med toleddede Stednavne, hvori det samme Ord indgaar som Led.

Aasen. Til den rette Bestemmelse af en Aas ville følgende Navne kunne vejlede.

Aasen, en lang, smal, ubetydelig Forhøjning mellem Høed Skov og Humle Ore, j 4 Vigersted.

Aasen, lang, smal, lav Forhøjning langs Køge Aa, Højaas ligesaa, k 4 Borup, l 4 Højølse.

Aasen, ligesaa, l 3 Herfølge.

Aasen, en Del af Vrangeskov paa en smal, lav Forhøjning, i 4 Haraldsted, i 5 Skjoldenæsholm.

Aasen, meget karakteristisk lang, smal Forhøjning mellem to Enge og Bækløb C II Glorup (*Svendborg*).

Aasen, lav, smal, langstrakt Højde. 13 Rytterknægten.

Aasbanke, aflang, smal, g 4 Flinterup (*Ringsted*).

Lumbsaas, Lb. (Højby S., Ods H.), tæt ved en meget lang, smal, karakteristisk Rygning (Tr. II. 510, f 10 Ellinge Gaard, f 11 Ebbelykke).

Aasbakke ved Skibby, lav, lang, smal, j 8 Svanholm (*Rosk.*).

Det er aabenbart urigtigt at bestemme Aas som Højdestrækning (Falkman) eller som Rygningen af en Højde; Aasen kan være helt lav og kan ligge paa flad

¹ Ret karakteristisk er det saaledes, at Sognebyen Heden (Salling H. paa Fyen) 1175 hed Hethy (Dipl. Arn. Magn. I. 255).

Grund. Det hører derimod til dens Ejendommelighed, at den er smal og langstrakt eller aflang. Rygh betegner den derfor ogsaa som: langstrakt Højde. Netop naar dette holdes fast, forstaar man ogsaa, at Aas er bleven Betegnelse for et bestemt Led indenfor Landsbyjordernes Inddeling, nemlig den enkelte, gerne langagtige, afgrænsede Del af Vangen, hvori alle Ejerne havde deres parallelt løbende lange Agre¹.

Ballen, Ballerne. Ballen, Lb. paa Skraaninger ned mod Lille Belt, Vest for Svendborg, E V Egense.

Ballen, Gaarde og Huse paa flad Skraaning mod Havet o. 3 Mil S. for Aarhus, H 10 Gylling.

Ballen, Lb., paa flad Strand paa Samsø.

Ballerne, Gaarde paa en karakteristisk, flad Bakke ved Kolding, P 5 V. Nebel.

Der er maaske intet Navn, der saa klart slutter sig til Terrænformen som netop Balle. Man vil ved Bredballe, Feldballe, Havrballe, Højballe, Kragballe, Langballe o. s. v. altid finde den flade Forhøjning (jfr. Fodballe), altid har Jordsmonnet Form af en Pude². Og naar nu en Landsbys Grund deler sig i flere saadanne Forhøjninger, komme disse til at udgøre Dele eller Kvarterer af Byen. Hoptrup i Slesvig er delt i Nørballe og Sønderballe, Hovslund og Genner i Vesterballe og Østerballe, Bering ved Aarhus i Neder- og Overballe, de tre flade Højder i Horne paa Fyn hedde Kirkeballe, Vester- og Nørballe.

I Oldnordisk findes et Ord *bali*, m., der betyder „jævn Forhøjning eller Vold, der strækker sig langs Strandbredden“ (Fritzner, Rygh). Af dette Ord maa udledes til Eks. Bale paa Balestranden (Sogn). Maaske høre enkelte danske Stednavne nærmest herhen, saaledes Ballen paa flad Strand paa Samsø. Fejlberg nævner fra Salling *æ baler* (Flertal, mouilleret l), „opskyllede Sandrevler ved Stranden“.

Endnu et Navn skal her nævnes. I Danske Atlas (V. 2. 811) læses: „Fra Reden ved Ringkjøbing og til Havrvig ere tvende saa kaldte Baller eller Dybe at segle igjennem, den ene Skernaee-Dyb, som Skibene nu mest segle, den anden den gamle Balle, der er næsten tilgroet med grøn Tang og nu useglbar“.

Paa Kort og i Beskrivelser over Ringkjøbing Fjord fra Nutiden sættes Ballen som et grundet Løb langs med Midten af Holmslandsklits Indreside og Ballehage som en Grund ved denne. Nu findes der i Plattydsk et rundt om ved de frisiske Kyster anvendt Ord *balge*, *ballige*; det betyder Fordybning ved Kysten, der ogsaa ved Ebbetid er vandfyldt og som tjener som Farvand³. Det er jo muligt, at Skip-

¹ P. Lauridsen, i Aarboeg for dansk Kulturhistorie 1899, 158 f., 183.

² Feilberg angiver endnu en egen Betydning af Balle fra Søvind Sogn. „aaen dyrket Plads i en Skov, gammeldags“ og sammenligner Ordet med *bal*, vild, bar (Mark, Hede). Helt modsat har J. Christensen i Jydske Samlinger X. 135 omtalt, at paa Gullev Mark en jævn, sandig Flade blev kaldt Ballen „af Balle, en højtliggende Flade, bevokset med Skov“. Oluf Nielsen har i Blandinger II. 18 med Grund gjort Indsigelse derimod; det er alene den høje Beliggenhed, der er det afgørende. Man maa vist nære Tvivl om, at Angivelsen fra Søvind holder Stik.

³ Schiller u. Lübben, Mittelniederdeutsches Wörterbuch, balge.

pere kunne have bragt dette Ord op til den jydsk Fjord¹, men lige saa sandsynligt er det, at det danske Ord Balle i en af de to først anførte Betydninger har, som Navn for et Sted paa Stranden, givet Anledning til, at Løbet kaldtes saaledes.

Bliden. Bliden, en lille Sø ved Sæbygaard og Tisø, Sæby S., Løve H., d 5 Hallenslev. Blid Sø, en lille Sø, S. Vissing S., Tyrsting H. Tr. V. 215, N 12 S. Vising.

Blidekilden i Torrild S., Hads H. Tr. V. 167: „en fordums hellig Kilde, som Sagnet lader være opkaldt efter en Jomfru Blide i Fensholt.“

Bligaard, paa en af Enge helt omgivet Holm, Oddense S., Hindborg H. Tr. IV. 606 f. (omtalt 1514), U 21 Odense.

Man har Grund til at sammenstille disse Navne med *Sandbli*, de store, høje og flade Strækninger af Flyvesand, de vidtstrakte Sander eller Bakker af ubeplantet Sand, som endnu flyver (Molbech, Bli, Sandbli, Feilberg, Sandbli), idet som Molbech paaviser, denne Betegnelse sikkert stammer fra den stærke, blinkende Glans, som i Sollyset udstråler fra disse Strækninger. I norsk Almuemaal *blidra*, have sittrende Øjne, *blidr*, Sittren, Dirren, *bligren*, med urolige, dirrende og plirende Øjne (Ross), i svensk *bliga*, stirre paa, *blielt*, En, som glor stift (Rietz).

Bløden. Bløden ved Frederikssund Købstad, en nu inddæmmet og udtørret Vig af Roskilddefjord. Tr. II. 47, k 9 Frederikssund.

Bløden, en Vig. 17 Aagerup (*Roskilde*).

Bløden, Gaard nær ved Limfjorden, Hals S., Kjær H. Tr. IV. 423, H 26 Mov.

Bløden Sø, lille Sø i Hede bag Klit. U 28 Skiverklit (*Bolbjerg*).

Bløden, Bugt ved Halvøen Blødenhale. b 31 Østerby (*Læsø N. Ø.*).

Bløderne, Smaasøer i Enge. G 21 Sødring (*Hadsund*).

Ulvebløde, Enge ved Ulvhøj. V 10 Østerbjerg (*Hoven*).

Blødesbæk Huse. G IV Holstenshus (*Faaborg*).

Blødstøvl, Eng ved Bæk. T 8 Hindum (*Grinsted*).

En Bløde betyder i Folkesproget et dyndet, blødt Sted (Molbech, Feilberg).

Braaderne. Braade er Navnet paa en Bebyggelse i Slippen mellem Nørreskov og Hareskov ved Furesø. O 8 Gladsaxe (*Kbhvn.*).

Braade, Lb., og Braadegaard, Egebjerg S., Ods H., ligger mellem Kongsøre Skov og Stokkebjerg Skov. h 9 Egebjerg (*Frederikssund*).

Braade, en Bebyggelse nær ved Bøgskov, Bøgskov Holt, Skovgaard, Gammel-skov i Adsbøl Sogn ved Graasten i Slesvig. Pr. Mbl. 99.

Brodeborg eller Braadborg var tidligere en Borg i Sundeved, der ofte nævnes sammen med Borgene paa Als; paa Avnbøl Bymark er Borgpladsen endnu

¹ Rambusch, Ringkøbing Fjord 18, 198: Balgen, Ballehage. „Ordet er sønderjydsk og betyder et Løb mellem Sandgrunde“. Men i Slesvig findes det i den Betydning hverken hos Kok eller Feilberg. At Mejer og tyske Forfattere kalde Løbet i Fjorden „die Ballie“, kan ikke være afgørende.

² J. Jacobsen nævner fra Shetlandsøerne *de Bliggi*, kaldt efter hvidlige Striber i Kystklipperne. Aarb. f. n. Oldk. 1901. 207.

kendelig (A. D. Jørgensen i Sønderj. Aarb. 1891, 37. Styffe, Skandinavien under Unionstiden ² 13).

Brode, Hovedgaard under Roskilde Bisp, K. V. J. Brothæ, 1370 Brode (Scr. VII. 11 f., 124), nu Holsteinborg, V. Flakkebjerg H., endnu delvis mellem Skove.

Af Stedernes Naturforhold vil ses, at Brode, i Overensstemmelse med hvad der ogsaa var senere Tidens Sprogbrug, har betydet en ryddet Del indenfor en Skov, en Forhugning.

I Oldnordisk betyder *broti*, m., Dyngge af Træer, som ere fældede i Skoven (Fritzner), og i Norge bruges Braate endnu om et opbrudt Stykke Land, særlig et saadant, hvor de borttagne Træer og Buske dynges sammen og saa brændes for med Asken at gøde Jorden (Rygh). Ogsaa i Dansk anvendtes Ordet¹, i en senere Tid dog især om Forhugninger og Skanseværk (se Kalkar, Braade, Brøde); ved en Skovrebning paa Laaland blev „hugget og afmærket et Brødt eller Heud af Skoven i den vestre Ende uden for alle Vænger og Indtægter“ (Hist. Tidsskr. II. 141).

Bunken. Bunken, Beb. i Hede bag Klit, Raabjærg S., Horns H. Tr. IV. 45, F 35 Aalbæk.

Bunken, Beb. paa meget bølgeformigt Terræn, Hørmested S., Horns H. Tr. IV. 56, G 33 Tolne.

Bunken, Beb. ved en Højde, der rejser sig 20 Fod over Engen, Saltum S., Hvetbo H. Tr. IV. 158, M 30 Saltum.

Søbunker, 2–3 Smaabanker S. for en lille Sø. H II N. Broby.

Bunkedal Vandmølle, ved en lille Sø ved Enden af den lange Bunkedal mellem Skraaninger, Gimming S., Støvring H. Tr. IV. 891, I 18 Essenbæk.

Bunkeflo, Sb., Oxie H. 1334 Bunkefloo, 1346 Bunkaflo (D. Sv. IV. 378, V. 612 f.), 1408 Bunkgeflo (Erslev, Test. 182). Falkm. 40, 116.

Ved Tolkningen af det sidste Sted henviser Falkman til *bunke*, „kärräng, tuffigt ställe i ett kärr“; overalt er dog vist den svage Forhøjning, Tuen, det karakteristiske ved Bunken.

Daasen. Daasen (Bodum Sogn), en lille Høj paa en Højdestrækning i Refs Herred. Y 22 Bodum.

Daasen, en ret lang Højde i Dragstrup S., Mors. X 24 Irup.

Savs Daas, en anselig, 150 F. lang Langhøj fra Oldtiden i Vestervig S., Refs H. Trap IV. 284.

Langdos, en ualmindelig stor Langhøj (556 F. lang, 48 F. bred, 7¹/₂ F. høj) ved Tingstrup, Hundborg H. Tr. IV. 249.

Haversdaas ved Haversmose, en langagtig, lav Højde. L 19 Nørbæk (*Glænstrup*).

Davbjerg Daas, det højeste Punkt i Fjends Herred, en ret aflang Højde S. f. Davbjerg. Trap IV. 645, S 18 Davbjerg.

¹ K. V. Jordebog 47: Worthingburgh cum tota stenswith. quicquid est extra brothæ. preter sæbæks-oræ. Brev af 1285: gæltung ultra brotæ et de omni eo quod kally swening sun habit in wakærbööl (Hasse, Urkundenbuch II. 271).

Ordet synes ikke at forekomme i vore Ordbøger, men efter de ret ensartede Stedforhold kan der vel ikke være Tvivl om, at det betyder en langagtig Forhøjning. Rietz henviser ved *dås* til *dös* (Dysse). I Sverige betyder *dös* foruden Dysse en Stak af Halm, Hø.

Endelen. Endelen, Skov, med Endelhus, Aaby S., Kjær H. Tr. IV. 406, M 28 Birkelse.

Endel, Beb., G 30 Vor Gaard (*Jerslev*).

Endelt Skov, en Del af Skoven paa Allerup Bakker, Hellum S., Dronninglund H. Tr. IV. 123, jfr. 119, H 30 Stagsted.

Endel, hvad der er i Særeje, modsat Fællig: „Gaardens rette Tilliggelse, Endel og Fællig“, som det saa ofte hedder i de gamle Breve; derfor sammenstilles Endel ofte med Stuf („Stuekiøb eller Enndell“) og Ornum (D. L. 5—10—13: ornum eller eendeel jord). Jfr. Kalkars Ordbog.

Even. Evegrøft er en lang lige Kanal eller Grøft ved Næstved, Engen langs dermed hedder Even. h II Herlufsholm (*Præstø*).

Even, et smalt Vandløb eller en Bugt ved Præstø; den nuværende Landsby Overeven ligger højere end den tidligere Landsby Even (Efuen, Æven), der laa ved Præstø Fjord. Vandløbet Even strækker sig over en Fjerdingsvej og udmunder i Fjorden; det er nu om Sommeren kun et stinkende Kær¹. Tr. II. 933, k III Engelholm.

Even ved Præstø kaldtes 1770 „den gamle Æve“, og Navnet Gammelæve møder os igen i Janderup (V. Horne H.): *deputavit bona ... in pratis Hyllesløf et Æui in parochia Jamdrop* (1391 Scr. V. 548); *in Gamelævie* (Oldemoder 51)².

Evja betyder i norsk og svensk Almuesprog det svagtrindende, mudrede Vand, Steder i en Elv med Bagstrøm eller stillestaaende Vand. Ordet har haft en lignende Betydning i Dansk, jfr. K. V. J. *i ef syo ... i efyu os*. Men naturlig kan Navnet let gaa over til at betegne det tilgrænsende Jordsmon. I Følge Modin betyder derfor *ave* (*æve*) i Härjedal, foruden det stillestaaende Vand i Forbindelse med en Aa, tillige græsbevokset, vanddrukkent Lavland ved Aaen.³

Fjal, Fel. Fjaldene, meget stor Hede og Engstrækning, langsomt skraanende ned mod Abild Aa, Beb., N. Omme S., Hind H., og Breining S., Bølling H. Tr. V. 606, 619, X 14 Adskov. Noget Vest derfor løber Feldbæk (Y 14 N. Omme), som kunde have Navn af den nævnte Strækning. — Indberetning 1638: Østerst i Sognet: en stor Platz med Putzer och Moratzer, kaldis Fjalden, huor af

¹ Peter Jensen, Optegnelser om Snesere Sogn 246 ff., 287 ff. Repholtz, Stampenborg 52, 140. Hos Molbech (Eve) er optaget en urigtig Forklaring.

² Evbakke, b 31 Østerby (*Læsø N. Ø.*) hører næppe herhen. Navnet minder iøvrigt om den 1485 blandt Rev og Grunde ved Læsø nævnte Ewenack (Dipl. Viberg. 81).

³ Modin, Härjedal 18. Jfr. iøvrigt O. Nielsen i Blandinger I. 330 f. Nordlinder, Lule-socknarnas ortnamn 4 (Nyare bidrag VI. 3): afva, sidovik af rinnande vatten, som stiger ock faller med älfvens vattenstand ... Afva by ligger vid ett sådant vatn.

- aarligen kand biergis et stort Stycke Høe til omliggende Byer ... Fielden (Danske Saml. 2. R. IV. 37, 46).
- Feld (Gst. Feldgaard), paa flad Grund ved Eng, Bæk, Hede, Tistrup S., Ø. Horne H. Tr. V. 742, X 7 Hodde.
- Felde, Beb., paa ret flad Hedejord, Ryde S., Ginding H. Tr. V. 543, V 18 Ryde Bavnehøj. — 1349 Fetlæ (Harsyssels D. 10).
- Fjelde, Sb., og en halv Mil derfra Døllefjelde, Sb., begge paa flad, vandrig Grund, Musse H. Tr. III. 255 f., h IX Hardenberg. — 1362 Dollefelt (Hofman, Fundatser VI, Lolland, 46), 1460 Dølefelle, 1480 Dolefølle, 1598 Fielle, Døllefielle (Æ. A. R. III. 260, 277, 305).
- Felding, N.-, Sb., i aldeles flad Hedeegn mellem to Bække og deres Enge, Ulvborg H. Tr. V. 591, X 16 Krogsdal. — 1425 Fyilling (Harsyss. D. 26).
- Felding, S.-, Sb., i flad Hedeegn ved Skjern Aa, Hammerum H. Tr. V. 572, V 11 S. Felling. — 1340 Fillingh (Oldem. 112), 1446 Fellingh, 1498 Fillingh (Harsyss. D. 38, 84).
- Feldum, Vonsbæk S., paa flad Grund, Haderslev H. Tr. 50. Pr. Mbl. 39.
- Brofelde (Gst. Brorfelde), mindre By med lidt Eng, mellem Bakker, Kvandløse S., Merløse H. Tr. II. 411, g 6 Søndersted.
- Grønfeld, lidt Eng under Bakker, Agri S., Mols H. Tr. IV. 999, E 15 Agri Bavnehøj.
- Grønfeld, ved Bæk og flad Hede, Ølgod S., Ø. Horne H. Tr. V. 743, W 9 Hoven.
- Højfjelde, i flad Egn ved Halsted Aa, Halsted S., Laalands N. H. Tr. III. 201, c VIII Juellinge.
- Lilfælsig, Eng med Smaasøer i Klit. Aa 6 Veirsby (*Blaavandshuk*).
- Oxfeld, Beb., i flad Hedeegn, No S., Hind H. Tr. V. 603, Ø 13 Rindum.
- Resenfelde, Beb., paa flad Hede ved en lang, smal Hulning mellem Skrænter, Frederiks S., Lysgaard H. Tr. IV. 753, R 17 Frederikshøj.
- Sandfeld, i flad Hede- og Engegn ved Skjern Aa, Brande S., Nørvang H. Tr. V. 376, T 11 Arnborg.
- Søfælde, paa Siden af Bakker ned mod en Sø, Krarup S., Salling H. Tr. III. 672, F III Krarup. — 1333 Syofællæ (Repert. I. 266).
- Østenfeld, ret fladt, Østen for Søer og større Mose. E 18 Nørager (*Nimtofte*).
- Ostenfeld, Fjølde, se foran S. 259.
- Feldingbjerg (Gst. Fellingbjerg), et stort, fladt Bjærg, N.- (Sb.) og S.-, Fjends H. Tr. IV. 657, S 19 Tastum Sø. Fjends Herred hed i K. V. J. Fyallanshæreth, 1408 Fiællandshæreth, 1486 Fiælnthæreth; Navnet stammer vist fra dette Sogn; det har Enge og en Del Hede.
- Feldborg, N.- og S.-, Over og Neder, med Falmose, en vidtstrakt Hedemose, Haderup S., Ginding H. Tr. V. 548, U 16 Hallendbæk, og U 17.
- Fjelby, Lysabild S., Als Sønder H. Tr. 393, Pr. Mbl. 132. — 1245 Fialbothæ (Hasse I. 293). 16. Aarh. Felboth, Felbott (Sønderj. Skatteb. 152, 194, 196).
- Feldmose, meget langstrakt Eng og Mose i flad Egn. P 8 Jelling (*Jell.*)¹.

¹ Hermed kan maaske sammenlignes det hallandske Stednavn Phyalzmosen, 1176 Dipl. Svec. I. 98.

Der findes i Danmark talrige Navne, som have Fjal, Feld, Fælle og lignende til Forled eller Efterled. Til Grund for dem ligge flere forskellige Ord, og det er ikke let at holde disse ude fra hinanden. Imidlertid er saa meget sikkert, at Feld i Betydningen Mark, altsaa det tyske Feld, er ungt i Landet baade i den ene og den anden Anvendelse. Først ved Middelalderens Udgang anvendte man Ordet saaledes som det er brugt i Visen om Holger Danske: „Burman han holder i Felden ud, han lader sin Skjold vel skinne“, og først i en ligesaa sen Tid anvendtes det om Slagmarken, Felttoget, Feltskytset, Feltwebelen og Feltherren. Ogsaa som Endelse for Navne paa Herregaarde indkom det først sent sydfra; Gisselfeld og Torbenfelt kendtes i alt Fald paa Kong Olufs Tid. Den foranstaende Række Navne danner aabenbart en egen Gruppe. Man vil bemærke, hvorledes næsten alle Navnene ere knyttede til Steder, der ligge paa en udstrakt Flade og jævnlig paa vandrig Grund. Ordet Fjald eller Feld maa have betydet den flade Engslette eller noget lignende, hvorom jo ogsaa Navnet med den bestemte Artikel, Fjaldene, vidner.

Som en Modsætning kan anføres, hvorledes andre Stednavne synes at vise hen til højtliggende Steder, maaske Fjelde; som saadanne kan nævnes:

Feldballe, Sb., paa en Balle, dog ved en Lavning og Øjesø, Sønder H. Tr. IV. 989, D 16 Nødager (*Kalvø*). — 1216 Fellæbalg (Scr. VI. 407).

Fjellumhøj, Høj paa en Højderyg i Nustrup S., Gram H. Tr. 61 f., Pr. Mbl. 37.

Fjellerad, paa den brede Flade af en Bakke, hvor den stærke Skraaning begynder, Gunderup S., Fleskum H. Tr. IV. 432, J 25 Lindenborg. — 1483 Fielroff, o. 1530 Fielroo (D. Vib. 78, 202).

Flo(d)en, Flø(d)en. Floden, Eng ved Gamle Sole. N 8 Ø. Snede (*Vejle*).

Floden, to mindre Enge i Hede. Q 13 Paarup (*Bording*).

Fløden, Eng ved V. Brønderslev. K 30 Hjermslevgaard (*Brønderslev*).

Floen, Rødinge S., Färs H. Falkm. 40.

Flø, ved Skjern Aa, med flad Eng og Hede, Brande S., Nørvang H. Tr. V. 376, S 11 Brande.

Flø, Beb. ved Eng, Vandløb og lille Sø, Gravlev S., Hornum H. Tr. IV. 454, L 24 Gravlev.

Fly, Sb., Fjends H., tæt ved Skive Aas store Enge. Tr. IV. 662, T 19 Estvadgaard. — K. V. J. Flø.

Bunkeflo, se foran S. 269.

Engmoseflod, lille Sø i Hede, hvorigennem Engmosebæk løber. T 8 Hindum (*Grinsted*).

Kirkeflod, mindre Sø i Eng og Hede ved Lønne Kirke. Ø 8 Blaahjerg (*Henne*).

Knoldeflo (Trap: Knolderflo), Beb. paa knoldet, fugtig Jordbund, Grimstrup S., Skads H. Tr. V. 750, Y 6 Skonager.

Madumflod og Tranflod (Gst. Traneflod), Gaarde i Hede og tæt ved Flyvesand; til Madumflod strække sig Madum Aas Enge. Tr. V. 585, Æ 15 Madum. — 1544 Tranflo (Jy. Tingsvidner 32).

Pugflod paa Holmsland, nævnt af O. Nielsen, Blandinger I. 232.

Sejlfloed, Sb., ved Enge, Flæskum H. Tr. IV. 437, I 26 Storvorde. — 1213 Segelfia (fejlskrevet) (Suhm IX. 744), 1345 Sæghælfloo, 1420 Siælflo, 1552 Segelflo (Dipl. Vib. 14, 20, 92).

Sommerflod, grøftet Eng ved Ansager Sande. W 7 Ansager (*Ans.*).

Tranflod, se ved Madumflod.

I Følge Feilberg er Flo „Sted paa Hede, mellem Klitter, hvor der staar Vand om Vinteren, men som om Sommeren er grønt; Pyt, Dam.“ Den første Bestemmelse træffer vist især det rigtige; ved Flo tænkes frem for alt paa det overflydte, jfr. Ebbe og Flod (Huitfeldt: E. og Flö) og Navnet Sommerflod. Molbech angiver ogsaa Flodjord som Jord, der er udsat for Vandstade. Naar Falkman (S. 40) bestemmer Flo som „kärr, sumpig mark“, er dette ogsaa af den Grund mindre rigtigt, at Vandsamlingen nærmest er en Pyt, et Vandhul. Nær beslægtet med Flo er *en Flø, en Fløde* (jfr. Feilberg).

Gjødelen. Gjødelen (*æ Gjødel*) er Navnet paa et Vanddrag i Ringkøbing Fjord, Nørre Gjødel skiller Tipperhalvøen fra Lønne Sogn, Sønder Gjødel forbinder Fjordens sydlige Del med Nymindestrømmen; i Gjødelen udløber Aner Aa. Tr. V. 634, Ø 9 Vesterlund. Jfr. Jydske Samlinger VII. 36, Rambusch, Ringkøbing Fjord 4.

Gjøl, Ø, nu næsten landfast, og Sogn, Hvetbo H. Tr. IV. 162, M 27, 28. — K. V. J. Gyol.

I Følge Molbech betyder Gyddel et Sted, hvor en Aa udgyder sig i Havet, Aamunding, „og af slige Gydle gaar Floden ind, naar den gør Skade paa Engene her i Egnen“ (Ribe Stift, Moths Samlg.). Jfr. O. Nielsen, Blandinger I. 178, Feilberg, *gjøddel, Gjøl*, og Aasen, *gjøyl*, Strømning i Vandet.

Harken. Harken, det smalle og lidet dybe Indløb til Viggen ved Nysted. h X Nysted, h XI Lindholm.

Harken, Ø.- og V.-, to Gaarde, Vrejlev S., Børglum H. Tr. IV. 129, J 32 Rønnoholm. Terrænet ved denne og den følgende viser intet karakteristisk.

Harkes, Ølgod S., Ø. Horne H. Tr. V. 743, X 9 Ølgod.

Herkegaard, ved en ret lang Fordybning mellem to skarpe Skrænter, Mammen S., Middelsom H. Tr. IV. 723, N 18 Viskum.

Harreken Gap, Süderstapel S., Stapelholm, nævnt i Slesvig Bisps Jordebog: usum habuerunt usque Harreken Gap, og i et Brev 1479: to enem grauen nomet Harrekens Gap (Bistum Schleswig 176).

Fra oldn. *hark*, haard Medfart (Fritzner), kan hidledes *Hærk*, der i danske Dialekter betyder Møje, Nød (Molbech), et smalt Sted, Kniberi, Forlegenhed, Klemhærke (Feilberg). Det synes som om i alt Fald nogle af de anførte Navne have Harke i Betydning af det snævre Sted for Øje.

- Hegned.** Hegned, By, tidligere Skov, ved Stege. Tr. II. 826, n V Ulvshale.
 Hegningen, Skov, Slemminge S., Musse H. Tr. III. 253¹.
 Heiningen, Huse, Dalum S., Odense H. Tr. III. 408.
 Hegnet, Skov, Rørup S., Vends H. Tr. III. 518.
 Hegnet, Hovedgaard, Tøndering S., Harre H. Tr. IV. 625. — 1480 Hegnæ, 1493
 Heygnet (Harsyssels D. 64, 76).
 Heinedgaard, tidligere Hovedgaard i Bøstrup S., Langelands N. H. Tr. III. 768.
 Hegnede, By og Skov, Borup S., Ramsø H. Tr. II. 31. I Byen laa fordum Herre-
 gaarden Heignet. — 1382 Heyneth (Repert. II. 239).
 Øster-Hegnet, Gaard, Tise S., Nørre H. Tr. IV. 617.
Silua, que dicitur Gamle Heghneth, en nu forsvunden Skov i Uby S., Arts H.,
 nævnes 1370 (Scr. VII. 27). Tr. II. 483. — Et lignende Navn forekommer i
 Halland: *gamle hæghneth* (Scr. IV. 471).

Fremdeles laa ved Store Belt Hægnæzholm, nu Hindsholm, og ved Lille Belt Hægnæthscogh (K. V. J.) og Hegnæsgauel, Hænæsgavl (o. 1300, Scr. II. 175, 636). Om Forstaaelsen af det sidste Navn skal bemærkes Følgende. Den gamle Borg ved Halvøen Hindsgavl laa paa en høj isoleret Banke, Slotsbanken, der ved sin Fod mod Vest har Lille Belt, paa de andre Sider ere lave Engdrag eller Vand, og paa Halvøen Hindsgavls Nordside ligger Galsklint (M 4 Middelfart). Gavl betyder i norsk Almue-
 maal Tværside, Forside af en Terrasse, Kanten af en Snedrive (Ross)², Gavl i enkelte svenske Almuemaal det yderste af noget; Byen Gefle i Nordland afledes deraf³. Saaledes er den bratte Yderside ved Skoven Hegned bleven kaldet Hegnedsgavl. Paa Thurø hedder en Skrænt mod Havet Øgavl, C V Skaarupøre (*Svendborg*), Gavlhøj er en Høj paa Vestenden af en 20 F. høj Bakke, 1 10 Skjævinge (*Frederikssund*), Gavlhøj, to Gaarde, Fjaltring S., Vandfuld H., Tr. V. 512. Lundsgavl Bakke falder ret skarpt af, C 4 Viby (*Odense*).

Hægnæth er i Provinslovene indhegnet Jord og modsættes her jævnlig Fælled, Sk. L. IX. 16: *annærs manz hægnæth gen annærs fælæth*, Er. Sj. L. II. 72: *hinæ ær hægnæthin vilæ*. Hverken i Videnskabernes Selskabs eller i Molbechs Ordbog og ikke heller i vore Dialekteleksika findes dette Ord Hegned.

Hummingen. Hummingen, Halvø mellem Rødby Fjord og Østersøen. Tr. III. 176, c X Kramnitse Gab.

I Følge Molbech er *Hum* Slim, som paa en vis Aarstid findes paa Engene⁴.

¹ Fra samme Herred kan nævnes „Berritsgaards Hegned“ i en Skovrebning 1582, Hist. Tidsskr. II. 141.

² Om dets Anvendelse i Stednavne se Norske Gaardnavne VIII. 32: Gavl betegner ofte Enden af en Ø, fra først af vel kun af en høj Ø. XV. 192: brugt om fremspringende Næs og Bergvægge.

³ Bergström, Södermanland 6.

⁴ Maaske findes det Ord, som er indgaaet i Hummingen, i Homaa, Sb., Sønder H., Tr. IV. 980, B 17 Grenaa, 1496 Humo, 1517 Hommo, og Humbæk, Bæk i Lysabild S. paa Als, hvilken imidlertid falder i Hummelvig., Tr. 393, Pr. Mbl. 102, 133.

- Hylken, Hulket.** Hylken, Bebyggelse, og Hylken Strand, Huse, Bjerager S., Hads H. Tr. V. 160, H 10 Gosmer.
- Hulket, Skov, med Vandhul, i Ø. Egede S., Fakse H. Tr. II. 883, 11 Jomfruens Egede.
- Hylke, Sb., ved Bæk og flere Smaahuller, med to Vandmøller, Vor H. Tr. V. 245, K 11 Hylke.
- Hylke, Hylkebjerg, Hylkehuse, med Vandmølle, ved Aa, Eng, Sest S., Andst H. Tr. V. 785, P 4 Kolding.
- Hylkekjær, Eng og lidt Hede. M 24 Suldrup (*Giver*).
- Hølkekjær, Eng med Vandhul ved Tøsby Kro. Q 8 Gadbjerg (*Jelling*).
- Hylkemølle, ved en ret stor Sø. K 2 Faurskov (*Vissenbjerg*).
- Hyldal, Beb. i Møborg S., under Bakker nær ved Damhus Aa, Skodborg H. Tr. V. 491, Z 17 Møborg. — 1503, 1504 Hølkedall (Jy. Tingsvidner 6 f., Harsyssels D. 95).
- Hylkjærgaard, Lundby S., Slet H., ved Eng, Vandhul. Tr. IV. 549, P 25 Ovtrup.
- Holk, Gaarde, ved Eng og Bæk, Bølling S. og H. Tr. V. 629, Y 11 Skjerne.
- Hålk (Holk), Kropp S., Luggude H. Falkm. 52.
- Hålkane, to Kilder i Ullstorp S., Ingelstad H.
- Hålkaberga, Näflinge S., V. Göinge H.

Oluf Nielsen har kun omhandlet det førstnævnte Hylken (Bjerager S.), og han udleder det af det norske *hølk*, ufrugtbar, stenet Grund (Blandinger II. 24). Der kan dog vist ikke være Tvivl om, at det maa forstaas paa samme Maade som de andre anførte Navne. Paa 4 af disse Steder møder os Vandmøller, næsten overalt er der Vandsamlinger af forskellig Art, Kær eller Kilder. *holk* betyder i vort Almuesprog noget hult eller udhulet, et Hul, ganske særlig et Vandhul, indrammet af en hul Træramme (Molbech, Feilberg). I det ældre Sprog træffe vi det i lignende Betydninger, saaledes om et Brøndrug, *hulcke eller bryndkiste*, en Skede, *holck, hylck* (Kalkar), „de have ingen Tilgang til Pugesjø uden hvis Fisk, som gik op af Sjøen og udi deres Enge udi nogle Hulke“, 1548 (Rørdam, Univ. Hist. IV. 42). Der er vist derfor ved Navnene betegnet Steder, hvor der fandtes Hulheder med Vandsamlinger, et og andet Sted maaske ogsaa en Hulning uden Vand, i Norge kendes i alt Fald *holka* i Betydning af Fordybning i Landskabet (Ross).

- Hætten.** Hætten, en fremspringende, mindre Del af en større Skov, Sørup Roder, Østofte S., Fuglse H. Tr. III. 228, e VIII Stokkemarke.
- Hætterne, Huse, Nordrup S., Ringsted H. Tr. II. 653, i 3 Ringsted.
- Munkehætte, en ganske lille Skov ved Munkegaard. C 4 Viby (*Odense*).

Navnet maa være laant fra Hovedets Beklædning. Skoven Hætten er egentlig en Yderdel af en større Skov; paa de to andre Steder fremgaar Anledningen til Benævnelsen ikke af Terrænforholdene. Men hvorledes Navne paa Klædningsstykker og lign. kunne blive Stedbetegnelser, ses af følgende Navne paa bornholmske Enge:

Handkleditt ¹/₂ Les, Hettin och Smeckindtt [d. e. Forklædet, Hagesmækken] ²/₂ Les, ... Hettinn och Kroppehoffueditt tilhobe 3 Les¹. Hettestrud [d. e. Toppen af Hætten] var Navnet paa en Gaard i Heldum Sogn, Skodborg H., der fra Aar 1300 tilhørte Munkene i Vestervig².

Høllet. Høllet, Eng. Ø 6 Aal Kirke (*Blaavandshuk*).

Høllet, Engdel ind mellem Skrænter ved Ullerup Bæk. M 5 Fredericia.

Hølléd Mose og Eng, Hølléd Bæk. W 13 Vorgod (*Vorgod*).

Høllet, Bebyggelse i en Engegn i Stavning Sogn, Bølling H. Tr. V. 626, Z II Stavning (*Skjerne*).

Hølléd, Bebyggelse ved Lydum Aas Enge i Lunde Sogn, V. Horne H., (1502 urigtigt skrevet Helwedh). Tr. V 725, Z 8 Kvong.

Hølhage Huse, Bebyggelse paa en Hage ved Skibehøl, den smalle Bugt af Hobro Fjord, der staar i Forbindelse med Kjelstrup Sø. K 21 Kjelstrup.

Hulby, Taarnborg S., Slagelse H., ikke langt fra Korsør Nor. Tr. II. 698, c 1 Espe. — K. V. J. Hylby, 1370 Hølby (Scr. VII. 15)³.

Höll, Hööl var det tidligere Navn paa den dybere Del af Foteviken, den større Indbugtning Nord for den Halvø, hvorpaa Skanör ligger; i Hööl laa Hanseaternes Fartøjer, ladede og lossede ved Hjælp af Pramme, hele Bugten hedder nu Hølviken, dog hos Befolkningen overvejende mest Foteviken (se Histor. Tidsskr. 6 R. IV. 741 ff.).

Høl (Slethøl), Fiskerleje ved Vejle Fjord og ved Munden af Rands Fjord, Overhøl, Hølskaarde, Gaarslev S., Holmans H. Tr. V. 420, M 6 Gaardslev.

Molbech bestemmer rigtigt Høll som dybt Sted i en Aa eller Bæk, hvor Vandet staar saa godt som stille, fremdeles som et dybt Vandhul eller Vandsvælg i en Eng eller Mose. Feilbergs Bestemmelse: „et dybt Sted i en Aa“ bør sikkert udvides.

Jernen, Jernet. Jernen, et Par Mil Nord for Køge ved Køge Bugt, er en lang, smal og sandet Hede langs Strandkanten i Karlslunde og i Karlstrup Sogne. Tr. II. 343, m 5 Kalvslunde, n 5 Mosede⁴.

Jerned. Et Par Mil Syd for Køge hedder et ret bredt Stykke Strandjord ved Køge Bugt Jerned, n 3 Strøby Ladeplads.

Jerne, Sb., ved Enge og Hede, ikke langt fra Fanø Bugt. Tr. V. 756, Z 4, Y 4 Esbjerg. — 1289 Jarne (Ny Kirkeh. Saml. III. 383), 13. Aarh. Jarnæ, 15. Aarh. Jærnæ, Jerne, Jern (Oldem. 54, 79, 94, Jydske Tingsv. 66–68). O. Nielsen, Skads Herred 26.

¹ Hübertz, Aktstykker til Bornholms Historie 343 f.

² O. Nielsen, Skodborg og Vandfuld Herreder 332.

³ Under en Kamp med Venderne ligge Absalons Skibe ved en Vig af Store Belt i Nærheden af Slagelse, Saxo kalder dens Udløb *Portus Hulyuimmensis* (læs: *Hulyuminnensis*), Knytlingasaga *Hylju-minni*. Jørgen Olrik (Hist. Tidsskr. 8. R. I. 373) paaviser træffende, hvorledes hele Beskrivelsen passer paa Korsør Nor, der maa have heddet Høl, Byen ved dets indre Side derfor Hølby.

⁴ Om Gaarden Jerimose bag ved Jernen har samme Herkomst, maa staa hen.

Jars Skov (Jarsskov), en skovklædt Halvø i V. Egesborg S., Hammer H., med en Pynt Jarsnakke. Tr. II. 920, i III V.-Egesborg.

I et Brev af Kong Knud om Retten til Fiskeriet Kløne, vistnok ved Arre Sø, L. Lyngby S., Strø H., hedder det: *a loco autem illo, qui Danice Yadehr vocatur, usque ad sepes, nec ipsi claustrales in nostram, nec nostri in suam partem intrabunt* (Scr. VI. 144, jfr. 215: *ey fiskæ i Kløne wigh*).

Ifølge et af Hertug Valdemar 1355 udstedt Brev skødes noget Gods *in Arnum et Gasyader sita*; Arnum er en By i Højrup S., Hviding H. Gasyader fortolkes som Øster- eller Vester Gasse (gl. Form Gassy) i Skjærbæk S., men det maa være den Del af Gasse, der ligger ved en Yader, vistnok en Aabred (Scr. VIII. 82).

I alt Fald i de fleste af disse Stednavne træffe vi sikkert oldn. *jadarr*, Kant, Rand, der ogsaa har været fundet i Dansk. I Provinslovene bruges det kun om Fædrenegaardens Grænse; efter som Ejendelene ere *utan iathurs* eller *innæn iathurs*, bestemmes de ægte Børns og Slegfredbørnenes Ret (Sk. L. III. 16, 20, Vald. Sj. Lov II. 44, jfr. V. Sj. Lov II. 41: *Æn rænær man annæn i hans eghæn gard. Æn rænær nokær man annæn utæn hans iathær*). *Jadarr* har i norske Stednavne i nyere Tid faaet Formen Jæder, Jern¹, og ligeledes kan i Sverige Navnene Jäder, Jerne føres tilbage til *jadarr*².

Jernløse og andre Sammensætninger med Jern i Forledet synes ikke at høre herhen.

Jungen, Junget. Jungen, i L. Lyngby S. ved Frederiksværk, er Navnet paa en Strækning Øst for Lyngby Skov, nær ved Moser og Enge; her er Jungholm, Junghøj Gaard. Tr. II. 104, 110 Skjævinge.

Junget, Sb., Nørre H., Nord for Skive, Enge strække sig fra Limfjorden hen til Jungetgaard og Byen. Tr. IV. 617, S 23 Selde.

Jungen, en større Eng mellem Moser. i 4 Haraldsted (*Ringsted*).

Jyngehuse, Hals S., Kjær H., ved Enge og Bæk. Tr. IV. 422, G 26 Hals.

Jungshoved, Halvø, Kirke og Sogn, Baarse H., det meget flade, faa Fod høje, fremspringende Forland ved Faxe Bugt, nu har det Løvskov og Naaetræer. Tr. II. 938, m IV Jungshoved. — K. V. J. Junxhouæth, 1370 Jungshoweth (Scr. VII. 10, 115).

Junge (Gst. Jynge), Bebyggelse, Vinding S., Ulvborg H., med en lille Sø og Enge. Tr. V. 592, W 15 Tihøje.

Junge betyder „et Sted paa Engen, hvor det gynger, Hængesæk“ (Feilberg), ogsaa en Brøndvippe, en Brøndspand. Der kan ikke heller være Tvivl om, at Ordet staar i den nøjeste Forbindelse med Gunge, „den brede, moseagtige Rand,

¹ Norske Gaardnavne VIII. 26: Halvøens lavere, yderste Del kaldes nu Jæren (med Enstavelses-tonelag) af oldn. *jadarr*, jfr. 128; XIV. 5.: Bratjær ... Jerren 1559 ... Bratt Jernn 1618. — Sørjær ... Sør Jernn 1618.

² Bergström, Södermanlands ortnamn 5: Jerne i Vestergötland skrefs fordom Jeder. Formen Jär i nyare ortnamn kan stundom vara en sammandragning af *jadarr*. Styffe 147: Jeder ... nu Järn.

som danner sig af Siv og Græs omkring en aftagende Sø“, „en flydende Eng“ (Molbech)¹. Som det ses, svare alle Stedforholdene til den nævnte Betydning.

Ledet. Søledet, en stor, flad Strandhede eller Strandeng Syd for Udløbet af Randers Fjord. G 20 Udby (*Udbyhøj*).

Digled, flad Markjord tæt bag Strandkanten; Kobbelsø (nu Eng) ligger atter inden derfor. K XI Gjedesby (*Nysted*).

Lejodde, en Odde paa Fremspringet N. for Korsør; her ere flere Søer, saaledes Lejsø lige ved Stranden. b 2 Taarnborg (*Slagelse*).

Falsled (Faldsled), Svanninge S., Salling H., en Landsby ved Lille Belt paa meget jævnt skraanende Jorder; $\frac{1}{6}$ Mil sydligere ligger en Beb. Falden. Tr. III. 695, I III Damsbo.

Da Naturforholdene ere ganske tilsvarende paa disse Steder, synes der ikke at være nogen Tvivl om, hvilket Ord der har dannet Grundlaget for disse Navne. En Jord ligger *lej* og kaldes *Lejmark*, naar den hviler. Man bryder *Lej*, naar man opløjer gammelt Græsland (Molbech). I det gamle Sprog betyder *Lej* og *Lejd* den hvilende, udyrkede Jord, i Østrup Bylov hedder det: om nogen Mands Ko ganger løs „paa Leyde“, og A. Berntsen taler om „Tyrbeed, Leyer eller Oeragre“ (Kalkar, Ordbog)². Ordet maa aabenbart ogsaa have været i Brug i Jylland (Feilberg har det dog ikke)³.

Lunen. Lunen, lang Eng, Mose. k 5 Daastrup (*Roskilde*).

Lunen eller Lunden, stor Engstrækning ved Tissø. Tr. II. 452, c 5 Bakkendrup.

Lunen, lille Sø i Eng og Hede. N 29 Lundergaard (*Blokhus*). — 17. Aarh. Longen, Lungen (Klitgaard, Hvetbo H. II. 310).

Øvre og Nedre Gaaseluner, smaa Vandhuller i Store Vildmose. L 29 St. Vildmose (*Brønderslev*).

Lunerne, langstrakte Enge mellem Klit, Hede. J 35 Terpet (*Hirshals*).

Laaenmose ved Bonderup. j 8 Svanholm (*Roskilde*).

Lonholm, Gd., mellem to Oredrev med mange Smaahuller. l 1 Jomfr. Egede (*Ringsted*).

Lunager, ved Hovsør, Markjord omgivet af Enge. U 26 Feggesund (*Fegges*).

Lunhøj ved Stora i Enge. S 14 Lindbjerg (*Herning*).

¹ Feilberg bestemmer Gunge som Hængedynd, gængende Engbund. — Kl. Gjerding skriver i Bidrag til Hellum Herreds Beskrivelse og Historie S. 6: I de senere Aar har der været en skarp Adskillelse mellem de ældre Enge, der somme Steder strække sig lige til Aaen [d. e. Lindenberg Aa], og „Gungerne“, der ellers danne den yderste Del mod Aaen; disse ere til Dels blevne til Enge i den sidste Menneskealder, og Aaen er endnu paa et enkelt Sted saa bred, at der danner sig et nyt Stykke Gunge. Medens Aaen var bredere, dannedes Gunger ofte som Holme, der toges i Besiddelse af den rappeste eller driftigste af de to Mænd, der havde Eng paa de to Sider.

² Bjerge og Søgaard, Vider og Vedtægter I. 355: enten i Vang eller Leidemark, 356 f.: Lædemarken, 365: Leide, 485: Lei.

³ Alle Angivelserne ovenfor angaa Steder ved Stranden, og maaske have især saadanne lavtliggende Steder faaet dette Navn. Jfr. oldn. *lægð*, lavtliggende Sted, Fordybning i Landskabet (Fritzner), i svensk Almuesprog *lägd*, „dåld, lågt liggande äng vid foten af en höjd“ (Rietz).

Ordets Betydning er i Følge Molbech „Vandhul i en Mose med forraadnet eller dyndet Grund“, efter Feilberg: „et Vandhul, en Dam, fyldt med Mudder uden fast Bund“. Rygh bestemmer det saaledes: *lón*, dyb Bæk med svag Strøm, mindre Udvidelse i Bæk, Vandpyt, Slaattenge i Vand. Det bestemmende er sikkert, at Vandet er stillestaaende eller har et svagt Løb, saaledes som Oluf Nielsen har paavist¹.

Lungen. Lungen, Mose, Eng med Lyng, Træer; Lunghøj, Høj tæt derved. g II Saltø.

Longerne, Skov nær ved Sose. 19 Aakirke (*Bornholm*).

Lungerne, Bebyggelse ved Enge, Moser, Lungsbjerg. J 2 Skydebjerg (*Assens*).

Sjælland. Kirkelung, Eng og Mose. G II Allested.

Tørvelung, Mose med Træer. h II Herlufsholm.

Gammellung, Eng og Mose. j 1 Broby.

Lungshave, paa Enø. G III Karrebæksminde.

Fyn. Gammellung, Bjernelung, Eng og Mose. D 2 Rønninge.

Højrup Lung, en større Eng. I II Haarby.

Gammellung, Sortelung, Moser. F 1 Nørre Søby.

Skedeslung, Mose. G IV Holstenshus.

Bøllelung, Sebbelung, Tørvelung, Gammellung, Kohavelung, Enge og Moser. G III Brahetrolleborg. Rasmussen Søkilde, Minder om Brahetrolleborg 41: „Kirkelung“ d. e. Torvelunget, Tørvemosen ved Kirken.

Troldlung, Eng. I III Damsbo.

Lunghave, Veilelung, Hovlung, Moser og Enge. G 1 Fangel.

Lung, Bebyggelse, Lungeris, Skov. D VI Bjergby.

Laaland. Kirkelung, Møllelung, Enge. d VII Birked.

Tørvelung, Mose. e VIII Stokkemærke.

Long, Lung betyder i Følge Molbech paa Fyn en Mose, paa Agersø og Omø en udyrket Fælle; *Lunge* paa Laaland „Eng omkring en Tørvemose, hvorpaa de skaarne Tørv stables“. Ved at sammenholde dette med de ovennævnte Angivelser fra Kortene synes Lung nærmest at maatte bestemmes som den fastere Bestanddel af Moseterrænet, ofte bevokset med Træer.

Mulen. Mulen, Halvø og Stenrevle i Raklev S., Arts H. „Nord ud fra Saltbæk strækker sig den saakaldte Mule, som i Forbindelse med Hestehovedet, lille og store Vrøj og Alleshaug Odde indeslutter Saltbæk Vig.“ Algreen-Ussing, Arts Herred 9. Tr. II. 474, b 8 Mulen.

Mols, Halvø og Herred. Tr. IV. 994, C 13, 14, D 14. — K. V. J.: Mulnæs.

¹ Blandinger I. 240, hvor Nielsen dog med Urette støtter sig til en Forklaring i Danske Atlas. Jydske Samlinger III. 211: Aaen gaar igennem en Loune.

² Hvis det sydlige Fremspring ved Limfjordsmundingen ved Hals har heddet Mule, kunde Muldbjergerne, Mov S., Fleskum H., Tr. IV. 440, H 25 Høstemærke, have deres Navn herfra.

I alt Fald det første af disse Navne viser os, at man ogsaa her i Landet har betegnet et afrundet Næs ved at ligne det med Dyrets Mule. I Norge finde *múli* ofte anvendt om en høj og bred, afrundet Fjeldmasse, ganske særlig naar den stikker sig frem i Søen; særlig ofte findes *digrmúli* (Fritzner, Rygh). Ogsaa paa Shetlandsøerne træffer man almindeligt *de Mul* i Navne paa afrundede Forbjerge¹.

Møsten. Møsten, Store og Lille, Dele af en meget stor Skov, Holmstrup S., Skippinge H. Tr. II. 495, e 6 Jyderup.

Møsthuse, Beb. ved Butterup i Merløse H. g 7 Løvenborg (*Rosk.*).

Mistebjerg, nu skovløs. e 4 Nordrup (*Slagelse*).

Møstved, lille Skov. C 2 Agnslev.

Bredmiste, Skov. D II Gislev (*Svendborg*).

Mosteskov, Skov eller en Del af en Skov, Svanninge S., Salling H. Tr. III. 694, H III V.-Hæsinge.

Misthusum, forhen By i Skjærbæk S., Hviding H., ødelagt ved Vandflod 1634, nu et Overfartssted. Tr. 93.

Hos Molbech anføres Ordet *Miste*, „en bar Plet; et Sted, hvor det mangler, som skulde være der . . . „At lægge Mister“ d. e. efterlade en Strimmel Jord uberørt af Harven, imellem to Harvebede . . . „At saa Mister“, lade Pletter paa Ageren blive ubesaaede“². Dr. Dyrhund har forklaret Møsten ved Butterup i Merløse H. paa denne Maade, idet Bonden udtaler Miste som Møste. „I Butterup kaldes en fraskilt, afsides liggende Jordstrækning, hvori hver Bymand har sin Part, for Møsten (den enkelte Bonde taler ogsaa om sin Møst eller Møstelod)“. Dr. Dyrhund formener endvidere, at Anledningen til, at Skoven i Skippinge H. hedder saa, maa kunne læres af de omliggende Skoves Historie³. Af den foranstaaende Række Navne vil det imidlertid ses, at Møste netop ganske særlig knytter sig til Skove, og der er Grund til at tro, at de Steder, hvor der nu ikke findes Skov, tidligere have været skovklædte. Forklaringen maa vist derfor søges ad andre Veje, og det var maaske ikke helt urigtigt, at Oberst E. Madsen (S. 231) som en Parallel til Ordet eller som en Vejledning ved dets Forstaaelse henviste til angelsachs. *mæsten*, „mastpasture, pasture for swine consisting of the fruit of forest trees“ (Bosworth).

Oddingen. Oddingen, Gaard paa en lang, spids Tunge mellem en Bæk og en anden, der falder i den. J 32 Rønnovsholm (*Børglum*).

Outzen har som et sønderjydske Ord optegnet Odding, en lille, særskilt liggende Ager, og han tilføjer, at det samme kaldes Tværager. Molbech og Feilberg gengive hans Udsagn, men den sidste tilføjer: „hvoddem?“, altsaa at her mulig kunde foreligge en Forveksling med Hodomsager, Hvoddemsager, den tværpløjede Ager for Enden af de lange Agre. Efter sin Beliggenhed maa Oddingen snarest tolkes som den paa en Odde liggende Bebyggelse eller Mark.

¹ J. Jakobsen i Aarb. f. n. Oldk. 1901, 133.

² Jfr. Espersen, Bornholmsk Ordbog, *Møsta*, Benævnelse paa et Sted, som Ploven ikke har berørt.

³ Tidsskrift f. Philologi (1866) VII. 98.

Osen. Osen, Hedestrækning langs med Halleby Aa, mellem Aamundingen, Aaen og Stranden. b 5 Urhøj (*Kalundborg*), b 4 Reersø (*Slagelse*).
 Usen, Klejtrup Bæk løber ud i Klejtrup Sø ved Usen. N 20 Klejtrup.
 Oshøj, en Høj ved Tudeaas Udløb. c 2 Vemmelev (*Slagelse*).
 Søndervos (Tr. V. 560: Sønderos), Bebyggelse ved Sunds Nørreaas Udløb fra Sunds Sø, Sunds S., Hammerum H. T 15 Over Simmelkjær.

Os, Munding, som endnu er bevaret i Aarhus, Aahus, Vosborg, lever altsaa fremdeles i Folkemunde. Molbech har ikke Ordet, derimod Feilberg, som dog urigtigt bestemmer os som „Udløb af en Aa i Havet“. Af de ovenfor anførte Eksempler ligesom ogsaa af Feilbergs egne fremgaar, at ogsaa Udløbet af en Bæk i en Indsø eller fra en Sø i en Aa hedder Os.

Pletten. Pletten, Pletterne, Mejlplet, Langplet, Æskeplet, ret store Engøer og Enghalvøer ved Udløbet af Mariager Fjord og lidt Syd derfor, Udbyneder S., Gjerlev H. Tr. IV. 864, 871, G 21, 22, H 22.

Pletten, Beb. ved en lille Eng, Mosbjerg S., Horns H. Tr. IV. 49, H 34 Bindslev. Store Plet og Lille Plet, Beb., Vrejlev S., Børglum H., ved Enge. Tr. IV. 129, J 31 Vrejlevkloster. — K. V. J. Plættæ.

Plet, stor Engflade ved Nissum Bredning, med Plethuse, Hygum S., Vandfuld H. Tr. V. 504, Ø 21 Harboøre. — O. Nielsen, Vandfuld H. 423: i Markbogen 1683 nævnes som Enge Lange Plet, Guns Plet, Vinds Plet o. s. v. Æ. A. R. III. 159: en Eng, kaldes Plet Eng, 1477.

Plætte, Eng i Møborg S., Skodborg H., nævnt 1503: Plætte (Jydske Tingsvidner 7).

Plet, jordløst Hus i Halk S. Kok.

Oxeplet, en Engø i Næraa Strand. G 5 Einsidelsborg (*Bogense*).

Aasen anfører *plita* (med et aabent i), Græsplet, Grønning imellem Skov eller Klipper; men dette er ogsaa den eneste tilsyneladende parallelle Betegnelse, jeg har kunnet finde.

Ruerne. Ruerne, Ruehus, Ruehave Gaard, Beb., paa et smaatbølget Terræn, Sanderum S., Odense H. Tr. III. 411, G 2 Sanderum.

Ruerne, Beb. ved den sydlige Fod af Tellerup Bjerge. K 2 Favrskov (*Vissenbjerg*).

Ru, Skibet S., Tørrild H., tæt ved Vejle Aa, ved Foden og paa Siden af en rund Knold (70 Fod over Aaen) og nogle andre Knolde. Tr. V. 381, P 7 Haraldskjær. — 1452 Rueholm.

Rue eller Ruemark, større Bymark, der strækker sig til Vejlen og Stranden, Ruestræde, Rueport, i Rudkøbing paa Langeland (Rasmussen, Rudkøbing 32, 113, 125, 224).

Ogsaa nogle andre Stednavne have Ru- til Forled, men jeg skal ikke medtage dem, da disse Navnes Former i nyere og ældre Tid ikke ere sikre, og da ikke heller Terrænet taler med tilstrækkelig Tydelighed.

Ved de anførte Navne kommer man nærmest til at tænke paa *rue*, en liden Tue, Jordtue (Molbech), jfr. oldn. *hrúga*, en Dyngge af sammenlagte, sammenhobede Ting, og det jyske *roge*, der har samme Betydning. — Modin anfører fra Härjedalen (S. 13): „*ru*, fjällplatå med större utsträckning, ehuru ej ansenligare höjd ... Flatruet, Myrruet m. fl.“

Røllen. Røllen (Ryllen), Gde., ved Bæk, Enge i flad Hedeegn, Volstrup S., Dronninglund H. Tr. IV. 99, F 30 Albæk.

Rullet, Beb. ved skræntede Bakker og lidt Eng. F 22 Gjerum (*Sæby*).

Ryllum (Røllum), Ensted S., Lundtoft H., tæt indesluttet af Moser og Enge. Tr. 351, Pr. Mbl. 98.

Rylborg, Beb. ved Bakkeskrænter. F 31 Ottestrup (*Sæby*).

Rylskov (Rulskov), Sb., Husby H. Tr. 479, Pr. Mbl. 166. — 1450 Rolschouw, 1463 Rulscow.

Ryltorre, Beb. ude i Enge ved Hygum Nor, Hygum S., Vandfuld H. Tr. V. 504, Æ 20 Lemvig.

Ved Tolkningen af nogle af disse Navne har man henvist til Ordet *Rylle*, *Rølle*, ung Bøg, Risbøg, Avnbøg. Det er muligt, at det slesvigske Rylskov skal fortolkes paa denne Maade, men flere af Navnene ere knyttede til Lokalteter, hvor Bøge næppe kunne vokse, og hvor Navnet sikkert maa tydes paa anden Maade.

Skagen. Skagen 1355: in campo Skaughen, men Skaugheraf, se iøvrigt foran S. 263.

Skagen, lang udløbende Tange paa Agersø ved Skjelskør; dens yderste, bredere Del hedder Helholm; Skagesø ved Tangens Rod. c III Helholm (*Skælskør*).

Skavngaard, Vindum S., Middelsom H., tidligere en lille By Skaffuen (D. Vib. 210); Gaarden ligger paa Højder, der gaa ret skarpt ned mod en Mose; en langstrakt Dal med Skrænter Skavn Dybdal. Tr. IV. 721, O 17 Rind, P 17 Almind.

Skaghoved, et Fremspring paa Halvøen Helnæs ved Assens. J III Helnæs.

Skagebanker, høje Banker (69 F., 62 F.), ikke langt fra Stranden. G V Korshavn (*Faaborg*).

Skagelse Huk, Skagelse Høj, Skagelse Bjerg paa en udløbende Hage af Sejro. b 10 Sejro.

At *skage* betyder i Almuemaalene at rage frem, f. Eks. Land, der gaar ud i en Tunge (Molbech, Feilberg); i Norge er Skage en fremstikkende Odde af Landet og tillige en høj, fremragende Ting (Aasen, Rygh). I Danmark synes Skage især at betyde den lange, ret brede Tunge, der strækker sig ud i Søen, ikke netop Spidsen eller den yderste Ende, thi den hedder paa Skagen Grenen, paa Sejro Gniben (som Gniben paa Sjællands Odde), paa Agersø Helholm.

Skiveren. Skiveren, en lang, bred Grøft med Eng. V 26 Sennels (*Thisted*).

Skiveren, lang, bred Grøft med Eng ved Hals. G 26 Hals (*Dronninglund*).

Skiveren, lang Grøft gennem Eng, Skiverhuse, V. Hassing S., Kjær H. Tr. IV. 418, I 27 V.-Hassing.

- Skiveren, Gaarde, Skiverbaare, en Kliteng, Skiverbakke, Skiverrende, ved hvilken der er Sluse. Raabjerg S., Horns H. Tr. IV. 45, G 35 Raabjerg K.
- Skiveren, en Vej og Grøft fra Store Vildmose ned til Rendbæk Bro. M 30 Saltum (*Blokhus*). Klitgaard, Hvetbo Herred I. 282 (1673): udi Flasket fra Skræppebakken og til den Skiver, som løber ned til Hallerøgels Eng.
- Skiveren, en Grøft ved St. Vildmose. L 30 Hammelmose (*Brønderslev*).
- æ Skywr. „Vesten om og sønden for Agger er der en Rende eller Grob ... Den kaldes æ Skywr“, meddelt fra Thyborøn af E. T. Kristensen, Det jyske Almueliv V. 294.
- Skiverklit. U 28 Skiverklit (*Bolbjerg*).

Hos Molbech findes Ordet Skiver ikke, derimod har Feilberg *skjøvr*, „lille Vandløb i Enge, uden Vand om Sommeren“. Efter de ovennævnte Angivelser maatte man snarest bestemme Ordet som en Rende eller bredere Grøft især gennem Enge.

- Skjolden. Skjolden eller Skjoldet, „en lille Skovstrimmel Øst for Sorø Sø, hvorfra der ad en Gangvei er en smuk Udsigt henover den nordlige Del af Sorø By“ (Th. Hansen, Sorø 18).
- Skjolden, Skjoldet, en aaben Plads i Odense, hvor Overgade, Nedergade og en tredie Gade stødte sammen. Paa Kortet 1593 Skioldet. 1643: under Scollet. (Engelstoft, Odense² 117, 308, 511.)
- Schild hed den frie Plads mellem Torvet og Domkirkegaarden i Slesvig. Sach, Stadt Schleswig 54.
- Skjold(e), Sb., Bjærg H., højtliggende paa en meget stor, rund Bakke. Tr. V. 344, K 8 Rorup. — 1203 Skjaldwat, 1449 Schiold.
- Skjoldager, Lb., Gram S. og H., ligger fladt, højt. Tr. 73, Pr. Mbl. 36.
- Skjoldager, Mark i Ø. Løgum. Kok.
- Skjoldbjerg, Gaarde, ogsaa kaldet Neder Moltkenberg, Vorbasse S., Slavs H., en lille, aflang Bakke, med Kongens Høj, Dronningens Høj. Tr. V. 773, S 7 Plovslund.
- Skjoldborg, Sb., Hunborg H., baade Kirken, N.- og S.-Skjoldborg ligge paa en stor, flad, især mod de tre Sider (mod Øst Skredbakke) stærkt faldende Bakke. Tr. IV. 255, X 25 Snedsted (*Thisted*).
- Skjoldborg, en Gaard, Rind S., Hammerum H., ligger aldeles fladt ved Eng, Hede. Tr. V. 566, U 13 Snedbjerg.
- Skjoldenæsholm, Herregaard, Valsøllille S., Ringsted H. Tr. II. 649, i 5 Skjolde-næsholm. — 1390 Skyoldenes (Repert. II. 358).
- Skjoldnæs, den yderste, indtil 79 F. høje Del af det mod Nord udløbende lange Næs af Ærø, Søby S. Tr. III. 787, H VI Søby. — K. V. J. Skyoldænæs.
- Flauenskjold, Vor S., Dronninglund H., aldeles fladt ved Eng, Hede. Tr. V. 109, G 30 Vor Gaard.

Det synes betegnende for alle Steder, der hedde Skjold eller have Navne, der ere sammensatte med dette Ord, at de ligge aabent og frit, som Regel tillige højt; uvilkaarligt gør en Forestilling sig gældende om Skjoldet, der hvælver sig over Mandens Bryst. I ældre Tid sagde man da netop ogsaa *at skjolde* om saadanne Steder og Genstande, der gjorde sig gældende i lange Afstande. Regn er at forvente, staar der i et Kalendarium fra 1592, naar høje Bjerge og store Klinger synes at skjolde meget højt i Vejret. Lyschander priser i et Digt Kronborg, som over Bølgen graa skjolder paa hviden Sande, og han fortæller andetsteds om, hvorledes man i Oldtiden paa Kæmpegraven lagde den største Sten paa tre eller fire andre, for at de skulde der staa og vide skinne og skjolde over Marken¹. Den samme Forestilling synes ogsaa at komme frem i den Betegnelse for en fri aaben Plads, hvori Gader udmunde, som fandtes i flere Købstæder. I Norge træffe vi Ordet anvendt netop paa samme Maade som i Danmark; mange Gange findes saaledes Skjold, Skjolden og ligeledes Skjaldbreiðr (Skjelbred) om, hvad der tegner sig rundagtigt som et Skjolds Overflade².

Skvatten. Skvatten, en lille Bæk eller Grøft, der løber ud i Tudbæk; Skvattebro. k IV Præstø.

Skvattegaard hed forhen en Gaard i Østerris, der nævnes 1432; Østerris ligger ved Stora og Langvad Aa og vidtstrakte Enge. Tr. IV. 648, S 20 Staarupgaard (*Skive*).

Skvæt (Gst. Skvatmølle), Vandmølle, Skanderup S., Hjemslev H. Tr. V. 177, K 12 Skanderborg.

I Følge Kalkar (Moth) betyder Skvat et Stænk, en lille Dyng, en Smule. Vidensk. Selsk. Ordbog bestemmer Sqvat som „et Sqvulp, Kast eller Stænk, som sker med en ringe Del af noget flydende“, og det er sikkert den ubetydelige og ustadige Vandmængde, der har givet Anledning til Navnet paa disse Steder³. I det gamle Sprog var Skvatmølle Navnet paa en lille, ikke skyldsats Vandmølle til Ejerens eget Brug, se Arent Berntsen, Fructbar Herlighed II. 22, Danske Lov 5—11—4. Karakteren af en saadan Mølle belyses ogsaa ved, at der kan tales om en Vejrskvatmølle i Blokhus (1688), som vel var sat til Mølleskyld, men kun kunde male ved stærk Vind, og som ingen Søgning havde (Klitgaard, Hvetbo Herred II. 289).

Slogen, Sløjen, Slæjen. Slogen, ved Ringkøbing Fjords sydlige Strand. Æ 9 S.-Bork (*Tarm*).

Sløjen, vidtstrakt, flad Eng ved en Grøft eller Kanal med Sluse, og Sløjehuse, Gjøttrup S., V.-Han H. Tr. IV. 221, R 27 Gøttrup.

¹ Se Citaterne i Kalkars Ordbog, Skjolde.

² Norske Gaardnavne I. 47: Ved Stednavnene er vel oftest tænkt paa Lighed i Form med et Skjold: bredt udstrakt, fladagtig Situation; tildels er Navnet dog vist taget fra en Højde, hvorpaa en saadan Sammenligning passer, og paa eller ved hvilken Gaarden ligger. Den afledede Betydning: Flek (Plet, som skiller sig ud fra Omgivelserne) kan vel ogsaa tildels ligge til Grund; VI. 167, 222. Jfr. for Shetlandsøerne J. Jakobsen i Aarb. f. n. Oldk. 1901, 187 (Markflek, Agerrude).

³ Feilberg har kun Skvat i Betydningen en Klat, en lille Byld.

Sløjhus, Hørmested S., Horns H., nævnt af Feilberg (*slej*).

Gremtoft Slog, Dalstrækning, Agger S., nævnt af Feilberg (*sloge*).

Tugesloge Bjerger paa Holmsland Klit. AA 11 Aargab.

Slog, Mark i Sørup S., Nye H. Kok.

Slogsherred, hvori Slogsaaløber. Tr. 155. — 1198 Sloxherred (Scr. VIII. 219);
1390 Slokesherede; 15. Aarh. Sloxherd, Sluxherd (Reg. til Scr. og til Bistum
Schleswig).

Slej, *Slæg* betyder en Fordybning paa Marken, en lille Hulning eller Lavning, *Sloge*, *Slaage*, en lille Lavning, Dalkløft, en Fordybning i Klitten, som Vinden har indskaaret (Molbech, Feilberg), jfr. norsk *sloka*, en lang Fordybning, en Hulning, som ligner en Rende (Aasen)¹.

Smækken. Smækken, Mark med Rende ved Aastrupgaard. M 29 Jetsmark
(*Blokhus*).

Smak, Vand- og Vejrmølle (Gst. Smakmøller), ved en Bæk, lige før den falder i
Limfjorden, Kornum S., Slet H. Tr. IV. 534, Q 26 Løgstør.

Smækbjerg Huse, Timring S., Ulvborg H. Tr. V. 594, W 14 Timring.

Smække betyder „en Indretning til at aflukke Noget med, til at sætte for, til at bedække, som kan gøres løs og tages fra“ (Vid. Selsk. Ordbog), jfr. Bagsmække, Dørsmække eller Skodde. I ældre Tid anvendtes det ogsaa om en Bro eller Broklap og en Spange. Huitfeldt omtaler en Fjælebro over Graven ved Aarhus Slot, som hed Smecken. En Ordfortegnelse fra 1667 har: Brygger (Smecker, Spanger) (Kalkar). I alt Fald de to første Steder ere vist betegnede efter en saadan Overgang eller Bro.

Snagen. Snagen (Trap: Haslev Snage), spredt Bebyggelse, Haslev S., Ringsted H.
Tr. II. 663, k 1 Bregentved.

Langesnage, Beb. paa flad Grund ved Enge. k 2 Terslev (*Ringsted*).

Snavebakke, med Vandhuller, ved N. Dalby. k 4 Borup (*Ringsted*).

Snavhuse ved Lamme Fjord. e 8 Dragsholm (*Kalundborg*).

Snave Færgested paa Ovrø, Ovrø S., Horns H. Tr. II. 181, i 8 Ovrø.

Snaveskov. C 2 Agnslev (*Odense*).

Snaveenge. H 4 Søndersø (*Vissenbjerg*).

Snave, Gaarde nær ved Stranden, Snave Høj, fredlyst Gravhøj, Stubberup S.,
Bjerger H. Tr. III. 458, D 5 Brockdorff.

Snave, Dreslette S., Baag H., og Husene Snavedam, ved stor Eng, Mose. Tr. III.
555, J II Dreslette.

Snageskov og Snagegaard, nær ved Stranden, Tullebølle S., Langelands Nørre H.
Tr. III. 761, B VI Tullebølle.

Snabegaard, 1489: Snagegaard, Vrads S. og H. Tr. V. 229, P 12 Vrads.

Snav, et Hus ved Haderslev Fjord, Øsby S., Haderslev H. Tr. 49, Pr. Mbl. 39.

¹ Jfr. om Shetlandsøerne J. Jakobsen, Aarb. f. n. Oldk. 1901, 148.

Her er kun medtaget alle Stednavne, hvori *Snag*, *Snav*, synes klart at forekomme, og altsaa ikke de talrige Navne, som have det ganske forskellige Sammensætningsled: *Snab*, *Snap*, et Hjørne; men det kan ofte være vanskeligt at holde de to Klasser Navne ude fra hinanden. Det vil ses, at de allerfleste af Eksemplerne vise hen til fugtige Steder. Molbechs Dialektleksikon har intet hidhørende Ord, derimod har Feilberg fra Vestslesvig *snabe*, udtalt *snav*, som: almindeligt Navn til en sid og sur Mark.

Snaren. Snaren, en lille Del af Basnæs Skov, hinsides en Rende. e II Ørslev (*Skælskør*).

Snarren, Beb., mellem Søen Agnsø og en Eng. d 6 Bjergsted (*Kalundb.*).

Snarebanke, en Banke og Huse ved Ruds-Vedby. d 5 Hallenslev (*Kalundb.*).

Snaremosesø, nu Eng, Snaremosegaard, Fuglsbølle S., Langelands S. H. Tr. III. 775, C VII Skrøbelev.

Stensnare Bro og Stensnare Huse. f 1 Fuglebjerg (*Slagelse*).

Kvolsnære, et Bolsted, Møborg S., Skodborg H. 1683 og 1766 kaldet Snære. 1630 nævnes Kuolhøgh. I Sognet løber Kvolsbæk. — O. Nielsen, Skodborg Herred 221.

I norsk Almuemaal betyder *snar*, *snaar*, *snære* Kratskov, Ris, og mulig genfinde vi dette Ord i de danske Navne. Imidlertid kan i Norge *snar* ogsaa betegne en lille Bøjning, en Vridning, en Smalning, og dette anvendes paa en liden Tange af Skov („Skøusnar“) (Aasen, Ross); enkelte af de danske Eksempler kunde pege paa en saadan Tydning¹.

Sned. Sneden, en mindre Skov af Løvtræer; ved den ligger Snedgaard. I II Rosendal (*Præstø*).

Sned, Skov i Nybøl Sogn ved Nybøl Nor. Pr. Mbl. 99: Mühlenschnei.

Avnbølsned, Skov i Ullerup S. Tr. 372. Avnbøl Gaards Sned (Gst. IV). Pr. Mbl. 99: Auenbüllschnei.

Helsned, Humble S., Langel. S. H. Tr. III. 777, C VIII Fodslette. Her laa tidligere en Hovedgaard; en lille Skov ligger lidt derfra.

Nogle Bynavne Snede, Sneum, Snebjerg og lign. maa udledes af, at de ligge paa Sned, ved en Skraaning eller ved en Aa, der vinder sig, men de her anførte Navne pege paa Sned som Betegnelse for en Art Skov eller Lund. Molbech anfører: at snede Træer, d. e. hugge en Del Grene af, for at Stammen kan blive tyk og lige, beskære dem; og fremdeles: Sned eller Snedgjærde, i Sjælland et lille, lavt Risgjærde, der sættes paa Jordvolden ved enkelte Voldgrøfter. I en Ordliste fra 1622 oversættes sarmentum ved Kvas, Snid (Kalkar, Snid). Jfr. oldn. *sneid*, afskaaret Stykke, *sneis*, Pind, Kvist (Fritzner).

Snevren. Snevren, Huse (Gst. Snevrens Huse), Stenstrup S., Sunds H. Tr. III. 637 ff. — 1679 var Snevren Navn paa en under Løjtved hørende Løkke. Husene

¹ Modin, Härjedalen 17, bestemmer Hult som en fritstaaende, tyk Skovbestand, tættere end Snår.

ligge paa en af Moser omgivet rund Banke, der Syd for en Indsnævring danner Fortsættelsen af andre Banker („Stenbanker“). F IV Rødkilde, F III Krarup.

Snevren, en smal Forbindelsesskov. H 22 Lavnkjær (*Hadsund*).

Snevret, en smal lille Skov ved Freerslev Hegn eller Del af denne Skov (Herlev S., Lyng-Frederiksborg H.). m 10 Gjøløse (*Frederiksborg*).

Snever, Beb. paa flad Grund. Y 21 Lyngs (*Helligsø*).

Snevre synes at have været Navn paa en Skov i Lyng S., Alsted H.; i dette Sogn ligge Lorup og Eskildstrup Skove (Tr. II. 619). — 1313: *tota silva in Esgistorps rythe cum silvis quas monasterium habebat in Snyowra, Østreboeghe et silva Lothorp* (Scr. IV. 516).

Snevre, S.-Jernløse S., Merløse H. Tr. II. 412, g 6 Søndersted.

Snevre, Bjergby S., Vennebjerg H., i en snæver Lavning mellem Bakker. Tr. IV. 79, J 34 Asdal.

Sneverholt, Gaard, Hellum S., Dronninglund H. Tr. IV. 123, H 30 Stagsted.

Snevrisk Skov, Vørslev S., Skippinge H. Tr. II. 500, c 7 Saltbæk Vig.

Snevring, to Gaarde i Aastrup S., ved en Snevring af Haderslev Fjord. Pr. Mbl. 39.

Snevringen, en snæver Tværgade i Aarhus.

Flere af disse Eksempler vise os, hvorledes bestemte Terrænforhold have givet Anledning til Navnet, og Almuesproget kender endnu *Snevre* om en smal Gyde eller Gennemgang mellem to Huse; ved Limfjorden kaldes ogsaa Modsætningen til Fjordens Bredninger Snevre (Molbech, Feilberg). Et Par Gange er Snevre imidlertid Betegnelse for en Skov, og tillige træffe vi Snevrisk og Sneverholt; i disse Tilfælde maatte vel derfor Forstaaelsen snarest være den, at Skovens Vækst af Træer og Buske var saa tæt og snæver, at man vanskelig kunde trænge igennem den. Imidlertid kunde Navnet jo ogsaa vise hen til en Indsnævring af Skovens Form.

Stevningen. Stevningen, meget stor Mose, Eng. I 1 Frederikslund (*Vissenbjerg*).

Stevningen, stor Eng og Mose. F III Krarup (*Svendborg*).

Stevningen, Store og Lille, Enge og Moser. C IV Skaarup (*Svendborg*). — Kanc. Brevbøger 1565 (S. 689): en Eng udenfor Suenborg, kaldet Støfningen; 1566 (S. 13): en Ejendom, kaldet Støfningen; han maa faa Gærdsel af Torn i Kronens Skove til at omgærde Ejendommen med.

Stevning-Dam, Sø i Hammelev S., der igennem Tørning Aa udgyder sig i Haderslev Dam. Tr. 58, Pr. Mbl. 38.

Stevning Mose, Nordborg S. paa Als. Tr. 401.

Stevning, By i Svenstrup S. paa Als, med Stevning Nor. Tr. 406, Pr. Mbl. 78.

Stevning, Hus i Klipleve S., Lundtoft H. Kok.

Forklaringen af Navnet er næppe vanskelig, idet de angivne Steder vise hen til ensartede Jordbundsforhold. Der er ved alle disse Moser, Damme og Nor bleven

anvendt Stevning, Opdæmning af Vandet. Det gamle Udtryk om Vandmøllerne hed: Møllen med sin Stevning, Dam og Damsbondt; Møllen med fri Støvning alle fire Vegne til Markmod¹, og foruden ved Møllerne og paa Steder, hvor man havde Fiskegaard², har man ved Moserne haft en saadan Stevning for at frembringe en bestemt Vandstand.

Derimod synes Stævneskov, en Skov i Tved S., Sunds H. (Tr. III. 627, D V Svendborg), ogsaa paa Grund af Terrænforholdene at maatte forklares paa anden Maade, nemlig af at stævne, at afhugge eller afskære Grene af Træer. Det hedder hos Peder Syv: Stævnedede Træer gro bedst.

Stubbene. Stubbene, Eng med nogle Træer, ved Stranden af Enø. h III Gavnø (Præstø).

Stubbene, Bebyggelse ved Roskilde Fjords Strand, med en Del Vandhuller. k 8 Selsø (Rosk.).

Stubberne, Bebyggelse tæt ved Eng og ved Flæbæk. g 5 Stenmagle (Rosk.).

Stubbe, Draaby S., Mols H., ved Eng ved Udløbet af Havmølle Aa og ved Stubbe Sø. Tr. IV. 997, C 15 Grathbjerg.

Simon Stubbe (Gst.: Simonsstubbe), Skov i Boeslunde S., Slagelse H. Tr. II. 695, d 1 Egeslevmagle.

Stubbum (Stobbum), Aller S., Tyrstrup H. Tr. 31, Pr. Mbl. 25. Her er Smaaskove, desuden Skovrøj, Skovhuset. — 1417 Stubbum (Repert. III. 844).

Stubbe, Gods ved Slien i Risby S. i Svansø. Tr. 692, Pr. Mbl. 252. Her havde i Middelalderen Slesvig Bisp en befæstet Borg.

Stub, nævnt i Haderslev Stadsret 1292 § 2 som Byfredens østlige Grænse: øster til Stub. Jfr. Sach, Ursprung der Stadt Hadersleben 26, 49, 61.

Stubbe hed et med brede Grøfter omsluttet Stykke Land mellem Slesvig og Gottorp; det tilhørte Munkene i Michaelis-Klostret. 1196: *unius cultura aratri in loco Stubba, et est notabili fossatura circumductus*. 1321: *terras inter Sleswig et Gottorp sitas que Stubbæ vocantur*. 1332 Stubbe. 15.—16. Aarh. Stubbe (Hasse I. 104, III. 224, 456. Sach, Stadt Schleswig 73, 80, 262. Sach, Schleswig I. 79, III. 74, 227. Bistum Schleswig, Reg., Sønderj. Skatteb., Reg.)

Stubbæk, Ensted S., Lundtoft H. Tr. 351. — I Aabenraa Skraa c. 4 kaldes Byen Stubeby, i den plattyske Oversættelse Stubbeky, hvorfor Sach (Schleswig I. 120, III. 261) hævder, at den rette Form har været Stubekby. Men en saadan treleddet Form har al Navnedannelse imod sig, og langt rimeligere er med P. G. Thorsen at formode, at her foreligger en Fejlskrift for Stubbæk eller Stubby.

Stuby, Kastrup S., Hammer H., lavt, omgivet af Moser. Tr. II. 927, j V Vordingborg.

Stubbjerg, Del af Skov. J 4 Ore (Vissenbjerg).

¹ Kalkar, Stævning, Støvning.

² Jydske Tingsvidner 59 f.

- Stubbedam, Skov ved Eng, Haastrup S., Salling H. Tr. III. 693, H III V.-Hæsinge.
 Stubbehuse (Generalstab: Brarup Stubbehuse), paa flad, afgrøftet Grund, Brarup S.,
 Falster N. H. Tr. III. 278, i VII Brarup.
- Stubkjær, Bording S., Hammerum H., paa flad Eng, Hede. Tr. V. 563, R 14
 Brunbjerg.
- Stubbekøbing, Købstad. Tr. III. 168.
- Stubbekrog, Skov i Hellested S., Stevns H. Tr. II. 858, n 1 Lyderslev.
- Stubbeland, ved Indrefjord ved Nakskov. b VIII Nakskov.
- Stubskov, Skov i Stenderup S., Hatting H. Tr. V. 351, L 8 Bjerge.
- Stubbeskov, Skov i Krummerup S., Ø-Flakkebjerg H. Tr. II. 731, f 1 Fuglebjerg
 (*Slagelse*).

Man plejer gerne at tolke Navnene Stubbe eller Navne, som ere sammensatte med Stub¹, som om de pegede paa et ryddet Land eller et tidligere Skovland, hvor nu kun Træstubbe staa tilbage. Flere Gange findes jo ogsaa Stubbe vitterligt nok som Betegnelse for Skove eller Skovdele, hvor man altsaa maa formode, at der fandtes Buller og Stød i større Mængde. Paa andre Steder er der ikke blot ingen Antydning af, at vi have et forstum træbevokset Jordsmon for os, men disse Steder ligge tæt ved Stranden paa flad og vandrig Grund, hvor man ikke har Anledning til at tænke sig Skovvækst. Dertil kommer, at der ved de sønderjydske Købstæder synes at have ligget ved Grænsen af Byomraadet Steder, der bar Navnet Stub, altsaa vel oprindelig en Art Fælleder.

- Sudden.** Sudden, ved Wedellsborg paa Fyn, en Eng langs Stranden med store Vandhuller og Vandløb. L 2 Wedellsborg (*Vissenbjerg*).
- Sudden, Eng ved Hindsgavl Strand under Slotsbanken. M 4 Middelfart.
- Sudemade, Eng ved Stubberup, Højen S., Jerlev H. P 6 Ødsted (*Egtved*).
- Sudema ved Stranden paa Thurø. Hist. Tidsskr. 3. R. I. 391.
- Sudkjær, Huse, Underup S., Nim H. Tr. V. 263, M 11 Østbirk.
- Sodklint, Enge ved Vesterhavet. X 2 Kongeaa (*Ribe*).

Den norske Almue kalder en med Vædske gennemtrukket Masse *Sodda* (*Soddetorva*); *Sodd* er en Stok, som er noget gennemtrukket af Vand (Ross). I svenske Dialekter er *suddig* „slarfvig, oredig“, *sudda*, et smudsigt Fruentimmer (Rietz). Molbech anfører *Sodder*, *Sudder* (fra Ribe Stift og Slesvig) som et Slags kraftigt Marskgræs, der vokser ved Havet, Sudderenge ved Limfjorden. Feilberg angiver *Sodde* som en Strandplante (*plantago*) og har fra Vestslesvig *Soddeklint* som Fællesord om „i Havet udløbende Marskstrimler, bevoksede med Sodder“. I Følge hvad cand. mag. J. Jørgensen velvilligt har meddelt mig, bruges paa Laaland *at sudde* om at jappe omkring med bare Ben, synke i og helst blive stikkende fast i et moradsagtigt Ælte (hvorimod man *sopper* paa fast Sandbund), hertil svarer Sub-

¹ Stubbergaard, Stubberkloster (Tr. V. 545 f.) høre ikke herhen; den gamle Form for Navnet er Stubthorp (Erslev, Testamenter 16, 156).

stantivet *en Sudde*, et saadant Ælte eller Søle. Endvidere bruges dér og paa Falster *en Sudde* om en urenlig og uordentlig kvindelig Person. Sudde synes ganske i Overensstemmelse hermed i de anførte Stednavne at betyde en stærkt fugtig og mudret Grund. Man erindres herved om, at Søderup i Ris Herred i Slesvig, Kongsgaarden, hvor Svend Estridsen døde, af Ælnoth tolkes som Smudsbyen (*Suddathorp, id est Villa cænosa*, Ser. III. 337). Tydningen er vist ikke rigtig¹, men paa den Tid har altsaa dog Folket sat dette Navn i Forbindelse med Sudde¹.

Sylten. Sylten er paa Langeland meget almindelig som Navn for Strandeng. B VI—VIII, C IX, D VI—VIII. En af Rudkøbings Bymarker hedder Sylten (Rasmussen, Rudkjøbing 123, 125).

Sylten, nu næsten tilgroet Sø ved Bovbjerg lige bag ved Klitten. Tr. V. 507, AA 19 Bovbjerg.

Sylt, Bebyggelse ved Enge ved Lund Fjord. S 28 Vust (*Bolbjerg*).

Syltholm, en nu inddæmmet Holm ved Laalands Sydside. Tr. III. 103, e XI Syltholm (*Rødby*).

Syltemade Aa løber fra Nielstrup Sø og Olderup Sø gennem Mose og Eng til Svendborg Sund. Tr. III. 634, E IV, F V.

I Følge Molbech er Sylt de Strækninger af det lavere Kystland, som Havet til sine Tider oversvømmer, og hvor det gode og fede Syltegræs vokser². Oplysende om Syltens Natur er det, at det 1846 i Rudkøbing bestemtes, at af Sylt og Enge, hvilke hidtil ikke havde svaret Afgift til Byen, skulde der for Fremtiden betales halvt med andre Jorder, og ligeledes halvt i Tiende og kongelige Skatter (Rasmussen l. c.). I Norge findes *sylta* i alt Fald i Finmarken i samme Betydning som i Danmark; i enkelte norske Egne er *sylt* en liden Sump, den er oftest uden synligt Afløb og vegetationsløs og saltholdig i Midten, hvorfor den gerne slikkes af Fæet (Aasen, Ross). — Med Ordet kan sammenstilles engelsk *silt*, Mudder.

Tasken. Tasken, den vestligste, som en firkantet Fløj fremspringende Del af Ovstrup Skov, med Taskemosehus. j VIII Tingsted (*Nyk. F.*).

Taskerne, Beb. ude i Enge ved Porsmose. j 1 Broby (*Ringsted*).

Taskeeng, 1532; en Eng ved Lervads Aa, som kaldes Taskeeng (Jy. Tingsvidner 65), Horne S., Ø.-Horne H.

Taskehede, „den Jord og Eng, som kaldes Taske Hede, er ret Ejendom til Kasbjerg“ (1421, Æ. Archiv. Reg. II. 106), Kasbjerg S., Gjerlev H.

¹ Søderup hedder ogsaa i Knytlingasaga c. 25 Suddaþorp, men i K. V. J. og 1285 Sudthorp (Suhm X. 1025), 1411 Södorp (Dipl. Flensb. I. 177) og har sikkert ligesom andre Thorper haft et Personnavn til første Led. Paa Falster fandtes Sothathorp, Sotathorp (K. V. J. 64, 65); den tidligt nedlagte By hed i 17de Aarh. Saaderup, endnu i 19. Aarh. fandtes en Sarup Mølle. Vid. Selsk. Skr. 5. R. hist.-phil. Afd. IV. 212.

² Feilberg opfører ikke i sin Ordbog *Sylt* som særligt Ord i den angivne Betydning, dog har han *Syltgræs*, Græs fra Steder, som Havet gaar ind over, ligeledes *Sylthø*, og endvidere *syltet*, saltholdigt, sagt om Hø fra saadanne Steder.

Tasklund (Trap, Kok og alle ældre Kilder have denne Form; Pr. Mbl. 132: Taskland), Beb. ved Hørup Hav, Lysabild S. paa Als. Tr. 293.

Den Forestilling, som har ligget til Grund for en Navngivning af Steder ved Hjælp af Ordet Taske, maa have været Tanken om den ved Ens Side hængende Taske, saaledes som det første Eksempel ret tydeligt angiver. Hermed stemmer ogsaa, at Taske i det gamle Sprog benytttes om Udbygning, Skur, saaledes naar det 1719 vedtoges, at Bagerne i Aarhus ikke maatte have flere Steder at udsælge Brød „end allenniste een Taske“ (Hübertz, Aarhus II. 306); ligeledes bruges Taske i Vendsyssel om en Udbygning langs med Husets Længde eller blot ved dets Ende¹. I Norge findes Taske benyttet om Halvøer².

Tornen. Tornen, den bøjede, smalle Spids af Fyns Hoved. D 6 Fyns Hoved (Odense).

Tornehage, den smalle Spids af et lille Næs ved Bognæs ved Holbæk Fjord. h 8 Tudsenæs.

Tornæs Hoved, en Spids af Horneland, Salling H. I IV Bøigden (Faaborg).

Dornæs, et Næs ud i Søndersø. f IX Maribo.

Thorneleje eller Tornby, i det 16. Aarh. et Fiskerleje ved Skagen, som Skagboerne fik nedlagt. Tr. IV. 39.

Det vilde ikke være urimeligt, om man sammenlignede en udløbende Landspids med Tornen paa en Plante, og i alt Fald de to første Angivelser synes at pege derpaa, de andre Eksempler ere kun nævnte som mulige Paralleler, men deres Tolkning er ganske usikker. Jeg har heller ikke kunnet finde Paralleler dertil i de andre nordiske Lande. Naturligvis kan et Næs ogsaa af den Grund faa Navn efter Tjørne, at denne Busk har vokset derpaa. Jeg har saaledes kun villet henlede Opmærksomheden paa den ovennævnte Mulighed³.

Tøtterne. Tøtterne, ubeboet Engholm, Øland S., Ø.-Han H. Tr. IV. 181, O 27 Brovst.

Tøtterne, ubeboede Engholme ved Siden af den større Hornsgaard Holm, Farstrup S., Slet H. Tr. IV. 546, O 26 Farstrup.

Startøtterne, ubeboede Engholme ved Siden af Klosterholm, Sebber S., Slet H. Tr. IV. 549, N 26 Nibe.

¹ Molbech, Dial. Lex. Kalkar anfører endvidere Taske som en yderligere Plankeklædning paa et Skib uden paa den første; bag ved dette Udtryk findes jo samme Forestilling om et Tillæg. I tyske og hollandske Leksika kan jeg ikke finde Tasche benyttet om Tilbygning, men Oudemans, Middel- en oud-nederlandsch Woordenboek, har det dog i Betydningen: Aanhangsel.

² Rygh, Indledning 39. Jfr. om Shetlandsøerne Aarb. f. n. Oldk. 1901, 183.

³ Taars, Sb., Musse H. (Tr. III. 243, g VIII Saksbøbing), hed oprindeligt Thornæs (Repert. II. 482), der maa have været Navn paa den foranliggende Halvø. Taars, Sandby S., Laalands N. H. (Tr. III. 190, a VII Frederiksdal), ligger ogsaa ved et Næs. Herregaarden Sparrertorn ligger paa det lange smalle Næs Fønsskov (Føns S., Vends H. Tr. III. 527, L 3 Fyns), men her føres Tanken vel snarest hen paa en Bygning, et Taarn af Sparrer, Bjælker.

Tøt (Gst.: Tøthuse), i flad Engegn, Harboøre S., Vandfuld H. Tr. V. 502, Ø 21 Harboøre.

Totten, den nordøstlige, sandede Spids af Anholt. Tr. IV. 970, g 22 Totten.

Den sproglige Tydning af Navnene paa disse, hvad Naturforholdene angaar, ret ensartede Steder kan jeg ikke give.

Virket. Virket, Virked, Falkerslev S., Falster S.-H. Her ved Sydsiden af Borresø er en aflang Højning, tæt oversaaet med Murbrokker og Kulstykker, øjensynlig Pladsen for en gammel Borg („Trygge Slot“); Grav eller Vold findes ikke. Tr. III. 300, k VIII Falkerslev. — K. V. J. Wirky.

Uvilkaarlig erindres vi ved dette Navn om *Danwyrky*, *Danæwyrki*, saaledes som det berømte Sted staves i K. V. Jordebog, og J. Olrik har træffende paavist, at naar Saxo omtaler, hvorledes Falstringerne til Forsvar mod de overmægtige Vender byggede sig et fælles Værn (*publica munitio*), maa det være dette Virke¹. Virke betyder altsaa en Vold, en Skanse, en Dæmning. Ved Virksund, hvor Færgen forbinder den store Landevej fra Fjends Herred til Rinds Herred, har aabenbart været en saadan Dæmning eller Forskansning ud mod Fjorden. Tr. IV. 649, 682, Q 20 Lynderup. Ved Virklund (Tem S., Vrads H.), tidligere en Hovedgaard (ældre Form: Wirklongh), nu en By, gaar Vejen under lignende Forhold over en smal Landstrimmel mellem de to Søer Thorsø og Borresø. Tr. V. 227, O 13 Tem.

De foran angivne Navne udgøre vel næppe Halvdelen af alle de Navne af lignende Karakter, som forefindes; men jeg skal her standse i min Gennemgang af dem. De, som ikke ere medtagne, ere saadanne, hvis Forstaaelse er almen erkendt, og som ikke give Anledning til særlige Betragtninger, men desuden en Del Navne, hvis Tydning endnu ikke er mig klar, eller hvor jeg nærer Tvivl om virkelig en Artikel foreligger eller ikke. Enkelte Navne ville findes gennemgaaede i det følgende blandt Skovnavnene (7. Kapitel).

FEMTE KAPITEL.

Bøjningsendelser i Stednavne.

I den ældste Tid have Stednavnene haft Bøjningsformer som andre Substantiver, altsaa ikke blot Ejeform, som de endnu kunne have, men Dativform, naar de styredes af Præpositioner. Vi have dog næsten kun et eneste Vidnesbyrd tilbage derom, nemlig det ældste Kongebrev fra Danmark, hvis Ordlyd er bleven bevaret.

¹ Hist. Tidsskr. 8. R. I. 372.

Knud den Hellige gav 1085 Gods til Lunde Domkirke: *in Upacri australi ... in Heruestadum ... in Hastathum ... in Sceftelungum ... in Ramseherathi ... in Tuna herathi ... in insula Amakum* o. s. v., dog staa i samme Brev mange Byers Navne ubøjede: *in Smørhem, in Liungahereht, in Brunleslef*¹ o. s. v. Nu kan der ingen Tvivl være om, at de samme Stednavne, hvor de ikke vare styrede af en Præposition, vilde hedde til Eks. Upacer, Hastathæ, Sceftelungæ, Amakæ. Vi kunne forfølge dette Forhold nærmere i Norge, idet her endnu i en langt senere Tid disse Bøjninger vare bevarede. Saaledes betegnes i Oslobispen Eysteins Jordebog fra o. 1400 Daler og Hamre som *i Dalum, i Hamrum*, medens de sikkert ogsaa hed Dalir, Hamrar, nu hedde de Daler, Hamre; ved *a Lundum, i Steinum* betegnes de Steder, som nu hedde Lunde, Stene, og selv ved de sammensatte Navne bruges denne Form, *i Humlastadom, i Hælgustadom*². I Sverige genfindes det samme; blot eksempelvis kan nævnes, hvorledes Benedikt Knudsen 1372 pantsætter foruden Gods i Halland Ejendomme i Øxnewallum og Wiuilstathum i Sverige; disse Byer i Østergötland og Smaalands hed ellers Yxnævallæ og Vivelstadha³. Saadant findes jævnlig i Sverige i det 14. Aarhundrede og i endnu senere Tider.

I Kong Valdemars Jordebog træffe vi Stednavnene uden Bøjningsendelse. Den eneste Undtagelse, som findes, angaar Steder ved den hallandske Grænse mod Sverige (S. 60): *i utrugs kiældæ. høgsio lithi. i høgsyo rör*, hvor *lithi* vel er en Dativform. I disse Egne findes endvidere: *quedam vidua de bothekiarri* (Buttkär i Slep Sogn, Fjäre H.), hvad der vel ogsaa er Dativform. Men mærkeligt er især, at det nordligste Herred i Halland 4 Gange bliver kaldt *Fjæræ, Fjæræ* — hvad der ogsaa senere var dets Navn⁴ — men paa det femte Sted — og det staa ogsaa her uden Styreord — *Fjærum* (S. 58)⁵.

Endnu et Aarhundrede derefter træffe vi i dette Landskab Bøjningsformer. Saaledes giver Hallændingen Sigvid Trana 1345 sin Hustru i Morgengave *curiam in Klakbodhum*⁶; der er sikkert her anvendt en Dativform, Navnet har ellers været *Klakbodhæ* (nu Klackebo, Gälleredes Sogn).

Allerede flere af de foregaaende Eksempler have vist os, at Stednavne jævnlig kunne fremtræde i Flertalsform (baade i Nominativ og Dativ). Men tidligt vare Oldtidens Flertalsformer -ar og -ir gaaede over til -æ, -e. I enkelte Navne har man ment at finde den gamle Form af Flertallet bevaret⁷. Dette gælder saaledes Daler ved Tønder, Byen hed 1227, 1228, 1241 Daler, 1240 Dalær⁸. *Et Dal*, saaledes

¹ Diplom. Svecanum I. 43.

² Jfr. O. Nielsen, Blandinger I. 188 f.

³ Erslev, Repert. II. 148 (Øxnewakum, ved Feilskrift), Styffe 112, 157.

⁴ Styffe, Skandinavien under unionstiden² 87.

⁵ Maaske skal Navnet udledes af *ffjara*, lavt Vande, eller den Del af Stranden, som kun ved Flodtid overskylles (i nyere norsk: Fjær). Kalkar anfører, at Fjære paa Læsø bruges om Forstrand; i ældre Dansk kan det næppe paavises.

⁶ Dipl. Svec. V. 457, 459. Ligesaa 1362 (in Klakabothum), Möller, Fornhdl. rör. Halland 87.

⁷ Oluf Nielsen, Blandinger I. 192.

⁸ Hasse, Urkundenbuch I. Reg.

som Ordet hed, havde lige til ind i det 17de Aarh. i Flertal Formen Daler („over Bjerg og dybe Daler“)¹. Daler ligger paa en vid, flad Slette (Pr. Mbl. 94) og maatte vel være kaldt saaledes i Modsætning til Landet indenfor (ikke som Modsætning til det nærliggende Højer). — Flækken Højer, udtalt Høvver, hvis gamle Form var Høthær², er bleven forklaret som Pluralis af oldn. *hæð*, f., Højde, Forhøjning, i norsk Almuesmaal *hæð*, f., Højfjeldsslette, *hæðð*, f., Højde (Ross); det findes ogsaa i Formen *hø* (Aasen), og Fr. Löffler gør opmærksom paa, at ogsaa i Oldnordisk Formen *høð* kan forekomme³. Naar det siges, at Byen ligger paa en flad, isoleret Højde, stemmer dette dog ikke med Stedets Udseende i vor Tid (Pr. Mbl. 94). Det er vel saaledes noget tvivlsomt, om de to Navnes Endelser indeholde Flertalsformen.

I Norge findes halvtredie Tusinde Navne, der have været sammensatte med *staðir*. Usammensat forekommer dette Flertalsord aldrig som Navn; der findes altid et Forled, og som oftest er dette et Personnavn. Enkelttallet *-staðr* derimod har en helt anden Betydning, nemlig Stedet, hvor noget staar eller foregaar (*Buðarstaðr*, *Kaupstaðr*)⁴. I Danmark kan Flertalsformen for de talrige Navne paa *-sted* kun undtagelsesvis mærkes i vore allerældste Kilder. I Knud den Helliges Gavebrev 1085 læses: *in Heruestadum. in Hastathum*; i de Lundske Gavebøger: *juxta villam Winistatha, in Tarstæthæ* (Weeke 70, 291). I Kong Valdemars Jordebog findes næsten altid *stath*, dog Halmstatha (S. 48) ved Siden af Halmstath (S. 57) og baade Hakæstathe (S. 47) og Hakæstath (S. 34), endvidere Hallæstathæ (S. 44), Thingstathæ (S. 70), Tystathe (S. 5).

Et enkelt Stednavn er der Grund til at betragte lidt nøjere, fordi det synes at forekomme baade i Enkelttal og Flertal. Ordets Betydning vil fremgaa af de Steders Naturforhold, til hvilke Navnet er knyttet.

Sæd, 1237 in Sæthe mark, 15. og 16. Aarh. Seeth, Seed (Scr. VIII. 68, 221, 225), 1543 Czet, Zeet (Sønderj. Skatteb. 250, 277), Danske Atlas og Pr. Gst. Seth, dansk Gst. Sæd, i Ubbjerg Sogn ved Tønder, mellem Sønder Aa og Grønaa, bestaar næsten kun af Enge. Tr. 146, Pr. Mbl. 95.

Sædden, 14de Aarh. Sæthum (Scr. V. 545), 1416 Sedæn (O. Nielsen, Skadst H. 212), nu ofte Sædding, Guldager S., Skads H., ikke langt fra Strand (Sæddenstrand Fyr), fladt mellem Hede, Eng. Tr. V. 762, Z 4 Jærne.

Sædder (Gst. Sæder), Sb., Bjæverskov H., ved Vidskølle Aa, med Eng og ved Skove. 1370 Sæthær (Scr. VII. 114). Tr. II. 836, 12 Turebyholm.

¹ Dalerne hedder en Naaetræslund paa Skraaningen mod Stranden, h 8 Tudse Næs (Roskilde), Dalene, en stor Naaetræsskov med Høje og Dale i N.-Næraa og Bederslev Sogne, Skam H., Tr. III. 476, G 5 Einsidelsborg.

² Høthær, Saxo og K. V. Jordebog, 1285 Høthær (Suhm X. 1025, Hasse, Urkundenbuch II. 271), 1286 Hotter (Hasse II. 280, 284), 1340 Høthær (Oldemoder 108), 1383 in Høierssherret parochiis Høtre et Schaseth, 1389 Høder (Scr. VIII. 83 f.), Høthershæret (Necr. Rip., Scr. V. 561). Jfr. Steenstrup i Arkiv f. n. Filologi XIII. 137 ff.

³ Arkiv f. n. Filologi I. 273.

⁴ Rygh, Indledning 76 ff.

- Seden, Sb., Aasum H., lavtliggende, ved Odense Aa, tæt ved dens Udløb i Seden Kvissel. Tr. III. 422, F 3 Seden.
- Sædding, Gst. Sedding, 1455 Sedinge, 1486 Sedingh (Danske Samlinger I. 119 f.), Nørre Nebel S., V.-Horne H., ved vidtstrakte, flade Enge og Hede. Tr. V. 728, Ø 8 N.-Nebel.
- Sædding (Gst. Sæding), 1340 Sithyng, Sb., Bølling H., ret fladt ved Ganer Aa og dens Enge, med en lille Sø og Vandmølle. Tr. V. 629, Y 12 Tophøj.
- Sædinge, Sb., Fuglse H., paa ganske flad Grund ved store Enge. K. V. J. Sæthing. Tr. III. 221, e X Rødby.
- Sædovgaard, Mellerup S., Støvring H., ligge, hvor det flade Land og de store brede Enge langs Randers Fjord begynde. Tr. IV. 896, H 19 Støvringgaard.
- Hæsede, Hovedgaard, tidligere en Landsby, Broby S., Ringsted H., ved Eng, Søer og Damme; gl. Form Hyrsæt, Hirsædæ, 1345 Hirsit. Tr. II. 667 ff., j 1 Broby (*Ringsted*).

Det vil ses, hvorledes Størstedelen af disse Navne peger hen paa et af Vand gennemtrukket Terræn, det er overalt engagtig Jord, og *sæth* maa vist derfor betegne et Jordsmon af denne Art. Hverken i Dansk eller i de andre nordiske Sprog har jeg dog kunnet finde et tilsvarende Ord. Men et norsk Almuesord *set*, *seta*, *sæta*, synes dog ikke at være fjerntstaaende. Det betyder Siven af gødende Vædske gennem Jordsmonnet og endvidere Mark, som uden Folkehjælp gødes af sivende Vædske, „Aagern ligge i Sedaa“, „Aakrn ligg unde Seta“, Seteeng (Aasen, Ross). Formen Sædder vilde da være Flertallets Nævneform og Sædden (*Sæthum*) dets Hensynsform.

SJETTE KAPITEL.

Fortsættelse. Er Endelsen -um en gammel Dativ Pluralis?

Det maa vel siges at være den almindelige Forstaaelse af vore talrige Stednavne paa -um, at de indeholde Ordet *hem*, Hjem. Ganske vist er ogsaa den Mulighed bleven fremsat og hævdet, at de kunne indeholde den gamle Dativ-Pluralisform -um, men man har dog vist kun antaget denne Forstaaelse for enkelte Navnes Vedkommende, medens iøvrigt de fleste maatte tolkes som sammensatte med Hjem. Oluf Nielsen har været meget tilbøjelig til at antage en Dativform og har anført gode Grunde herfor, men der er opstaaet mange Tvivl hos ham, saa at han atter er bøjet af og har antaget Fortolkningen ved Hjælp af -hem¹.

Hvad der har virket mest bestemmende til at udlede Navnene af -hem, har ganske sikkert været de norske og svenske Navne, og N. M. Petersen har derfor

¹ Blandinger I. 186 ff.

heller ikke ret kunnet tænke sig Muligheden af en anden Forstaaelse¹. Naar til Eks. Fleskum i Norge kan forfølges tilbage til en Form *Fleskeimr*, synes der jo ikke at kunne være Tvivl om, at det maa være gaaet det danske Fleskum paa samme Maade.

Man har desuden ved Tolkningen følt sig under Trykket af en europæisk Nødvendighed. I England ende Buckingham, Cheltenham, Durham og utallige andre Stednavne paa -ham, i Tydskland er -heim spredt over hele Riget, i Flandern og paa fransk Grund finder man Erquinghem, Hondeghem, Verlinghem, samt en Mængde andre saadanne Navne, det synes da næsten dristigt at ville tolke de danske Stednavne paa anden Maade, idet i alt Fald mange af dem i de ældre Former formentlig vise Endelsen *-(h)em*².

Det skal nu her forsøges bevist, at en anden Forstaaelse ligger nærmere, og at vi ved disse Stednavne i Virkeligheden som oftest staa over for en gammel Kasusform.

Vi komme ved en saadan Antagelse ganske vist til Kasusformer, som gaa langt tilbage i Tiden og næsten bagved Provinslovenes Tid. Jydske Lov har kun denne Form for Dativ Pluralis i enkelte Udtryk: *mæth loghum*, *i hæfthum*; i Eriks Sjællandske Lov findes *børnum*, *husum*, *wapnum* og nogle andre (i Vald. Sj. Lov noget færre), derimod er i Skaanske Lov Endelsen mere almindelig bevaret³. Men efter det 13de Aarh. tabtes Endelsen helt, nu have vi den kun tilbage i enkelte Ord og Udtryk som: i Løndum, stundom, forðum og imellem.

Selv om vi altsaa maa gaa tilbage i Tiden, naa vi dog ikke fjernere bort, end vi i det Hele maa gaa med vore Stednavne. Og det kunde jo tænkes, at man ved Stednavne var vedblevet at anvende Dativformen, efter at den ellers var tabt i Sproget. Herfor kunde Lighed med Forholdene i Norge tale. Naar en Dativform saa let vil kunne forekomme i Stednavne, ligger det jo i, at de jævnlig blive anvendte i styret Form: man boede *i*, *paa*, *ved*, *under* — hvorefter maatte følge Stedets Navn i en Dativform. Derfor viser det sig i Norge, at Gaarde, som vitterligt nok hed til Eks. Sandr, Berg, Hólar, Thorpar, senere optræde i Formen Sande, Berge, Holum, Torpum, hvor den gamle Dativform i Enkelttal (Sandi, Bergi) eller Flertal (Holum, Thorpum) paa Grund af den Maade, hvorpaa Stednavnene daglig anvendtes, er groet fast til Navnet. Og denne Art Navne paa -um ere gamle paa Vestlandet i Norge og i flere Egne af Østlandet, medens man i andre østlandske Egne saa at sige ikke finder -um undtagen i Navne, der netop ere dannede i nyere Tid og paa en Tid, da Dativformerne ellers i Sproget vare tabte, saaledes Bergum, Husum, Myrum, Sveum, Tøftum⁴.

¹ N. M. Petersen l. 160 f.: vist i Almindelighed sin Oprindelse af isl. *heimr*. Joh. Kok giver som oftest begge Tolkingsmaader.

² Oberst E. Madsen behandler -um-Navnene som indeholdende -hjem og som ganske ensartede med de ovennævnte europæiske Navne; „kun højst undtagelsesvis“ foreligger der i Danmark en Kasusform. Geografisk Tidsskrift XV. 6.

³ L. Wimmer, Navneordenes Bøjning 30, 72.

⁴ Rygh, Indledning 14 f.

Man kunde vel endog tænke, at de nordiske Sprog havde oprindelig kendt en egen Kasusform for Angivelse af Stedforhold, saaledes at man ikke behøvede at have en Præposition tilføjet („i Gaarde“), men alene ved Substantivets Endelse („Gaarde“) tilkendegav en Persons eller et Udsagns Forhold til et Sted. En saadan Kasus har været kendt i andre Sprog. Jeg skal her kun kortelig redegøre for en Afhandling herom af Rudolf Kögel¹. Han anfører, hvorledes Navne som Franken, Schwaben, Hessen stamme fra en saadan Dativ-Locativ af Navnene paa disse Landes Beboere, og paa samme Maade ere Stedbestemmelser som Hohenlinden, Siebeneichen, Bergen at forklare. Det var meget almindeligt hos Angelsachserne, at man betegnede et Sted med Hjælp af en Præposition, der stod som fast Tilbehør til Navnet, saaledes naar Beda omtaler *monasterium, quod vocatur ad capræ caput*, eller naar Ottar skriver om Hedeby: *to þæm porte þe mon hæf æt Hæþum*. Samme Udtryksmaade møder man i Tydskland: *in loco qui dicitur ad Prunnom* (ved Brøndene) eller: *ad Humplum* (ved Humlehaverne), og endvidere i Norden: *kaupstaðr er hét i Lundi* (Egilssaga), *er heitir i Árósi, á Vebjörgum* (Knytlingasaga). Men dette er dog ikke Sprogenes ældste Standpunkt, saaledes som det til Eks. kan ses af Græsk. Præpositionen er kommen senere til, hvorimod man oprindelig har benyttet en Locativ, betegnet ved en Suffix, altsaa en Kasus, der angav et Sted eller en Omkreds, hvori noget skete. En saadan Locativ kan ogsaa paavises paa germansk Omraade, saaledes naar det i et angelsaksisk Aktstykke hedder *terra, que dicitur Aactune* (paa Egetunet), eller i oldtydske Breve: *in villa quæ dicitur Brunnom* (ved Brøndene), *in loco qui dicitur Nidironuuaangun* (paa de lave Vange), *in villa que dicitur Hohunstati* (ved Boligen paa Højden). Man har først senere føjet en Præposition til, maaske oprindelig som et Adverbium: ude (ved Brøndene), inde (i Husene), for saa atter i et følgende Tidsrum at opgive denne Tilføjelse og nøjes med Locativen alene.

Maalet for de følgende Undersøgelser skal nu være en Paavisning af, hvor overordentlig hyppig Dativformen har været forefundet i de ældre danske Navne. Paa Spørgsmaalet, om man skal forklare den som en særlig Locativ eller som en almindelig Dativ, hvor Styreordet er gaaet tabt, skal jeg ikke komme nærmere ind.

Til Grundlag for mine Studier dannede jeg den nedenfor givne Fortegnelse over saa vidt muligt samtlige de paa det gamle danske Omraade forekommende Stednavne paa -um eller -em. Der er her medtaget Navne, som, uagtet de have denne Endelse, slet ikke kunne komme i Betragtning i denne Sammenhæng, fordi de aabenbart have faaet Endelsen -um rent tilfældigt eller paa en helt anden Maade end den større Mængde af Navnene. Jeg har dog ment det rigtigt at tage dem med for at hindre, at der skulde rettes nogen Bebrejdelse mod mig for, at Navne vilkaarligt skulde være udeladte, ligesom mangen Læser kunde være ukendt med, hvordan hine Navne udenfor den almindelige Række skulde forstaas. Listen tilsigter saaledes kun at give et Materiale, der kan være til Nytte ved Studiet af dette Spørgsmaal, uden at Tolkningen af dem foregribes. De frisiske Navne i Vest-

¹ Paul u. Braune, Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache XIV. 95 ff.

slesvig ere som Regel ikke medtagne; imidlertid ligne de saa ofte tilsvarende danske, at det er vanskeligt at afgøre, om Navnet har dansk eller frisisk Herkomst, og derfor ere saadanne tvivlsomme Navne tagne med, ligesom ogsaa nogle enkelte af rent frisisk Herkomst til Vejledning ved Bedømmelsen af de danske. Endelig skal jeg bemærke, at jeg ved en Kvadrat □ foran Navnet har angivet, at det formentlig hører til den Gruppe af Navne paa -rum (sammensatte med Rum), som efter min Opfattelse maa udsondres som en særlig Bestanddel, saaledes som det i det Følgende vil blive vist.

Aadum, se Oddum.

Aalum, Sb., Sønderlyng H. Tr. IV. 714, L 18 Fusingø. — K. V. J. Alum.

Aalum, Agger S., Refs H. Tr. IV. 285, Æ 23 Vestervig.

Aanum, Skjern S., Bølling H. Tr. V. 627, Y 11 Skjerne. — 1498 Aanum (Harsyss. D. 91), 1519 Anom (Jy. Tingsvidner 43).

Aasum, Sb., Gärds H. Falkman 99.

Aasum, Sb., Färs H. Falkman 99.

Aasum, Sb., ved to Bakker, Aasum H. Tr. III. 423, F 2 Odense. — K. V. J. Asum.

□ Agerum el. Augerum, Sb., Øster H. Bleking. — 1396 de Avarume, 1419 de Awerwm (Styffe 79).

Aldum, N. og S., Stenderup S., Hatting H. Tr. V. 351, L 8 Bjerger.

□ Allerum, Sb., Luggude H. Falkman 103. — 1406 Aallrwm (Molb. og Pet. 262), 1440 Alrome (Rep. III. 552), Alrom, Alrum (16. Aarh.).

□ Alrum, Sb., Stadil S., Hind H. Tr. V. 609, Ø 14 Stadil. — 1338 Alrum, 1471 Alrom (Harsyss. D. 6, 61).

Alume, Græsted S., Holbo H. Tr. II. 88, m 13 Gilbjerg Hoved. — K. V. J. Aleme cum Aleme oræ, 1458 i Alumme, 1494 i Alwmmme (Cod. Esr. 136, 174), o. 1450 Almæ, Alæmæ, Alvmmæ (Scr. VI. 182 ff.).

Amrum, Ø i Vesterhavet. — K. V. J. Ambrum.

□ Andrarum, Sb., Albo H. Falkm. 104. — 1354 Andretharum (Erslev, Test. 107), 1430 Andrætharum (Styffe 69).

Arnum, Højrup S., Hviding H. Tr. 88, Pr. Mbl. 35. — 1204 Arnum, 1355, 1520 Arnum (Scr. VIII. 81 f.), 1543 Arnum (Sønderj. Skatteb. 422).

Avlum, Sb., Hammerum H. Tr. V. 554, V 15 Avlum Kirke. — 1498 Aulom, 1506 Awlom, 1516 Afflom (Harsyss. D. 82, 99, 105).

Avsum, V. og Ø., Avsumlille, Hjerm S. og H., Avsumgaard og Avsumdal i Vejrum S. Tr. V. 520, 525 f., X 18 Hjerm. — 1475 Affsumgorth, Awsumdal (Jy. Tingsvidner 4 f.).

Badum, Selde S., Nørre H. Tr. IV. 620, T 23 Østergd.

Bajlum, Hjerck S., Harre H. Tr. IV. 627, T 22 Rybjerg. — 1420 Bodum, 1435 Badennom (Æ. A. R. III. 198—99), 1474 Balum (Dipl. Vib. 58).

□ Ballerum, ved Stora og dens Enge, Tved S. og Kaastrup S., Hillerslev H. Tr. IV. 238, 242, V 27 Hunstrup.

- Ballum, Sb., i Slesvig ved Vesterhavet. Pr. Mbl. 71. — 1214, 1216, 1240, 1330
Balghum, 1241 Balughum, 1298 Balgum (Hasse, Urkb. I. 140, 147, 269, 276,
II. 382, III. 422), 1342 Balighum, 1360 Balghum (Repert. I. 320, II. 66).
16. Aarh. Ballum (Sønderj. Skatteb., Reg.). Jfr. Sach, Schleswig I. 116.
- Bargum, se Bjerrum.
- Barum, Kiaby S., Villands H. Falkman 46. — 1211 Barhem (D. A. M. I. 287,
D. Svec. I. 164).
- Bassumgaard (Gst. Barsumgaard), Snebjerg S., Hammerum H. Tr. V. 570, U 14
Tjøring.
- Batum, Rødding S., Nørlyng H. Tr. IV. 697, O 19 Røding. — 1499, 1534 Bartom,
1548 Bartum (Dipl. Vib. 113, 193, 265).
- Bellumris, Skov i Halk S., Haderslev H. Kok.
- Bigum, Sb., Nørlyng H. Tr. IV. 700, N 19 Tjele. — 1471 Bygum (D. Vib. 53).
- Billum, Sb., V.-Horne H. Tr. V. 724, Æ 6 Billum. — 1324 Bælium (Repert. I. 229),
1327 Belyum (Necr. Rip., Scr. V. 536), 1340 Bellium, 15. Aarh. Belom (Oldem.
94, 111), 1502 Bellom (Jy. Tingsv. 51).
- Birkum, Fravde S., Aasum H. Tr. III. 424, E 1 Sølinge. — 1497 Birkom (N. D. Mag.
V. 151), 1533 Byrckum (Fyenske Saml. IV. 310).
- Birkumgaard, Gjør S., Hvetbo H. Tr. IV. 163, M 27 Gjør.
- Bjaalum, Sø i Klit. U 28 Skiverklit (*Bolbjerg*).
- Bjaalum (Gst. Bjalum; Rambusch, Ringkøbing Fjord, Bjalund), Eng ved den syd-
ligste Del af Ringkøbing Fjord. Ø 9 Vesterlund. Blandinger I. 86.
- Bjerrumhøj (Gst. Bjergum), Bjerrumagre i Estrup By, Malt S. og H. T 4 Estrup.
O. Nielsen, Malt H. 1, 7.
- Bjerrum, Gudum S., Skodborg H. Tr. V. 494, Y 19 Gudum.
- Bjerrum, Ribe Domk. Landsogn, Ribe H. Tr. V. 817, W 2 Nørre Farup. — Uter-
meræ Biarghum, Vtærbiarghum (Oldem., Reg.), 1537 Uderberum (Sønderj.
Skatteb. 401).
- Bjerrumgde (Gst. Bjergum), Madum S., Ulvborg H. Tr. V. 585, Æ 15 Madum.
- Bjerrum (Bargum), Sb., Bredsted Amt. Tr. 210, Pr. Mbl. 162. — Gl. Former
Barghum, Berghum, Bergum, Bergem, Bergen, Bergen (Sach II. 300, Bistum
Schleswig, Reg., Sønderj. Skatteb., Reg.).
- Bjørnumslet, Gaarde, Vindblæs S., Slet H. Tr. IV. 542, Q 25 Vilsted.
- Bjørumgaard og Bjørum Skov, Vadum S., Kjær H. Tr. IV. 404 f., K 28 Vang.
- Bodum, Sb., Refs H. Tr. IV. 290, Y 22 Bodum. — 1348, 1361, 1367 Bothum
(Repert. I. 360, II. 76, 116), 1476 er Navnet i disse Breve registreret som:
Bothumæ Sogn (Æ. A. R. I. 90); 1435 Bodom, 1468, 1477 Bodem (ib. III. 138,
141, 200).
- Bodum, Gaard, Halk S., Haderslev H. Tr. 48, Pr. Mbl. 39.
- Bodum, Løjt S., Ris H. Tr. 340, Pr. Mbl. 76. — o. 1460 Badem, 1509 Bodem
(Bistum Schleswig 213, 350). 16. Aarh. Bodom, Bodum (Sønderj. Skatteb. 127,
131, 136, 457).

- Bollum, en nu forsvunden Landsby paa Agger Tange. Tr. IV. 286.
- Bondelum, Fjorde S., Bredsted Amt. Tr. 217, Pr. Mbl. 249. — 15.—16. Aarh.
Bantlem, Bordelem, Borelum (Bistum Schleswig 46, 83, 124), 1483 Bandelum,
1499 Bondelem (Sønderj. Skatteb. 226, 240).
- Bonderum, Fogeltofta S., Albo H. Falkman 80. — 1421 Bonerum (Repert. III.
284), 15.—16. Aarh. Bonderum, Bunderum, Bonnerum, Bonerum, Bonrum,
Bonrom (Æ. A. R. IV. Reg.).
- Bordelum, Sb., Bredsted Amt. Tr. 213, Pr. Mbl. 203. — 1463, 1479 Bordelem, 1483
Borlem, 1523 Borlum, Bordelum (Sach II. 302), 15.—16. Aarh. Bordelem (alm.
Form), Bordelum (Bistum Schleswig, Reg., Sønderj. Skatteb., Reg.).
- Borum, Sb., Framlev H. Tr. V. 136, J 14 Framlev. — 1326, 1427 Bardhom, 1335
Bardhum (Scr. VI. 449, 469, 483), 1336 Barthum (Repert. I. 286), 1490 Bordum.
- Borum, Gaard, N.-Nissum S., Skodborg H. Tr. V. 480, Z 19 Fabjerg.
- Boslum (Boeslum), Draaby S., Mols H. Tr. IV. 997, C 14 Boslum.
- Bovnum, Horne S., Ø.-Horne H. Tr. V. 740, Y 8 Strelev Kirke. — 1532 Bonum
(Jy. Tingsvidner 64).
- Breklum, Sb., Bredsted Amt. Tr. 214, Pr. Mbl. 203. — I 13.—15. Aarh. stadig
Brekeling(e), Brekelingen; Brekelum findes første Gang 1510, 1499 Brekelem
(Sach II. 304; Bistum Schleswig, Reg.; Sønderj. Skatteb., Reg.).
- Breum, Grinderslev S., Nørre H. Tr. IV. 612, S 22 Grinderslev. — 1327 Breum.
- Brøndum, Salling S., Slet H. Tr. IV. 543, P 26 Krastrup. — 1401 Brwnnum
(Repert. III. 2 f.), 15. Aarh. Bryndom, Brunnæm (Æ. A. R. I. 2, 18 ff.), 16. Aarh.
Brindom (D. Vib. 202).
- Brøndum, Kollerup S., V.-Han H. Tr. IV. 217, Q 28 Kollerup.
- Brøndum, Store, Sb., Hellum H. Tr. IV. 474, J 24 Blenstrup. — 1438 Brønnum.
- Brøndum, Lille, Bælum S. Tr. IV. 468, I 24 Randrup.
- Brøndum, Sb., Brøndumbæk, Beb., Hem S., Hindborg H. Tr. IV. 604, 607, U 20
Hvidbjerg. — K. V. J. Brunnnum, 16. Aarh. Brøndom, Brønnum (D. Vib. 242,
249, 272).
- Brøndum, Sb., Skads H. Tr. V. 758, Z 5 Brøndum. — 1289 Brunum (Ny kirkeh. S.
III. 383), 1347 Brvnum (Harsyss. D. 9), 1361 Brunnnum (Ny kirkeh. S. V. 849),
1362 Brunum (Acta Pont. II. 237), 1462 Brunnnum, 1522 Brynnwm (Jy. Tings-
vidner 66, 81).
- Brøndum, Hvornum S., Onsild H. Tr. IV. 859, M 21 Stenild. — 1492 Brøndumdal.
- Brøndumsagre, Beb., Aarre S., Skads H. Tr. V. 752, X 5 Orre.
- Buddum, Als S., Hindsted H. Tr. IV. 484, H 22 Lavnkjær.
- Bygum, Østerbølle S., Rinds H. Tr. IV. 668, P 22 Lerkenfeld. — 1464 Byghom
(D. Vib. 47).
- Byrum, Sb. paa Læsø. Tr. IV. 190, a 30 Klitten. — 1219 Byrum, 1221 Bivrum,
1457 Byrom (D. Vib., Reg.).
- Bælum, Sb., Hellum H. Tr. IV. 467, I 24 Randrup. — K. V. J. Beflum.
- Bøgelum, udt. Bøvlum, Trap 168: Bøvlund, S.-Løgum S., Kjær H. Pr. Mbl. 126.

- Børglum, Sb. og H. Tr. IV. 135, L 32 Børglumkloster. — K. V. J. Burlunhæreth, 1330 Byrlum (Scr. VI. 547 f.), 1332 Burlum (Hasse III. 442), 1335 ep. Borglanensis (Rep. I. 280), 1335 Borghlun, 1401 Burghlwm.
- Dalum, Kirke og Sogn, Dalum Kloster, Odense H. Tr. III. 407, G 2 Sanderum. — Dalum, Navnets alm. Form (se Reg. til Scriptoros, Erslev, Test.), 1365 Dalym (Ny kirkeh. Saml. V. 860).
- Damhusum, Hus i Nykirke S., Hviding H. Tr. 176, af nyere Oprindelse, i samme Egn Ophusum, Osthusum (Kok 109).
- Darum, Sb., Gjørding H. Tr. V. 809, X 3 Darum. — 1388 Darrum (Repert. II. 318), 13.—15. Aarh. Darrum (Oldem. 53, 82, 110), 1441 Lille Darrum (Repert. III. 573), 1462 Darum, 1463 Darrim (Acta Pont. III. 325, 343), 1483 Darrum, 1510 Daarum, Lille Darom, 1512 Darom (Jy. Tingsvidner 75, 89, 92).
- Deningarum, Broby S., Ö.-Göinge H. Falkman 117.
- Drantum, Gaard, Ikast S., Hammerum H. Tr. V. 565, R 13 Højris.
- Drantum, Brande S., Nørvang H. Tr. V. 376, S 10 Langkjær. — Jfr. Dront Møllegaard i Fjends H. (IV. 652).
- Dørpum, Bordelum S., Bredsted Amt. Tr. 213, Pr. Mbl. 203. — 1483 Dorpum, 1499 Dorpem, 1543 Dorpen (Sønderj. Skatteb. 230, 244, 417, 432).
- Edoms Herred, Del af den tidligere Ø Nordstrand. Tr. 250. — K. V. J. Edoms-hæreth, 1418 Edomeshaerde (Sach II. 184).
- Egom, Ullerup S., Elbo H. Tr. V. 407, M 5 Fredericia. — 1479 Eggum (Jy. Tingsvidner 98).
- Ellum, Løgumkloster S. og Amt. Tr. 101, 130, Sach I. 115, Pr. Mbl. 73. — Byen har givet Navn til det gamle Ellæmsysæl, Ellemsysel (K. V. J.), o. 1280 Ellem (Scr. VIII. 218), 1548 Ellum (Sønderj. Skatteb. 387).
- Engum (Engom), Sb., Hatting H. Tr. V. 357, N 7 Tyrsbæk, N 8 Ø.-Sned.
- Esrum (Esrom), Esbønderup S., Holbo H. Tr. II. 80, n 12 Esbønderup. Esrom er allerede fra det 12te Aarh. den sædvanlige Form; ved Siden heraf findes 1289 Æsærum (D. Svec. II. 84), 1330 Esyrom, 1400 Esierom, 1449 Æsyerom, Æsierom, 1477 Esierom (Cod. Esr., Reg.). Søen hedder Ese, Æse, O. Nielsen i Blandinger I. 185.
- Farum, Sb., Ølstykke H. Tr. II. 159, n 9 Farum. Farremose ligger en halv Mil N. for Farum, midtvejs ligge Farum Overdrev og Farum Lillevang. — 1370 Farom, Farum (Scr. VII. 61, 111), 1372 Faaroom (Repert. II. 152), 1388 Farrum, 1458 Farrom, 1497 Farrwm, 1498 Farwm (Scr. VI. 184, 204 f.).
- Fellum (Feldum), Vonsbæk S., Haderslev H. Tr. 50, Pr. Mbl. 39. — 1542 Feldom, Feldum (Sønderj. Skatteb. 17, 42, 55).
- Fjeligime (Fjellgemo), Enslöfs S., Halmstad H. — 1257 acta apud Fælhemæ in Eretorp, . . . apud Fialheme oppidum in provincia Halmstathe (Scr. V. 588, 596).
- Fjellumhøj i Nustrup S., Gram H., paa Højderyg, 242 Fod høj, ingen Beb. Tr. 61 f., Pr. Mbl. 37.

- Flegum, Torslev S., Ø.-Han H. Tr. IV. 172, O 27 Brovst, P 27 Bonderup.
 Fleskum Herred. Tr. IV. 425. — K. V. J. Flæskiumhæreth.
- Forballum, Mjolden S., Lø H. Tr. 154, Pr. Mbl. 52. — 1327 Faarbalghum (Scr. V. 536), 16. Aarh. Forballum (Sønderj. Skatteb. 398, 441, 460), 15.—16. Aarh. Forbalm, Forba(l)lem, Forbalme (Scr. VIII. 35, 100, 102, 105, 112).
- Forsum, Egvad S., N.-Horne H. Tr. V. 641, Y 9 Øst Tarp, og Forsumho, (Forsomho), Ølgod S., Ø.-Horne H. (V. 743), X 9 Ølgod.
- Forum, Brøndum S., Skads H. Tr. V. 758, Z 5 Brøndum. — 1335 Forthum (Scr. V. 540).
- Fovlum, Tjele S., Sønderlyng H. Tr. IV. 703, N 19 Tjele. — 1529 Føgellom, 1559 Feulom (D. Viberg. 170, 332).
- Fovlum, Sb., Gislum H. Tr. IV. 526, Q 22 Gedsted. — o. 1530 Foulum, Folom (D. Viberg. 190, 200).
- Frørum, Fulltofta S., Albo H. Falkman 125. — 1398 Frørom (Erslev, Test. 170).
- Gassum, Sb., Nørhald H. Tr. IV. 882, J 20 Gassum.
- Gjerum, Sb., Horns H. Tr. IV. 64, F 32 Gjerum. — 1350 Gedrum, 1395 Gedrom (Repert. II. 417).
- Gjesinggaard hed 1498 Gærsomgord, Snejbjerg S., Hammerum H. Tr. V. 571, U 13 Snedbjerg.
- Gislum, Sb., Gislum H. Tr. IV. 523, O 23 Aars. — K. V. J. Gislumhæreth, 1345 Gislum H. (Repert. I. 337).
- Godrem, Gaard, Sønderholm S., Hornum H. Tr. IV. 444, L 26 Svendstrup (paa samme Blad: Remgaard).
- Godrim (Gst. Godrem), Gaard, Sir S., Hjerm H. Tr. V. 530, X 18 Hjerm.
- Godrum, Beb., Rind S., Hammerum H. Tr. V. 566.
- Godrum, Gaard, Vrad S. og H. Tr. V. 229, Q 12 Nørre Gludsted.
- Godrum, Beb., Sevel S., Ginding H. Tr. V. 545, V 18 Ryde Bavnehøj.
- Godrum, Gaard, Sal S., Ginding H. Tr. V. 539, V 18 Ryde Bavnehøj.
- Gravm, Taars S., Børglum H. Tr. IV. 125, I 31 Aas. — 1489 Gram.
- Gudhjem Fiskerleje, Sb., Bornholms Øster H. Tr. III. 85, Mbl. 9. — o. 1570 Gudium, Gudom (Hübertz, Aktstykker 330, 360, 427).
- Gudum, Sb., Slagelse H. Tr. II. 684, e 3 Sorterup. — Afskrift af Absalons Brev Gudiom (Scr. IV. 567, D. A. M. I. 276), 1370 Guthivm (Scr. VII. 121), Sorø-bogen Guthem, Guthemæ (Scr. IV. 468, 470, 563 f., 566), 1393 Gutøom (Repert. II. 390).
- Gudum, Sb., Gudme H. Tr. III. 724, C III Hesselager. — K. V. J. Guthumhæreth. 1348 Guthum. 1380 Guthumehæreth (Matzen, Panteret 473), 1407 Guthumhæreth (Molbech o. Petersen 323), 1462 Gudeme (D. Mag. IV. 238), 16de Aarh. Gudme (Fy. Aktst.), 1533 Gudtmehæret (Fyenske Saml. IV. 311).
- Gudum, Sb., Fleskum H. Tr. IV. 437, I 25 Gudumlund, J 25 Lindenberg. — 1345 Guthingholm, 1422 Guddingholm, 1459 Guding, 1478 Gudomholm, 1480 Gwdingh, 1483 Gudinge, 1521 Gudumholom, 1549 Guding (Dipl. Vib., Reg.).

- Gudum, Sb., og Gudumkloster, Skodborg H. Tr. V. 494, Y 19 Gudum. — 1268, 1310 Guthum (Erslev, Test. 16, 65), 1459 Guthum (Acta Pont. III. 283), 1496, 1505 Gwdom, 1504 Gudum (Harsyssels D. 79, 96 ff.).
- Haasum, Sb., Rødding H. Tr. IV. 638, U 20 Hvidbjerg. — 1487 Hosom, o. 1548 Hosom, Hossom (Dipl. Vib. 83, 261, 263 f., 268, 272).
- Haldum, Sb., Sabro H. Tr. V. 126, J 15 Folby. — 1338 Hallum (Erslev, Test. 77).
- Hallum, Kvong S., V.-Horne H. Tr. V. 727, Z 8 Kvong. — 1502 Halm, 1514, 1521 Hallem, 1522 Hallim (Jy. Tingsvidner 46, 52 ff.).
- Hallum (Gst. Halm), Beb., Ravnstrup S., Nørlyng H. Tr. IV. 694, Q 18 Ravnstrup. — 1461 Hallom, 1499 Hallem, 1534 Hollum, 1548 Hallim (Dipl. Vib. 45, 112, 193, 264).
- Hammerum, Gjellerup S., Hammerum H. Tr. V. 561, T 13 Herning. — K. V. J. Hamrumhæreth, Hambrumhæreth.
- Haslum (Trap tillige: Haslund), Sb., Galten H. Tr. IV. 899, J 17 Værum. — 1342, 1355, 1404, 1406 Haslum (Repert. I. 321, Suhm XIII. 829, Molbech og Pet. 189, 221, 225).
- Havrum, Hornborg S., Nim H. Tr. V. 265, N 9 Hornborg.
- Havrum, Sb., Hovlbjerg H. Tr. IV. 778, K 16 Bistrup, L 16 Thorsø. Nær derved Havbro, Hagsholm, der ligger i Hovlbjerg Sogn (K. V. J. Haghælbiarg).
- Heldum, Sb., Skodborg H. Tr. V. 483, Æ 20 Lemvig. — K. V. J. Høldum, 1340 Hældum (Oldem. 112), 1523 Heldum (Harsyssels D. 107).
- Hellum, Sb., Dronninglund H. Tr. IV. 123, I 30 Jerslev.
- Hellum, Torup S., Hellum H. Tr. IV. 476, K 23 Madum Sø. — K. V. J. Hellyumhæreth, 1341 Helyim (D. Vib. 343), 1390 Helgem, 1405 Hælem, 1466 Helom.
- Hem, Sb., Onsild H., Tr. IV. 854, J 20 Gassum.
- Hem, Sb., Vorladegaard S., Tyrsting H. Tr. V. 216, L 12 Dover Kirke.
- Hem, Maglehem, Sb., Gårds H. Falkman 238. — 1398 Maglehiem (Styffe 69), 1650 Maglehiemb.
- Hem, Sb., Hindborg H. Tr. IV. 604, T 20 Skive. — 1448 Høm (Dueh. D. 4), 16. Aarh. Hem (D. Vib.).
- Hemhof, Hemme, Svabsted S., Stapelholm. Tr. 244, 609, Pr. Mbl. 356. — 15.—16. Aarh.: pro pascuis Heme; Hem; Hamme; de Hemme auer de Treya giff 26 ß (Bistum Schleswig 147, 176, 288).
- Hemme, Beb., Emmerlev S., ved Tønder. Tr. 148, Pr. Mbl. 94.
- Hemmedale Ore, nævnt i Sorøbogen (Scr. IV. 502 f., 507), Lynges S., Alsted H. Tr. II. 619.
- Hemmedige og Langehemme, Oldenswort S., Eidersted. Tr. 291.
- Hemmet (Hemmed), Sb., N.-Horne H. Tr. V. 636, Z 9 S.-Vium. — 1338, 1340 Hæmeth (Erslev, Test. 76, Oldem. 111).
- Hemstok, Dover S., Hjelmslev H. Tr. V. 184, L 13 Javngyde.
- Hersom, Sb., Rinds H. Tr. IV. 676, O 20 Bjeragegrav. — 1548 Hersom, 1558 Hersum (D. Vib. 262, 330).

- Hessum, Skeby S., Lunde H. Tr. III. 463, F 4 Skibby.
- Hindum (Hinum), Grindsted S., Slavs H. Tr. V. 771, T 8 Hindum.
- Hjembæk, Sb., Tudse H. Tr. II. 441, e 7 Svininge. — 1370 Hembæk, Hembek (Scr. VII. 19, 33 f., 46 f., 123).
- Holtum, Greis S. og Sindbjerg S., Nørvang H. Tr. V. 363, O 8 Grejs. — 1460 Holtum, 1475 Holtom (Jy. Tingsvidner 109 f.), 1498 Holtom (Harsyssels D. 84).
- Holtum, Gaarde, Holtum Aa, Arnborg S., Hammerum H. Tr. V. 576, T 11 Arnborg.
- Honum (Gst. Hornum), Hvirring S., Nim H. Tr. V. 264, N 10 Føvling. — 1467 Huornum.
- Hopperum og Kvierum, Eng og Mose. i 1 Fensmark (*Ringsted*).
- Hornum (Hvornum), Sb., Onsild H. Tr. IV. 859, M 20 Lindum.
- Hornum, Sb., Bjerge H. Tr. V. 337, L 8 Bjerge.
- Hornum, Vester-, Sb., Aars H. Tr. IV. 515, P 24 Ørndrup. — K. V. J. Hornumhæreth, 16. Aarh. Hornum, Hwornum (Dipl. Vib.).
- Hornum, Øster-, Sb., Hornum H. Tr. IV. 451, M 25 Ø.-Hornum. — K. V. J. Hornøghæret, 1496 Huornum, 16. Aarh. Hornum, Hornom, Huornum (Dipl. Vib., Reg.).
- Hovumgaarde (Houm), Gst. Hodumgaarde, Hemmet S., Nørre Horne H. Tr. V. 637, Æ 9 S.-Bork.
- Humlum, Sb., Skodborg H. Tr. V. 498, X 19 Struer. — Svend Aagesøn (Scr. I. 57): in Humla. 1471 Homelom, 1523 Homlum (Harsyssels D. 60, 107).
- Husum, Beb., Brande S., Nørvang H. Tr. V. 376, S 10 Langkjær.
- Husum, Brøndshøj S., Sokkelund H. Tr. II. 254, p 7 Kjøbenhavn. — 1370, 1486 Husum (Scr. VI. 193, VII. 58, 76, 79, 102), o. 1400 de Husumme (Scr. VIII. 539).
- Husum, Købstad i Slesvig. Tr. 233, Pr. Mbl. 298. — o. 1300 juxta Hwsænbro (Scr. I. 245), 1431 Husen, 1461, 1463 Husem (Acta Pont. III. 23, 322, 342), 15.—16. Aarh. Husem, Huszen (Scr. VII. 473, 503, Bistum Schleswig 187, 259, 277).
- Husum, en Del af Byen Grønholt, Sterup S., Ny H. Kok, Pr. Mbl. 167.
- Husum, Hviding H. Kok. — 1542 Husum, Husum (Sønderj. Skatteb. 79, 92).
- Hvillum (Gst. Hvilum), Ejstrup S., Vrads H. Tr. V. 230, Q 11 Ejstrup.
- Hvilsom, Sb., Rinds H. Tr. IV. 674, N 21 Hvilsom.
- Hygum, V.-Nebel S., Skads H. Tr. V. 759, Y 5 V.-Nebel. — 1306 Hygom (Ripæ Cimb. 165), 1310 Hyging, Hygingmark (Erslev, Test. 65), 1327 Hyking (Acta Pont. I. 68), 1473 Hyghom. 14. Aarh. Hyging, 15. Aarh. Hyghom (Oldem. 53, 82).
- Hygum, Kollerup S., Tørrild H. Tr. V. 399, P 8 Jelling. — 1460 Høwm.
- Hygum, Gaard i Ravnkjær S., Gottorp Amt. Kok.
- Hygum, Sb., Frøs H. Tr. 67, Pr. Mbl. 21. — 1334 Hykingh, 1375 Hyging, 1478 Hygom (Scr. VIII. 155, 164, 167), 1340 Hygyng (Oldem. 109), 1394 Hyghingh (Erslev, Test. 162), 14.—15. Aarh. Hwghum (Scr. V. 546), 1530 Hygom, Hyum, 1542 Hugom, Hugum, Hyogom (Sønderj. Skatteb., Reg.).
- Hygum, Bakke i Sønder Brarup S. Kok.

- Hygum (udt. Hyvom), Sb., Vandfuld H. Tr. V. 504, Ø 20 Engbjerg. — K. V. J. og 1340 Høghum (Oldem. 112), 1351 Hyum, 1467, 1477 Hiøum, 1513 Hywm (Æ. A. R. III. 159, 167, 169).
- Hæsum, Sb., Ø.-Hornum S., Hornum H. Tr. IV. 451, L 25 Egedal Høj. — 1533 Hersom (Dipl. Vib. 187).
- Højme, Sanderum S., Odense H. Tr. III. 411, G 2 Sanderum. — 1471 Høyom (Fyenske Aktst. I. 66), 1504 Høyom (Ved. Simonsen, Odense II. 82), 1533 Høyme (Fyenske Saml. IV. 308).
- Høm, Seem S., Ribe H. Tr. V. 821, V 1 Seem. — 15. Aarh. Høøm (Oldem. 107), 1530 Høm (Sønderj. Skatteb. 463).
- Høm (Hømb), Sb., Ringsted H. Tr. II. 657, i 3 Ringsted. — 1368 Høøm.
- Hømæth, Brøns S., Hviding H. — 14. Aarh. in Hømæth in parochia Brydinees (Scr. V. 535).
- Hönjarum, Osby S., Ö.-Göinge H. Falkm. 144. — 1678 Höningerum.
- Hørdum, Sb., Hassing H. Tr. IV. 269, Y 24 Hørdum. — 1435 Hyrdom (Duch. D. 45), 15. Aarh. Hørdum, Hyrdom, Hiørum, Hørum (Æ. A. R. III. Reg.).
- Idum, Sb., Ulvborg H. Tr. V. 590, Y 16 Idum Kirke. — 1340 Ithium (Oldem. 112), 1408 Iddim (Harsyssels D. 18), 1444 Ideem, 1492 Idwm (Jy. Tingsvidner 2, 28).
- Igum se Egum.
- Ilumø i Lille Belt (Gst. Ilum Ø, Ilum Gaarde), Svanninge S., Salling H. Tr. III. 694, I IV Bøigden. — K. V. J. Ilm.
- Janum, Svenstrup S., Ø.-Han H. Tr. IV. 174, O 28 Tranum. — 1532 Iornum, Iernum (Registr. 450, 477).
- Jegerum, Gaard, Brovst S., Ø.-Han H. Tr. IV. 169, N 28 Langeslund.
- Jennum, Sb., Skibet S., Tørrild H. Tr. V. 381, P 7 Haraldskjær. — 1478 Jennwm, 1480, 1485, 1517 Jenum (Jy. Tingsv. 118 ff., 122, 128).
- Jennum, Spentrup S., Nørhald H. Tr. IV. 881, J 19 Spentrup. — 1297, 1312 Enum (Scr. VI. 403, 411 f., 420).
- Kalum, Serridslev S., Børglum H. Tr. IV. 149, J 31 Vrejlevkloster.
- Karlum, Sb., Kjær H. Tr. 165, Pr. Mbl. 126. — 1499, 1543 Karlum (Sønderj. Skatteb. 239, 260).
- Kisum, Estvad S., Ginding H. Tr. V. 535, T 19 Estvadgaard. — 1500 Kejsom (Harsyssels D. 94).
- Kjærum, Sb., Baag H. Tr. III. 541, K II Kjærum. — Gl. Form Kierdrup, Kierndorp, Kierndroppe.
- Klintum, Læk S., Kjær H. Tr. 163. Pr. Mbl. 162.
- Klirting, Henne S., V.-Horne H. Tr. V. 730, Æ 8 N.-Nebel. — 15. Aarh. Klyntom (Oldem. 54), 1502 Klentend, 1536 Klynttengh, 1639 Klintende. O. Nielsen i Jy. Samlinger I. 320.
- Kornhiem, en Eng paa Før, 1313, 1314 pratum Kornhemæ, Cornhæem (Hasse III. 21, 89, Repert. I. 168).

- Kornum, Sb., Slet H. Tr. IV. 534, Q 26 Løgstør. — 1441 Kornum, Kornom (Dän. Bibl. VI. 164 f.), 1476 Kornhæm (Æ. A. R. I. 20).
- Kornumgaard, V.-Brønderslev S., Børglum H. Tr. IV. 147, K 30 Hjermeslev Gd.
- Kregome (Gst. Krægume), Sb., Strø H. Tr. II. 106, k 11 Frederiksværk. — 12.—13. Aarh. Crækym, Crækhøm, Crækøm (Scr. VI. 135, 138, 140, 143, 145, 149, 154), 1370 Kræghom (Scr. VII. 109), 1447 Kregom (Erslev, Test. 211), 1383 Kræghømæ, 1399 Kræghummæ, 1457 Krægeme, o. 1500 Kreome (Knudsen, Danmark i Middelalderen 77 f.).
- Kvium, Hjerm S. og H. Tr. V. 520, W 18 Handbjerg.
- Laanum (Gst. Lanum), Smollerup S., Fjends H. Tr. IV. 661, S 18 Davbjerg. — 1392 Langnum. 1550 Lanum (D. Vib. 274).
- Labum (Gst. Labing), Framlev S. og H. Tr. V. 138, J 14 Framlev. — 1385 Labingh, 1418 Labinggaard, 1427 Laban.
- Lem, Hellevad S., Dronninglund H. Tr. IV. 119, I 29 Ørum.
- Lem, Sb., Støvring H. Tr. IV. 892, J 19 Spentrup.
- Lem (Nørlem), Sb., Skodborg H. Tr. V. 477, Æ 20 Lemvig. — 1340 Nørleem (Oldem. 112), 1379 Lææm, 1471 Læm (Harsyssels D. 60).
- Lem, Nørre, S., V., Sb., Rødding H. Tr. IV. 640, V 20 Bustrup. — 15. Aarh. Nørleem (Duch. D. 4, 56, 70, 73), 1487 Leem (D. Vib. 83).
- Lem, Sønder og Ø., Sb., Bølling H. Tr. V. 621, Z 12 Lem. — 1340, 1379 Lææm (Oldem. 111, 117), 1416, 1498 Leem, 1446 Læm (Jy. Tingsv. 42), 1449 Lem (Harsyssels D. 22, 40, 44, 87).
- Lendum, Sb., Horns H. Tr. IV. 57, G 32 Lendum. — Tidligere i Vennebjerg H. I Sognet ligger Hovedgaarden Lengsholm. 1440 Længiem, Længion (Repert. III. 553), 1454 Lyndum, 1501 Lengenis march, 1526 Lennigsholm (Æ. A. R. III. 4, 46, 103), 1462 Lendum.
- Lendum (Gst. Lindum), Selde S., Nørre H. Tr. IV. 620, S 23 Selde.
- Liarum, Esphult S., Gårds H. Falkman 70. — 1552 Lirum (Brevb.), 1624 Lierum.
- Lillehem, Maglehem S., Gårds H. Falkman 46. — 1387 Lidlaheem (Scr. VIII. 464), 1640 Lillehiemb.
- Lime, Sb., Rødding H. Tr. IV. 643, W 20 Kaas. 1214 Limum (Repert. I. 396), 16. Aarh. Lime (Dipl. Vib.).
- Linderum, Ugilt S., Vennebjerg H. Tr. IV. 73, H 32 Linderumgaard. — 1440 Linnærom (Repert. III. 553), 1491 Linderomes gordt, 16. Aarh. Lynderum (Æ. A. R. III. 32, 35, 104), 1582, 1585—86 Linderum, 1585 Linderund (Reg. til Brevb.).
- Linderum, ubeboet Holm, Øsby Sogn, Haderslev H. Tr. 49, Pr. Mbl. 40. — o. 1540 Lindrum, Lynderum (Sønderj. Skatteb. 28, 40).
- Lindome, Sb., Fjäre H., Halland — 1403 Lyngemæ (Styffe 88).
- Lindum, Sb., Nørlyng H. Tr. IV. 701, M 20 Lindum. — 1200 Lynum, 1426 Lyndæm, 1467 Lyndom, 1471 Lynnum, 1488 Lindom, 1499 Linnom (D. Vib., Reg.).

- Listarum, Smedstorp S., Ingelstad H. Falkm. 156. — Herhen hører vel næppe:
1320 Siørup med den Eng, som kaldes Lysterums Eng (Repert. I. 212).
- Ljungarum og Ljungstorp, Melby S., Göinge H. Falkm. 211.
- Lundum, Sb., Vor H. Tr. V. 250, L 10 Hansted.
- Lunnum, Ekby S., Luggude H. Falkm. 70. — 1356 Lwndom (Repert. II. 49).
- Lydum, Sb., V.-Horne H. Tr. V. 728, Æ 9 S.-Bork. — 1340 Liodium (eller Ludium),
1347 Lydium (Oldem. 111), 1347 Lydium (Harsyssels D. 9).
- Løgum, Nørre-, Sb., Løgumkloster. Tr. 102, 114, Pr. Mbl. 53, 73. — 13. og 14. Aarh.
Løghum (Oldem. 89, 97, 108), 1400 Løghm (Erslev, Test. 172).
- Løgum, Sønder-, Sb., Kjær H. Tr. 167, Pr. Mbl. 126. — 15.—16. Aarh. Lugum
(Bistum Schleswig 205, 260, 278, 285).
- Løgum, Øster-, Sb., Sønder-Rangstrup H. Tr. 344, Pr. Mbl. 56.
- Maarum, Sb., Holbo H. Tr. II. 89, M 12 Helsing. — K. V. J. Marthème, 1370
Marthøm, Martem (Scr. VII. 51, 109), 1493 Morømme Sogn (Scr. VI. 198).
- Madum, Sb., Ulvborg H. Tr. V. 584, Æ 15 Madum. — 1292 molendinum in Mata
mark (Harsyssels Dipl. 1), 1340 Matum (Oldem. 112).
- Maglehem, Sb., Gärds H. Falkm. 238. — 1398 Maglehiem (Erslev, Test. 167),
1650 Maglehiemb.
- Medum, Beh., Ølgod S., Ø.-Horne H. Tr. V. 743.
- Misthusum, Beh., Skærbæk S., Hviding H. Tr. 93, Pr. Mbl. 52. — o. 1475 Mysthu-
sum (Oldem. 107), 16. Aarh. Mysthuse, Mysthusom (Sønderj. Skatteb. 441, 461).
- Morsum, tidl. Sogneby paa Nordstrand. Tr. 250.
- Morsum, Sb., paa Sild. Tr. 188, Pr. Mbl. 123.
- Morum, Vonsild S., Gislum H. Tr. IV. 524, P 23 Mølgaard, O 23 Aars.
- Mörum (Mörrum), Sb., nu Lister H., tidl. Blekings Vestre H. Styffe 77 f. —
K. V. J. Mørum.
- Nissum, Aasted S., Harre H. Tr. IV. 623, T 23 Østergaard. — 1406 Næssom, 1410
Nessum, 1468 Nesom (Dipl. Vib., Reg.).
- Nissum, Nørre-, Sb., Skodborg H. Tr. V. 480, Z 20 N.-Nissum. — K. V. J. Nesium,
1340 Nørnesium (Oldem. 112), 1471, 1523 Nessom (Harsyssels D. 60, 107).
- Nissum, Sønder-, Sb., Ulvborg H. Tr. V. 579, Ø 16 Husby. — 1327 Næsyum
(Harsyssels D. 3), 1340 Nesium, 1440 Nesom (Oldem. 60, 112), 1450 Nesym,
1492 Nesom (Jy. Tingsv. 28, 33).
- Nissumgaard, Hylke S., Vor H. Tr. V. 246.
- Nysum, Ravnkilde S., Aars H. Tr. IV. 505, L 22 Vebestrup. — 1511, 1527 Nyssom
(D. Vib. 131, 164).
- Nærum, Søllerød S., Sokkelunds H. Tr. II. 279, p 9 Nærum. — 1186 Niartherum,
1193, 1198 Niartharum (Kbh. Dipl. I. 1, 3, 5), 1370 Nyerum, Nærerom (Scr.
VII. 57, 74).
- Näsum, Sb., Villands H. Falkm. 76, Styffe 73. — 1379 Næsyom, 1552 Nesziom.
- Nørlem, se Lem.
- Nørum, Beh., Gjellerup S., Hammerum H. Tr. V. 562, S 13 Ikast.

- Nørum, Skallerup S., Vennebjerg H. Tr. IV. 88, K 33 Villerup.
 Oddum (Trap Aadum), Sb., N.-Hørne H. Tr. V. 643, X 10 Oddum. — 1340 Oddum (Oldem. 111), 1414 Odom (Harsyssels D. 21).
 Okome, Faurås H., Halland. — 1177 Ochem (Dipl. Sv. I. 100), 1423 Akema, 1447 Okeem (Styffe 86).
 Olffhusum, Horsbøl S., Hviding H. Tr. 177, Pr. Mbl. 124. — 1543 Ulleffhusen (Sønderj. Skatteb. 268).
 Ome (Omme), Nykirke S., Skads H. Tr. V. 750, W 5 Faaborg. — 14. Aarh. Omæ mark (Oldem. 82). O. Nielsen, Skads H. 108, bemærker, at Navnet udtales med langt o, og ikke Omm', saaledes som Sognene Nørre- og S.-Omme kaldes.
 Omme, Sønder-, Sb., Nørvang H. Tr. V. 377, U 9 S.-Omme. — 1340 Oom (Oldem. 110).
 Omme, Nørre-, Sb., Hind H. Tr. V. 606, Y 14 N.-Omme. — 1340 Oom (Oldem. 111).
 Ophusum, Bordelum S., Bredsted Amt. Tr. 213, Pr. Mbl. 203. — 1499 Upphusum, 1543 Obhusen (Sønderj. Skatteb. 244, 416).
 Ophusum, Brarup S., Kjær H. Tr. 169, Pr. Mbl. 126. — 1499, 1543 Uphusum, 1543 Uphusum (Sønderj. Skatteb. 239, 258, 297).
 Ophusum, Rodenæs S., Hviding H. Tr. 175, Pr. Mbl. 125.
 Ornum, Beb., Gjørlev S., Løve H. Tr. II. 468, c 5 Bakkendrup.
 Ornum, Tranderup S., Ærø H. Tr. III. 789, G VII Synneshøj.
 Ornum, Gods, tidl. Landsby, Kosel S., ved Sli. Tr. 653, Pr. Mbl. 252. — o. 1460 Ornum (Bistum Schleswig 232), 1543 Orningen (Sønderj. Skatteb. 410).
 Ornum, Mark ved Aabenraa. Kok.
 Orten, Varde Landsogn, V.-Hørne H. Tr. V. 722, Z 7 Orten. — o. 1300 Ortæn, 1318 Oortum, 1623 Ortum, se foran S. 264.
 Osthusum, Nykirke S., Hviding H. Tr. 176, Pr. Mbl. 125.
 Othelum, nævnt 1462 i Jy. Tingsv. 66.
 Pandum, Hovedgd., Vokslev S., Hornum H. Tr. IV. 461, M 25 Ø.-Hornum. — 1493 Pandnum, o. 1520 Pandom (Dipl. Vib. 102, 200).
 Præsterum, Huse, V.-Egede S., Tybjerg H. Tr. II. 889, i 1 Fensmark.
 Pugum, Gl. og Ny, to Søer, ved dem Marken Pugummade, Munkbrarup S. og H. Tr. 487, Pr. Mbl. 130.
 Quesarum, S.-Rørum S., Frosta H. Falkm. 154.
 Ranum, Bjørnsholm S., Slet H. Tr. IV. 536, R 25 Malle.
 Raskarum, St. Olofs S., Albo H. Falkm. 165. — 1398 Raskarum (Erslev, Test. 167).
 Rickarum, Espholt S., Gårds H. Falkm. 165. — 1529 Røckerum, 1624 Rekkerum, Rikkerum.
 Rindum, Sb., Hind H. Tr. V. 596, Æ 13 Rindum. — Rynnum, Rynnom, Rinum, ofte i 15. Aarh. (Harsyssels D., Reg.), 1446 Rinum, 1521 Ryndom (Jy. Tingsv. 36, 42). Byen ligger tæt ved Ringkøbing (1340 Rennumkøpingh, Oldem. 111).
 Risum og Risumlund, Gaarde, Asperup S., Vends H. Tr. III. 512, K 4 Asperup.

- Risum, Beb., Borbjerg S., Hjerm H. Tr. V. 517, W 17 Mejrurp.
- Risum, Aasted S., Harre H. Tr. IV. 623, T 23 Østergaard. — 1429 Rysum (Dueholms D. 68).
- Risum, Sb., Bøking H. Tr. 183, Pr. Mbl. 162. — 15. Aarh. Rysum, Risum, Risem (Bistum Schleswig, Reg.).
- Rom, Sb., Skodborg H. Tr. V. 485, Æ 19 Lomborg. — 1340 Runnum (Oldem. 112), 1523 Rwmme (Harsyssels D. 107), 1638 Romme.
- Rom, Gaarde, Ikast S., Hammerum H. Tr. V. 565.
- Romlund, Sb., Nørlyng H. Tr. IV. 696, Q 18 Ravnstrup. — 1464 Rowm lundh, 1488 Rwmlund, 1492 Rwmme, 1546 Romlund (D. Vib. 42, 88, 96, 252).
- Ronum, Skarrild S., Hammerum H. Tr. V. 574, U 11 Skarild.
- Rovm, Sb., Rinds H. Tr. IV. 675, O 20 Bjergegrav. — 1442, 1499 Rowum, 1468 Rowm, 1548 Roum, 1558 Ruame (D. Vib. 111, 263, 330, 347).
- Rummet, Del af en Skov ved Sofieholm, Tølløse S., Merløse H. h 6 Tølløse.
- Ryllum (Røllum), Ensted S., Lundtoft H. Tr. 351, Pr. Mbl. 98. — 16. Aarh. Rollum, Rollom (Sønderj. Skatteb. 256, 290, 427).
- Ryum, tidl. Lb., nu Ryomgaard, Marie Magd. S., Sønderhald H. Tr. IV. 938, E 17 Ryum Gaard.
- Røjem, Beb., Brodersby S., Slis H. Tr. 524, Pr. Mbl. 252. — 1542 Radum (Sønderj. Skatteb. 304).
- Røjkum, Breining S., Bølling H. Tr. V. 619, Y 13 Bregning.
- Rørum, S., Sb., Albo H. Falkm. 82. — 1360 Rytherum syndra (Erslev, Test. 129).
- Rørum, N., Sb., Frosta H. Falkm. 82, Styffe 55. — o. 1300 Rutharum (Weeke 182), Rytharum (Scr. IV. 51), 1388 Røderum (Repert. II. 321).
- Salten, Sb., Tem S., Vradts H. Tr. V. 227, N 13 Borresø. — ?1380 Syltwm (Molb. og Pet., Diplomer 8).
- Saltum, Sb., Hvetbo H. Tr. IV. 158, M 30 Saltum. — 1344 Saltum (Acta Pont. I. 147), 1375 Saltum (Repert. II. 166).
- Sanderumgaard, Davinde S., Aasum H. Tr. III. 428, E 2 Fravde.
- Sanderum, Sb., Odense H. Tr. III. 411, G 2 Sanderum. — 1464 Sandrum (Acta Pont. III. 365).
- Seem (Sem), Anneksogn til Ribe Domkirke, Ribe H. Tr. V. 821, V 1 Seem. — 13.—14. Aarh. Seem (Oldem. 21, 72, 88, 97, 108), 1530 Seem (Sønderj. Skatteb. 463).
- Sem (udt. Siem), Sb., Onsild H. Tr. IV. 854, I 21 Vindblæs. — 1340, 1380, 1396 Seem, 1458 Zeem.
- Sem, Hvidbjerg S., Refs H. Tr. IV. 293, X 21 Jegindø.
- Siem, Sb., Hellum H. Tr. IV. 475, J 24 Blenstrup, J 23 Terndrup. — 1438 Seem.
- Sigum (Sygum), Munkbrarup S. og H. Tr. 488, Pr. Mbl. 130.
- Sim (Gst. Siem), Dover S., Hjelmlev H. Tr. V. 184, L 13 Javngyde, M 12 Rye.
- Skarum, Alsted S., Morsø Nørre H. Tr. IV. 331, V 24 Ullerup. — 1422 Skarem, 1502 Skarum.

- Skelum (Skelund), Sb., Hindsted H. Tr. IV. 485, H 23 Skelum.
- Skivum, Sb., Aars H. Tr. IV. 508, N 24 Skivum. — K. V. J. Skithum, 1466 Skivum, 1511 Skyffwm, 1530, 1556 Skyom (D. Vib. 49, 132, 201, 320).
- Skjærum, Ulvborg S. og H. Tr. V. 586, Z 16 Raasted K. — 1477 Skærom, 1484 Skyrme, 1506 Skyrmæ, 1516 Skierwm gordh (Harsyssels D. 63, 70, 99, 105).
- Skjærum, Ø. og V., Sb., Horns H. Tr. IV. 60, G 32 Lendum.
- Skyum, Sb., Hassing H. Tr. IV. 268, X 24 Irup.
- Smørum, Sb., Smørum H. Tr. II. 299, n 8 Ballerup, m 8 Stenløse. — 1085 Smørhem (D. Svec. I. 43), 1140 Smureunshereth (D. Mag. 4 R. II. 338), K. V. J. Smørhem minor, Smøremshæreth, Smærhemshæret; 1307 Smørem (Erslev, Test. 56 f.), 1334, 1355 Smørøm, 1377 Smørøm (Repert. I. 277, II. 39, 187), 1307 Smørem, 1347 Smørheem, o. 1490 Smørumme (Cod. Esr., Reg.).
- Sneum (Gst. Snedum), Sb., Skads H. Tr. V. 753, X 3 Darum, X 4 Grimstrup. — 13. og 14. Aarh. Snethum (Oldemoder 53, 104, 110), 1388 Sneethum (Repert. II. 318), Snethim (Erslev, Test. 155), 1530 Opsneom (Jy. Tingsvidner 84).
- Snæbum, Sb., Onsild H. Tr. IV. 860, N 21 Hvilsom. — 1472 Snebung. 1491 Snebum, 1492 Snebom (Æ. A. R. II. 252, 333), 1525 Snebangh (D. Mag. 4 R. II. 43).
- Spolum (Gst. Spollum), Vestervig S., Refs H. Tr. IV. 280, Z 23 Grurup.
- Staanum, Krstrup S., Sønderhald H. Tr. IV. 924, I 17 Klavsholm.
- Stadum, Læk S., Kjær H. Tr. 163, Pr. Mbl. 163.
- Stade, Beb. i Ølsby S., i Angel. Tr. 513, Pr. Mbl. 207. — 15. og 16. Aarh. Stadum (Bistum Schleswig 58 f., 130), 1499, 1543 Stadum (Sønderj. Skatteb. 240, 260).
- Stangerum, Dalbyover S., Gjerlev H. Tr. IV. 869, I 20 Gjerlev. — 1469 Stangerum.
- Stenum, Sb., Stenumhede, Børglum H. Tr. IV. 144, K 31 Vraa. — 1375 Stenum (Repert. II. 166).
- Stenum, Gaarde, Raasted S., Ulvborg H. Tr. V. 589, Z 17 Møborg.
- Stevns Herred. Tr. II. 847. — Saxo: promontorium Stethinnense (læs: Stethiumense), K. V. J. Stethyumshæreth, Stethemshæret, 1261 Stæthiumshæræth, Stehthimshæret, 1291 Stæthinssheret (Erslev, Test. 8 ff., 35), paa Søkort endnu i det 16. Aarh. Steden.
- Strukum, Nørre og S., Breklum S., Bredsted Amt. Tr. 214, Pr. Mbl. 247. — 15.—16. Aarh. Strucken, Struckum (Bistum Schleswig 84, 124), 1483, 1499 Strukum (Sønderj. Skatteb. 228, 241).
- Stubbum (Stobbum), Aller S., Tyrstrup H. Tr. 31, Pr. Mbl. 25. — 16. Aarh. Stubbum (Erichsen, Kreis Hadersleben 130), 16. Aarh. Stubbom, Stubbum (Sønderj. Skatteb., Reg.).
- Styrtom, Ensted S., Lundtoft H. Tr. 351, Pr. Mbl. 76. En Gaard i Løjt S. og en anden i Ø.-Løgum S. hedde ligeledes Styrtom (Kok). Disse sidste maa vel udledes af, at en Vej, en Skrænt eller lignende „styrter om“, hvorimod her, hvor Navnet angaar en By, Tolkningen mulig er en anden.
- Svennum, Jerslev S., Børglum H. Tr. IV. 150, I 30 Jerslev.
- Svesing, Sb., Husum Amt. Tr. 238, Pr. Mbl. 298. — 1463 Svesum, Svezen.

Syltum se Salten.

Sædden, Guldager S., Skads H. Tr. V. 762, Z 4 Jærne. — 1416 Sedæn, se foran S. 294.
Söndrum, Sb., Halmstad H. — 1399 Sönderum (Styffe 84), 14.—16. Aarh. Sönderom
(Æ. A. R. IV. 335). Jfr. Repert. I. 370: Syndram, Söndrom.

Søsum, Stenløse S., Ølstykke H. Tr. II. 156, V. 886, m 8 Stenløse. — 1329 Syo-
sum (Ny kirkeh. Saml. IV. 200), 1403 Syosum (Acta Pont. II. 158).

Søvten (Søften), Sb., V.-Lisbjerg H. Tr. V. 118, I 15 Trige. — 1399 Suchten, 1427
Sykten, 1439 Söwtum, se foran S. 264.

Taanum (Tanum), Sb., Sönderlyng H. T. IV. 716, K 18 Taanum.

Tastum, Kobberup S., Fjends H. Tr. IV. 656, S 19 Tastum Sø. — 1587 Thaarsten.

Tim (udt. med langt i), Sb., Hind H. Tr. V. 607, Æ 15 Madum. — 1340 Tyym
(Oldem. 111).

Tislum, Hørmested S., Horns H. Tr. IV. 56, H 33 Sindal.

Toftum, Resen S., Skodborg H. Tr. V. 497, Y 19 Gudum.

Toftum, Gaverslund S., Holmans H. Tr. V. 413.

Toftum, Søvind S., Vor H. Tr. V. 256, J 10 Sondrup Bavnhøj.

Toftum, Hemmet S., Nørre Horne H. Tr. V. 637, Z 9 S.-Vium.

Toftum, Heltborg S., Refs H. Tr. IV. 288, Y 23 Visby. — 1452, 1472 Tofftom,
1457 Tofftwm (Dueh. D. 54, 85, 87).

Toftum, Mønsted S., Fjends H. Tr. IV. 660, R 18 Mønsted.

Toftum, Rømø S. Tr. 96, Pr. Mbl. 51. — 1542 Toutum (Sönderj. Skatteb. 81, 97, 99).

Toftum paa Før. Pr. Mbl. 159. — 1509 Tufftum (Bistum Schleswig 283).

Toftum, Embsbøl S., Hviding H. Tr. 177, Pr. Mbl. 125. — 1543 Toftum (Sönderj.
Skatteb. 269).

Toppheim, Fulstofta S., Albo H. Falkm. 254. — 1398 Tapheem (Erslev, Test. 170),
1624 Tophiem.

Torum, Lintrup S., Kalslund H. Tr. 69, Pr. Mbl. 21.

Torrum, nu Thorhamn, Øster Herred, Bleking. Styffe 79.

Torum Kirkeby, Møgel- og Lille Torum, Sb., Nørre H. Tr. IV. 618, S 22 Grinderslev.
— 1359 Mykylthornum (Repert. II. 60).

Trandum (Trannum), Sevel S., Ginding H. Tr. V. 545, U 18 Stubbergaard. —
1340 Trandum (Oldem. 113), 1496 Tranum (Jy. Tingsv. 22).

Tranum, Sb., Ø.-Han H. Tr. IV. 168, Ö 28 Tranum.

□ Tuerum, Førslev S., Ringsted H. Tr. II. 658, j 2 Eskildstrup.

Tvilum Kirke og Tvilumbaard, Tvilum S., Gjærn H. Tr. V. 197, M 15 Tvilum.
— 1268 Twilum (Erslev, Test. 16).

Uldum (Gst. Ullum), Sb., Nørvang H. Tr. V. 365, N 9 Hornborg. — 1340 Wollum
(Oldem. 110), 1475 Woldum.

Vadum, Sb., Kjær H. Tr. IV. 404, K 28 Vang.

Vadum, Lime S., Rødning H. Tr. IV. 643, V 21 Spøttrup. — o. 1200 Wathum
(Repert. I. 396), 1487 Wadom, 1533 Wadum (D. Vib. 83, 191).

□ Vallarum, Fräninge S., Färs H. Falkm. 80.

- Vallum Sø, Marie Magdalene S., Sønderhald H. Tr. IV. 937, E 17 Ryum Gd.
- Vammen, Sb., Nørlyng H. Tr. IV. 700, N 19 Tjele. — 1214 Wathum, 1418 Wammendal, 1392, 1447, 1471, 1495 Wamen, 1529 Wammen (D. Vib. 17, 37, 53, 106, 169).
- Warum, nu Vare, Träslöf S., Anneks til Varberg Slots Sogn. — K. V. J. coloni de Warum.
- Veddum (Vedum), Skelum S., Hindsted H. Tr. IV. 485, H 23 Skelum. — 1452 Weddom (D. Vib. 40).
- Vejrum, Sb., Sønderlyng H. Tr. IV. 708, O 18 Tapdrup.
- Vejrum, Sb., Hjerm H. Tr. V. 525, X 18 Hjerm. — 1196, 1340 Wethrum (Oldem. 2, 113), 1438 Wærum, 1444 Wedherwm, 1475 Vedrum, 1533 Verum (Jy. Tingsvidner 2, 4, 16, 19), 1497 Wethrum, Verum (D. Vib. 108), 15. Aarh. Wethrom, Wæthrom, Wetrum, 1510 Verwm, 1519 Weyrum (Harsyssels D., Reg.).
- Vellumbaard, Vellumbaagaard, Haasum S., Rødding H. Tr. IV. 638, U 20 Hvidbjerg. — 1413 Wellom, 1453 Wellum (Duch. D. 75, 136), 1493 Veldomgard (Harsyssels D. 75), 1548 Weldumbaardt, Vellingordt, 1549 Vildumbaardt (D. Vib. 261, 263, 268).
- Vem, Sb., Hjerm H. Tr. V. 532, Z 17 Møborg. — 1340 Weæm (Oldem. 112), 1347 Weem (Harsyssels D. 7).
- Vesum, Knästorp S., Bara H. Falkman 95. — 1133 Wesum (Dipl. Svec. I. 45), 13. Aarh. Wæsum (Weeke 6), 1350 Wæsum (Erslev, Test. 107).
- Viggaram, Långaröd S., Färs H. Falkm. 189. — 1648 Weggerum.
- Vindum (udt. Vinnum), Sb., Medelsom H. Tr. IV. 721, N 17 Bjering. — 1537 Wenum, Wennum (D. Vib. 210).
- Vingum, Græstrup S., Tyrstrup H. Tr. V. 220, O 11 Græstrup.
- Vinten, Tamdrup S., Nim H. Tr. V. 259, M 10 Nim. — 1415, 1542 Wintumlund (D. Mag. 3 R. VI. 341), 16. Aarh. Vintim, Vintum, Vintind (Æ. A. R. II. 151, 163 ff.).
- Vinum, Døstrup S., Løg H. Tr. 153, Pr. Mbl. 52. — 1437, 1446 Wynwm (Rep. III. 689), 1446 Wynem (Jy. Tingsv. 96), 1475 Winum (Oldem. 107).
- Virum, Virumbaard, Lyngby S., Sokkelund H. Tr. II. 273, o 8 Gladsaxe. — 1186 Vigirum, 1193 Wigarum, 1198 Wigurm, Wigherom (Kbh. Dipl. I. 1, 3, 4 f.), 1370 Witherum (Scr. VII. 56).
- Viskum, Sb., Sønderlyng H. Tr. IV. 707, N 18 Viskum. — 1496 Widskom (D. Vib. 106).
- Vium, Nørre-, Sb., Bølling H. Tr. V. 617, W 12 Nørre Vium. — 1340 Wiim (Oldem. 111), 1498 Wym, Vim (Harsyssels D. 90).
- Vium, Gd., Ramme S., Vandfuld H. Tr. V. 510, Ø 19 Dybe.
- Vium, Gudum S., Skodborg H. Tr. V. 494, Y 19 Gudum.
- Vium, Hjerck S., Harre H. Tr. IV. 627, T 21 Lyby. — 1474 Wium (D. Vib. 58).
- Vium, Ulvborg S. og H. Tr. V. 586, Z 16 Raasted Kirke.
- Vium, Nørre Vium S., Bølling H. Tr. V. 617, W 12 N.-Vium. — 1340 Wiim (Oldem. 111).

- Vium, Sønder Vium, Sb., N.-Horne H. Tr. V. 638, Z 9 S.-Vium. — 1340 Wijm (Oldem. 111).
- Vium, Sb., Lysgaard H. Tr. IV. 735, P 16 Avnsbjerg.
- Voldum, Sb., Galten H. Tr. IV. 907, H 17 Hørning, I 17 Klavsholm.
- Voldum Sø, Hjardemaal S., Hillerslev H. Tr. IV. 247, V 27 Hunstrup.
- Vollum, Døstrup og Brede Sogne, Løgumkloster Amt. Tr. 153 f., Pr. Mbl. 72.
- Vollerum Enge. Ø 14 Stadil (*Ringkjøbing*).
- Vranum, Almind S., Lysgaard H. Tr. IV. 737, P 17 Almind. — o. 1500 Vrayndom (Dipl. Vib. 203).
- Vram, N., Sb., S.-Åsbo H. Falkm. 96. — 1322 Wraam (D. Svec. III. 561), 1345, 1361, 1408 Wram (Erslev, Test. 88 f., 133, 182).
- Vram, S., N.-Vram S., S.-Åsbo H. Falkman 96. — 1424 Wram (Erslev, Test. 196).
- Vram, V., Sb., Gårds H. Falkm. 97. — 1135 in Wram occidentali (D. Svec. I. 49), 1346, 1408 Wram (Erslev, Test. 94, 182).
- Vram, Ø., Sb., Gårds H. — 1342 Østrævram (D. Svec. V. 103), 1358 Østravram, Østravraam (Erslev, Test. 116 f.).
- Vrøgom, Aal S., V.-Horne H. Tr. V. 733, Æ 6 Billum. — 15. Aarh. Vrøgom (Oldem. 94), 1541 Vrøgom (Jy. Tingsv. 55).
- Værum, Sb., Galten H. Tr. IV. 901, J 17 Værum. — 1342 Wærum (Repert. I. 321).
- Ynglingarum, Håglinge S., V.-Göinge H. Falkm. 135.
- Ødum, Sb., Galten H. Tr. IV. 912, I 16 Spøring. — 1423 Øthum (Repert. III. 321).
- Øm, Syv S., Ramsø H. Tr. II. 357, k 5 Daastrup, k 6 Svogerslev. — 1085 Øyim, Oem (D. Svec. I. 43), Øøm (Scr. VII. 66).
- Øm, nu Emborg, Rye S., Tyrsting H. Tr. V. 212, M 12 Rye. — Klostret Cara Insula. o. 1180 Øm (Scr. V. 249), 1219 Øm, 1221 Høm (D. Vib. 3 f.), 1268 Høm, 1304 Øm (Erslev, Test. 16, 53).
- Ørum, Sb., Bjerger H. Tr. V. 333, M 7 Davgaard.
- Ørum, Sb., Dronninglund H. Tr. IV. 120, I 29 Ørum.
- Ørum, Sb., Fjends H. Tr. IV. 651, R 20 Ørslevkloster. — 1493 Ørom, 1529 Ørum (D. Vib. 100, 174).
- Ørum, Sb., Galten H. Tr. IV. 902, K 17 Langaa.
- Ørum, Sb., Hassing H. Tr. IV. 275, Z 24 Bedsted. — K. V. J. Øræn, 1467 Orwm (Acta Pont. III. 396).
- Ørum, Sb., Ørbæk Hede, Ørbækgaard, Nørre H. Tr. IV. 966, D 18 Ramten.
- Ørum, Sb., Sønderlyng H. Tr. IV. 706, N 18 Viskum. — 1491, 1555 Ørum (D. Vib. 93, 313).
- Ørum, Beb., Fjaltring S. AA 19 Bovbjerg (*Bovbj.*).
- Ørum, Vester-, Sindbjerg S., Nørvang H. Tr. V. 364, N 9 Hornborg.
- Ørumgaard, Gimsing S., Hjerm H. Tr. V. 523, X 18 Hjerm.
- Ørumgaard (Tollerupgaard), Oppesundby S., Lyng-Frederiksborg H. Tr. II. 153, 19 Slangerup.

Det maa straks bemærkes, at der i den foranstaaende Liste findes flere Navne, som ganske sikkert af helt andre Grunde end dem, der gælde for den store Mængde, ere komne til at ende paa -um. Som et saadant skal her kun nævnes Ornum. Ornum var Betegnelsen for den Jord indenfor Landsbyens Omraade, der ikke gik ind under dens almindelige Fællesskab. Det var et Fællesord, dannet af *or*, udenfor, og *næma*, at tage, men det er paa et Par Steder gaaet over til at blive et Stednavn¹.

Allerede ved et almindeligt Blik ud over Navnerækken vil man blive en bestemt Ejendommelighed vaer. Saa godt som intet af de tre, fire Hundrede Navne er langt, man kunde paa en djærv Maade sige, at kun ganske faa have over 6 Bogstaver. Denne Korthed viser sig ogsaa deri, at de saa godt som alle kun indeholde to Stavelser, ja adskillige af dem have kun en enkelt, vistnok paa Grund af Sammentrækning (Høm, Sem). Endvidere vil det ses, at Navnene paa 3 Stavelser væsentlig danne en Gruppe paa -rum, og disse Navne bør ogsaa af andre Grunde udskilles fra de øvrige; jeg behandler dem derfor til Slutning for sig.

Den Ejendommelighed, der saaledes fremtræder i Navnenes korte Form, kunde allerede synes at gøre det ret sandsynligt, at her kun forelaa en Suffiks eller Kasusendelse. Man behøver kun at sammenligne dem med Sammensætningerne med -løse — saaledes Farring-, Herring-, Kynde-, Mel- [Mædheløsæ], Senge-, Skuder-, Ugge-, Uggerløse — for at føle, at man her staar overfor Ord af en anden Bygning og en anden Rythmik.

Det maa vel endvidere siges, at mange af disse Stednavne indeholde umiddelbart og paa bestemt Maade en Henvisning til Naturforhold, saa at mere end en Pegen paa disse ikke behøvedes; et tilføjet Hjem savnes med andre Ord ikke eller vilde være overflødig. Dette gælder Byerne Bjerrum, som i Virkeligheden ligge paa Bakker (Bjerger). Ved Egum (Igum) ved Fredericia findes nu ikke Skov, men dog nær derved en Kratskov, en halv Milsvej Øst for Byen ligger i Nabosognet Vejlby Landsbyen og Gaarden Egehøve med en lille Skov Egeskov; hvad er rimeligere end, at Eggen i Oldtiden har haft betydelig Egetræsvækst, og at Stedet derfor hed „i Egene“. Navnet paa Landskabet Eger (*Ejkjar*) i Vestfold i Norge siges dannet af en fra Hunkønsformen *eik*, en Eg, forskellig Nominativ i Enkelttal, og man sagde i *Eikjum*, netop svarende til Egum (se Fritzners Ordbog, *eik*).

Engom ved Vejle har talrige Smaaenge og Kær, saaledes Engom Kær, derfor hedder den vel „i Engene“. Lendum maa fortolkes ved det oldn. Ord *lendi*, Landskab, som findes i Sammensætningerne *viðlendi*, *lágendi*. Byen ligger i Nørre Herred N. f. Skive paa flad, vidtstrakt Eng og Hede, og Navnet passer altsaa ikke blot godt med Stedets Natur, men en Forbindelse som Landskabs-Hjem vilde synes lidet rimelig. Allindemagle (Ringsted H.), Alendæ², ligger paa lignende Maade i et fladt, vidtstrakt Omraade ved Gyrstinge Sø, ved Aa og Mose (h 4 Allindemagle).

Madum ligger inde i en vid, flad, karakteristisk Engegn ved Madum Aa;

¹ Jfr. Slesvig Bisps Jordebog o. 1460 Biscopornum i Dybbøl Sogn i Sundeved, Biscopornum silua i Svansø (Bistum Schleswig 209, 219 f.).

² 1370 Alendhe, Alendæ (Scr. VII. 55, 116). 1331 Alendhæ lilæ (Repert. I. 261).

Navnet synes derfor ensartet med Engstrækningen Maderne i Tyvelse Sogn og Aamader i Sandby S. ved Susaa (h 2 Glumsø), ligesom ogsaa med Maderne, en Engø ved Indløbet til Præstø Fjord. Og naar vi her foruden den gamle Form Matum tillige træffe Mataæ mark (1292), synes det givet, at Ordet er usammensat, ligesom at Befolkningen har forstaaet den grammatiske Betydning af Endelsen -um. Risum synes dannet paa samme Maade som Gaardnavnet I Risene paa Bornholm.

Seem, Sem, Annekssognet til Ribe Domkirke, ligger ved Varming Sø, Munksø og adskilligt andet Vand. Sem, udtalt Siem, i Onsild Herred er omtrent helt omgivet af store Enge og Moser; Sem paa Thyholm har derimod nu ikke andet Vand end et tvedelt Gadekær. Siem (Hellum H.) ligger ved en Mængde Smaasøer, Enge og Bækløb. Siem ved Skanderborg har en 4—5 Søer omkring sig. Baade Bondens Udtale af disse Navne og disses gamle Former Seem, Ziem synes at pege i samme Retning som Naturforholdene, d. e. „ved Søerne“. Nu kan man ganske vist sige, at i Norge Gaardnavnene Seim, Sim, Sem vitterlig ere opstaaede af Sæeimr — Hjemmet behøver i saa Fald kun at ligge ved én Sø — men underligt er det jo dog, at de ældre danske Former ikke have et bestemtere Spor af dette -hem.

I Vammen (Nørlyng H.), N. f. Tjele Langsø og nær ved Skals Aa og dens vidtstrakte Enge, har der været god Brug for Vadesteder, ligesaa ved Vadum (Rødding H.), der er næsten helt omgivet af Limfjordens Strandenge, en Aa og dens Enge; begge Steder ere de gamle Navneformer Wathum, som paa en rimeligere Maade fortolkes som „ved Vadene“ end som „Vadhjem“. Vadum i Kjær Herred ligger ogsaa ved store Enge.

Der findes endvidere nogle Navne, ved hvilke det vilde være ret urimeligt at tænke paa Hjem. Saaledes er Bod netop ikke et Hjem, men et Sted, hvor man midlertidigt opholder sig, et Skur. Derfor havde man i ældre Tid Boder ved Stranden, hvori man opholdt sig paa Fisketiden. Paa Øland i Limfjorden ligger saaledes ved Stranden en Gaard Boden, som aabenbart oprindelig har været en Bod, der har tilhørt den lidt fjernere fra Kysten liggende Østerby. Byen Ørsted i Rougsø Herred siges tidligere at have været en Købing, og Bode (1408 Bodhæ), der ligger nær ved Grund Fjord, var i hvert Fald dens Ladeplads¹. Boderne er bleven Navn paa et Fiskerleje i Aakirkeby Sogn og paa et andet ved Ellekilde Nord for Helsingør. Bodum, en Landsby midt paa en Halvø, der kun ved en smal Engstrækning er forbundet med Thy og tidligere vistnok var en Ø, maa jo dog sikkert være det samme Ord Boder i Dativform, og dette gælder ogsaa Bodum ved Aabenraa; den ligger i en ægte Mose- og Engegn ved Gjenner Aa, hvor der rundt om maa have været Boder og Skure for Tørveskærets Skyld, hvad der er den Dag idag; paa det preussiske Generalstabskort staar der flere Steder *Torfschuppen*.

Hus vilde man ikke heller sammensætte med et Ord af saa ligeartet Indhold som Hjem. Husum i Slesvig og i Brøndshøj Sogn ved København maa altsaa forstaaes som „i Husene“. Derfor finde vi i Norge Hus kun en eneste Gang sammensat

¹ Trap IV. 922. Repert. III. 115.

med *heimr* som Efterled¹. Det her sagte synes ogsaa at maatte gælde Toftum. Ved et Toftehjem vilde det være Toften, der drog Hjemmet med sig, medens Forholdet er omvendt, at der ved et Hjem findes Tofte.

Ved nogle af disse Navne er endvidere -hem af den Grund til overs, at der slet ikke er Tale om en Bebyggelse. Vi træffe saaledes en Sø Vallum og de to Søer Pugum, Bakkerne Hygum og Fjellumhøj. Endvidere kan nævnes Stethyum, Stevns, Næsset og Herredet, hvis Navn man med god Grund sætter i Forbindelse med *sted*i, en Ambolt, men hvor ingen Landsby eller anden Bebyggelse bærer dette Navn. Paa Shetlandsøerne findes to Gange det tilsvarende *de Stedji* som Navn paa Skær af trekantet Form, spidse oventil og bredere for neden². Fleskum Herred har ikke heller Navn efter en enkelt Bebyggelse.

I det nuværende Danmark findes vist kun ét Navn, som bestemt toner Endelsen -hem, og det er Fiskerlejet Gudhjem paa Bornholm, men Navnet er aabenbart i nyere Tid bleven omdannet fra en Form paa -um; det findes i 16. Aarh. skrevet Gudium, Gudom. Som usammensat forekommer Hem ikke, thi nogle Landsbyer Hem og Høm have til ældre Form Høøm, der afgjort peger bort fra denne Tydning og maa tolkes ad anden Vej, maaske ved et sammentrukket Høghum (ved Højene).

Spørgsmaalet bliver dernæst, om over Hovedet Hjem var et af de Ord, der i Danmark anvendtes ved Dannelse af Stednavne, og hvis det var Tilfældet, da paa hvilken Tid.

I Norge hørte S sammensætninger med -heimr til de allerældste, men de gik tidligt af Brug. Af Nybyggerne paa Island anvendtes de saaledes ikke, naar man bortser fra et Par enkelte Tilfælde, hvor endda Navnene vistnok nærmest vare dannede efter Navne i Norge eller omplantede derfra. I Norges øvrige Kolonilande forekomme de saa at sige heller ikke³; dog findes nogle paa Shetlandsøerne, deres nuværende Form er gerne -em⁴.

Der kan saaledes ikke være noget paafaldende i, at vi i Danmark ikke træffe Stednavne paa -hem, eller i alt Fald ikke finde dem stærkt repræsenterede.

Man har imidlertid ment at spore Hjem i en Del danske Navne, som i deres ældre Former lode paa -ium, der vel altsaa skulde afspejle Formen -hiem, ikke -hem; i de nuværende Former ende de næsten alle paa -um. Disse Navne ere Billum, Fleskum, Gudum, Hellum, Idum, Lydum, Nissum (2), Stevns [Stethyum]. Her maa det nu bemærkes, at Hovedordet Hjem og Adverbiet hjem, hjemme, saa vel som de mange S sammensætninger dermed, altid i det ældre Dansk lyde *hem*. Saaledes findes i vore Provinslove Formen *hiem* næppe mere end to Gange (nemlig i Eriks Sj. Lov), desuden én Gang i Flensborg Stadsret; der kan gennem hele Middelalderen indtil 1500 kun findes nogle faa Eksempler paa, at der kom *j* ind i Ordene *hem*, *Hemgæld*, *hemle*, *hemsøge* og hvad nu de andre talrige Sammen-

¹ Rygh, Indledning 57.

² Jfr. J. Jakobsen i Aarb. f. n. Oldk. 1901. 183.

³ Rygh, Indledning 54.

⁴ J. Jakobsen i Aarb. f. n. Oldk. 1901. 104 ff.

sætninger med *-hem* hedde¹. Det er allerede derfor helt usandsynligt, at en Form *-hiem* skulde kunne afspejle sig i de nævnte Stednavne¹.

Hvis vi opfatte *-um* som Dativform, ville disse Navne paa *-ium* kunne repræsentere de saakaldte *-ja*-Stammer i det oldnordiske Sprog, hvis Flertalsform har Nominativ paa *-jar*, i Dativ *-jum*. *nes*, et Næs, har i Flertal *nesjar*, *nesjum*, og de to Stednavne Nissum hed netop i gammel Tid Nesium. Stethyum, Stevns, er ligeledes den rigtige Dativform af et dansk Ord svarende til oldn. *stedī*, Ambolt. Idum, 1340 Ithium, kan godt være Dativform af et Ord, der bøjes som *nithi*, Slægtning, Flertal *nithia* (i Skaanske Lov), Dativ altsaa *nithium*². Betydningen af Ordet kendes ikke, men det kan være det samme Ord, som møder os i Völuspá: *sér upp koma jorþ ór æge íþjagræna*, „han ser herliggrøn Jord komme op af Havet“. Müllenhoff deler det sidste Ord i to: *íþja græna*, saaledes altsaa at *íþia* er det første af to parallelle Adjektiver³. Iøvrigt kunde maaske ogsaa en anden Tolkning af Stednavnet være mulig. Det vil ses, at Formen Ithium kun findes 1340; de senere Former ere Iddim, Ideem, Idwm. Hvis den første Form kunde anses for urigtig og Idum for den rette, vilde her kunne foreligge en Dativ Plur. af et Ord, der svarede til oldn. *ida*, hvilket ogsaa findes i norske Dialekter, en Hvirvelstrøm, tilbagegaaende Strøm. Idum ligger ved Idum Aa, der falder i Storaa. — Sprogriktige blive endvidere Formerne Fleskium og Hellium; om Bellium gælder det samme.

Først naar vi komme til Ord med lang Vokal i Forstavelsen, opstaa Vanskeligheder. Dette gælder saaledes Gudum i Slagelse Herred, for saa vidt det én Gang skrives Gudium; det findes dog flere andre Gange uden *i*, saaledes at her kunde foreligge en Fejlskrift, tilmed da de andre Byer Gudum ikke have dette *i*; dog forekommer Gudhjem to Gange i 16. Aarh. som Gudium (én Gang Gudom). Lydum har i ældre Tid Formen Lydium; paa Grund af den første, lange Stavelse kan dette Ord ikke høre til *-ja*-Stammerne, og dette Navn synes altsaa opstaaet paa anden Maade.

Mellem de flere Hundrede Navne vil man kun kunne nævne som dem, hvor Endelsen *-hem* forekommer helt ud: Barhem, Hem, Maglehem, Tophem. Dog træffes den endvidere i Guthem, Kornhem, Marthem, Ochem, Smørhem, men ved disse Former ville dog forskellige Bemærkninger kunne fremsættes. Det vil vel saaledes være rimeligt at formode, at alle Byerne Gudum og Gudme oprindeligt have haft Formen Guthum, som er den almindelige, medens Guthem kun forekommer sparsomt og tilmed i en sen Tid. Dernæst hører dette *h* til Ordets første Stavelse: Guth-em, og *guth* er efter al Rimelighed det samme Ord, som møder os i saadanne Navne som Klegod, Luggude Herred (Ludguthæ H.), Tyregod (Thiurguth), Viuf (Wigøth), Vorgod (Worguth), Ølgod (Ølguth). Paa lignende Maade gaar det

¹ Se G. F. V. Lund, Det ældste danske Skriftsprogs Ordforraad. I Kalkars Ordbog findes blandt de talrige Eksempler næppe mere end et Par, der have *hj*. I Peder Laales Ordsprog findes flere Gange *hiemme* (se A. Kock, Medeltidsordspråk I., Registret), men herved vilde vi dog ikke naa længere tilbage end til det 14de—15de Aarh.

² Jfr. L. Wimmer, Navneordenes Bøjning 56.

³ Müllenhoff, Altertumskunde V. 154.

med Maarum. Marth-eme indeholder det samme Ord som oldsvensk *mord*, *marð*, Skov, det er især kendt fra de store Skove Ödmorden og Kolmorden; Maarum er endnu et af vore skovrigeste Sogne (K. V. J.: *Marthema cum silua sua*).

Hvad Kregome (udtalt Krejme) angaar, synes ingen af dets ældre Former Crækhøm, Kræghom o. s. v. at pege i Retning af hem. Desuden giver saavel dette Navn som Kornhem og Smørhem Anledning til en almindelig Bemærkning om Bogstavet *h*.

Man benyttede *h* foran en Begyndelsesvokal og skrev til Eks. *hezlagh* (Edslag), *Horæ* (Oræ, Vor Herred), *Hordthugæburgh* ((V)ordingborg), *Hæppæholt* (Æbelholt), ja det findes ved sammensatte Ord inde i Navnet foran dets sidste Led, naar det begynder med en Vokal; saaledes paa ret forstyrrende Maade: Arhus, Awedeha, Awedehøre, Othenshøø (d. e. Odense, tre Gange i et Brev 1329¹), Smaheng (K. V. J. Smaængiæ, nu Sminge). Derfor synes *h* næsten at være brugt til Skillemærke mellem Stavelser, og paa den Maade opfatter N. M. Petersen det („til at skille Stavelserne“). Man kunde maaske ændre hans Udtalelse derhen, at *h* benyttes til Afslutning af en stærkt betonet Stavelse foran en stærk eller halvstærk Vokal, som begynder et Ord, der staar som Efterled (Aar-os, Smaa-enge)². Endelig anvendte man ogsaa *h* efter et sluttende *g* for at betegne den aabne Lyd: *biargh*, *burgh*, *scogh*, *Bleghyng*; derfor finde vi Ballum skrevet Balghum, Balighum³.

Saaledes bør man stadig være opmærksom paa, om ikke et forefundet *h* er anvendt alene som en særlig, hjælpende Lydbetegnelse.

Der findes endvidere i Listen flere Navne, som ende paa -em, og ved hvilke man formoder, at et foran staaende *h* er sløffet. Det vil imidlertid af den trykte Navnerække kunne iagttages, hvor tilbøjelig man, netop i en senere Tid, har været til at svække et oprindeligt -um til -em. Vi have allerede berørt det for Gudums Vedkommende; ved Dørpum, Hallum og Hellum møder os paa lignende Maade Formerne paa -em senere end Formen paa -um⁴. Man kunde maaske endvidere sige, at der flere Gange findes en Form -eme, og at man i denne vist træffer Levninger af en Dativ Singularis, jfr. oldn. *heimi*. Saaledes findes i K. Vald. Jordebog i Nominativ *Aleme cum Aleme oræ*, *Marthema*, endvidere: *in ornummæ possunt seminari ... in alio ornummæ*. Men hvad Aleme angaar, er det et stort Spørgsmaal, om dette i det Hele kan regnes med til den her omhandlede Klasse Navne. Agerum og Allerum, ved hvilke ogsaa en Endelse paa -e kan forekomme, høre til den særlige

¹ Erslev, Repertorium I. 253.

² Den besynderlige Stavemaade af nogle Enge (Mader) ved Odense i et Pavebrev af 1245: *prata, que dicuntur Bromhat, Pamhat, Akamhat*, maa forklares paa denne Maade, hvis den ikke skyldes en Fejlskrift. Dipl. Arn. Magn. I. 149, Erslev, Repertorium I. 29, jfr. Akysmath, Pratum Akonis (1257), ib. 42, 1437 Bromath, Pamath, Akamath (Acta Pont. III. 108).

³ Jfr. N. M. Petersen, Det danske, n. og sv. Sprogs Historie I. 145, 148. H. Bertelsen, Dansk sprog-historisk Læsebog I. 48, 104.

⁴ Det kan i denne Sammenhæng ogsaa erindres, hvorledes Adverbiet: *stundum*, som jo oprindeligt er en Dativ Plur. af *Stund*, i alt Fald fra det 16. Aarh. idelig svækkes til *stundem*, *stønnem*, se Kalkars Ordbog.

Gruppe Navne paa -rum, hvorom straks skal tales, men baade af disse to Navne og af Gudem(e), Husum(me), Smørum(me) læres, at dette *e* i Ordets Ende netop først forekom i en senere Tid. Og dette kendes jo fra Sproget i Almindelighed. I Middelalderens sidste Del blev det under plattysk Paavirkning ret sædvanligt at forlænge Substantiver saavel som Adjektiver med et tilføjet *e*; man skrev Bevisninge, Bygninge, et merkelige Prelatedom¹, og paa den Tid forekomme Stednavneendelserne -druppe, -struppe.

Vi vende os til Slutning mod Navnene paa -rum. Naturligvis kunne de ikke alle skæres over én Kam. Mange af dem have samme korte Form som de andre Navne paa -um og vise sig som Dativformer af sædvanlig Art. Hamrum maa forklares af et Ord som oldnordisk *hamarr*, Sten, stenet Højde, Ørum af oldn. *aurr*, Grus, og paa samme Maade gaar det sikkert med Bjerrum, Byrum, Darum, Farum, Gjerum, Maarum, Skarum, Skjærum, Smørum, Warum, Værum og andre. Det er derimod især Trestavelsesordene paa -rum, der lede Tanken hen paa en anden Oprindelse. Rummet ved Tølløse paa Sjælland er en Del af en Skov med lidt Eng; ved Fensmark er Kvierum og Hopperum Betegnelse for Enge med Træer, Præsterum er en Bebyggelse ved Kviehave Skov. Saaledes synes Rum at betegne — foruden et Værelse² — en fri Plads; ved Støverum ved en Mølle forstaas jo ogsaa den Plads eller Grund, hvorover man frit kan stemme Vandet op.

Norrby anfører for Ydre Herred i Smaaland, at *rum* vistnok er en aaben, tilgængelig Plads, saaledes Winnersrum (af Navnet paa en Indsø), Tullerum (af en Bæks Navn), Yxnerum (gen. plur. af ukse)³. I Følge Hellquist er i Kalmar Len og Østergötland Gaardnavne paa -rum meget ofte dannede ved Sæmmensætning med Sønnavne⁴.

Med de danske Navne paa -rum synes disse Forhold godt at stemme, saaledes at Ordet Rum betyder den fri, aabne Plads (jfr. Udtrykket rum Sø). Kvierum og Hopperum svare ganske til Yxnerum. Og Esrum ligger ved den Sø, som Almuen kalder Ese, og om hvilken der synges: nu begynder Ese at hvæse. Linderum (Vennebjerg H.) har Eng, Sø og Vandmølle. Sanderumgaard paa Fyn ligger ved en Sø. Ved de andre danske Stednavne maa der ved Rummet sigtes til aabne Pladser af anden Art, men det er vanskeligt at angive hvilke. Sanderum ved Odense ligger mellem to lave Bakker, ved Stangerum ved Mariager løbe to, tre Bakker sammen. Linderum er en ubeboet Holm i Lille Belt.

Saaledes naar jeg til det Hovedresultat, at vi i Danmark have saare faa Navne, som ere sammensatte med -hem. Derimod have vi Hundreder af Navne, som fra første Færd have endt paa -um, nemlig som en Dativ efter et tabt Styreord eller som en Locativ for Stedbetegnelser, og denne Endelse er flere Gange bleven svækket

¹ N. M. Petersen, Sproghistorie I. 225.

² I Norge bruges i Navne fra en sen Tid Rum om et lidet Bosted, en Plads. Norske Gaardnavne IV. I. 213.

³ R. Norrby, Ydre Härads Gårdnamn I. 17, II. 49, 51, 212.

⁴ Hellquist, Sjönamn 26 og Tillæg 95.

til -em. Den store Mængde af disse Navne har allerede i den ældste Tid Endelsen -um, og heri afvige de bestemt fra de norske Navne; det vilde være lidet sandsynligt, at en Overgang fra -(h)em til -um skulde være foregaaet allerede i en endnu tidligere Tid. Og hvor udpræget forskelligt de norske Navnes Udseende kan fremtræde og hvorledes en Genitivform af det første Led endnu kan mærkes i dem, vil ses af saadanne gamle Navne som Aspareimr, Bjarkreimr, Bjarnareimr, Heiðareimr, Njarðareimr, Skógareimr o. s. v.¹; noget tilsvarende kan jo slet ikke paavises fra Danmark.

Naar vi træffe i Oldtiden i Tydskland Steder, som hedde Prunnom, Brunnom (se foran S. 297), er der dog vel al Sandsynlighed for, at de mange danske Stednavne Brøndum, hvor den gamle Form altid er Brunnum, have netop den samme Herkomst. Og hvorfor skulde saa ikke Aasum, Bjerrum, Bodum, Dalum, Egum, Ellum, Hornum, Husum, Lendum o. s. v. være opstaaede paa samme Maade. Naar vi se, at der i Norge dannes Stednavne paa -um ad rent analogisk Vej, medens Sproget ellers paa de Tider ikke anvender en saadan Dativform², kunne vi med god Grund slutte, at noget lignende har været Tilfældet i Danmark paa Tider, da hin Dativform ellers var udslukt. Endelig vil det fremgaa af Listen, at det i særlig Grad er i Jylland, at denne Dativform har været anvendt.

Hvorledes hvert enkelt Stednavn paa -um skal tydes, kan det ikke her være Stedet at paavise, men det vil dog let ses, at et Navn paa -um maa tolkes parallelt med andre Navne, der have det vedkommende Grundord i ikke bøjet Form eller til Eks. sammen med -by. Med Aalum maa sammenholdes flere Byer Aal, Aale, Aaling, med Avlum Avlby, med Borum Borbjerg o. s. v. Thi det er fremfor alt i Betegnelser for Naturforhold, at Forklaringen maa findes. I den Henseende svare vore -um-Navne godt nok til de norske Navne med *-heim*. Rygh siger om disse: „første Led kan ikke i noget Tilfælde med fuld Sikkerhed paavises at være en Persons Navn eller Tilnavn. Oftest er det Ord, som sigte til Gaardens Omgivelser, Grundens Beskaffenhed og deslige Forhold. Ikke sjældnen er det Trænavne eller Plantenavne, Elvenavne, Dyrenavne . . .“³. Dette viser os da atter, hvorledes hvert Land følger sine Skikke; thi i mange Egne af Europa sammensættes *-heim* netop jævnlig med Personnavne.

¹ Rygh, Indledning 54.

² Eksempelvis kan nævnes fra Hedemarken følgende Navne, der af Rygh forklares som indeholdende Dativ Pluralis: Askum (1669 Aschimb), Bækkum, Ekrum (1616 Eckerenn), Husum, Vollum. nemlig af Ordene Ask, Bæk, Ekra (genlagt Ager), Hus, Vold. Norske Gaardnavne III. 114, 124, 131, 167.

³ Indledning 54.

SYVENDE KAPITEL.

Endelser, der ere særegne for Stednavne. Stednavne, der ende paa -e, -ede, -ed.

Det er foran paavist, at Endelsen -um til forskellige Tider har været benyttet til at danne Stedbetegnelser, og at dens Karakter af Kasusform ingenlunde behøvede at have været følt paa den Tid, da man dannede Navnet. Vi skulle nu i dette og det følgende Kapitel undersøge, om der ikke fandtes bestemte Endelser, som gjorde Tjeneste ved Dannelsen af Stednavne, uden at den Betydning, de oprindeligt havde haft, længere var klar. Vi ville søge at iagttage, om ikke Steder med samme Naturforhold eller samme Bebyggelsesforhold fik Navne med samme Endelse, uden at netop Grunden til denne Navneform eller Endelse var forstaaet.

Her vil jeg da først omtale, hvorledes en Række Betegnelser for Skove eller for Bevoksninger med ensartet Skovbestand simpelthen ere blevne dannede ved at tilføje et -e (i) til Træets Navn, mulig med Omlyd af Vokalen.

I Norge blev der af Trænavne dannet Intetkønsord paa -i, som betød et med dette Træ bevokset Sted, og man finder saaledes Birki, Bøki, Eiki, Elri, Eski, Espi, Hesli, Thyрни¹. At lignende ogsaa maa have været kendt i Danmark, fremgaar allerede af Eriks Sj. L. III. 42, hvor det læses, at en Mand *gar ut i eki oc flar thet sum thet star*. I K. V. Jordebog læses ogsaa ved de hallandske Grænsebestemmelser: *i Danaeke, i Danasyo*.

Vi skulle nu se, at der i Danmark fandtes en hel Række af tilsvarende Navne, og vi tage derfor de enkelte Træer for os.

Aspe. Aspen er en lille Skov nær ved Skoven Espehave og Espeskovgaard.

D 1 Herrested (*Odense*).

Asp Kirke i Asp S., Hjerm H. Tr. V. 528. — 1340 Aspæ (Oldem. 112).

Aspæ i Lysgaard H., vist i Torning S., nævnt 1310. Scr. VI. 414.

Asp, Horne S., Ø-Horne H. Tr. V. 740.

Asp, Torup S., Hellum H. Tr. IV. 476.

Aspe, Brede S., Lø H. — 1278 Aspe (Kok), 1440 Aaspe, 1492, 1494 Osp, 1527 Ospe (Scr. VIII. 35, 102, 106, 110), 16. Aarh. Aspe (Sønderj. Skatteb. 398).

Birke. Birkede og Birkede Skov, Daastrup S., Ramsø H. Tr. II. 360. — Byen, hvori St. Clare Kloster havde en Hovedgaard, hed ligesom denne Birke; 1288 in piscatura Birkisdam (Repert. I. 91).

Tibirke, Sb., Holbo H. Tr. II. 94. — Formerne ere Tybyrke, Tybyrky, Tybirkæ (se Reg. til Scr., Cod. Esr.).

Oosebyrke, en Gaard i en By af dette Navn blev givet til Esrom Kloster 1303 (Cod. Esr. 127).

¹ Rygh, Indledning 31.

- Birken, en lille Skov. L 14 Sorring Loddenhøj (*Framlev*).
- Søndbjerg, Sb., Refs H. Tr. IV. 296. — 1382 Synbyrky (Rep. II. 246), 1405, 1408 Sundberk (Molb. og Pet. 202, 204, 355).
- Sindbjerg, Redsted S., Morsø S. H. Tr. IV. 313. — 1424 Synbyrkiaë, 1504 Sindbiere (Dueh. D. 58, 143).
- Østbirk, Sb., og Vestbirk, Lb., Vor H. Tr. V. 240. — 1267 Byærkæ (Scr. V. 299), 1345 Byørkye (Dipl. Svec. V. 435, Erslev, Test. 88), 1531 Bercke (D. Mag. 3. R. III. 100).
- Biercæ. Erland Kalf skøder 1352 *omnia bona sua in Alengy in parochia Biercæ situata una cum molendino* (Repert. II. 32). Her ere formentlig Sognets og Godsets Navne blevne ombyttede. I Alling Sogn, Gjærn H., ligger Birk Sø (Tr. V. 208, M 13 Himmelbjerg). 1478 nævnes Bircke Hede ved Alling udi Gjærn H. (*Æ. A. R.* II. 63).
- Bøge.** Bøgede, Gjørslev S., Bjeverskov H. Tr. II. 833. — Gammel Form: Bøghæ.
- Bøged, Skov, Jungshoved S., Baarse H. Tr. II. 938. — Ved Bøgestrømmen mellem Sjælland og Nyord.
- Albøge, Sb., og Albøgemark, Sønder H., ved Grenaa. Tr. IV. 982.
- Fruens Bøge, Dalum S., udenfor Odense. Tr. III. 339.
- Fruens Bøge, Dronninglund S. og H. Tr. IV. 118.
- Horsebøg, Skov, Lyng S., Alsted H. Tr. II. 619.
- Høje Bøge, St. Jørgens S., udenfor Svendborg. Tr. III. 630.
- Østrebøghe hed 1313 en Skov i det skovrige Lyng S., Alsted H; 1409 silva Stens-
torpe, dicta Østrebøghe (Scr. IV. 502, 516).
- Vibøge, Lysabild S. paa Als, ved Vibæk. Tr. 393. — 1245 Wibøki (Hasse I. 293).
- Overbøge og Nederbøge, to Gaarde i Ryde S., Ginding H. Tr. V. 543. — 1496 Lilde Bøgæ (*Jy. Tingsv.* 22).
- Ege.** Eget, Horreby S., Falsters S. H. Tr. III. 297. — K. V. J. Eki¹.
- Bolderege, Egeskov i Halk S. Kok.
- Naaege, Skovfogedbolig i Silkeborg Landdistrikt. Tr. V. 191. Navnet er maaske af nyere Oprindelse.
- Elle.** Ellet, Skov i Halk S., Haderslev H. Kok.
- Høje Elle, Gst. Højeelle, Gaarde, Gjesteleiv S., Salling H. Tr. III. 674.
- Elleren, Gd., ved Enge, V.-Hassing S., Kjær H. Tr. IV. 418, I 27 V.-Hassing. Her foreligger vistnok en jydsk Pluralisform (for Ellerne) af El eller Elle.
- Elle Mølle, Stenløse S., Odense H. Tr. III. 413.
- Vibeelle, lille Eng og Lund ved Vibegaard. 12 Knudskirke (*Bornh.*).
- Søstrupelle, Beb. ved Kalveaa, nær ved Søstrup. g 7 Løvenborg (*Rosk.*).
- Horselle, Gaard ved en mindre Skov. F III Krarup (*Svendborg*).
- Møntenselle, Gaard nær ved Syltemade og ved Strand. F V Strandhuse.

¹ Maaske burde Højet, Veggerløse S., Falsters S. H., Tr. III. 288, ogsaa nævnes her; i K. V. J. hedder den Egy.

- Limelle Møllehoved, Del af en større Skov i Sjelle S., Framlev H. Tr. V. 133, K 14 Vedelslund.
- Rørth-Elle ved Rørth, Bjerager S., Hads H. Tr. V. 160.
- Tandselle, spredte Huse i Tandslet S. paa Als. Tr. 394.
- Gotrupel, lille Bebyggelse i Hanved S. ved Flensborg. Tr. 465. — 15. Aarh.: Gottorpelle, Godtorppelle (Sønderj. Skatteb. 219, 239, 248).

Uagtet Ordbøgerne over ældre Dansk eller over Dialekterne ikke have *Elle* i Betydningen Elleskov, vise Stednavnene dog klart, at et saadant Ord har været til. En bornholmsk Dom af 1512 angaar da ogsaa Trætte om et Elle, som staar mellem N. N.s Gaard og Bækken: *thet Ælle* . . . han vil tilholde sig *thet Ælle*, men det har været af Arild Fædrift for Aakirkeby¹.

Denne Dom har ogsaa Interesse ved, at den gør et Elle til en hel Bys Eje, thi derved forklares jo de mange Navne, som netop betegne Elle som Tilhør til en By: Rørth og Rørth Elle, Søstrup og Søstrup Elle.

Eske. Eske, Gaarde, Rise S., Ærø H. Tr. III. 790.

Espe. Espö, Sb., Vemmenhögs H. — 1388 Espe (Repert. II. 320), 15. Aarh. Espe, Espinge (Weeke 37).

Espe, Boeslunde S., Slagelse H. Tr. II. 695. — K. V. J. Æspæ.

Espe, Sb., Salling H. Tr. III. 675. — 1579 Æspe (Fyenske Aktst. II. 6).

Sønderesp, Nørreesp, Thorsted S., Hind H. Tr. V. 604.

Hesle. Hesle Mølle, Soderup S., Merløse H. Tr. II. 420. — 1370 Hæsle mølle (Scr. VII. 70).

Hesle, Lb. i Turup og Vedtofte Sogne, Baag H. Tr. III. 543, 549. — 1516 nævnes Hesletgaard.

Hæslæ i Ris Herred nævnes i K. V. J. Aabenraa Skraa Hæsel, 1450 Hezel, Hesel (Scr. VII. 480, Bistum Schleswig 212 f.). I den nævnte Købstads Landsogn hedde endnu nogle Jorder Hessel.

Kimmerslev Hessel, Skov. k 4 Borup (*Ringsted*).

Hessel, Ravsted S., Slogs H. Tr. 158. — 16. Aarh. Hessel (Sønderj. Skatteb. 389, 443).

Hessel, æ *Hessel*, Gaard i Ulkebøl S., paa Als (Kok). Tr. 396: Heslegarde.

Hessel, Mølle i Ulsnæs S. ved Slien. Tr. 526. — 1450 Hezel (Bistum Schleswig 62).

Hessel (Gst. Hesel), Gaard ved Stora, Meirup S., Hjerm H. Tr. V. 516, W 17 Meirup. — K. V. J. nævner under Hjerm H. *molendinum in Hæslæ*, hvad der formentlig er dette Sted (O. Nielsen siger dog: formodentlig ved Hesselmosse i Borbjerg S.).

Hessel, Hovedgaard, Aalsø S., Sønder H. Tr. IV. 975. — 1391 de Hæslæ (Scr. VI. 467).

Hessel, Hovedgaard, Lovns S., Gislum H. Tr. IV. 527. — 1391 Hæslæ, 1419 Hesle, 1470 Hesil.

Hasle, Købstad. Tr. III. 26. — 13. Aarh. Haslæ.

¹ Hübertz, Bornholmske Aktstykker 46—47.

Det vil formentlig fremgaa af denne lange Række af Navne paa Steder med en bestemt Træbestand, at der ikke er Grund til i Endelsen -e at se enten en Nominativ Pluralis eller en gammel Dativ Singularis af Træets Navn, men at man derimod har dannet disse Skovnavne ved at føje Endelsen -e til Trænavnet.

Vi skulle derefter undersøge en anden Række Navne, nemlig dem, som ende paa -ede, -ed. I den efterstaaende Liste ere dog ingenlunde alle Stednavne, som have denne Endelse, medtagne. Naar saaledes Navnet i Følge de ældre Former, hvori det findes, vitterligt er opstaaet af en stærkt afslebet Endelse -tved (Tved, et Jordstykke mellem to Vandløb eller to Skove), er det ikke medtaget.

Avnede, St. (Sb.) og L., og Avnede Skov, Laalands S. H. Tr. III. 184. — K. V. J. Agnwith, 1284, 1315 Agnæwith, 1360 Awnde (Suhm X. 1021, Æ. A. Reg. I. 106, 111).

Birket, Sb., Laalands N. H. Tr. III. 207.

Bjernede, Sb., Ringsted H. Tr. II. 628. — 1287 Byærnoftæ (Repert. I. 85), 1291 Biærnoftæ (Scr. II. 255 f.), 1370 Byernethe, Byernwithæ, Bernwethe (Scr. VII. 116 f., 124).

Bjerrede, Terslev S., Ringsted H. Tr. II. 660.

Blegedø, Gaard, Rostrup S., Hindsted H. Tr. IV. 491.

Herluffille Bøged, en Del af Østerskov, Herlufmagle S., Tybjerg H. Tr. II. 893.

Bøged, Naaleskov paa kuperet Terræn. L 2 Wedellsborg (*Vissenbj.*).

Bonnet, St. og L., Gaarde, ved mange Smaasøer og Enge, Ramme S., Vandfuld H. Tr. V. 510. — 1560 Bonnet (Nielsen, Vandf. H. 490).

Bønned (Bønnet), Lb., tidligere Sædegaard, Bønned Skov ved Stranden, Horbelev S., Falsters S. H. Tr. III. 299.

Bønned (Bønnet), Vesterborg S., Laalands N. H. Tr. III. 205.

Darket (Darked), Skov, Darketgaard, Taagerup S., Fuglse Herred. Tr. III. 210.

Egede, Vester-, Sb., Tybjerg H., og Øster-, Sb., Fakse H., med Hovedgaarden Jomfruens Egede. Tr. II. 883, 889. — 1370 Eghethæ (Scr. VII. 114, 116).

Strøby Egede, lille Landsby i Strøby S., Stevns H., nu ingen Skov. Tr. II. 856.

Eget, Horreby S., Falsters S. H. Se dog foran S. 322.

Eget, Hovedgaard, Skjærum S., Horns H. Tr. IV. 61.

Ellede, Raklev S., Arts H. Tr. II. 476.

Fuglede, Store (Sb.) og Lille (Sb.), Arts H. Tr. II. 487 f. — 1329 Fughlæthæmaklæ (Rep. I. 253).

Gurede, Hagedsted S., Tudse H. Tr. II. 436. — 1370 Gwrethæ (Scr. VII. 19).

Hejede, Sædder S., Bjeverskov H. Tr. II. 836.

Hejede, Beb., Ø.-Egede S., Fakse H. Tr. II. 883.

Hejrede, Slemminge S., Musse H. Tr. III. 253.

Hellede Skov, S.-Jærnløse S., Merløse H. Tr. II. 411.

Hellede Mølle, Snesere S., Baarse H. Tr. II. 933.

Hemmed se foran S. 303.

- Hæsede, Skov og Hovedgaard, Broby S., Ringsted H. Tr. II. 667 ff. — 1288, 1290 Hyrsaet, Hyrsat (Ann. f. n. Oldk. 1860, 68, 70, Ny kirkeh. Smlg. III. 388), 1342 Hirsædæ (Repert. I. 320), Hirsit.
- Hæset, en Del af Grevindeskov, Tureby S., Fakse H. Tr. II. 886. — Jfr. Heslund, Gjørding S. og H. Tr. V. 807: 1331 Hæsælund (Scr. V. 552).
- Klippede, Nordrup S., Ringsted H. Tr. II. 653.
- Kværede, Terslev S., Ringsted H., omgivet af Skov. Tr. II. 660.
- Lindet, St.- og L.-, Birket S., Laalands N. H. Tr. III. 207.
- Lindet, Vester S., Nørvang H. Tr. V. 375. — 1461 Lindued.
- Løjet, Stokkemarke S., Laalands S. H., ligger næsten indelukket af Skove, saaledes af Løjet (Gst. Løjed) Skov og Løjetmose Skov. Tr. III. 186, e VIII Stokkemarke.
- Sørup Løjet, Ravnsbjerg Løjet, to Bebyggelser nær ved Byerne Sørup og Ravnsbjerg, den første nær ved Sørup Skov. j II Toksværd (*Præstø*).
- Løjet, en lille Skov paa fugtig Grund ved Siden af Løjesbakker. i II Næstved (*Præstø*).
- Fladsaa Løjet, Beb. nær ved Aaen Fladsaa og ved en lille Skov og en Plantning. i II Næstved, i III V.-Egesborg (*Præstø*).
- Løjetjørne, Del af en Skov paa Glænø. e II Ørslev (*Skjelskør*).
- Lønved, Skov ved Gavnø, Veilø S., Hammer H. Tr. II. 917.
- Marvede, Sb., Ø-Flakkebjerg H. Tr. II. 740. — Marwith, Marwethæ, Marwedhe (Reg. til Scr.).
- Masnedø, Vordingborg Landsogn, Baarse H. Tr. II. 949 f., 952. — K. V. J. Masnæth.
- Mosedede, Greve S., Tune H. Tr. II. 344. — 1370 Mosede (Scr. VII. 65).
- Nejede, Alsønderup S., med Nejede Vesterskov, Strø H. Tr. II. 101. — Næveth, Næueth, dog ogsaa 1193 Nætveh, 1495 Netwede, 1505 Nætwehdæ (Reg. til Scr. R. D.).
- Oved, Øse S., Skads H. Tr. V. 747, X 7 Hodde, W 7 Ansager. — 1547 Owith.
- Raaby Oved, Skov, Borre S., Møenbo H. Tr. II. 962.
- Seved, Ø, nu landfast, med Sevedø Fed, lukker for Basnæs Nor, Magleby S., Flakkebjerg H. Tr. II. 722. — 1320 Sewet, 1370 Sewethe, Sawethæ (Scr. VII. 26, 39, 154).
- Skinne, Tølløse S., Merløse H. Tr. II. 417.
- Søfde, Sb., Färs H. Falkman 86. — 1387 Søditt, 1533 Søffuede (*Æ. A. R. IV. 342, 357*), 1567 Søde, 1624 Søffuede.
- Tiset, Sb., Ning H. Tr. V. 149. — 1414 Tiswith (Harsyssels Dipl. 21), 1468 Tiiswith, 1524 Tiiswedd.
- Tiset, Gram S., V. for Haderslev. Tr. 73. — 1414 Tiswith (Kinch, Ribe I. 275), 1458 Tiiswith. Jfr. Blandinger I. 263, Olrik, Helgener 394.
- Tjørnede, Tølløse S., Merløse H. Tr. II. 417. Jfr. Tjørntved i Stenlille S., samme H., S. 430.

Tykkøjed (Gst.), Gaard ved Tykhøj Krat, Gadbjerg S., Tørrild H. Trap (V. 385) kalder Gaarden Tykhøj, som Krattet, Postadressebog: Tykhøjet; Q 8 Gadbjerg. Tyknet, Skov ved Lindenberg Aa. I 25 Gudumlund (*Hals*).

Som det vil ses, findes der i denne Række Navne en Del, hvis ældre Former ende paa *-with*, og ligeledes en Del Navne paa Skove eller paa Steder, som efter al Sandsynlighed tidligere vare skovklædte. Endog Oved og Raaby Oved kunde man regne herhen, for saa vidt der i ældre Tid fandtes et Ord *Uwith*, som betød hvad der ikke er Gavnved, det frønnede og vindfældte Ved¹. Man vil derfor ogsaa sædvanlig finde disse Navne forklarede som sammensatte med *-with*, Skov.

Imidlertid er der andre af disse Navne, hvor Sammensætningsleddet vitterligt var et andet (Byærnøftæ, Hirsit), eller ved hvilke man ganske mangler Bevis for, at *-with* oprindeligt har været fundet i Ordet.

Oberst E. Madsen tænker sig, at som oftest et Ed, svarende til oldn. *eið*, er skjult i Ordet (S. 200). Hertil er at bemærke, at *Eið* vist næppe kan paavises paa dansk Grund, og at det sikkert ikke er rigtigt at gøre *Eið* til „en mere eller mindre fremspringende Halvø, omgivet af det samme Vandløb i dets Krumninger“. *Eið* betyder den forbindende Landtange, Indskæring i en Højde, som giver let Vej mellem to Bygder, Overgang fra et Vand til et andet (se de nærmere Bestemmelser hos Fritzner og Rygh). Derfor komme ogsaa de Naturforhold, som foreligge ved Navnene paa *-ed*, til at vise bort fra en Fortolkning ved *Eið*.

Efter min Opfattelse behøver man imidlertid ikke, selv ved Skovnavnene, at tænke sig oprindeligt *-with* i Ordets Endelse. Der kan jo dog ikke være noget til Hinder for at tænke sig Navnet simpelthen formet ved en Afledningsendelse, saaledes altsaa at Navnet allerede paa første Haand er dannet med *-ed*. Man havde som Forbillede mange forefundne Navne med denne Endelse, og man var ikke paavirket af, at disse Navne oprindeligt havde indeholdt *-with*. Det er gaaet paa samme Maade som ved Sprogets Bøjningsformer, som man anvendte uden længere at have i Minde, at f. Eks. den eftersatte Artikel *-en*, *-et*, oprindeligt var *-hin*, *-hint*, eller at Verbets Passivform paa *-s* var Rester af et *-sik*. Paa samme Maade har man alt i gammel Tid anvendt Endelsen *-ede*, *-ed*, til at danne et Stednavn af bestemt Art. Det ses desuden, at flere af de med Endelsen *-e* dannede Navne senere have faaet Formen *-ed* (se foran ved Birke, Bøge, Hæsle).

I Sydtydskland var det meget almindeligt, at man dannede Navne paa Marker ved Hjælp af Suffixet *-et*, saaledes Ebnet, Eichelt, Hindert; ogsaa i Schweiz findes Endelsen almindeligt baade i Bebyggelsesnavne og Marknavne³.

¹ I et Privilegium for Æbeltoft 1301 giver Kong Erik Borgerne Ret til at maatte tage *ligna cremabilia de uwith et lignis inutilibus et caducis* (Rosenørn, Grev Gert 395). *Uwith* blev tidligere, ogsaa af mig (Studier over K. V. Jordebog 361), opfattet som et Stednavn, men Böttiger (Æbeltoft og Omegn 21, 358) har sikkert givet den rigtige Forklaring, at der herved forstaas, hvad der ikke kan benyttes som Gavntømmer, de udgaaede Træer og Kvaset.

² Rygh, Indledning 31.

³ K. Bohnenberger, Zu den Flurnamen, i Philologische Studien, Festgabe für E. Sievers, 1896, 373.

Til de mange Betegnelser for Skove og Bevoksninger, som ere nævnte i det foregaaende, skal her endnu føjes een, som fortjener at betragtes i denne Sammenhæng, skønt dens Forstaaelse er dunkel. Der kan vist neppe være Tvivl om, at Bast har været Navnet for et bestemt Træ eller for bestemte Buskvækster, og at Baste var Navnet for en Lund eller en Bevoksning af en bestemt Bestand¹.

- Baste, Bastkær, Bastker, paa Læsø i 15.—16. Aarh. (Dueholms Dipl. 79, Dipl. Viberg. 39, 101, 152, 219).
- Basteaa, 7 Klemensker (*Bornholm*).
- Basballe, Agri S., Mols H. Tr. IV. 999, E 15 Agri Bavnhøj.
- Basbanke, k VIII Falkerslev (*Nyk.*).
- Basbanke, D 6 Fyns Hoved (*Hindsholm*).
- Bassebjerg, e 7 Svininge (*Kalundborg*).
- Bassebjerg, g 6 Søndersted (*Roskilde*).
- Bastbjergskov, Borup S., Ramsø H. Tr. II. 361, j 4 Vigersted. — 1370: in Bastebærgh (Scr. VII. 70).
- Bastbjerg, I II Vissenbjerg (*Vissenb.*).
- Bastbjerg, F 14 Tved (*Helgenæs*).
- Bastbjerg, Høj, B VII Spodsbjerg (*Rudk.*).
- Bastbjerg, N. og S., Gaarde, Ulsted S., Kjær H. Tr. IV. 421.
- Bastholm, Eng. j 7 Hyllinge (*Røsk.*).
- Bastholm, Gaard i Tølløse S., Merløse H.
- Bastholms Huse, ved Sø eller Mose. d 3 Havrebjerg (*Slagelse*).
- Bastholm, en Ø, Barløse S., Baag H. Tr. III. 535.
- Bastholm, Beb., Vreilev S., Børglum H. Tr. IV. 128.
- Bastholm, omgivet af Bæk og Eng. I 31 Aas (*Torslev*).
- Bastholm, Barszholm, 15. Aarh., Højst S., Løgum Birk (Scr. VIII. 1—3).
- Bastholt Huse, Skodborg S. Kok.
- Bastholt, en Del af Sønderskov, ved Eng. I 23 Solbjerg (*Bælum*).
- Bastholt Hedehuse, ved Enge, Ajstrup S., Kjær H. Tr. IV. 414 (urigtigt Bastholm), J 29 Aistrup.
- Baastenhøj, „ude i Ø Kjær i Viskum S. [Sønderlyng H.] ligger en i sit Udseende ret mærkelig Høj, som kaldes Baastenhøj“. E. T. Kristensen, Jy. Folkeminder VI. 71.
- Badskjær, Hørby S., Dronninglund H. Tr. IV. 102. — 1621 Baskier.
- Baskjær, Huse, Borum S., Framlev H. Tr. V. 136.
- Baskjær, Skov, Pjedsted S., Holmans H. Tr. V. 419.
- Bastkjær, Eng ved Bastlund i Højst Sogn, se nedenfor.
- Bastkjær, Hygum S., Frøs H. 1512: Lod og Del i Vester Enge (i Harreby), som er Longe Bastkiær og Stacket Bastkiær (Scr. VIII. 165).
- Baskjær, Gaard i Gram S. Kok.

¹ Jfr. O. Nielsen i Blandinger I. 326 f.

- Baskjærager, Mark i Halk S. Kok.
- Bastlandgaard og Bastland Huse, Ørum S., Nørre H. Tr. IV. 966: Basland; D 18 Ramten. — D. Atlas: Bastland.
- Basselund, en Lund, ved Eng. J 2 Skydebjerg (*Vissenb.*).
- Baslund, Gaard, ved Eng og Sø. T 13 Herning (*Herning*).
- Baastlund, Gd., Ringive S., Nørvang H. Tr. V. 371. — 1510 Bastelund (Jy. Tingsvidner 127), 1638 Bastlund.
- Barslund, Gst. Baslund, Beb. ved Bæk, Grove S., Ginding H. Tr. V. 549, T 16 Gindeskov. — 1638 Bastlund.
- Baslund Skov, Malt S. og H. Tr. V. 796, T 4 Estrup. — 1638 Børslund.
- Barslund, ved Aa, Hoven S., N.-Horne H. Tr. V. 644, W 9 Hoven. — 1638 Bastlund.
- Baaslund (Tr., D. Gst.), Barslund (Kok, Pr. Gst.), Beb., Hygum S., Frøs H. Tr. 68, Pr. Mbl. 21. — 1542 Bostlunt (Sønderj. Skatteb. 84, 106), 1638 Baslund.
- Bastlund i Højst S., Slogs H., nu forsvunden, 1504: de veltmarcke Bastlundt ... vor ene wuste veltmarcke ... to eren nutte ... bruken (Scr. VIII. 4).
- Bastemose, 14 Øster Mariekirke (*Bornh.*).
- Bastemose, Beb., Hov S., Langelands N. H. Tr. III. 772, A IV Stoense.
- Basnæs, Hovedgd., Tjæreby S., V.-Flakkebjerg H. Tr. II. 720. — 1370 Bastnæs (Scr. VII. 26, 39), 1446 Bastnæs.
- Basnæs, Basnæs Skov, Vejlø S., Hammer H. Tr. II. 917. — 1403 Bastnes (Acta Pont. 160).
- Bastenraa, Gaard, Thorsted S., Hind H. Tr. V. 604¹.

Det er naturligvis i høj Grad usikkert, om alle de anførte Navne indeholde samme Forled, og man kunde med Grund se et andet Ord i Navnene Basbanke og Basbjerg, da de øvrige S sammensætningsled netop vise hen til lavtliggende Steder som Aa, Holm, Kær, Mose. Paa den anden Side er det vist, at Bast nogle Gange findes sammensat med Bjerg, og endvidere, at Bas- i en Nutidsform viser sig oftere i Fortiden at have heddet Bast-. Naturligvis kan jo dog ved et eller andet af disse Navne Muligheden af et andet S sammensætningsled foreligge.

At Navnet sigter til Trævækst, kan der vel efter de mange S sammensætninger med Holt og Lund ikke være Tvivl om; paa den anden Side synes der ikke at være Eksempler paa, at det knyttes til With eller Skov. Man henvises saaledes snarest til et Træ, der ikke danner Skov, men kun Lunde og Krat, og som endvidere har stor Forkærlighed for fugtige Steder.

Ved Ordet Bast forstaa vi nu en bestemt Bestanddel af et Træ, ikke et Træ eller en Busk i sin Helhed; vi vide heller ikke af, at det i de nordiske Sprog tidligere har været anvendt i en saadan Betydning. Basten var jo overordentlig vigtig ved Fletteværk og Snoning af Reb, den fangne blev „bastei og bundet“ o. s. v. Man anvendte til Tove mest Bast af Lind — i Finland hedder Lind Basttræ, i

¹ Bassumgaarde (Barsum Gaarde), ved Eng, Bæk og Sø, Snebjerg S., Hammerum H. Se S. 299.

Vestergötland Bäste¹ — men paa dette Træ kan der ikke ret vel tænkes, eftersom Linden meget godt kan danne Skove og ikke vokser paa fugtige Steder.

Nu kunde man ganske vist bringe Bast, ogsaa Lindebast, i Forbindelse med Vand ved at tænke paa Bastens senere Tilberedelse; den lagdes nemlig i Vand, for at den kunde udskille sig fra Barken. En saadan Forklaring er ogsaa bleven fremsat², men den er dog maaske ikke helt rimelig ligeoverfor de talrige Stednavne af denne Art og overfor de mange forskellige Sættelsesled, hvortil Bast knyttes. I Finland fandtes Udtrykket Bastskov, saaledes som det fremgaar af nogle Domme: *för owerk the giorde wppo prestens bast skoogh och änger* (1506); *han giorde awerk wppo hans bast skog* (1509)³, men netop Ordets Forbindelse med Eng synes snarest at vise hen til et Vidiektrat. Den enkelte Angivelse fra Læsø synes jo endog at vise, at et Ord Baste fandtes i Betydning af Bastkær. I en tilsvarende Retning peger følgende Angivelse i et Skrift om holstenske Forhold: „Die Gehäge sind, mit Ausnahme einer groszen devastirten Weideholzung der Bast genannt, sämtlich eingefriedigt“⁴.

OTTENDE KAPITEL.

Navnene paa -inge.

Vi ville fortsætte vore Betragtninger over den Dannelse af Stednavne, som bestod i, at man føjede en bestemt Endelse til et eller andet Grundord uden at tillægge Endelsen særlig Betydning, hvad den dog oprindeligt havde haft. Dette maa dog ikke forstaas saaledes, at man anvendte den ved Navne for et hvilket som helst Sted; man havde umiddelbart en Følelse af, at Endelsen hørte hjemme ved bestemte Naturforhold eller Bebyggelsesforhold, og benyttede den kun overfor disse.

Med dette for Øje vende vi os mod den saa almindelige Stednavnendelse -inge. Og til Belysning af, hvor rimeligt det kan være at anlægge et saadant Synspunkt paa den, ville vi minde om nogle Forhold fra en langt senere Tid. Ved Roskildefjord ligger en Sogneby Jyllinge. Dens Endelse skyldes kun Indvirkning fra andre -inge'r, thi i Middelalderen hed Byen Juleghe, Julighe, Julækæ, Jøllighe, i det 16. Aarh. kaldtes den dog ogsaa Jøllinge⁵. Imidlertid er den blevet Forbillede for andre Navne. Da Geheimeraad Jens Juel, Niels Juels Broder, fik oprettet et

¹ Se Jenssen-Tusch, Plantenavne, en Plante med Navnet Bast synes ikke at have forekommet (Bostegræs og lign. vil sige Børstegræs).

² Jfr. Oskar Lundberg i Språk och Stil VII. 82 f. Se iøvrigt R. Saxén ib. 254 f.

³ Bidrag till Finlands historia I. 169 f., 200. Jfr. Söderwall, bastskogher.

⁴ Rauert, Die Grafschaft Rantzau 38, 34. Citatet skyldes Jellinghaus S. 213, der bestemmer Bas(t) som: Weiden- oder Lindenholzung; han tilføjer: „Walther fragt in Andree's Braunschweiger Volkskunde S. 44, ob Bastschälholzungen Bast genannt würden?“

⁵ Tr. II. 321. Reg. til Scr. Rer. Dan., Kancelliets Brevbøger 1580—83.

Baroni af Valbygaard i Stevns Herred, lod han det kalde Juellinge, men af hans Dattersøn overførtes ved et Mageskifte Baroniet til det gamle Halsted Kloster paa Laaland¹, medens dog Hovedgaarden paa Sjælland tillige beholdt Navnet Juellinge. Ogsaa Juellingsholm i Nørvang Herred har Navn efter Gaardens Ejere af Familien Juel². Det kan i denne Sammenhæng tillige nævnes, hvorledes Iselingen blev Navnet paa den Del af Vordingborg Rytterdistrikts Gods, som Baron Iselin købte³. Saaledes se vi i de sidste Aarhundreder Stednavne paa -inge dannede, uden at man har tillagt Endelsen nogen Betydning. I disse Tilfælde har Slægtnavnet været Udgangspunkt for Benævnelsen; vi skulle nu se, om det forholdt sig paa samme Maade i Oldtiden.

Professor ELOF HELLQUIST har skrevet et overordentlig lærdt og skarpsindigt Skrift: *Om de svenska ortnamnen på -inge, -unge ock -unga* (Göteborg Högskolas Årsskrift, Band XI, 1904)⁴. Heri gennemgaar Forfatteren Sveriges samtlige Navne af denne Art, selvfølgelig ogsaa de skaanske, og fortolker desuden lejlighedsvis flere inge-Navne i Danmark. Dette Værk er derfor en Hovedkilde, naar disse Navne skulle behandles, og man maa være Forfatteren meget taknemmelig derfor, ogsaa for hans saa skarpt udtalte og forsvarede Opfattelse. Vi skulle nu undersøge, om den er rigtig eller anvendelig paa danske Forhold. Og først skulle vi fremstille, hvad der er Prof. Hellquist's Lære.

Det er Hovedresultatet af hans Undersøgelser, at den store Mængde af Stednavnene paa -inge ere afledte af Personnavne og indeholde Slægtnavne i Genitiv (-inga, -unga) eller undertiden i Dativ (-ingom, -ungom). Til saadanne Dannelser findes der formentlig Paralleler i andre Lande med germansk Befolkning.

De Personnavne, fra hvilke Afledningen er sket, have ikke hørt til de sammensatte Personnavne — et Stednavn kan være afledet af *Arnunger, men ikke af Arnmødlingr — dog vil Hellquist ikke deraf slutte, at Stednavnet først er opstaaet, efter at Kortnavnet Arne var opstaaet ved Siden af det længere Navn, idet den kortere Benævnelse af Slægten godt kunde være dannet direkte af det længere Navn. Et stort Antal af de Personnavne, fra hvilke Afledningen er sket, ere ikke kendte fra den Tid, hvorfra vi have litterære Minder, og vi føres altsaa tilbage til en Tidsalder før Vikingeperioden. Den opkaldte Person har været en Stamfader, en Høvding eller en Slægthero; det vil ikke være muligt nu at afgøre, om han har haft den ene eller den anden Egenskab.

-inge-Navnene findes paa Sletterne, langs Vanddragene, altsaa paa de lettest tilgængelige Steder og ikke i Landskaber eller Egne, hvor Naturens Beskaffenhed har lagt Hindringer i Vejen for Bebyggelsen. Vi maa derfor antage, at de høre til den oprindelige Bebyggelsestid og til den Tid, da der fandtes et Agerbrug, som optog Jord afvekslende paa forskellige Steder, derfor finder man ofte det samme

¹ Trap II. 859, III. 203.

² Trap V. 378.

³ Trap II. 951.

⁴ Hellquist har givet Tillæg og Rettelser i Arkiv f. n. Filologi XXIV. 84 ff.

-inge-Navn paa Steder, der ligge nær ved hinanden. Slægten har altsaa formentlig boet paa to Steder.

Hellquist forklarer Slægtnavnets Overgang til Stednavn paa den Maade, at Stedet oprindeligt har været betegnet efter Slægtnavnet i Genitiv, altsaa med Underforstaaelse af -by, -land og lignende; man har udpeget et Omraade som det, hvor en Slægt eller Klan drev Agerbrug eller havde sine Hjorder gaaende. Han nævner som Parallel, hvorledes i en følgende Tid Hälingaby er bleven til Hällinge, Tyllinga By til Tillinge.

Der findes desuden mange Navne, som have et Slægtnavn til Forled og et Bebyggelsesord til Efterled, og hvor Bebyggelsen maa stamme fra Slægten. Saadanne ere Atlingabo, Baldringahus, Balingemåla, Batungabool, Billingatorp, Birklingarydh, Dillingby, Däningaland o. s. v.

I flere Tilfælde er Slægtnavnet simpelthen gaaet over til at anvendes som Stednavn, uden at der har foreligget en Genitivform, og altsaa uden at et Ord som Omraade eller lignende har været underforstaaet. Dette gælder saadanne Navne som Ettinggum, Frødhungghom, Fynningum, Gorsungum o. s. v. Her er Slægtnavnet ligefrem anvendt — i Dativ Pluralis — som Betegnelse for Stedet. Omraadet hed „hos Ettingerne“ o. s. v.; man vil formentlig træffe det samme i Tydskland.

Denne Opfattelse af -inge-Navnene som oprindelige Person- og Slægtnavne har for Nordens Vedkommende været udtalt før, men aldrig i en saa bestemt Form som i denne Bog. Falkman har vel nævnt, hvorledes Grimm og andre Forskere tolkede disse Navne som sammensatte med gamle Personnavne, hvad han finder bekræftet for Sveriges og Skaanes Vedkommende, men alt overvejet og med Tanken paa det engelske *ing*, flad Engmark, er han dog mest tilbøjelig til at slutte sig til Oberst Emil Madsen, som udleder Endelsen af Eng; med dette Stedforhold passe de skaanske Navne¹.

En anden Opfattelse vil man finde hos andre Forfattere. Oluf Nielsen er efter nogen Vaklen standset ved den Antagelse, at -ing er en egen Afledningsendelse, og at Forstavelsen aldrig indeholder et Personnavn, naar maaske et enkelt Tilfælde undtages², og Bellander synes for Vestmanlands Vedkommende ikke heller at tænke sig nogen Afledning af Personnavne³.

For at komme til Klarhed over, hvorledes disse -inge-Navne retteligt bør tolkes, vil det være rigtigst først at undersøge, om det virkelig er lykkedes Prof. Hellquist

¹ Falkman 57 f.

² O. Nielsen (Blandinger I. 254) nævner „Afledsendelsen -ing, der i de fleste Tilfælde ikke har nogen særlig Betydning, hverken som Vang eller Eng, og hvor Forstavelsen aldrig kan være et Personnavn, undtagen maaske i et enkelt Tilfælde, hvor -ing er oprindeligt Vang eller lignende“. — I „Olddanske Personnavne“ havde dog Nielsen ved Halli og Hatti anført Stednavnene Halling og Hatting, og i „Malt Herred“ skriver han (S. 105): Endelsen -ing betyder enten Eng eller Vang.

³ Han nævner i hvert Fald ikke disse, men skriver (S. 80): Vi våga icke inlåta oss i frågan, huruvida till grund för ändelserna -ung eller -ing i ortnamn ursprungligen legat något ord, som betecknat någon egenskap hos lokalen. Han sammenstiller dem med andre Afledningsendelser af Begrebsord.

at bevise den af ham hævdede Sætning. Det vil da være rimeligt, at jeg som en Prøve angiver, hvorledes han fortolker forskellige af disse Stednavne, og særlig vælger hans Forklaring af nogle Stednavne fra de gamle danske Landskaber Skaane og Halland:

Börringe; K. V. J. Byrdingø; af *Byrdhinger; Slægtnavnet forekommer ikke, men er dannet af den Personnavnstamme, som indgaar i de oldtydske Navne Burdo, Burdin.

Glimminge, flere Gange i Skaane; vist af *Glyminger, afledt af den Personnavnstamme, som optræder i *Glum, isl. Glúmr.

Glemminge; af *Glæminger, af en Personnavnstamme Glām- eller Glēm-, hvilke dog begge ere upaaviste.

Grantunge; af *Grantunger, af en Personnavnstamme Grant-, smlgn. oldhøjt. Grantzo, eller af et Kortnavn *Grante af en Personnavnstamme Gran-.

Gällinge; af *Gällinger, dannet af oldsv. Galle.

Härtinge; af *Härtinger, en Vekselform af *Hartunger, som dog ikke heller findes.

Hönninge; af et Slægtnavn, snarest *Höninger, som mulig er det Navn, hvormed de engelske Stednavne Honing, Honingham, Honington ere dannede ...

Det forekommer mig, at hele denne Lære hviler paa et meget svagt Grundlag. Det vil af de givne Prøver ses, at i Virkeligheden findes de Slægtnavne, som skulde ligge til Grund for Stednavnene, aldeles ikke, og de nævnte 7 Navne ere ikke Undtagelser, men staa netop paa lige Trin med Bogens samtlige øvrige Stednavne. Saa at sige intetsomhelst af de formentlige Slægtnavne kan historisk paavises. Men endnu betænkeligere er det, at det Grundnavn, hvorfra Slægtnavnet skulde være udgaaet, som oftest er ukendt i Sverige eller i Norden; Hellquist har kun tænkt sig det som Kortnavn, udgaaet af et ældre, længere eller sammensat Navn, der kan have været kendt, eller for hvilket han kan paaberaabe sig Paralleler fra det oldtydske Navneforraad eller Paralleler fra angelsachsiske og tyske Stednavne, hvis den Tydning er rigtig, at de indeholde Personnavne. Det bør iøvrigt tilføjes, at Hellquist udtaler, at en Del af Navnene ere vanskelige at forklare, og at en Del af dem ikke indeholde Personnavne, men maa tydes paa anden Maade.

Jeg gaar derefter over til en nærmere Undersøgelse af denne Navneklasse og vender mig først mod den Art Navne, hvori -ing findes i Forleddet — til Eksempel Allinga-, Baldringa-, Balinge- o. s. v. — medens Efterleddet er et Bebyggelsesord som -bo, -bol, -torp, -ryd. Her maatte det jo dog først bevises, at Forleddet indeholder et Slægtnavn. Men det er et stort Spørgsmaal, om til Eks. et Navn som det svenske Billingatorp indeholder et Slægtnavn. Da en Torp jo ofte faar Navn paa den Maade, at -torp knyttes til den Bys Navn, hvorfra Udflytningen er sket, kan en Udledning ad denne Vej være mulig; Billinge er jo Navn paa en skaansk Landsby, dens Aflægger kunde hedde Billingatorp som hin svenske By. Eller Billings kan være et Mandsnavn, en Mand Bylling nævnes i K. Vald. Jordebog. Saaledes synes Sandsynligheden netop at gaa imod Slægtnavnet, og naar Hellquist henviser

til det angelsachsiske Stednavn Billingas, er det at søge altfor fjernt hen, og endda burde det først bevises, at det engelske Navn har patronymisk Oprindelse. Det svenske Sønnavn Billingen udleder Hellquist tilmed paa en helt anden Maade.

Naar vi derefter vende os til de danske Stednavne med Endelsen -inge, vil dog vist den simpleste Opfattelse være den, at her foreligger en Afledningsendelse, som man har knyttet til et eller andet Grundord, der paa en eller anden Maade pegede paa eller karakteriserede Stedet. Man har jo Eksempler paa, at denne Endelse netop i andre Forbindelser blev benyttet med det Maal at pege paa et Sted. Saaledes er Købing det Sted, hvor man køber; Falstring og Samsing ere jo ikke Klannavne efter Høvdinger, men Navne paa Personer fra et bestemt Sted. I det Hele var -ing jo en almindelig benyttet Afledningsendelse, saaledes til Dannelse af Adjektiver, for da ikke at tale om, hvorledes senere i Middelalderen den ældre Endelse for Substantiver -nd, -ind gik over til at blive -ing (oldn. *sannindi*, i Provinslovene *sannændæ*, *sannænd*, senere *sanningh*).

Hvis vi nu tage Hensyn til Stedets Beskaffenhed, ville vi se, hvor let et eller andet Ord, som karakteriserer Stedets Naturforhold, ved at forbindes med -ing kan komme til at danne Stednavne.

Landskabet Bleking afleder man med god Grund af *blek*, Kalk, Kridt, som især er fremtrædende i det vestlige Bleking¹. Hellquist udleder det paa samme Maade, men derimod finder han i Blekinge i Smaalands Personnavnene Blek, *Blek-mund (S. 15, 243). Det er dog vanskeligt at forstaa, hvorfor de to nævnte Stednavne ikke skulde have samme Oprindelse. Hvis det er, fordi der paa Stedet i Smaaland mangler Kridt, vil der sikkert være andet blegt i Naturen, som kan have givet Stedet Navn. Blegind, Sb., Hjelmlev H. ved Skanderborg, hed 1347 Bleghyng². Blege betyder i Jylland ikke blot Kalksten, men ogsaa Flintesten, samlede ud af Mergelen, Kalkunderlag under Muldjord (Feilberg).

Bjerring, Sogneby ved Viborg, ligger ved Bjerge (saaledes Glisbjerg), der have skarpe Skrænter ned mod de gennemskærende Dale (Harpedal, Vindum Dal) — her synes Navnet jo dog klart nok at betyde Stedet med Bjerge³.

Heding eller Hjedding ved Varde, med Heding Hede og andre Heder rundt om sig, er Hedestedet.

Ellinge forekommer mange Gange i Danmark. Da Elletræet lever paa Engen, vilde det ligge saare nær at tolke Stedet som Elle-Enge, ja maaske stundom som Elle-Vænge (et saadant findes 1624, Scr. IV. 383: Ellevænge⁴), eller det vilde være endnu simplere at tænke det dannet som Afledning af El, saaledes som Elledede og mange andre S sammensætninger med El ere opstaaede. Det synes derfor ikke rimeligt at antage — med Hellquist — at Ällinge i Skaane (1401 Ällinge) er dannet af et ukendt Slægtnavn *Ællinger.

¹ A. Noreen i Nordisk Tidsskrift 1900, 145.

² Scr. Rer. Dan. VI. 507, jfr. S. 425: Blekwild (o. 1282).

³ Middelsom H., Trap IV. 723, N 17 Biering. — 1355 Biring, 1494 Bering.

⁴ P. E. Jensen, Gavnø Kloster og Herregaard 297: Ellevænget . . . var forhen Byen Stenstrups Skov.

Hæfræ og Holm (K. Vald. Jordebog) vare Navne paa tidligere Dele af Eidersted (ved Heverstrøm); under tilsvarende Naturforhold ligge Øst for Randers Fjord Hevring og Hevringholm (1397 Hefringholm) hver paa sin Side af Hevring Aa. Der kan dog vist ikke være nogen Sandsynlighed for, at Hevre og Hevring skulde have en forskellig Herkomst.

Brende, Bränne betyder i de andre nordiske Lande det Sted, hvor der ved Brand af Trævæksten er ryddet til Agerbrug¹. I Skaane findes Brännena, Brännerna nogle Gange som Stednavn om saadant Agerland, der er vundet ved Afsvidning²; i Danmark findes Brende- flere Gange i alt Fald som Forled. I en skovrig Egn paa Falster ligge Maglebrænde og Lillebrænde, og disse Byers Navne ere i Kong Vald. Jordebog Brænningy maklæ, Brænningy litlæ.

Naar Skalle paa jydsk Almuemaal betyder nøgen Lyngbakke eller et ubevokset Stykke Jord, og naar Enge paa Øland ved Limfjordskysten hedde Skallerne (N 27 Øland), maa ved Hjerting Bugt den bekendte Halvø Skallingen med dens Hede og Flyvesand have samme sproglige Herkomst (jfr. om Hummingen foran S. 274).

I Norge forekommer flere Gange Skjerpe, Skjerping, Skjerpingen, og disse Navne udledes af *skarpr* i Betydningen tør, ufrugtbar³. Paa samme Maade tolkes i Sverige Navne som Skärpet i Smaaland⁴. Det er vel derfor rimeligt at forstaa Stednavnene Skärpinge i Bleking, Skörpinge (1537 Skerpinge, 1538 Skiörpingh) i Skaane, Skjørpinge (Scirpinghæ, Skyrpinge) paa Sjælland og Skörping i Jylland paa samme Maade.

Man vil ligeledes kunne sammenholde følgende Steder: *Skjern*, *Skjerne* og *Skjerninge*.

Skjern, Sb., Bølling H. Skjerneby tæt ved Damsøs Udløb i den brede Skjerne Aa. Trap V. 627, Y 10 Egvad, Y 11 Skjerne. — 1340 Skyerne (Oldemoder 111), Skierne, Skiern, Skern, alm. Form (Æ. A. R. III, IV, Reg.).

Skjern, Sognekirke, Middelsom H.; i Middelalderen var her en Borg, hvis Ruin ligger ved en stor Mose tæt ved Hjorthede Bæk, som falder i Nørre Aa; ved Aaen ligger Kirken under Bakker. Tr. IV. 727, M 18 Skjern. — 1347 Skærne, 1355 Skerne, Skiernæ, 1410 Skærne, 1499 Skernæ (Vedel-Simonsen, Elvedgaard I. 56), 1501 Skierne (Æ. A. R. I. 252, O. Nielsen, Blandinger II. 32 f.).

Skjerne, Gundslev S., Falsters N. H., ved Skjerne Sø og Enge. Tr. III. 272, j VII N.-Alslev. — K. V. J. Scernæ, Skærne, 1362 Skiernne, 1407 Skernæ, 1379, 1465 Skerne, 1369, 1430 Skierne (Æ. A. R. III, Reg.), 1361, 1420, 1550 Skierne (ib. IV, Reg.).

Skjerninge, Øster, Sb., Sunds H. Tr. III. 634, E V Egense (*Svendborg*). — 1412 Skærninge (Æ. A. R. IV. 171), 1482 Skerninge (*Danske Magazin* III. 43).

¹ Fritzner, *brenna*, Rygh, Indl., *brenna*, Aasen, *brenna*.

² Falkman 34.

³ Norske Gaardnavne III. 4, IV. 2, 261, VI. 243, XV. 248.

⁴ Norrby, Ydre härads gårdnamn 57.

Skjerninge, Vester, Sb., Salling H., den foregaaende og denne By ligge Øst og Vest for Syltemade Aa. Tr. III. 663, F IV Rødkilde (*Svendborg*).

Navnene for disse under ensartede Naturforhold liggende Steder synes at vise hen til samme Herkomst, hvad enten Navnets Endelse indeholder -ing eller ikke; ved Tolkningen kunde man tænke paa en Dannelse af at skære, men nogle norske Paralleler lede dog maaske paa rigtigere Vej, saaledes Elvenavnet Skirna, det øvre, endnu ikke lerede Løb af Hovedelven i Byneset ved Trondhjem, jfr. *skirr*, ren, klar, *skirna*, klarne, afklares, *skirning*, Klarning (Aasen), og ligesaa Gaarden Skjern i S.-Trondhjems Amt, der i Følge Rygh har Navn efter en Bæk, som ved Gaarden falder i Stordalselven¹.

Derfor vil man ogsaa hyppigt finde, at der til Stednavnene paa -inge svarer andre, hvor Grundordet findes i usammensat Skikkelse (eller som Forled til et sammensat Navn). Man finder Espe (se S. 323) og Espinge (i Frosta H., 1289 Æspingæ, 1345 Espingæ), Kjædeby (K. V. J. Keteby), Studekjette (g 8 Hagedsted, *Rosk.*) og flere Landsbyer Kjettinge (Ketyngy, Kettingh). Et sjællandsk Kyse møder os ligesom et jydsk Kysing. Paa Ærø laa i ældre Tid baade Rise og Risinge². Til Bynavnet Ryde — hvilket sikkert indeholder Almuesprogets *ryde*, Risbuske, Smaakraat — svarer Bynavnene Rødding (Rything, Rythingshæreth)³.

Det vil nu ogsaa være nyttigt at se hen til forskellige Forhold i vore Nabolande. I Norge ere -inge-Navnene forholdsvis faa i Tal og fremtræde egentlig ikke som Navneklasse. De, der findes, ere som oftest unge, og de indeholde den ellers i Sproget ved Substantiver, og ligesaa ved Adjektiver, almindelige Afledningsendelse. Saaledes svarer Gjerdingen til Ordet *gerðing*, der i Oldnordisk og i Almuesproget betyder det indgærdede, Indhegningen. Svenning svarer til *sviðningr*, det ved Afsvedning ryddede Land. Grøtting og Grytingen ere dannede af *grjót*, Sten. Limingen er et af de ret hyppige Navne paa Indsøer, der ere dannede paa denne Maade⁴. Fra Sverige kan der nævnes Eksempler paa, hvor let man dannede Navne ad denne Vej. Hellquist anfører i sin Bog om de svenske Sønnavne 80 Navne paa Søer, dannede med -ing eller -ung, uden at der ligger et Personnavn til Grund⁵. I Finland blev det i senere Tider en almindelig Endelse for Gaardnavne, og ligesom man her anvendte -inge som Betegnelse for Indbyggere paa et Sted — som Bøliger af Bøle — kunde dette atter gaa over i Stednavnene⁷.

¹ Norske Elvenavne 217. Norske Gaardnavne XV. 19.

² Erslev, Testam. 31, 87. Falkman 120.

³ Sønderjydske Skattebøger 156 ff., 210 f.

⁴ Gefnewathe, som nævnes i Vita Kanuti Ducis (Pertz, Scriptores XXIX. 15), har vist ligget ved Gjevninge, Sogneby i Voldborg H., 1370 Gefninge (Ser. VII. 120). Jfr. H. Olrik, Danske Helgeners Levned 134. — Smlgn. Gefntoftæ, Gefnætoftæ, Gjentoftæ.

⁵ Norske Gaardnavne VI. 192 (Grytingen), XV. 28 (Mysing, maaske dannet af *mosi*, m., Myr; sidste Led kan være *eng*, f., Eng), 229 (Svenning), 287 (Limmingen), 387 (Gjerdingen).

⁶ Hellquist, Sjönamn, Till. 25.

⁷ R. Saxén, Språkliga bidrag till den svenska bosättingens historia, Bidrag till kännedom af Finlands natur o. folk, Hefte 63, 270 ff.

Til en Tolkning af de danske Navne som den, der her er hævdet, vil endelig ogsaa den efterfølgende Sammenstilling med Navne paa -um føre os. Hvad enten man nemlig tolker -um som -hem eller som Dativendelse, er det af alle erkendt, at Navnets første Del angiver et Naturforhold, men naar vi nu se, at der til mange af Navnene paa -um findes aldeles parallelle Navne paa -ing, synes deraf bestemt at fremgaa, at disse ing-Navne indeholde Naturord og ikke Personnavne. Saaledes findes:

Aalum	Aaling.
Bjerrum	Bjerring.
Buddum	Buddinge.
Bælum [Beflum]	Bøvling [Bifling, Byfling, Bøueling].
Egum	Egen ¹ [Yking].
Ellum	Ellinge.
Fovlum [Føgellom]	Føvling [Fyghlingh].
Klintonum	Klintoning.
Korinum	Korning.
Lundum	Lunding.
Lydum	Lydinge.
Risum	Risinge.
Sædden [Sæthum]	Sædinge [Sæthing].
Toftum	Tofting, Tøfting.
	{ Taaning [Thørningh].
Torium	{ Torning.
	{ Tørning.
Uldum [Wollum]	Volling.
Veddum (Vedum)	Veddinge [Wedinghæ].
Vellum	Velling.
Vindum	Vinding.
Viskum	Viskinge.

Man forstaaer da ogsaa, at mange af Navnene paa -um lejlighedsvis kunne faa Formen -ing: Breklum (Brekeling), Gørsom (Gjesing), Gudum (Guding), Hygum (Hyging), Klyntom (Klintoning), Labum (Labingh), Ornum (Orningen), Vellum (Velling) o. s. v., se Listen S. 298 ff.

Saaledes synes alle Forhold at vise hen til, at Grundordet i -ing-Navnene er en Naturbetegnelse og ikke et Personnavn². For mange af hine Navne er deres

¹ Det skovrige Egen eller Igen Sogn paa Als hed 1427, 1455 Yking (Acta Pont. II. 394, III. 221), 1533 Ekinge, 1535 Iking, Ekyngk, 1543 Ekyngk (Sønderj. Skatteb. 149, 198, 212, 434).

² Emil Madsen (l. c. XV. 161) anfører, at Halling og Hatting udledes af Halli og Hatti (jfr. O. Nielsen, foran S. 331, Anm. 2), men dette maatte først bevises. De mange Byer Hald, Hallum, Halling ligge i et ensartet Terræn med lange Linier eller store hældende Flader, og Grundordet er sikkert en Naturbetegnelse. Navne som Hathøj, Hattebæk, Hattelund, Hattenæs, Hvingelhat vise ogsaa hen til andet end et Personnavn.

Mærkes kan her Navnet Herringløse, 1370 Herdingeløsæ (se S. 342); intet Navn paa -løse er sammensat med et Personnavn.

Tydning, som dannede af et Naturord og en Afledningsendelse, saa iøjnefaldende, at ogsaa Prof. Hellquist udleder dem paa denne Maade; jeg skal saaledes nævne Eninge af Træet En, Skårpinge af skarp, ufrugtbar (Jord), Åspinge af Træet Asp (S. 133, 239, 242 f.). Men denne Forklaring holder sikkert Stik ved alle Navnene paa -inge, ogsaa ved dem, som vi endnu ikke ere i Stand til at tolke. Jeg bør her ogsaa anføre, hvorledes mange af de Betæneligheder, som en Udledning ved Hjælp af Personnavne nødvendig maa frembyde, allerede ere fremdragne af Prof. Hellquist selv. Han nævner saaledes, at de samme -ing-Navne komme igen ret ofte, saaledes Risinge, Steninge, Øringe, og at man derfor maatte antage, at Familien har for-grenet sig eller at den har skiftet Bolig (S. 112). Men netop derfor er det naturligere at slippe Tanken om Personnavne og Slægtnavne, og altsaa ved de nævnte Navne holde sig til den simple Udledning af Ris, Sten, Ør. Endvidere anfører Hellquist selv, at der i hans Undersøgelser er bleven inddraget mange ubetydelige Bebyggelser. Dette Forhold har netop ogsaa vakt min Betænelighed. Navne paa Enkeltgaarde, paa Huse og Udflyttersteder ere sædvanlig helt yngre Dannelser, de ligge Tusinde Aar senere end den Tid, da man maa tænke sig Hovedmængden af disse Navne opstaaede.

Man kan ikke mod denne Tolkning af -ing som en Afledningsendelse indvende — saaledes som Oberst Madsen for nylig har fremstillet det — at „det vilde være i Strid med den Maade, paa hvilken Navnene af alle andre Klasser vare dannede, naar Stednavnet saaledes alene skulde bestaa af et Bestemmelsesord“¹. For det første have vi nemlig mange Stednavne, som kun bestaa af et eneste Begrebsord, saaledes Aas, Birk, Bro, Bæk, Eg, Have, Lund, Ris, Torp, Vraa. Og dernæst er det i det foregaaende paavist, at Størsteparten af Stednavnene paa -um alene indeholder et enkelt Naturord i en Dativform, ligesom ogsaa at der findes Grupper af Navne, som ere dannede ved Tilføjelse af -e eller -ed til et Grundord.

Jeg vender mig til sidst mod de Paralleler i det sydlige og vestlige Udland, som man har i saa høj Grad villet paaberaabe sig.

For Englands Vedkommende har især Kemble været den ivrige Hævder af, at Navnene paa -ing angav de Steder, hvor en bestemt Slægt havde bosat sig. Dette er af senere Forskere udført videre, og der er opbygget mange Theorier paa dette Grundlag². Men de Undersøgelser, som for nylig J. H. Round paa sin nøgterne Maade og med sin sædvanlige sindige Kritik har fremlagt, vise uimodsigeligt, hvor-meget der er fejlet og hvor overordentlig forsigtig man bør være i sin Paaberaabelse af disse Navne³.

Round minder om, at -ing aldeles ikke behøver at hentyde til en Klan, og at netop det Udsagn, som man har paaberaabt sig, vidner om lige det modsatte.

¹ Geografisk Tidsskrift XV, 1899—1900, 160.

² Se saaledes Seebohm, *The english village community*, Sec. ed., 354 ff., der i alt Fald i det overvejende Antal Tilfælde opfatter de engelske ing-Navne som Slægtnavne og sammenstiller dem med Fastlandets Navne paa -ing.

³ J. H. Round, *The commune of London and other studies*. 1899. 16 ff.

Naar det saaledes hedder i Stamtræet i den angelsachsiske Krønike: „Cerdic var Elesing, Elesa Esling, Esla Giwising, Giwis Wiging“ o. s. v., viser det jo, at Afstamningsbetegnelsen netop skifter for hvert Slægtled og altsaa ikke vidner om en Klan.

Fremdeles fremgaar det af de angelsachsiske Breve, at -ing jævnlig er Betegnelsen for dem, der bo paa et bestemt Sted, saa at Stedets Navn er gaaet over paa Beboerne og aldeles ikke omvendt Beboernes Navn paa Stedet. Saaledes til Eks. har i Domesday et Sted Navnet Angemare, men et Par Hundrede Aar tidligere nævnes i Alfred den Stores Testament Angmeringatun, og Angmeringerne have derfor klart nok været dem, der boede ved Angmer, og ikke en Klan, som nedstammede fra en Mand, der bar dette Navn.

Endvidere var det jo slet ikke ukendt, at der med denne Endelse dannedes Personnavne, som ikke vare Slægtnavne, saaledes Heming, Haming.

Man maatte jo dernæst, naar man vilde hævde en saadan Theori, passe vel paa, at den Bebyggelse, som en Klan skulde have haft inde, virkelig havde den Udstrækning, at den kunde give Underhold til en saadan. Kembre mente, at -ing-Navnene viste os de oprindelige Byer, og at de Byer, hvis Navne foruden -ing tillige indeholdt -ham eller -ton, som Billingham, Tillingham, Godington, Skottington, vare Aflæggerbyer fra -ing-Byerne Billing, Tilling o. s. v. Men mange af de paa-beraabte Navne knytte sig til enlige Gaarde, ikke til Landsbyer, saaledes at det paa Forhaand bliver ganske usandsynligt, at en Klan skulde have faaet Underhold der.

Endelig har Round forfulgt en Del af disse Navnes Historie tilbage i Tiden og vist, at flere af dem i de ældre Former ikke havde nogen Endelse -ing. Kembre finder Wyrmingas eller Ormeslægten i Wormingford, men den hedder i Domesday Widemondfort, han fandt Storingas i Storrington og Teoringas i Tarrington, men de hedde i Domesday Storgetune (Storchestune) og Tatintune, og paa lignende Maade gaar det i andre Tilfælde.

Om de tyske Navne paa -ingen kan det vel nok siges, at den almindelige Opfattelse har været, at de have deres Herkomst af Personnavne, om man end har indset, at der mellem dem findes Navne af anden Oprindelse. FÖRSTEMANN har udtalt sig noget vaklende og ubestemt; i den anden Udgave af hans Navnebog siges det, at -inge angiver et Besiddelsesforhold, der dog først i en senere Tid blev særlig patronymisk¹. Af andre Forskere er det udtalt, at en Afledning af et Slægtnavn i hvert Fald i flere Tilfælde ikke er sandsynlig. For Thüringens og det østlige Hessens Vedkommende udtaler W. SCHATTE², at den patronyme Afledning af Navnene paa -ingen, -ungen her ikke holder Stik; det er klart, at de ofte ere byggede over Flodnavne, og han nævner fra andre Egne af Tydskland en Del Eksempler paa, at Grundordet har været en Naturbetegnelse³.

¹ Förstemann, Altdeutsches Namenbuch, Ortsnamen (1872) 905: die Bedeutung von -ing ist wesentlich eine besitzanzeigende, die sich dann später zu einer patronymischen specialisirt.

² W. Schatte, Die thüringischen Siedlungsnamen (Disputats fra Halle, 1903) 6 ff., 12 f.

³ Her kan ogsaa erindres om, at Bohnenberger i sin Afhandling om sydtyske Marknavne (Festgabe für Sievers 373) skriver: Eigentümlich sind die vielfach und zum teil in stark besetzten gruppen auftretenden bildungen mit -ing, so Kälbling, Dolching, Niedling u. s. w.

Her kan jeg dog særlig henvide til en Afhandling, som er udkommet netop som dette Afsnit af min Bog gaar i Trykken; den advarer fra rent sprogligt Standpunkt imod, at Navnene paa -ingen og -ungen nødvendigvis skulle tolkes som Vidnesbyrd om en Bosættelse af Slægter. I sin Redegørelse for „Sippensiedelungen und Sippennamen“¹ henleder Professor F. KLUGE først Opmærksomheden paa, at man jo ganske vist hos de germanske Folk i England og Tydskland finder Slægtnavne dannede paa -ing, men at dette dog kun har været i Brug for adelige og særlig for fyrstelige Slægter (Merovinger, Karolinger, Scyldingas, Scylfingas o. s. v.); det er kun i de nordiske Lande, at denne Betegnelsesmaade har faaet en videre Anvendelse. De talrige gamle Diplomer og Navnelister fra Tydskland vilde jo dog have givet os Prøver paa slige Ætnavne eller Familienavne, dersom saadanne havde været i almindelig Brug, men vi træffe slet ikke paa dem. Og endvidere er det jo besynderligt, at de tydske Stednavne paa -ingen kun i de sjældneste Tilfælde kunne sættes i Forbindelse med Personnavnene af den velkendte gamle toledede Art, som Sigi-fred, Hadu-brant, Gunt-heri o. s. v.; kun i et forsvindende lille Antal af Navnene paa -ingen kunne vi skimte Personnavne af denne Bygning. Det er klart nok, at Endelsen -ingen angiver en Henhøren og Tilknytning af den mest forskellige Art. I Hildebrandslied fra 8de Aarh. læses *untar herium tuem sunufaturungo*, mellem Faders og Søns Krigsmænds to Hære, hvor der altsaa er dannet en Betegnelse for de Mænd, som stode under „Fader og Søn“, ved at knytte -ung til disse tre Ord. Folket Greutungi, Navnet paa de senere Østgoter Nord for det Sorte Hav, maa afledes af *greut*, Strand-sand, og betyder altsaa Strandboerne. Nordalbingerne ere Folkene Nord for Elben (Poeta Saxo ved Aar 798: *hos North Albingos patrio sermone vocamus*). I Nordtydskland kaldte man Folk fra Østen Osterlinge, ligesom man i vore Dage kalder Folk fra Westfalen Westfålinger, Beboerne af Föhr Föhringer. I Flandern siger man Brüggelinge, Mechelinge, Yperlinge om Indbyggerne af Brügge, Mecheln og Yper o. s. v. Naar vi gaa over til det angelsachsiske England, træffe vi særlig hyppig denne Betegnelse paa -ingas; Beboerne af York, Eoforwic, hed Eoforwicingas, Indbyggerne af Kent Centingas.

Baade om England og om Tydskland gælder det endvidere, at hvor et Personnavn danner Udgangspunktet, har det langt snarere været det ethnografiske Forhold end Ætteforholdet, der sigtedes til; saaledes naar alle de, som stode under Burgunderloven, efter dennes Giver Kong Gundobad kaldtes Gundbadingi, eller naar Lothringen blev Navn for de Landskaber, som tilfaldt Kong Lothar. Saaledes er i Beowulfdiget Scyldingas bleven en Betegnelse for Kong Skjolds Undersaatter og deres Efterkommere eller for alle Danske, og Merewioingas for Frankerne i Almindelighed. Al Rimelighed taler derfor for, at Stednavne som Sigmaringen og Sentilingen, hvori vitterligt Personnavnene Sigimar og Sentilo ere indgaede, kun ville sige hos „dem, der staa under Sigimar eller Sentilo“.

F. Kluge ønsker dog ikke at komme ind paa Spørgsmaalet om, hvor vidt man i det Hele i Oldtiden bosatte sig som Slægter, han vil kun undersøge, om Sted-

¹ Vierteljahrsschrift für Social- u. Wirtschaftsgeschichte VI. 73 ff.

navnene tale herfor. Og først og fremmest vil han hævde, at det kun er en forsvindende lille Del af de tydske Stednavne paa -ingen, som kunne udledes af Æt-navne. Saaledes stemme hans Undersøgelser i mange Henseender med Rounds Paavisning, hvilken Kluge ikke synes at have kendt.

Saa længe Tolkningen af de vestlige og sydlige Landes Stednavne endnu er saa uoplyst og usikker, vil det ikke kunne nytte at paakalde dem som formentlige Paralleler til Vejledning. Ligesom mit Skrift Danelag (Normannerne IV) indeholdt et Indlæg imod den Tilbøjelighed, der var til Stede hos de lærde til at søge en Forklaring af sproglige Udtryk og retshistoriske Sætninger ved Hjælp af saakaldte fællesgermanske Forhold, saaledes maa jeg her gøre Indsigelse mod, at denne Slutningsmaade gør sig gældende overfor Stednavnene; man vil derved kun naa til fejle eller til vovede Resultater. Og allermindst bør man ved Navnenes Tolkning straks søge ud paa hele den ariske Æts Omraade.

Til Slutning skal jeg kun udtale, at af hvad der her er hævdet om -ing-Navnene ikke følger, at disse maa ophøre at være en særlig Klasse med Hensyn til Jordsmon, Størrelsen af deres Tilliggende eller Tiden for deres Tilbliven. Det forholder sig vist rigtigt, saaledes som det er hævdet af E. Madsen, Falkman, Karlsson og andre, at de fortrinsvis ligge ved Vandløb, men dette staar ikke i Forbindelse med Betydningen af Stavelsen -inge, uden forsaavidt den jævnlig kan være et omdannet -eng, derimod hidrører det fra, at Steder og Egne med saadan Beliggenhed eller samme Art af Jordsmon ville høre til de lettest tilgængelige, som derfor Nybyggere eller Invandrere tidligt have taget i Brug. Endvidere viser det sig — som jeg andetsteds har paavist — at Byerne paa -inge have en ret ensartet Størrelse, de ere jævnstore Byer paa o. 80 Tdr. Hartkorn, paa Fyn og i det østlige Jylland gaa de endog op til 90—100 Td. Hk. Round, som saa skarpt har kritiseret Tolkningen af -inge-Navnene i England, udtaler da ogsaa, at de synes at ligge langs Bakkernes Fod¹.

For at komme til Erkendelse heraf maa man imidlertid først og fremmest sikre sig, at man har at gøre med Navne, der i deres oprindelige Form endte paa -inge, og ikke med de talrige Navne, som i Tidernes Løb have faaet] denne Endelse ved Slid, Paavirkning af andre -ing-Navne, eller af rent tilfældige Grunde. Der har nemlig raadet en stor Tilbøjelighed til at lade ikke stærkt betonedede Endelser falde over i Endelsen -ing, og netop her er derfor den historiske Belysning af Navneformen ret nødvendig. Kun eksempelvis skal nævnes, at som -inge-Navne ere endte: Alende (Allinge paa Bornholm), Fialtærwangh (Fjaltring), Harpeliunge (Harplinge), Huerind (Hverringe), Smaængiæ (Sminge), Syorændæ (Sjørring), Swanæwiche (Svanninge), Sølyng (Søllinge), Warmhøgh (Varming).

¹ Round l. c. 26: If in that distribution there is feature to be detected, it is, perhaps, that the ings are found along the foot of the downs. This, at least, is often observable.

NIENDE KAPITEL.

Nogle Undersøgelser over Endelserne -løse, -by, -sted, -køb, -bo
og de Maader, hvorpaa de sammensættes.

I dette Slutningskapitel vil jeg behandle enkelte af de hyppigst forekommende Efterled, idet jeg især vil undersøge Reglerne for, med hvilke Forled de særlig eller oftest forbindes. Jeg har andetsteds tidligere meddelt Studier over mange af de almindeligste Efterled; det vil derfor her alene være saadanne, jeg tager i Betragtning, om hvilke nye Iagttagelser kunne fremsættes.

-løse. Jeg vender mig først mod Navnene paa -løse. For at naa til en Forstaaelse af disse ældgamle Navne maa det første Skridt være at tilvejebringe en fuldstændig Liste over dem og over deres ældre og nyere Former. F. Selmer har i *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed*, 1884, meddelt en saadan Fortegnelse, men den trænger i høj Grad til Berigtigelse, da Forvekslinger flere Steder ere indløbne, og da de gamle Former ofte ikke ere gengivne rigtigt. Jeg meddeler nedenfor en Fortegnelse, der omfatter alle de Stednavne, hvori formentlig det samme gamle Ord *løse* indgaar som Efterled; ofte er det jo afslebet til *-else*. Som et Tillæg meddeles en Liste over en Del Navne, som aabenbart, uagtet deres tilsyneladende ligelydende Form, have en helt anden Oprindelse.

I.

- Aar(e)løse, Terslev S., Ringsted H. Tr. II. 660, k 2 Terslev.
 Arløse og Arløsetorp, Førslev S., Ø.-Flakkebjerg H. Tr. II. 734, f 1 Fuglebjerg.
 — 1370 Arløse (Scr. VII. 11, 118).
 Assenløse, Daastrup S., Ramsø H. Tr. II. 360, k 5 Daastrup. — 1298 Asløse, Asendeløs (Repert. I. 120).
 Barløse, Sb., Baag H. Tr. III. 535, K 1 Brahesborg. — 1393 in parochia Bardeløse in villa Berdinghe (Repert. II. 391), 1426 Barlose (Hamsfort, Scr. I. 326), Bardløss, Bardløsze (Fr. I. Registr.).
 Bavelse, Sb., Tybjerg H. Tr. II. 900, g 2 Næsbyholm. — 1370 Bauløsæ (Scr. VII. 116), Sorøbogen: Bawelsæ, Bawelse (Scr. IV. 476, 500, 513), 1400 Bawelsæ (Repert. II. 490).
 Benløse, Sb., Ringsted H. Tr. II. 641, i 4 Haraldsted. — 1164 Benløsse (D. A. M. I. 21), 1192 Bylløse, 1225 Bynløsse, 1370 Benløse (Scr. VII. 117).
 Farringløse, Sb., Ringsted H. Tr. II. 655, j 2 Eskildstrup. — 1370 Farændeløsæ, Farendeløse, Fardeløse (Scr. VII. 53 f., 117), Farindeløse.
 Flemløse, Sb., Baag H. Tr. III. 551, J II Dreslette. — 1548 Flemløsze (Fyenske Aktst. II. 163), 1553 Flemløse.
 Gårdlösa, Smedstorp S., Ingelstad H. Falkm. 126. — 1624 Gaarløse.
 Gamløse, Ourø S., Horns H. Tr. II. 181, i 8 Ovrø.

- Gandløse, Sb., Ølstykke H. Tr. II. 158, m 8 Stenløse. — 1353 Galløse, 1360 Gallose, 1362 Galløsæ (Cod. Esr. 105, 107, 112), 1370 Galløsæ (Scr. VII. 60, 62, 110).
- Gjøløse, Sb., Lyng-Frederiksborg H. Tr. II. 148, m 10 Gjøløse. — 1366 Gyærløse (Repert. II. 112), 1370 Geerløsa, Gerløsa (Scr. VII. 56, 110), 1356, 1442 Gærløsæ (Scr. VI. 171, 179, 186 f.), 1468 Gørløse, 1477 Gørløse, Gherluse (Scr. V. 490).
- Grandløse, Sb., Merløse H. Tr. II. 415, h 7 Holbæk. — 1370 Grandløsæ (Scr. VII. 119).
- Grindløse, Sb., Skam H. Tr. III. 482, H 5 Grindløse. — 1529 Grindeløess, 1551 Grindeløesse, 1554 Gryndeløs, 1565, 1577, 1580 Grindløse, 1585 Grindløs (Reg. til Registr., Brevbøger).
- Grumløse, Udby S., Baarse H. Tr. II. 941, j IV Lundby. — 1320 Grymløsæ (Repert. I. 207), 1370 Grimløsa, Grunløsæ (Scr. VII. 9, 124).
- Gumlösa, Sb., V.-Göinge H. Falkm. 132. — 14. Aarh. Gumløsa (Weeke 208, 215, 259), 1372 Gumløsa (Erslev, Test. 143), 1553 Gømløse.
- Gässlösa, Rolfstorp S., Himble H. — 1355 Gestløse (Hallands Forn-Handlingar 80, Repert. II. 39).
- Haarløse (Gst. Harløse), Tjæreby S., Strø H. Tr. II. 100, m 10 Gjøløse. — 12. Aarh. og 1442 Hathæløsæ, Hatheløsæ (Scr. VI. 133, 135, 138, 140, 143, 164, 179, D. A. M. I. 49).
- Hagenlösa, Gustafs S., Vemenhögs H. Falkman 145. — 1624 Hafuenslös.
- Haglösa, Lilla Slågarp S., Skytts H. Falkm. 135. — 1350 Hakløse (D. Svec. V. 205), 14. Aarh. Hakløsa (Weeke 124, 209, 229), 1447 Hagløsa, 1449 Haghløsæ (Repert. III. 722, 763), o. 1500 Hagløse (Scr. VII. 251, 258), 1539 Hageløse, 1624 Hagløse.
- Harlösa, Sb., Frosta H. Falkm. 135. — 14. Aarh. Harthløsæ (Weeke 32, 136, 219), 1301 Hardløse (D. Svec. II. 336), 1333 Harthløse (D. Svec. IV. 311), 1345 Harthløsæ (Erslev, Test. 88), o. 1500 Harthløse, Hardløse (Scr. VII. 253, 257).
- Havelse, Store og Lille, Ølsted S., Strø H. Tr. II. 104, k 10 Ølsted, l 10 Skjævinge. — 1252 Hawgeløsæ lillæ, 1458 Haffuelsse lylle (Scr. VI. 160, 184), 1354 Haugheløsæ (Cod. Esr. 152), 1370 Haweløsæ, Hagheløsæ (Knudsen, Strø H. 71 ff.).
- Herringløse, Hvedstrup S., Sømme H. Tr. II. 318, m 7 Sengeløse. — 1331 Hærthingæløs (Scr. III. 271), 1370 Herdingeløsæ (Scr. VII. 63).
- Hjalløse, Dalum S., Odense H. Tr. III. 408, F 2 Odense. — 1175 Hielløse (D. A. M. I. 256), 1533 Hialløsæ (Fyenske Saml. IV. 308), Hamsfort: Hielløsa (Scr. VII. 221), 1548, 1556, 1580 Hielløse, 1572 Hialløse, 1576 Hielles (Reg. til Registr. og Brevbøger).
- Holløse, Gunderslev S., Ø-Flakkebjerg H. Tr. II. 737, h 1 Gunderslevholm. — Holløsæ, Holløse (stadigt saaledes, se Reg. til Scr.).
- Holløse, Kvandløse S., Merløse H. Tr. II. 411, g 7 Løvenborg. — 1560 Holløse, 1574 Holløtze, Hollitzer, 1587 Høldløse (Reg. til Brevb.).

- Holløse, Vejby S., Holbo H. Tr. II. 93, 112 Ramløse. — Cod. Esr. har 1193 Halese, 1228 Holosa (Pavebreve), 1211 Haløs, 1435, 1495 Holløse (S. 14, 18, 57, 59, 155, 219); 1446 Holløsæ (Scr. VI. 180).
- Hvalløse, se Valløse.
- Igeløsa, Sb., Torna H. Falkm. 118. — 1330, 1337 Ygheløse, 1333 Iigheløsæ, 1334 Ygeløsæ (D. Svec. IV. 183, 303, 373, 571), 1361 Yialøsæ (Erslev, Test. 132), 1494 Yæløse (Scr. VII. 257), 15. Aarh. Ygeløsæ (Weeke 149).
- Jernløse, Nørre-, Sb., Merløse H. Tr. II. 409, g 6 Søndersted. — 1214 Iarløs (Cod. Esr. 158), 1230 Jarløs (D. A. M. I. 114), 1304 Jarløsæ (Nørre? Erslev, Test. 52), 1370 norræ Yarnløzæ, Jerløsa norræ (Scr. VII. 20, 119).
- Jernløse, Sønder-, Sb., Merløse H. Tr. II. 411, g 6 Søndersted. — 1320 Yærnløsæ sundræ (Repert. I. 206), 1370 Jerløsa søndræ (Scr. VII. 119), 1494—97 Jærløse (Cod. Esr. 214, 218, 276), 1471 Jerløsa (N. eller S.?) (Scr. IV. 401).
- Jordløse (Gst. Jorløse), Sb., Salling H. Tr. III. 691, I III Damsbo. — 1348 Jordløsæ (Suhm XIII. 815), 1489 Jordlosse (Fyenske Aktst. I. 176), 1533 Jordløssze (Fyenske Saml. IV. 311).
- Jordløse (Gst. Jorløse), Sb., Skippinge H. Tr. II. 501, d 6 Bjergsted. — K. V. J. Jurløs, 1293 Iorræløsæ (Scr. VI. 257), 1354 Jurløse (Repert. II. 28), 1370 Wæstræby, que dicitur Iurløsæ (Scr. VII. 18, 27), Jwrløse, Jvrløse (ib. 35, 122).
- Kattsløsa, Sb., Ljunits H. Falkman 150. — 13. Aarh. Castløsæ (Weeke 174), 1320 Kastløs (D. Svec. III. 468), 1362 Kastløsæ (Styffe 52), 1420 Katzløse, 1481 Castløse.
- Rise-Kattsløsa, Ausås S., S. Åsbo H. Falkm. 150. — 1323 Kasteløse, 1420 Katzløse (Æ. A. R. I. 63), 1395 Kastløse i Ludgudhe H. (Molbech og Petersen 41).
- Kvandløse, Sb., Merløse H. Tr. II. 410, g 6 Søndersted. — 1320 Quamløsæ (Acta Pont. I. 21), 1370 Quamløsæ, Quandløse (Scr. VII. 24, 119), 1390 Qwanløse (Repert. II. 347).
- Kvarmløse, Soderup S. og Tølløse S., Merløse H. Tr. II. 417, 420, i 6 Sonnerup. — 1315 Quamløsæ (Repert. I. 183), 1370 Quamløse (Scr. VII. 24), 1421 Quamløse, 1447 Quamllosæ (Repert. III. 286, 704).
- Kyndeløse, Hyllinge S., Voldborg H. Tr. II. 339, j 7 Hyllinge. — 1278 Kyndæløsæ (Hall. Forn-Handl. 20), 1291, 1387 Kyndeløsæ (Repert. II. 300).
- Lindelse, Sandby Lindelse, Sandby S., Laal. N. H. Tr. III. 190, b VIII Nakskov.
- Lindelse, Sb., Langelands S. H. Tr. III. 776, C VIII Fodslette. — K. V. J. Linløsæ, senere Lyndesse, Lynnæss. 1527 Lyndes, 1532 Lyndne, 1571 Lindesse, 1577 Lendesse (Reg. til Registr. og Brevb.).
- Lyndelse, Sandholts-Lyndelse Sogn, Salling H. Tr. III. 689, G II Allested. — 1478, 1479 Lundløse, Lundløse (Matzen, Panteret 497 f.), 1553 Lundlosze, 1560 Lundeløse (Reg. til Brevb.), 1589 Lindese.
- Lyndelse, Nørre-, Sb., Aasum H. Tr. III. 434, F 1 Nørre Søby. — 1348 Lundløsæ (Repert. I. 361), 1533 Lundtløsze (Fyenske Saml. IV. 309), 1578 Lønnesøe (Reg. til Brevb.), Jac. Madsens Visitatsbog: Lundlæse, Lindese, Lundesze, Lyndese.

- Melløse, Lille Lyngby S., Strø H. Tr. II. 104, l 11 Arresø. — 1218, 1241 Mædeløsæ (Scr. VI. 149, 154), Mædheløsæ (ib. 164), Abbed Vilhelms Liv og Breve: Methelhuse, Metheluse (Scr. V. 475, 483).
- Melse (Gst. Meelse), Horbelev S., Falsters S. H. Tr. III. 299, l VIII Horbelev. — K. V. J. Methæløsæ.
- Merløse (Tveje-), Merløse Sogn og Herred. Tr. II. 404, h 7 Holbæk. — K. V. J. Myærløshæret, Miarlosæhæret, 1319 Meyrløsæhæreth (Scr. VI. 169), 1370 Myetheløsæ in Myerløsehæreth (VII. 44), Myærløsehæret, Myætheløsæ (ib. 119).
- Merløse, Tostrup S., Merløse H. Tr. II. 422, h 5 Bonderup. — 1370 Myætheløsæ (Scr. VII. 25).
- Nidløse (Gst. Niløse), Sb., Merløse H. Tr. II. 427, f 5 Niløse. — K. V. J. Niløsworæ, 1293 Nilisæ (Scr. VI. 258), 1370 Nyløsæ (Scr. VII. 119), Sorøbogen: Nyløsæ, Niløse, Nitløse (Scr. IV. 479, 480, 483, 490, 515, 520).
- Ondløse (Gst. Undløse), Sb., Merløse H. Tr. II. 424, g 6 Søndersted. — 1370 Wndløse, Vndløsa (Scr. VII. 24, 119), Sorøbogen: Vndløse, Wnløsæ (Scr. IV. 469 f., 475, 492).
- Ramløse, Sb., Holbo H. Tr. II. 97, l 12 Ramløse. — Saxo: Ramløsa, 1170 Ramlos, 1214 Ramløs, 1481 Ramløsæ (Cod. Esr. 115, 158, 244 f.), 1370 Ramløsæ (Scr. VII. 109).
- Ramløsa, Raus S., Luggude H. Falkm. 72 (med urigtig Henvisning).
- Sengeløse, Sb., Smørum H. Tr. II. 294, m 7 Sengeløse. — 1180 Siængeløse (D. A. M. I. 42), 1271 Sengiløs (Repert. I. 66), 1370 Sengeløsæ, Syengeløsæ (Scr. VII. 64, 67, 112).
- Skuderløse, Testrup S., Ringsted H. Tr. II. 671, j 1 Broby. — 1320 Skutherløsæ (Repert. I. 211), Cal. og Obit. Nestved: Scutherløse, Skwdærløse (Scr. IV. 313, 333).
- Slagelse, Kbst. Tr. II. 594, d 2 Slagelse. — K. V. J. Slauløsæ, Slaglæsæ, 1199 Slaglose (D. A. M. I. 75), 1370 Slaulosia, Slawelsæhæret (Scr. VII. 15).
- Slaglille, Sb., Alsted H. Tr. II. 626, g 3 Bjernede Kirke. — 1370 Slaulosæ lilæ, Slauløsæ litlæ (Scr. VII. 17, 117), Sorøbogen: Slauelse litle (Scr. IV. 473, 483, 502, 521).
- Sløse, nær ved Søen Alsø, V.-Ulvlev S., Musse H. Tr. III. 260, g X Vester Ulslev.
- Spragelse, Herlufmagle S., Tybjerg H. Tr. II. 894, i 1 Fensmark. — 1317 Spraklose (Dänische Bibl. III. 146).
- Stenløse, Sb., Odense H. Tr. III. 413, G II Sanderum. — 1316, 1317 Stenløsæ (Repert. I. 193 f.), 1321 Stenlosæ, 1365, 1471 Stenlose (Pontoppidan, Annales II. 129, 213, 654), 1489 Stenlötze (Scr. VIII. 478), 1533 Steenlösze (Fyenske Saml. IV. 309).
- Stenløse, Sb., Ølstykke H. Tr. II. 156, m 8 Stenløse. — 1260 Stenlosæ macla (Hallands Forn-Handlingar 17), 1291 Stenløsæ maclæ (Erslev, Test. 33), 1370 Stenløsæ magla, Stenløsæ litlæ (Scr. VII. 110, 119), 1464 Stenløsse (Scr. VI. 185).
- Særløse, Sb., Voldborg H. Tr. II. 330, j 5 Særløse. — 1370 Serkløse, Særkæløsæ

- (Scr. VII. 66, 120), 1437 Serkløse, Særkløse (Erslev, Test. 208), Sorøbogen: Serkløse (Scr. IV. 494).
- Søløse Hus, Søløse Skovhaver. G II Allested.
- Tersløse, Sb., Merløse H. Tr. II. 428, f 4 Tersløse. — Sorøbogen: Thersløse, Thærsløse (Scr. IV. 495, 504, 518), 1307 Thersløse (Repert. I. 146), 1344 Thærsløse (D. Svec. V. 291), 1370 Thersløse (Scr. VII. 119), 1444 Thørssløse, 15. Aarh. Thersløse (Repert. III. 646, 824).
- Torlösa, Sb., Onsjö H. Falkman 72 (med urigtig Henvisning). — 1248 Thorlosa (Ny kirkeh. Saml. III. 93), 1285 Thorløse (D. Svec. I. 667), 1345 Thorlose (ib. V. 490).
- Træløse, Skjelby S., Tybjerg H. Tr. II. 898, h 1 Gunderslevholm. — 1205 Træløse (D. A. M. I. 84), Nestvedbogen: Trælløse, Træløse, Treløse (Scr. IV. 353, 391 f.), Sorøbogen: Thræsløse (IV. 513, vist Fejlskrift).
- Tyeglsjö, Sb., Oxie H. Falkm. 72. — 1560 Tyelse, 1567 Tyelsse (Brevb.), 1630 Tjuffvelse.
- Tyeglsjö, Hardeberga S., Torna H. Falkm. 72. — 1405 Tyellsze (Molbech og Petersen 205), 1519 Tywelse.
- Tyvelse, Sorterup S., Slagelse H. Tr. II. 685, e 3 Sorterup. — Sorøbogen ved 1199: Thywelshøw (Scr. IV. 473), 1586 Thielsø (Reg. til Brevb.).
- Tyvelse, Sb., Tybjerg H. Tr. II. 905, h 2 Glumsø. — Nestved Døde- og Gavebog: Tiwelsæ, Tiwælssæ, Tywellse (Scr. IV. 332, 351, 385, 389 f.), Sorøbogen: 1281 Thyfløse (ib. 510), 1370 Tifløse (Scr. VII. 116), 1547 Tivelse, 1549 Thuevelse, 1555 Tiufuelse, 1575 Thyfuelse, 1584 Thiufuelsø, 1585 Thiuelssøe (Reg. til Brevb.).
- Tølløse, Sb., Merløse H. Tr. II. 416, h 6 Tølløse. — 1370 Thølløse, Thølløse, Thøløse (Scr. VII. 21, 23 f., 44, 119, 128), 1425 Tilitze (Repert. III. 356), 1546 Tølløse (Reg. til Brevb.).
- Uggeløse, Sb., Lyng-Frederiksborg H. Tr. II. 141, m 9 Uggeløse. — 1306 Vghløse, 1307 Vggæløsæ, 1337 Vggæløsæ, 1481 Wggelløsæ o. s. v. (Codex Esr., Reg.), 1370 Wggeløsæ, Vggeløsæ (Scr. VII. 62, 111), o. 1375 Ygheløsæ (maaske denne By, Nyrop, Gildeskraaer I. 101).
- Uggerløse (Gst. Ugerløse), Sb., Merløse H. Tr. II. 423, g 5 Stenmagle. — 1370 Vgerløse, Vgerløsæ (Scr. VII. 24, 119), Sorøbogen: Vgherløsæ, Vgerløse (Scr. IV. 478, 488, 517).
- Uggerløse (Gst. Ugerløse), Rørby S., Arts H. Tr. II. 482, b 6 Lerchenborg. — 1401—50 Wgherløsæ (Repert. III. 824).
- Ugløse, Skurup S., Vemenhøgs H.; saaledes 1624, nu Ugglesjö. Falkman 72.
- Ulsø, Sb., Fakse H. Tr. II. 882, k 1 Bregentved. — 1355 Vgløsæ (Repert. II. 42), 1370 Vghløsæ (Scr. VII. 114).
- Uvelse (Gst. Ugelse), Sb., Lyng-Frederiksborg H. Tr. II. 146, m 10 Gjøløse. — 1370 Vløsæ, Vghløsæ (Scr. VII. 63, 110), 1494 Welsæ (Scr. VI. 199), 1437 Uwelse, 1465 Wgelse, 1497 Uwælse, 1499 Welsæ (Cod. Esr., Reg.).

- Vallösa, Sjörup S., Ljunits H. Falkm. 72.
- Vallöse (Trap: Hvallöse), Voldum S., Galten H. Tr. IV. 907, I 17 Klavsholm.
- Vanløse, Brøndshøj S., Sokkelunds H. Tr. II. 254, p 7 Kjøbenhavn. — 1186 Huanlosæ, 1198 Huanlolde, Huanlosæ (Kbhvns. Dipl. I. 1, 4, 5), 1436 Wanløse (Scr. VIII. 259).
- Vanløse (Gst. Vandløse), Stenmagle S., Alsted H. Tr. II. 637, h 5 Bonderup. — 1320 Vanløse, 1355 Wanløse, 1378 Wanløsæ, 1411 Vanløse, 1444 Watnløse. 1465 Watnløsæ, 1501 Watnløse (Næstvedbogen Scr. IV. 393, 395), Wandløsæ (Sorøbogen ib. 483).
- Varmløsa, Sjörup S., Ljunits H. Falkm. 97.
- Veggerløse, Sb., Falsters Sønder H. Tr. III. 288, j X Vigerløse. — K. V. J. Wikærløsæ.
- Vemmeløse, Gimlinge S., V-Flakkebjerg H. Tr. II. 711, e 1 Flakkebjerg. — 1188 Wendløse (D. A. M. I. 276), Sorøbogen: Vimbløse, Wendlose (Scr. IV. 500, 563 f., 567).
- Vredsløse, Herlufsholms S., Ø-Flakkebjerg H. Tr. II. 749, i I Fensmark. — K. V. J. Writløs, 1370 Vrezløsæ (Scr. VII. 116), Nestvedoptegnelser: Wrizløsæ, Vritzløse, Vretzløse, Writzlose (Scr. IV. 296, 315, 322, 361, 394, 395).
- Vridsløsemagle, Sengeløse S., Smørum H. Tr. II. 295, n 7 Ledøje.
- Vridsløselille, Herstedvester S., Smørum H. Tr. II. 288, n 6 Ishøj. — 1368 Writsløse litle (Scr. III. 272), 1368 Vrysløsæ, 1383 Wrislözællilæ (Repert. II. 124, 259), 1436 Writzløse litle (Scr. VIII. 259).
- Værløse, Fakse S. og H. Tr. II. 875, l 1 Jomfruens Egede. — 1310, 1370 Hværløsæ (Repert. I. 158, Scr. VII. 127).
- Værløse, Lille, Kirke-Værløse S., Smørum H. Tr. II. 302, n 8 Ballerup. — 1248 Withærløse litlæ (D. A. M. I. 166), 1370 Vederløsæ litlæ, Wetherløsæ litlæ (Scr. VII. 59, 103).
- Værløse, Kirke-, Sb., Smørum H. Tr. II. 302, m 8 Stenløse. — 1370 Vederløsæ maglæ, Vetherløsæ maglæ (Scr. VII. 59 f., 111), 1400 Wetherløsæ maglæ (Repert. II. 479).

Som Tillæg til denne Liste giver jeg en Række Navne, som maa holdes ude fra de foran nævnte, idet -løse (-else) her kun er fremkommet ved en Ændring af en oprindelig, vidt forskellig Navneform, eller fordi Ordet *løs*, fri for, manglende, danner Navnets Efterled.

II.

- Birkelse, Aaby S., Kjær H. Tr. IV. 407, M 28 Birkelse. — 13.—14. Aarh. Birkils, Birschils (Dänische Bibl. VI. 147, 153).
- Børløse, en ganske lille Beb., Øsby S., Haderslev H. Tr. 49, Pr. Mbl. 39 (her Borlös).
- Højelse (Gst. Højølse), Sb., Ramsø H. Tr. II. 365, l 4 Højølse. — 1370 Ølsyæ littlæ (Scr. VII. 113), 1485 Høueøllsie, Høffueølsighæ (Scr. VIII. 535). Jfr. nedenfor ved Ølsemagle.

- Kirkeløse Hus, Blistrup S., Holbo H., anført af E. Madsen S. 224; men paa Gst.'s Maalebordsblad, m 13 Gilbjerg Hoved, staar nu Kirkeleds Hus.
- Longelse, Sb., Langelands Sønder H. Tr. III. 774, B VII Spodsbjerg. — K. V. J. Liungæhals, 1478 Lyængelssæ (Matzen, Panteret 494).
- Rimmelse, Brösarp S., Albo H. Falkm. 143.
- Skjænkelsø, Hjørlunde S., Lyng-Frederiksborg H. Tr. II. 150, 19 Slingerup. — 1085 Scenkilse, Scenkilsio (D. Svec. I. 43), 1458, 1506 Skenkelsø (Scr. VI. 184, 206).
- Skoglösa, Önestad S., V.-Göinge H. Falkm. 86.
- Stenkelösa, Långaröd S., Färs H. Falkm. 173.
- Strammelse (Gst. Stramelse), Landet S., Sunds H. Tr. III. 649, D V Svendborg.
- Taglösa, Söfde S., Färs H. Falkm. 176.
- Vaalse, Sb., Falsters N. H. Tr. III. 275, i VI Vaalse. — K. V. J. Walnæs.
- Vålsjö, Sb., Färs H. Falkm. 72. — 1325 Walosyo (D. Svec. III. 691), 1358 Valösa, 1495 Vallöse (Styffe 57).
- Vandløs Hus, Lomborg S., Skodborg H., nævnt 1683 (O. Nielsen, Skodborg H. 212)¹.
- Vandløse, lille Beh. $\frac{1}{2}$ Mil Øst for Flensborg, Adelby S., Husby H. Tr. 477, Pr. Mbl. 129 (her Wasserloos).
- Vesløs og Øsløs, Sognebyer paa Hannæs, Vester Han H. Tr. IV. 228, T 27 Tømmerby. — 1348 Wæstløsæn, Vestløsæn, 1487 Westløsgard (D. Viberg. 15, 85), 1393 Westløs (Repert. II. 388), 1464 Wesløsgord (Duch. D. 5), 1439, 1448 Østløs (Duch. D. 2, 4), 15. Aarh. Østløsz (Æ. A. R. III. 185, 196).
- Ølsemagle, Sb., Ramsø H. Tr. II. 366, 14 Højølse. — 13. Aarh. Ølsyæ, Ølishøue (Scr. II. 619, 623), 1370 Ølsyamagle (Scr. VII. 113), Sorøbogen: Ølshøghe, Ølefshøghe, Ølsye, Ølsie (Scr. IV. 468, 470, 476, 486).
- Ørløse, Tikjøb S., nævnes i en Jordebog 1497 (Cod. Esrom. 269). I Sognet ligge Øst for Gurre Sø Gaarden Ørsholt, Engene Øerne, Gurre Oredrev og Gaarden Ørnholm. Tr. II. 52, p 12 Gurre.
- Ørløse i Sydsjælland (Scr. IV. 468).

Som det let vil ses af de ældre Navneformer, er Endelsen -løse (-lse) i mange af disse Navne kun fremkommet rent tilfældigt. Naar Vesløs og Øsløs ere satte i denne Liste, ligger Berettigelsen hertil i flere Forhold. For det Første findes der kun et eneste, endda ikke helt sikkert Eksempel paa, at -løse forekommer i Jylland (Vallöse), og dernæst træffes paa hele det danske Omraade -løse aldrig uden Forled. Som et saadant kan man nemlig ikke i disse Navne anse Vest- og Øst-; naar ellers Byer paa -løse ere betegnede efter Verdenhjørner, have de et Forled foran -løse (Nørre Lyndelse). Endvidere vil det ses, at den gamle Form af disse Byers Navne ikke er -løse, men derimod enten -løs eller -løsæn, og at n i den sidste Form skulde være en eftersat Artikel, er ganske usandsynligt; snarere maatte man ved -løsæn

¹ Af denne Art Navne kunde nævnes flere, saaledes Bebyggelsen Brødløs (Broløs) i Mariager Landsogn (Tr. IV. 850), Brødløsgaard i Sjørslev S. (Tr. IV. 737); det er Skemtenavne fra sildige Tider. Jfr. Hist. Tidsskr. 6. R. V. 351 f.

tænke paa et lignende Ord som det, der forekommer i Kirkebyen Lösen N. Ø. for Karlskrona (Svenske Gst. III Ø 40); i K. Vald. Jordebog hedder den *Lusn* (S. 44), *Lusn et opida . . . que ad Lusn pertinent* (S. 48)¹.

Forklaringen af, hvad der forstaas ved Endelsen -løse, maa vistnok nu siges at være slaaet fast. Det er Oberst Emil Madsens Fortjeneste at have paavist, hvorledes Byerne paa -løse altid fremvise de samme Naturforhold. De findes altid „i det storformede Terræn, ved ofte vidtudstrakte Moser, Enge og lavtliggende flade Strøg. Især have disse Navne deres rette Plads i Nærheden af Aaerne, hvor de bekvemteste, naturlige Græsgange findes“ (S. 223 f.). Hermed stemmer nu ogsaa, hvad jeg har paavist, at Byerne paa -løse høre til Landets største Byer; de tre Snese Byer, som findes i det nuværende Danmark, have gennemsnitlig 112 Td. Hk. og 1203 Td. Land, der er blandt dem kun 11 Byer, der have under 80 Tdr. Hk., og i over Halvdelen af dem ligger en Kirke². Hvad Navnets Forklaring angaar, henviser E. Madsen til det ang. Ord *lés*, acc. *léswe*, det middelengelske *leswe*, i nyengelske Dialekter *lease*, der betyder Græsgang, Fælle, Vænge. De sproglige Vanskeligheder, der vare til Stede ved Sammenstillingen af disse Ord, ere blevne løste af Herman Møller og Axel Kock, der begge erkende, at det danske Ord staar det engelske nær og maa have samme Betydning³. Medens Prof. Møller dog ikke ansaa Ordene for identiske, idet de viste ulige Omlydstrin, har Prof. Kock hævdet, at Ordene ere nøje beslægtede, og at Lydafvigelserne ere forklarlige, uden at man behøver at antage noget forskelligt Omlydstrin.

Ordet synes tidligt at være gaaet ud af Sproget. Det findes i ingen af vore gamle Kilder og ikke heller i vore Dialekter i Nutiden. I Norsk og Svensk findes Ordet ikke. Norge har nogle Stednavne som Mjelløs og Mjølløst, det melløse Sted eller det daarlige Kornland, eller som Solløisa og Solløust, det af Solen lidet beskin-nede Sted, men med de danske Navne kunne disse jo ikke sammenstilles⁴. Mulig findes der enkelte Navne af den danske Art i Sverige; dette bliver i alt Fald hævdet⁵. Det forekommer mig dog, at de, som man har anført som saadanne, trænge stærkt til et kritisk Eftersyn, og at i alt Fald flere af dem snarere høre i Klasse med de nævnte norske; men derpaa skal jeg her ikke komme ind.

Løse anvendes i Danmark aldrig som Forled, og i usammensat Form findes det vist ikke som Stednavn, saaledes som det alt er nævnt. Endvidere er det et stort Spørgsmaal, om -løse som Efterled er anvendt ved andet end Bynavne. E. Madsen anfører dog ogsaa en Eng ved Gavnø Madeløse, men Generalstabskortet har Madelunds Eng og Madelunds Hus (h III Gavnø), ligeledes nævner P. E. Jensen, Gavnø Kloster og Herregaard (S. 209, jfr. S. 206), Madelundsengen, Madelundsmarken.

¹ Denne By har betydeligt England, saa at den efter Naturforholdene godt kunde være en By paa -løse, men en eftersat Artikel er paa den Tid ganske usandsynlig, og Navnets Skrivemaade taler jo ogsaa bestemt derimod.

² Histor. Tidsskr. 6. R. V. 350.

³ Møller i Hist. Tidsskr. I. c. 348 f., Kock i Zeitschr. f. d. Altertum XL. 202 f.

⁴ Norske Gaardn. I. 210, 250, III. 196, VI. 268, 372, XIV. 2.

⁵ Bellander, Westmanlands härader 81 ff., E. Madsen i Geogr. Tidsskr. XVI. 5.

Man har for mig nævnt Ø- og V.-Meenløse Agre i Sengeløse By, hvad der dog maa tolkes anderledes (*megenløs* d. e. kraftløs, se Kalkar). Snarere kunde man nævne den fra en Eng ved Allinge kommende Løsebæk (4 Hammershus) og Aaløse, lange Enge ved Kjeldse Aa, med Aaløsegaard (14 Ø.-Marieløse). I Landebogen fra 1569 nævnes ogsaa blandt Olsker Kirkes Jord noget Agerjord i Stensløsen og Eng i Stensløsen eller Søndensløsen¹.

Det Forled, hvormed -løse sammensættes, synes aldrig at have Genitivmærke. Tersløse og Vridsløse ere næppe Undtagelser fra denne Regel, de to Kattsløser i hvert Fald ikke, da de ældre Former af Navnet indeholde Kast-. Man faar endvidere næppe ved noget Navn en Formodning om, at Forleddet er et Personnavn. Det har ikke heller Karakter af at være et Adjektiv.

Nogle enkelte Forled ere formentlig lette at tolke. Til disse høre Byerne Vanløse, om hvilke dog følgende maa bemærkes. Kun Vanløse i Stenmagle Sogn synes til Forled at have Vand. Vand skrives i Provinslovene og hos Henrik Harpestræng oftest *vatn* (en enkelt Gang *vand*), og Formen *vatn* forekommer jævnlig gennem hele Middelalderen ved Siden af *vand*. Uagtet nu ganske vist det nævnte Stednavn først i det 15de Aarh. faar den udprægede Form Watnløse, er dets Forklaring næppe tvivlsom.

Derimod viser Vandløse i Brøndshøj Sogn ved sin Stavemaade Hvan- bestemt hen paa oldn. *hvönn*, plur. *hvannir*, Angelica archangelica, jfr. *hvannjóli*, Angelikastængel. Denne Plante havde som bekendt i ældre Tid megen Betydning baade i Husholdningen og i Lægekunsten. Hyppigere end Hvan hed den vel Kvan, og i denne Form genfinde vi Planten i Navnet Kvandløse ved Holbæk. Hermed kan sammenholdes Kvanbæk, M 30 Saltum (*Blokhus*).

Om Forstaaelsen af Forleddene Vand-, Kvan-, Sten-, Sø- (Sløse) og maaske ogsaa Jor(d)- og Træ- kan der vel ikke være Tvivl, men det er jo kun en ringe Del af alle dem, som findes, og det lader sig ikke nægte, at de øvrige volde ikke saa lidt Vanskelighed². Det er ikke let at finde disse Forled i andre Stednavne; kun saa meget kan man udtale, at de have et afgjort dansk Præg.

Imidlertid maa man jo søge at finde i alt Fald Veje fremad mod en Tydning. Det er da værdt at lægge Mærke til det paafaldende Forhold, at de samme Forled komme saa jævnlig igen. 4 Gange findes Tyvelse (Tygelsjö) og ligesaa Ug(ge)løse, 3 Gange Holløse, og to Gange følgende Navne: Jordløse, Kattslösa, Lindløse, Lyndløse, Møse (Mølløse), Merløse, Ramløse, Slagløse, Stenløse, Uggerløse, Valløse, Vanløse, Værløse. Saaledes have af de 87 Byer 37 Navnefæller, altsaa to Femtedele, hvad der synes at tyde paa en ret inderlig Forbindelse mellem Navnenes to Led eller vel endog medfører en naturlig Formodning om, at det første Led paa en eller anden Maade karakteriserer eller bestemmer det andet. Dette stemmer for saa vidt ogsaa med, at vi i Forleddet have fundet Vand, Sten, Sø.

¹ Hübertz, Aktstykker til Bornholms Historie 356 f.

² Jeg bortser fra de af F. Selmer i *Aarbøger* l. c. givne Forsøg paa Forklaring; da de helt mangle Methode, fremtræde de nærmest som Gætninger.

Imidlertid vilde ogsaa den Formodning ligge nær, at naar *løse* betyder Englette eller England, kunde Forleddet tænkes at være Navnet paa den By eller Bebyggelse, til hvilken dette England hørte. Dette Navn maatte da egentlig tænkes som endnu ældre end Navnet paa *-løse*, skønt Navne af denne Klasse maa anses for meget gamle. En Søgning efter et saadant Stednavn i Nærheden af Byen paa *-løse* vil imidlertid af den Grund som oftest være haabløs, at der kun findes faa Navne i Nærheden af dem. Naar saaledes disse Byer ere Sognebyer, hvad der er Tilfældet med over Halvdelen af dem, vil det godt kunne hælde, at der kun findes i Sognet en enkelt Bebyggelse ved Siden af Sognebyen. Af Navne paa Bebyggelser af saa stor Betydning, at de ere optagne i Traps Danmark, findes saaledes i Farringløse Sogn ved Siden af Sognebyen kun ét (Tvindelstrup); ved Siden af Sognebyen Gandløse nævnes kun Gandløse Bund og Gandløse Mørke, Herringløse er sammen med Sognebyen Hvedstrup den eneste Bebyggelse i Hvedstrup Sogn, og saa fremdeles. Assenløse og Farringløse kunde ved deres Form synes at have optaget en anden Bys Navn, men vi kunne ikke paavise et saadant Sted. I Barløse Sogn og nær ved Barløse (Bardeløse) og Barløse Torp ligger Byen Bæring (Berdinghe), og her kunde i alt Fald Navnet paa et eller andet Naturforhold have afsat sig i begge Navne. Det samme kunde mulig antages med Hensyn til Valløse i Voldum (Vallum) Sogn. Kyndløse indeholder en ret sjælden Forstavelse, og mærkeligt nok ligger Kyndby $1\frac{1}{4}$ Mil Nord derfor; men Afstanden synes saa stor, at det vanskeligt kan tænkes, at her et Naturforhold paa samme Plet kan have affødt begge Navne. At der i Lindelse Nor ligger en Ø Lindø, er vel et tilfældigt Sammentræf.

Saaledes viser der sig mange Vanskeligheder ved Fortolkningen af disse Navne. Paa en Tolkning af de enkelte Forled skal jeg her ikke komme ind; jeg har kun villet fremsætte disse Betragtninger over Navnenes almindelige Bygning.

-by. *-by* sammensættes saa at sige aldrig med Personnavne. Dette gælder i det Hele ogsaa for Sverige¹. I Norge betyde *bær* (gen. *bæjar*) og *býr*, som nu hedde *bø* og *by*, Gaard, og de forbindes baade med Personnavne og med Ord, der angive Beliggenhed og Naturforhold.

Bellander har i sine „Anteckningar om Westmanlands härader i fordna tider“ (S. 79) gjort den Iagttagelse, at de Ord, hvormed *-by* sammensættes, enten angive nærmere Stedets Beliggenhed eller lign. (Aaby, Dalby, Næsby o. s. v.) eller betegne et af Mennesker skabt Objekt (Broby, Brøndby) eller — for det tredje — indeholde kollektive Betegnelser (Bondeby, Karleby).

Den sidste Gruppe, som jeg tidligere har godkendt², formener jeg dog, efter en nærmere Prøvelse, maa bortfalde. Den findes utvivlsomt i Sverige³, i alt Fald fra en senere Tid, men i Danmark næppe.

¹ Bellander, Westmanland 79 (inom Westmanland ytterst sällan), Hellquist, ortnamnen på -inge 173 (personnamn i ortnamn paa -by äro så sällsynta ...).

² Histor. Tidsskr. 6. R. VI. 359.

³ Hellquist l. c. S. 136, 154, Anm. 1, men især sammes Bemærkninger i Arkiv f. n. Filol. XXIV. 87 f.

Forinden jeg gaar over til at paavise dette, vil jeg dog tage flere af de i den anden Klasse opførte Navne under lidt nærmere Betragtning, hvad der vil føre til at begrænse deres Tal stærkt, saaledes at i Virkeligheden den første Kategori kommer til at rumme Hovedmængden.

Det ligger saa nær at antage, at Bynavnene Stangby, Stavreby og Tjæreby indeholde som Forled et af Mennesker skabt Objekt. Om det første af disse Navne kan følgende bemærkes.

Stangby, Sb., Torna H., Falkman 90. — 13.—15. Aarh. Stangby (Erslev, Test. 6, 19, 28 f., 132, 177, 192), 13. Aarh. Stangby (Weeke 65, 139, 144), 1404 Stongby (Styffe 56).

Stangerum, Dalbyover S., Gjerlev H., se foran S. 310.

Stanghede, Beb., ved Vejskæring, Dollerup S., Nørlyng H. Tr. IV. 691, Q 17 Hald. Stangsdal, en lang, smal, lige Dal i Hede. T 17 Haderup (*Davbjerg*).

Der findes endnu flere med Stang i Forled eller Efterled (Gårdstånga, Röstånga) sammensatte Navne, og i disse betyder Stang maaske Tømmerstang, lang Stav; endog et Efterled Tange, smalt Landstykke, kan maaske i enkelte Tilfælde foreligge. Saaledes har man god Grund til at vise Forsigtighed i Tolkningen. Imidlertid er det vel ikke ret antageligt, at Stang i Betydningen af Træstang er indgaaet i Stangby og ligeledes i de andre forannævnte Navne; her synes snarere at maatte være sigtet til et eller andet Naturforhold. I norske Stednavne findes Stang i flere Tilfælde brugt som Navn paa Halvøer og Øer, ligesom Stangenes er en almindelig forekommende S sammensætning; den findes ogsaa paa Shetlandsøerne¹. Saaledes kunde ogsaa de danske Navne være foranledigede af Terrænets Form og Udseende.

Vi skulle derefter omtale de med Stavre og Stav(n) sammensatte Navne.

Stavreby, Jungshoved S., Baarse H. Kirken ligger paa en Halvø, $\frac{1}{8}$ Mil Vest for Byen; en fremspringende Pynt tæt Øst for Byen hedder Stavesnakke. Tr. II. 938, m IV Jungshoved, l IV Oremandsgaard. — 1314, 1315, 1336 Stauerby (Hasse III. 153, 164, 540).

Stavreby, Skjelby S., Falsters S. H. Stavrbj Nor (1329) hedder nu Bøtø Nor. Tr. III. 288, 290, k X Bøtø, j X Vigerløse, j XI Skjelby. — K. V. J. Stauærby.

Stavrbj, Vejlbj S., Vends H.; Stavrbjshoved er en stejl Klint mod Lille Belt. Tr. III. 509 f., L 4 Kalvslunde, L 5 Kirstinebjerg. — K. V. J. Stauæby.

Stavre, Huse, Vibj S., Bjerje H., tæt ved Kjerteminde Bugt; Pynten derud for ved Store Belt hedder Stavre(e)shoved. Tr. III. 454, C 4 Vibj.

Stavrbjshoved, Hemmed S., Nørre H., brat Klint mod Kattegat, $1\frac{1}{2}$ Mil N. V. for Grenaa. Tr. IV. 960, C 19 Bonderup. — Klinten omtales i Hamsforts Beskrivelse af Danmark: *Lessoa Jutiæ vicinior, procul a promontorio Stevenhoftio versus aquilonem . . . Archusiam . . . ubi promontorium Stevenhoft* (Scr. III. 279 f.).

¹ Rygh. Indledning, *stöng*. Norske Gaardnavne XV. 362: Stangringen (Indresundet gaar i næsten lige Linie og er ganske smalt. Det er nok tænkeligt, at denne Del af Sundet kan have heddet Stöng). J. Jakobsen, Aarb. f. nord. Oldk. 1901, 154 (Stongerholm, Stonganes).

- Om Steffuenshoffuit og dets Betydning for de Søfarende se ogsaa Laurentz Benedicht, Søkartet offuer Øster oc Vester Søen 80¹.
 Stavns, Onsbjerg S., Samsø, ligger paa og ved Bakker (Kolsig Bakke) med Skrænter imod Stavns Fjord. Tr. II. 532, D 10 Stavns.
 Gulstav (Gulstav Klint), en brat Klint. Magleby S., Langelands S. H. Tr. III. 756, 782, C X Gulstav.

Det vil ses, med hvor ensartet Karakter disse Steder fremtræde. Vi høre stadig om Klinter og Fremspring; Stav og Stavv er tilmed 3 Gange forbundet med Hoved, 1 Gang med Nakke. I gamle norske Stednavne bruges *stafr* om de — som en Stav — langt fremstikkende Halvøer og Næs, *stafrn* om stærkt fremspringende Højder, langt udstikkende Odder (Rygh). I Danmark har aabenbart ogsaa Stav og Stavv været anvendt om det, der springer stærkt frem i Havet eller rager højt i Vejret.

Vi vende os derefter mod Byerne Tjæreby. Deres Forled opfattes gerne som Tjære. Til oldn. *tjara* svarer *tiære* i Haderslev Bylov og *tjære*, *tære* i andre af Middelalderens danske Kilder, og et ligelydende Ord af anden Betydning synes ikke at forekomme. Byerne maatte saa være kaldte efter det Produkt, som man tilvirkede i disse formentlige Skovegne. Imidlertid vilde en saadan Forklaring være ret besynderlig og næppe have noget Sidestykke. Der er derfor Grund til at undersøge de henhen hørende Bynavne nærmere.

- Tjæreby, Sb., Strø H., fladt, ved vandrige Oredrev og ved den meget store Mose Æbelholddam. Tr. II. 100, m 11 Alsønderup. — 1162 Therbi (Cod. Esr. 87), 1171 Terby, 1176 Therby, 1177 Tyeræby (D. A. M. I. 32, 41, 46), 12.—13. Aarh. Terby, Therby, Thærby, Tyereby, Tiæræby (Reg. til Scr.), 1370 Tyæræby (Scr. VII. 110).
 Tjæreby, Roskilde Frue S., Sømme H.; ved Byen nu kun et Par Vandhuller. Tr. II. 305, 16 Rosk. — 1085 Tiarby, Terby (D. Svec. I. 43).
 Tjæreby, Taarnborg S., Slagelse H., fladt; Veilen, en meget stor Eng strækker sig op dertil. Tr. II. 698, c 2 Vemmelev. — 1206 Terby, Tyarby, 1257 Tyerby, K. V. J. Tyarby, Sorøbogen: Terby, Thyæreby (Scr. IV. 475, 498).
 Tjæreby, Sb., V-Flakkebjerg H., lavt liggende, med Smaasøer og Vandhuller, Mose. Tr. II. 719, d II Skælskør. — 1135 Thiærbu, 1205 Tiæreby (D. A. M. I. 6, 84), Nestvedoptegnelser: Thiæræby, Thæræby, Tiæreby, Tyereby, Tiæræby (Reg. til Scr.), 1370 Tyærby (Scr. VII. 118).
 Tjæreby, Idestrup S., Falsters S. H., lavtliggende, fladt; tæt derved Enge. Tr. III. 286, k IX Orupgaard. — K. V. J. Tyærby.
 Tjæreby, Terslev S., Ringsted H. Tr. II. 660, j 2 Eskildstrup. — Nestvedbogen: Tæræby, Tæreby (Scr. IV. 393).
 Tjæreby, Gimming S., Støvring H., med vidtstrakte Enge ved Randers Fjord. Tr. IV. 891, I 18 Essenbæk. — 1446 Tiereby et Tierebyfang (Acta Pont. III. 140).

¹ 1507 strander nær herved et Skib paa Rejsen fra Aalborg til Lübeck: cis Steffneshelumsz naufragium passus est. Hanserecesse, 3 Abth. V. 403.

- Tjärby, Sb., mellem Udløbene af Laga Aa og Genevads Aa, med flere Smaasøer, Sandfloarne, Höks H., Halland. — Styffe 83: Tjæreby.
- Tjærneby (saaledes Gst.; Trap: Tjørneby), 6te, 7de, 8de Selvejergaard, Poulsker S., Sønder H., Bornholm; fladt, Vandhuller og Enge ved selve Byen, $\frac{1}{5}$ Mil derfra en stor Eng „Kjæret“. Tr. III. 96, 24 Dueodde.
- Tjærebygaarde (Gst. Kjæreby), Knudsker S., Vester H.; fladt, mange Enge, Hede. Tr. III. 62, 12 Knudskirke (*Bornh.*).
- Tjæreborg, Sb., Skads H., med vidtstrakte Enge, ved Bugten Øst for Fanø. Tr. V. 754, Y 4 Skadst, Y 3 Tjæreborg. — 1292 Tiarburigh (Hasse II. 332), 1306 Tiarburg (Ripæ Cimbricæ 165), 1324 Tiærburgh (Repert. I. 228 f.), 1369 Tyerburgh (Acta Pont. II. 304), 14.—15. Aarh. Tiarburg(h), Tyerburgh, Tyærburgh, Thiæreborre (Oldemoder, Reg.).
- Tjær(e)bæk, Gaarde, Hovlbjerg S. og H. Tjærebæk falder i Gudena; ved den Enge, dog ikke brede. Tr. IV. 776, L 16 Thorsø, L 17 Ulstrup.
- Tjærehaver, Del af en større Skov, Jordløse S., Salling H. Tr. III. 691, I III Damsbo.
- Hadsten, Hadsten S., Sabro H. Over-Hadsten ligger højt, Neder-Hadsten lavere, her løber Lilleaa og findes Enge, Vandmølle. Tr. V. 127, J 16 Hadsten. — 1432 Halstiern (Scr. VI. 518).
- Tutiærn, paa Grænsen af Fjäre Herred (Halland) og Vestergötland. K. V. J. 59.

Der er, som det vil ses, ikke store Afvigelser i de gamle Former af Navnet, og hvis vi alene skulde holde os til den Betydning af *thier*, *tiar*, som Litteraturen har opbevaret, maatte her være Tale om Tjære. Det synes dog ret urimeligt, at et tilvirket flydende Produkt skulde være bragt i Forbindelse med en menneskelig Bebyggelse, herpaa vil man vist ellers forgæves søge Eksempler. Vi maa derfor langt snarere tænke paa en tabt Betydning af Tjær. Af Angivelserne vil det ses, at det er karakteristisk for Jordbundsforholdene ved alle disse Byer, at de ere vandrige, have store Enge eller Kær og mange Vandhuller. Naar det ikke fuldt stemmer med Naturforholdene ved Tjæreby tæt ved Roskilde, kan dette skyldes den Omstændighed, at her, som det er ejendommeligt for flere andre Købstæder, en omfattende Tørlægning af Jorderne nærmest Byen har fundet Sted.

Den Forklaring synes derfor ret nærliggende, at det Ord, som er indgaaet i Navnet som Forled, og som jo i de gamle Navneformer ofte fremtræder som *tiar*, *ther*, *ter*, *tyær*, har betydet en Vandsamling af en eller anden Art, et Vandhul. Man har i Danmark formentlig haft et Ord, svarende til oldn. *tjörn* (Gen. *tjarnar*), paa Nynorsk et Tjern, i Gammelsvensk *tiärn*, et Vandhul eller en Pyt. Navnene Tutiærn og Halstiern (Hadsten) kunde jo synes at indeholde dette Ord, ligeledes det bornholmske Tjærneby¹. Man kunde mulig ogsaa tænke sig en tidligere afvigende Ud-

¹ O. Nielsen (Blandinger I. 236) formoder, at Ordet Kjær findes i Hyørdhekyern, saaledes som Hjorkjær, Grimstrup S., Skads H., bliver skrevet 1445 (Jydske Tingsv. 66), men dette Brevs Stavemaade er ret mangelfuld. Han anfører ligeledes, at Selkjær, Kastbjerg S. (ved Grenaa), 1311 skreves Siælgjærn, 1360 Siælker (Scr. VI. 479, 482). Her og i Danske Samlinger II. 42 udtaler Nielsen, at Kærn (kjan) er den vesterjydske Form for Kær, men dette har jeg dog ikke fundet bekræftet.

tale [af Ordet Kær, saaledes at K lød mere eller mindre som Tj (Tsj), hvilket jo kendes fra enkelte Dialekter i Nutiden¹; i Vendsyssel udtales det i vore Dage omtrent som Tjar². Omvendt hedder paa Laaland og Falster Tjære Kjære³, paa Bornholm Kjæra⁴.

Vi vende os derpaa til den tredje Gruppe, nemlig de Navne paa -by, i hvilke kollektive Betegnelser skulde være indgaaede.

Navnene *Bondeby* og *Bønderby* findes kun en enkelt Gang og synes dannede for at angive en Modsætning til Byer, hvis Beboere ikke vare Bønder. *Bondeby* i Marstal Landsogn paa Ærø ligger tæt Nord for denne Handelsplads og er sammenvokset med den; den er altsaa betegnet som Modsætning til Købmændenes By eller ogsaa som Modsætning til det fyrstelige Stutteri (Maerstal), der gav Anledning til, at Byen opstod⁵. Navnet er næppe gammelt. *Bønderby*, midtvejs mellem Møgeltønder og Højer, kan tænkes benævnt saaledes af lignende Grunde eller som Mod-sætning til en anden By, der beboedes af Kaadnere⁶.

Et andet til denne Gruppe af Stednavne henført Navn er *Karleby*.

Karleby, Lille, Lyngby S., og Store K., Hyllinge S., Voldborg H. Tr. II. 339 f., j 7 Hyllinge. — 1370 Karleby (Scr. VII. 66), 1455 Karleby (Adel. Brevk. 71).

Karleby, Godsted S., Musse H. — Tr. III. 259, g X V.-Ulslev.

Karleby, Vester, Herredskirke S., Øster K., Løjtofte og Halsted Sogne, Laalands N. H. Tr. III. 199 f., c VII Horslunde. — 1533 Westerkarleby (Fyenske Saml. IV. 313).

Karleby, Sb., Falsters S. H. Tr. III. 296, k VIII Falkerslev. — K. V. J. Karlæby.

Karby, Sb., Morsø S. H. Tr. IV. 309, X 23 Karby. — 15. Aarh. Karlby, Karleby, Karbye (Duch. D. 8, 57, 138, 148), 1465 Carlby (Acta Pont. III. 370).

Karlby, Glenstrup S., Nørhald H. Tr. IV. 876, L 20 Glænstrup.

Karlby, Krogsbæk S., S. Hald H. Tr. IV. 948, G 16 Rosenholm.

Kalbygaard, Laasby S., Gjern H. Tr. V. 207, L 14 Sorring Loddenhøj. — 12. Aarh. Karlebu (Scr. V. 238, 249 ff.).

Karlby (Gst. Karleby), Sb., Nørre H. Tr. IV. 954, B 18 Voldby.

¹ Det skyldes vel ogsaa Egenheder ved Udtalen, at Kjærby (Rørby S., Arts H., Tr. II. 482), der 1370 skreves Kyereby, Kyeræby (Scr. VII. 18, 27), 1494 kaldes Tiæreby (Scr. VI. 201).

² Jfr. den karakteristiske Skildring af „Tjaret“ i Egnen bagved Løkken hos A. C. Andersen, Husmandens Datter. — Iøvrigt bør det erindres, at Kær i mange jyske Egne — hvad der klart belyses af Generalstabskortene — har den særlige Betydning af en sid Strækning, bevokset med Trævækst eller Risbuske; jfr. oldn. *kjarr* og *kjörr*, Krat, Buske, især paa fugtig Grund. O. Nielsen i Blandinger I. 236. Bellander, Westmanlands härader 95.

³ Tjennemarke paa Laaland skrives i Kancelliets Brevbøger 1564 (S. 439) Kienemarcke.

⁴ Om den nærmere Betegnelse for disse Lydformer og om deres Udbredelse i Landet henviser jeg til Bennike og M. Kristensen, Kort over de danske Folkemaal 85 f., Kort Nr. 42, Espersen, Bornholmsk Ordbog, Vilh. Thomsens Indledning § 91, Feilberg, Kjær.

⁵ Trap. III. 792, 795.

⁶ Trap 9, 154; Kok; Sønderj. Skatteb. 394, 437, 439 (16. Aarh. Bynderby, Bunderbui). Jfr. hvorledes Bønder- oftere forekommer ved Skovnavne: Bønderhaver, Skov i Haastrup S., Salling H. (Tr. III. 693), Bønderskov, Als S., Hindsted H. (Tr. IV. 484), Bønderskov, Huse, Gullev S., Hovlhjerg H. (Tr. IV. 770).

- Karleby, Gladsaxe S., Järestad H. Falkm. 66. — 1457 Karlaby.
- Karleby, Øster, Sb., Onsjö H. Falkman 26, 66. — 1085 Karlebiu, Karlabui, 1145 Karlaby (D. Svec. I. 43, 50), 13. Aarh. Karlaby (mulig Vester K., Weeke 21, 328), Karlæby, Østre Karleby (Styffe 53).
- Karleby (Karaby), Vester, Sb., Harjagers H. Falkm. 26, 66. — 1419 Karlæby (Styffe 54).
- Karlemose, Gaarde, Flemløse S., Baag H. Tr. III. 551, I II Haarby.
- Karlum, Sb., Kjær H., se foran S. 305. — 1499, 1543 Karlum.
- Kalum, Serridslev S., Børglum H., se foran S. 305.
- Burkarl (Tr. Burkal), Sb., Slogs H. Tr. 158, Pr. Mbl. 96. — 1424 Burkal (Scr. VII. 289), 1460, 1509 Burkal(l) (Bistum Schleswig 207, 260, 278, 285), 1472, 1482 Burkarl(l), 16. Aarh. Burkarl(h) (Scr. VIII. 3, 43 f., 46, 51, 55, 68), 16. Aarh. Burkarl (Sønderj. Skatteb. 254 f., 283).
- Förkärla, Sb., Medelsta H., Bleking. — Styffe 79: Förcherle.
- Vallkärra, Sb., Torna H. Falkm. 65. — 12. Aarh. Walkerle, 13. Aarh. Walkærle, Valdkærle (Weeke 5, 71, 318), 1425 Walkerrlæ (Scr. VIII. 459), 1506 Walkier (Æ. A. R. IV. 295)¹.

I de tre sidste Navne se vi utvivlsomt det Ord Karl anvendt som Efterled, der i de to foregaaende (Karlum, Kalum) staar i en Bøjningsform og som i alle de andre har tjent som Forled. En Antagelse om, at her Ordet en Karl i Betydning af Mand, Tjenende eller lign. skulde foreligge, maa vist derfor siges ganske udelukket. Joh. Kok har peget paa Sandsynligheden af, at Karl er en Sideform af Kær, jfr. oldn. *kjarr*, Krat, Buske, især paa fugtig Grund, og denne Antagelse har Falkman tiltraadt. Dette forekommer ogsaa mig at være en saare rimelig Formodning, og Stedernes Naturforhold tale i hvert Fald ikke mod en saadan Tolkning.

Saaledes synes den tredje Gruppe af de med -by sammensatte Navne at maatte falde bort, og det viser sig i det Hele, at Forleddet især indeholder Benævnelsen for et Naturforhold paa Stedet.

-sted. Den gamle Form var -stath, men i Nutiden er den overalt -sted²; dog er den ofte forkortet til -st, saaledes Anst, Gamst, Seest.

Endelsen -stad eller -sted er en af de mest udbredte i Norden; den er almindelig i Sverige, i Norge findes halvtredje Tusinde Navne paa -stad, paa Island og i de øvrige norske Kolonier er den hyppig. Men den findes ogsaa i det øvrige Europas Lande, i Holsten sparsomt, i Tydskland er den almindelig, især i Rigets nordlige

¹ Til den her behandlede Gruppe af Navne høre sikkert ikke forskellige Byer Kalby i Danmark og ikke heller følgende Byer i Slesvig: Kalleby, Kværn S., Tr. 500, 1460 og 16. Aarh. Calebu, Kalebu (Bistum Schlesw., Reg.); Kalleby, Sb., ved Slien, Tr. 522, 1523 Calebu (Sønderj. Skatteb. 455).

² E. Madsen, Geogr. Tidskr. XV. 165, nævner nogle Undtagelser, men Listad paa Bornholm anføres nu i Trap III. 91 som Listed; Gaarden Bøgstade i Horns H. maa sikkert have en afvigende etymologisk Oprindelse (Tr. IV. 65), se det følgende.

Del, den findes næsten ikke i Rhinprovinsen og Lothringen, i England er den ikke hyppig, i Skotland træffes den kun i de af Norske bebyggede Egne¹.

Det er fælles for alle de nordiske Navne — og det er dem, som man maa tage Hensyn til — at de ere sammensatte med Personnavne. I Sverige er det næsten altid Tilfældet, i Norge forbindes intet S sammensætningsled saa ofte med Personnavne som *stadir*. I Danmark afvige kun 3—4 pCt. fra Reglen. Købstaden Thisted's Navn har man fra gammel Tid sat i Forbindelse med Thy, men jeg har andetsteds² paavist, at Navnene Thy og Thisted gennem Middelalderen skreves forskelligt (Thyth — Tystath, Tistedh), og Thisted er derfor lige saa vel sammensat med et Personnavn som 3 Landsbyer Tisted og som 2 Tistrupper. — Thingsted paa Falster kunde man ville forklare af, at her skulde være holdt Thing, om hvilket dog intet vides; derimod findes der et Tinningsted i Slesvig, og Endelserne -lef og -thorp, der netop forbindes med Personnavne, have nogle Gange et Forled Ting- eller Tings-. Saaledes skjuler der sig i Thingsted snarest et Personnavn³. Søndersted i Merløse Herred hed 1344 Synnærstweth⁴ og er altsaa ikke sammensat med -sted.

Alle ældre Former af disse Navne staa i Norge i Flertal, *stadir*, og Ordet maa betyde Bebyggelse, Bosted. Singularisformen *stadr* har en helt anden Betydning, nemlig dels hvad der stikker ud, skyder frem, saaledes Halvøen *Stadr* (Forbjerget Stadt), dels Sted, Plads, hvor noget er anbragt, uden at det er bleven en Bebyggelse: *Büdarstadr*, *Kvernstadr*.

Hvad Danmark angaar, finde vi i Lunds Domkirkes Gavebøger for de skaanske Navne næsten altid Formen *stathæ*. I K. V. Jordebog er overalt anvendt Formen *-stath* — med de to Undtagelser Thingstathæ, Tystathe —, i S sammensætninger kan man finde Ryngstathæherith ved Siden af Aræstathæhereth, Halmstathæhereth.

I Betydning af Plads, hvor noget er anbragt, uden at det er bleven Stednavn, træffe vi Ordet i K. V. Jordebog 39: *østæn af Byoghlingæ bothæstath* d. e. det Sted, hvor Byen Byoghlingæ har sine Boder. Beslægtet hermed er Navnet paa Landsbyen Stadil ved Stadil Fjord (Trap V. 608): Stathæl, Stathel, in Statlæ, in Stadlæ; det svarer til oldn. *stödull* (*á stöðli*), Malkeplads, der nu bruges i Norge ogsaa om Pladsen omkring Sæteren. Om det i Danmark har haft netop samme Betydning, maa staa hen⁵.

Det er mit personlige Skøn, at Byer med Endelsen -sted ligge paa flad Grund; i alt Fald synes de ikke at findes paa et stærkt kuperet Terræn. Dette er dog kun en Udtalelse efter Skøn, og disse Byer ere for mange i Tal, til at der ikke skulde findes en Del Undtagelser herfra.

¹ E. Madsen l. c. 165 ff.

² Historisk Tidsskr. 6. R. VI. 366 f.

³ Se mine Bemærkninger i Vidensk. Selsk. Oversigt 1896, 386, hvortil kan føjes, at Tingstrup udenfor Thisted skreves Tinnstrup, Thinstrup, Thinnstrup. Ældste Archiv-Reg. III. 153, 156, 158.

⁴ Erslev. Repertorium I. 335.

⁵ O. Nielsen i Blandinger II. 34. Oldemoder. Reg. Harsyssels Diplomatarium. Reg. Scr. R. D. V. 539.

Imidlertid synes det sikkert, at det usammensatte Navn Stade betyder en Bebyggelse paa flad Grund. Dette vil følgende Navnerække vise:

- Stade, Gaard (Gst. Stadegaard), Vennebjerg S. og H., ligger fladt ved Eng, noget bag ved Klitten, med Højder i Afstand. Tr. IV. 90, L 33 Lønstrup.
- Stadegaard, Serridslev S., Børglum H.; efter Generalstabskortet synes Stade at være Navnet paa en af Bæk og Enge omgivet Strækning. Tr. IV. 149, J 30 Øster Brønderslev. — 1380 Stothu, 1452 Stod(h)whollum, Stodwgordt, 1466 Stodug (Æ. A. R. III. 3, 51, 58 f.).
- Stade; et øde Stykke Jord, liggende udi Lystrup Mark, Ø.-Lisbjerg H., „och kallis Stade“ (1547). Æ. A. Reg. I. 267.
- Stade, to Gaarde i Ølsby Sogn, ligge fladt ved Aa. Tr. 513, Pr. Mbl. 207. — 15.—16. Aarh. Stadum, se foran S. 310.
- Stade, en By i Burkarl S., ligger fladt ved Sønderaa og Enge. Tr. 159, Pr. Mbl. 96. — 1470 Stodhe, 1488 Stoye, Sthade, 1494 Stode (Scr. VIII. 3, 51, 58 f.), 1543 Stade (Sønderj. Skatteb. 254, 284).
- Staa, V.-Hassing S., Kjær H., paa flade Enge ved Limfjorden; paa en Bakke der-ved ligger Overby. Tr. IV. 418, I 27 V.-Hassing. — 15.—16. Aarh. Stade, Stademarck, Stey marck, Stae marck (Æ. A. R. III. 22, 29, 66)¹.
- Stadum, By i Læk Sogn, flad, opdyrket Mark mellem Hede og Enge, se foran S. 310.
- Stadager, tidligere en Landsby (og Gaard), nu Navn paa Kirken (og Sognet); den ligger paa aldeles flad Grund; Falsters N. H. Tr. III. 279, i VII Brarup. — K. V. J.: Stathagræ.
- Bøgstade (Gst. Bygstade), Gaard ved Bakker i Gjerum S., Horns H. Tr. IV. 65, F 32 Gjerum.

-køb. De med -køb sammensatte Navne ere vistnok følgende²:

- Arnbjørnkjøp, Arnbjørkiep, ved Esrom. Codex Esrom. 56, 58.
- Brokøb, Holmstrup S., Skippinge H. Tr. II. 495, e 5 Ruds-Vedby.
- Ebbekøb, tidligere Hovedgaard ved Fredensborg, nu findes Ebbekøb Gaard, E. Bro og E. Vang. Tr. II. 60, o 11 Fredensborg.
- Ellekiöpinge ved Åhus i Villands H. Falkman 104, Styffe 73. — 1289 Ællæköpinge (Erslev, Test. 32), 1419 ecclesia Ellecopingensis (Acta Pont. II. 297).
- Høsterkøb, Birkerød S., Lyng-Kronborg H. Tr. II. 70, p 9 Nærum. — 1370 Husfrwkøb, Hæstkyøb (Scr. VII. 56).
- Hököpinge, Sb., Oxie H. Falkman 136, Styffe 61. — 1346 Høköpinge (Erslev, Test. 97).
- Kungskøb, Aabenraa Skraa c. 4: *Woldemarus quasdam terras, que dicuntur kungsköp in campo gamel opner et kolsthorp pro sua pecunia ibidem emit.*

¹ Jfr. ogsaa Modin, Härjedalens ortnamn 19: *stå*, landningställe för båtar, båtstad.

² Inderst inde i Kalundborg Fjord skal have ligget en By Rynkøb, om hvis Navn endnu Rynkevangshuse minde (Trap II. 393). Navnets Endelse har dog oprindeligt været -høj, 1324 Rinkæoughæ, 1361 Rinkøwe. O. Nielsen, i Blandinger I. 339. Erslev, Repert. I. 229.

- Löddeköping, Sb., Harjagers H. Falkman 157. — 1334 Luddeköpinge, 1379 Luddoköpinge (Erslev, Test. 71, 148), 1378 Lyddeköpinge (Styffe 54), 14. Aarh. Luddököping, Loddæköpingh (Scr. III. 486, IV. 54, Weeke 213).
- Pålsjö, Helsingborgs Landförsamling. Falkm. 67. — Pawelskøb, Povelskiøb.
- Persköp, Rya S., N.-Åsbo H. Falkm. 66. — 1624 Pederskiøb.
- Sireköping, gammel Sædegaard og Herregaard samt Sogn, har aldrig været en Købing. K. V. Jordebog Sygrithekiøb, 1269 Sirithkeping (Erslev, Testam. 20), 1329 Sigrithæköpinge (Weeke 182, Styffe 53).
- Svensköp, Sb., Frosta H. Falkm. 66, Styffe 55. — 14.—16. Aarh. Suenskøb, Swenskøff, Suenskiöbinge (Æ. A. R. IV. 298, 117, 331 ff., 352).
- Syvendekøb, Skamstrup S., Tudse H. Tr. II. 448.
- Tikøb, Sb., Lynge-Kronborg H. Tr. II. 52. — 1356 Nicholaus Titheköp sacerdos (Repert. II. 49), 1370 Tydhæköp (Scr. VII. 61, 111), 1389 Tydekøph, 1458 Tydæköp, 1485 Tykiøff, 1489 Tiidköping, 1497 Tykiöp (Codex Esrom., Reg.).
- Tokkekøb Hegn, Skov i Bloustrød S., Lynge-Kronborg H. Tr. II. 69 f.
- Tuekøbvang ved Frederiksborg har Navn efter en nedlagt Ladegaard, o. 1178 Towekopp, Thoækopp, Thoweköbingh, Towekøpp (Scr. VI. 137, 139, 159, D. A. M. I. 48, Knudsen, Strø Herred 36).
- Viaköp, Farhult S., Luggude H. — 1406 Winneköp (Molbech og Petersen 262).
- Ølskøb, Strø Herred; paa det Sted, hvor nu Hillerød ligger, fandtes fordm en Landsby af dette Navn: 1252 Ølsköp (Scr. VI. 159). Ved Mageskiftet med Herluf Trolle fik Frederik II dennes 6 Gaarde i Ølskiøb (Kronens Skøder I. 60, 66, 68. Knudsen, Strø Herred 41 f.)¹.
- Östensköp, Svensköp S., Frosta H. Falkm. 66. — 1494 Østenkøb (Æ. A. R. IV. 332), 1569 Østenskiöbinge.

Man vil ved disse Navne iagttage, at de paa en enkelt Undtagelse nær (Kungsköp) alene forekomme paa Sjælland og i Skaane, og man vil ogsaa se, at Endelsen har en stærk Tilbøjelighed til at antage Formen Købing ved Paavirkning af den for Købstæder saa almindelige Navneform². Af samtlige Navne synes fremgaa, at -køb sammensættes med Navnet paa Køberen eller dog paa dennes Stilling og Stand. Vi genkende let som første Led i disse Stednavne Navne paa Mænd, saaledes Arnbjørn, Ebbe, Elle eller Elif (som i Elvested, nu Ellested, Elefstorp, maaske Elleruth), Lyde eller Ludde (som i Lyddorp, Lutæthorp, Ludethorp), Peder, Povl, Sjunde, Tide(?) (som i flere Byer Tisted, Tistrup, Tirup), Toke (smlgn. Tokkerup), Vine (som i Winistathæ, Winstorp), Øle eller Ølver (som i Ølstath, Ølstorp, Ølsrødh), Østen, — eller Navne paa Kvinder, som Sigrid og maaske Tove (til Kvinde-navnet Tove, Tófa, svarer imidlertid Mandsnavnet Tove, Tófi). Dernæst træffe vi Angivelser for en Persons Stilling og Stand, nemlig Konge og Husfru.

¹ I Henrik Gerners rimede Beskrivelse af det vidtberømte Friderichsborg nævnes: „en Landsbye, som mand kaldte Ølskiöbing“. Thottske Smlg. Nr. 1390. 4to.

² I Skaane findes desuden tvende Sognebyer Köpinge (Styffe 66, 69) og en By Köpinge i Raus S., Luggude H., Falkman 66 f.

Det er derfor sandsynligt, at Brøkøb har en lignende Oprindelse, baade fordi der ikke er en rimelig Forbindelse mellem en Bro og -køb og da det nærmeste Vandløb, hvor en Bro kunde findes, nemlig Halleby Aa, ligger en Fjerdingvej Syd for denne By; vi maa derfor her formode et Personnavn Brodde eller Broder, hvilke Navne ere velkendte og meget godt kunde antage Formen Bro- i Sammensætninger, saaledes Brorup i St. Mikkels Landsogn ved Slagelse (1352, 1366, 1370 Brothorp, 1444 Brodherop)¹ og Brorup i Hyllinge S., Ø-Flakkebjerg H., Braarup i Grønbæk S., Lysgaard H. (K. V. J. Brothærthorp), Brarup, Sb., Falsters N. H. (K. V. J. Brothærthorp).

Af samme Grund vil det være rimeligt at søge i Hököpinge et Personnavn, nemlig det samme som findes i flere Byer Hørup.

-bo. *-bo* med en Stedbetegnelse som Forled kan stundom i ældre Tid være gaaet over fra Betegnelsen for et Omraades Beboere til at være Navn for selve Omraadet. Dette er Tilfældet med en Del Navne paa Herreder, der ere opstaaede efter Valdemarstiden. Hvetboherred er Herredet for Hvetboerne, der boede i det gamle Omraade Hwet, som nævnes i K. V. Jordebog. Paa Hindsholm var der et Hindsbo Thing, Elbo Herred dannede sig for Beboerne af Elendæ, Elnd; en Fjerding af Børglum Herred hed Skovbo Fjerding, og der opstod for en Tid et eget Skovbo Herred. Dette Forhold gentager sig oftere, og *-bo* er maaske indkommet ved, at Beboernes Navn i Genitivform har været knyttet til *-thing* eller *-mot*, men mulig er det dog ogsaa, at Bo er bleven anvendt i Betydningen et Omraade, saaledes som naar Vestergøtland var delt i 8 Bo eller Len; dette synes i alt Fald at være Tilfældet med Guthesbo, en Del af Göinge Herred i Skaane (1085: *a Guthesbo*)².

Af de talrige Stednavne, hvori *-bo* forekommer, ere dog de allerfleste, for saa vidt Bebyggelsen stammer fra Middelalderen, en Nutidsform af et ældre *-both(e)*, *Bod(er)*, ved hvilke jeg straks nærmere skal dvæle. Derimod har et Ord Bo, med Betydning Gaard, svarende til oldn. *bú*, eller Bebyggelse, næppe været kendt i Oldtiden og den ældre Middelalder. Først i Slutningen af Middelalderen anvendtes det paa denne Maade, saaledes som Navnet Maribo jo udviser, og da har vist en Paa-virkning fra Sverige eller Norge gjort sig gældende. Paa den Tid er *-bo* ogsaa bleven benyttet til Dannelse af Herregaardsnavne, maaske paa Grundlag af et ældre Navn paa *-bod*, i hvilket det endende *d* da allerede var afslidt. Hovedgaarden Søbo i Jordløse Sogn paa Fyn kendes fra det 15de Aarhundrede, og formodentlig har en Søbod givet Stedet sit oprindelige Navn, medens derimod Herregaarden i samme Sogn Damsbo, der oprettedes 1550 (Tr. III. 692 f.), har faaet sit Navn som Parallel dertil. En anden fynsk Herregaard Søbo i Egense Sogn nævnes 1423 og senere i 16de og 17de Aarh.; den har vel oprindeligt haft Navn efter Boder ved Hvidkilde Sø. I samme Sogn ligger nu Landsbyen Skovsbo; ogsaa her laa en Hovedgaard,

¹ Trap II. 680 f., Scr. VII. 16 f., 69, 124.

² Se herom nærmere mine Oplysninger i Vidensk. Selskabs Oversigt 1896. 393 ff.

der er kendt fra samme Tider som Søbo (Tr. III. 632). I Landsbyen Skovbo i Valsgaard Sogn, Hindsted H., fandtes tidligere en Sædegaard Skovbo (Tr. IV. 494).

I det 16de Aarhundredes Litteratur, ligesom ogsaa i Folkeviserne kan man finde Bo brugt om Gaard, Hus og Hjem; der tales om femten bygte Bo, at rømme sin Bo og Bygge o. s. v., men Ordet findes næppe benyttet mere haandgribeligt om en bestemt Gaard. Kun paa Bornholm anvendes endnu i vore Dage Bo om Gaard. Gildesbo forekommer nogle Gange som Navn for Gaarde og Huse¹. I Optegnelser fra 16de Aarh. er Kirkebo jævnlig benyttet om Kirkers Gaarde (se Hübertz, Bornholm 348, 352, 354 f.), og dette Navn findes her endnu.

Vi gaa derefter over til at betragte de -bo-Navne, som vitterlig ere gamle og sammensatte oprindelig med Bod, Boder.

I. Disse Navne vise sig for det Første jævnlig sammensatte med Personnavne, hvad den følgende Række Eksempler vil vise:

Aggebo Hegn, Aggebo Skovhuse, Græsted S., Holbo H. Tr. II. 88, m 12 Helsinge.

— 1299, 1458 Aggebothe (Cod. Esr. 136, 171). Af Mandsnavnet Agge.

Asserbo Oredrev, Melby S., Strø H. Tr. II. 95, 113, k 11 Frederiksværk. — 1162

Aswarboth, 1357 Asworthæbodæ, 1485 Aserbo, 1496 Ascerbo (Cod. Esr. 87, 143, 168, 186). Se videre Ann. f. nord. Oldk. 1851, 217 ff. Af Aswarth.

Audebo, ved Lammefjord, Hagedsted S., Tudse H. Tr. II. 436, g 8 Hagedsted. —

1370 Auethebothe (Scr. VII. 46, jfr. sammesteds S. 111 Auederuth, Auderød), 1408 Agdeboth (Repert. III. 111). Af Auti.

Bangsbo, Hovedgaard, Bangsbo Skov, Bangsbostrand, Flade S., Horns H. Tr. IV.

62, E 32 Bangsbo. — 1364 Bangsboodh. Af Bang eller Band.

Bennebo (Gst. Bendebo), Skamstrup S., Tudse H. Tr. II. 448, e 6 Jyderup. —

1370 Bendebothe (Scr. VII. 46 f.), Sorøbogen: Bendebothe, Bendebothe (Scr. IV. 510, 522), 1408 Bænebothe, Bænebothe (Repert. III. 113). Jfr. H. Olrik, Danske Helgener 389. Af Benne, jfr. Benestorp (Scr. VI. 360).

Bongsbo, en tidligere Bebyggelse paa Læsø. — 1486 Bongsboodh, 1540 Bongsbo (Dipl. Vib. 81 f., 219). Jfr. Bangsbo.

Fredbo Oredrev, Fredbogaard, Græsted S., Holbo H. Tr. II. 89, n 12 Esbønderup.

En fri Sædegaard Frethebo nævnes i 14de og 15de Aarh., 1400 Fredebote (Æ. A. R. I. 56), 1458 Fredebothe (Cod. Esr. 136). Fræthi, et Mandsnavn i K. V. J.

Jørsby, Sb., tæt ved Limfjorden, paa en engrig Halvø, Morsø N. H. Tr. IV. 336,

U 24 Draaby Vig, U 25 Sejerslev. — I 15de Aarh. skrevet Jørsbo og en enkelt Gang Jørsbod (Dueholms Dipl., Reg.). Af Mandsnavnet Jure eller Juris.

Karlebo, Sb., Karlebo Oredrev, Lyng-Kronborg H. Tr. II. 68, o 10 Karlebo. —

K. V. J. Karlæbothæ, 1370 Karlæbothæ, Karlæbothæ (Scr. VII. 56, 111). Af Mandsnavnet Karle.

Vallebo, i Engegn, Hylleholt S., Fakse H. Tr. II. 877, l II Rosendal. — Sorøbogen:

1364 Wallebothe (Scr. IV. 501), o. 1400 Wallæbothæ. 1421 Wallebode (Repert. III. 292). Af Mandsnavnet Vale (jfr. Vallerød).

¹ Jfr. Espersens Ordbog, Gjijllesbo og Gjijllesbone (Bonde, som har forpagtet et Gildes Ejendom).

Vallebo Skov, Vallebogaard, Ø.-Egesborg S., Baarse H. Tr. II. 943 f., k V Øster Egesborg. — 1370 Vallæbothæ (Scr. VII. 8).

Veksebo, i Skovegn, Asminderød S., Lyng-Kronborg H. Tr. II. 58, o 11 Fredensborg. — 1158 Wixebodhe, 1458 Wixebodhæ (Cod. Esr. 123, 137). Formodentlig af Veseti, Vesti, Visti.

II. Nær beslægtet med denne Række Stednavne, hvor Ejerens, Besidderens eller Brugerens Navn er bleven forbundet med -bo(d), ere de Tilfælde, hvor Forleddet vel ikke angiver Ejerens Navn, men dog henpeger paa ham ved at nævne hans Stilling og Stand.

Bisbo; denne Gaard blev i det 17. Aarh. omdøbt til Brahesborg; den ligger ved Sø og Skov, Gamtofte S., Baag H. Tr. III. 540, K 1 Brahesborg. — 1532 Bisbo, Bispboo (Registr. 407, 479), 1539 Bysbo (Kancellireg. 90), 1553 Byozpbo, Bospbo.

Munkebo, Sb., ved Kertinge Nor, Bjerge H. Tr. III. 442, E 3 Agedrup. Intet vides om, at Klostre have haft Besiddelser her (Engelstoft i Samlinger til Fyns Historie IX. 356 f.), og Stedet nævnes som kongeligt Gods i K. V. J.: Munkæbothæ, Munkæboth (S. 24, 25). 1418 Mwnkkæbothæ (Repert. III. 243). 5. Marts 1570 fik Odense Ret til at have en fri Havn ved Munkebo til Ind- og Udslibning (Kanc. Brevb.).

Nonbogaarde, Non Vandmølle, mellem Hald Sø og Vedsø, Dollerup S., Nørlyng H., $\frac{3}{4}$ Mil fra Asmild Nonnekloster. Tr. IV. 691, P 17 Almind. — o. 1520 Noyndboo, Noyndbo Mølle, 1538 Nundboo (Dipl. Vib. 204, 215), 1587 Nunne Mølle (Brevb.)¹.

Nonnebo(gaard), ved Enge, Moser, Birkende S., Bjerge H. Maaske af Dalum Nonnekloster, $1\frac{3}{4}$ Mil derfra; i Herredet ogsaa Munkebo. Tr. III. 449, E 2 Fravde. — 1580 Nundebo, Nuneboe (Brevb.), 1580, 1582 Nundebo (Kronens Skøder I. 232, 251).

III. Endnu paa en tredje Maade kan et Ejendoms- eller Afstammingsforhold være angivet, nemlig naar Forleddet er Navnet paa en By, hvem disse Boder have tilhørt eller fra hvilken de stamme (jfr. S. 315).

Emmedsbo, Hemmed S., Nørre H. Denne Bebyggelse ligger $\frac{1}{4}$ Mil, Byen Hemmed $\frac{1}{2}$ Mil fra Stranden; formodentlig Hemmeds Boder. Tr. IV. 960, E 19 Bønderup Stavnshoved.

Slagelsebo, en nedlagt Landsby i Slaglille S., Alsted H. Tr. II. 627. — 1248 Slauelsebo (Scr. IV. 564, fejlskrevet i Dipl. Arnm. I. 163), Slauelsebo (Sorøbogen, Scr. IV. 469).

IV. I følgende Navne henvises der til Terrænforhold i Omgivelserne eller til Bodens Anvendelse.

¹ Ogsaa andetsteds findes i 16. Aarh. Nonner skrevet Nynder, Nunder, se Kalkar, Ordbog.

- Fjelby i Lysabild S. paa Als. — 1245 Fialbothæ. Jfr. foran S. 271.
- Gaardbo, en Gaard, Raabjerg S., Horns H. Tr. IV. 45, G 35 Raabjerg Kirke. — Herregaarden Garthbuth nævnes 1335 (Repert. I. 281, Suhm XII. 265).
- Hebo (Gst. Hedebo), ved Hede, Janderup S., V.-Horne H. Tr. V. 723, Z 6 Varde.
- Kallebo Strand. Kalvehaven hed det store Omraade fra St. Jørgens Sø og Vesterport ned til Stranden; nær ved Vandet laa i Haven Boder, som fik Navnet Kalveboder, og dette gik senere over til at være Navn for Farvandet (O. Nielsen, København IV. 354 ff.).
- Nøddebo, Sb., ved Esrom Sø, Holbo H., Halvdelen af Sognet Skov. Tr. II. 83, n 11 Frederiksborg. — 1228 Notaboda (et Pavebrev), 1246, 1304 Nøthebothe, 1299 Nøthæbothe, 1458 Nødebothe, 1499 Nødebo (alle i Cod. Esr.), 1370 Nødæbodhæ, Nødæbotha (Scr. VII. 56, 109). Man kunde ganske vist her tænke paa et Personnavn, et saadant findes i alt Fald i Nølev, 1470 Nøddeløff (Tr. V. 158). Den sædvanlige eller folkelige Forstaaelse er imidlertid at aflede Navnet af en Nød, Hasselnød. Dette Ord findes i Flertalsformen *nytær* i Sk. L. XI. 11 og i Flensborg Stadsret 93, hos Henrik Harpestræng *nul*, *nulæ kyærnæ*, jfr. oldn. *hnót*, f., pl. *hnetr*; det har endnu i en Kogebog fra 14de Aarh. Formen *nul*, *walnuta kiarnæ* (Hist. Tidsskr. V. 540). I det 16de Aarh. og vel ogsaa tidligere havde det Formen Nød.
- Ligesom Ordformen altsaa egentlig ikke taler for, at Navnet er sammensat med en Nød, vilde det jo ogsaa være underligt ikke at benytte Træet eller Busken selv, men dens Frugt i Sættningen med Bod, og Nøddefrugten er vist ellers kun sammensat med -lund eller -skov. Et Kvæghoved, et Nød, hedder i Provinslovene: Sk. L. V. 22: *not*, J. L. II. 35: *nøt*, Er. Sj. L. II. 61: *nøt*, Flensb. Str. 93: *nøtæ krop*, Haderslev Str. 7: *ent nøtt*. Nigles net i K. V. J.'s Broderliste er sandsynligvis Saxos Nicolaus cognomento bos (S. 819) eller Nicolaus Nøth, som denne Mand kaldes i Exordium Caræ Insulæ (Scr. V. 245). Allerede her, men i hvert Fald i Ledingsret, møder os det bløde d: *nødækøth* (Kofod Ancher, Lovhistorie II. 567), og Formen *nøth*, *nød*, synes at være den almindelige i Middelalderens senere Aarhundreder. Derfor synes den Forklaring ubetinget at ligge nærmest, at her har været Boder for Nødene eller for deres Vogter. Det vil da ogsaa kunne forstaaes, at Navnet kommer igen, saaledes:
- Nøddebohuse, Fiskerleje, Torup S., Strø H. Tr. II. 114, j 11 Torup.
- Nöteboda i St. Olofs Sogn, Albo H. — 1313 Nætæbothæ (D. Svec. III. 118). Falkman 222 nævner endnu andre Nötabo'er i Skaane.
- Hyllinge Skovbo, Roholte S., Fakse H.; denne Landsby nedlagdes, da Lindersvold oprettedes i 17de Aarh. Tr. II. 881.
- Skovsbo, Huse, Verninge S., Odense H. Tr. III. 416, I 1 Frederikslund.
- Skovbo, Valsgaard S., Hindsted H. Tr. IV. 493, K 21 Kjelstrup.
- Søbo, se foran S. 359.

Af det foregaaende vil det ses, at Boder forekomme især i Skovegne, hvorfor det skovrige Nordsjælland er saa rigt paa dem, og vi finde dem endnu i vore Dage knyttede til Oredrev. Dernæst findes de ved Indsøer eller Fjorde. I en nyere Tid vise de sig som Fiskerlejer, saaledes Boderne i Hornbæk S. (Tr. II. 56) og Boderne i Aaker S. (Tr. III. 98).

Hermed ere langtfra alle de med -bo sammensatte Navne gennemgaaede. Jeg har kun villet tolke dem, som findes i gamle Kilder eller dog vitterligt stamme fra gammel Tid. I senere Tid og allermost i vore Dage har -bo vundet en almindelig Yndest som Endeled og er indgaaet i mange nydannede Navne.

Liste over Stednavne og deres S sammensætningsled.

(Listen omfatter ikke Stednavne, som ere optagne i de i Afhandlingen meddelte særlige Lister, medmindre Navnets Forled eller Efterled har faaet en vanskelig genkendelig Form eller Navnet tillige enkeltvis har været Genstand for Tolkning. I Listen henvises til Afhandlingens særlige Sidetal.)

A alum 54, 76.	-e 77.	Glemminge 88.	Højer 50.
Aasen 22.	-ed, -et 77, 80.	Glimminge 88.	Højme 61.
Aleme 74.	-ede 77, 80.	Godrem 58.	Hököpinge 113, 115.
Allindemagle 70.	Ege 77, 78.	Grantinge 88.	Høllet 32.
Antvorskov 16.	Egen 92.	Gudhjem 58, 73.	Høm 61, 72.
Aspe 77.	Egum 70.	Gudme 53.	Hönninge 88.
B allen 23.	eið 82.	Gudum 58, 73.	I dum 61, 73.
Bars- 84.	Elle 78.	Gunge 34.	Igen 92.
Bashjerg 83.	Ellinge 89.	Guth 73.	-inge 85.
Basnæs 84.	-else 97.	Gällinge 88.	Isøre 20.
Baste 83.	-en 20.	-h- 74.	-ium 72.
Birke 77.	Endelen 26.	Hadsten 109.	-j adarr 33.
Bisbo 117.	Engom 57, 70.	Halling 87, 92.	Jarsskov 33.
Bjerring 89.	Eske 79.	Ham(me)rum 59, 75.	Jernen 32.
Bjerrum 55, 70.	Espe 79, 91.	Harken 29.	Jernet 32.
Blegind 89.	Espinge 91.	Hasle 79.	Juellinge 86.
Bleking 89.	Esrum 57, 75.	Hatting 87, 92.	Jungen 33.
Bliden 24.	Even 26.	Heding 89.	Junget 33.
Bløden 24.	f ager 16.	Hegnedden 30.	Jyllinge 85.
-bo 115.	Farris 18.	-hem 51, 72.	Jørsby 116.
Bod 71, 115.	Favr- 16.	Herkegaard 29.	K allebo 118.
Bondeby 110.	Fel 26.	Hesle 79.	Karl 111.
Braaderne 24.	Feld 27.	Hevring 90.	Karleby 110.
Brende 90.	Felding 27.	Hindsgavl 30.	Kirkebo 116.
Brokøb 115.	Fjal 26.	Hindsholm 30.	Kjættinge 91.
Brorup 115.	Fjelby 27, 118.	Hjedding 89.	Kjædeby 91.
Brødløs 103.	Fjelgime 57.	Holk 31.	Kregome 62, 74.
Bunken 25.	Fjäre 49.	Hulby 32.	Kullen 19.
-by 106.	Flo(d)en 28.	Hulket 31.	Kvan(d)- 105.
Bøge 78.	Flø(d)en 28.	Hummingen 30.	Kynd- 106.
Bønderby 110.	G ammel 14.	Hus 71.	Kyse 91.
Börninge 88.	Gavl 30.	Hvan- 105.	Kysing 91.
D aasen 25.	Gjessinggaard 58.	Hylken 31.	Kær 109.
Daler 49.	Gildesbo 116.	Härtinge 88.	-køb 113.
Dornæs 47.	Gjødelen 29.	Hæsede 51, 81.	
Dragør 19.		Hætten 31.	

Ledet 34.
 Leide 34.
 Lejodde 34.
 Lem 62.
 Lendum 70.
 Lille 12.
 Lime 62.
 Linderum 62, 75.
 Lonholm 34.
 Lunen 34.
 Lungen 35.
 Lydum 63, 73.
 Løjet 81.
 -løse 97.
 Lösen 104.
 -løssen 105.

Madam 63, 70.
 Magle 12.
 Miste 36.
 Mols 35.
 Mulen 35.
 Møgel 12.
 Møsten 36.

Nissum 63, 73.
 Nonbogaarde 117.
 Nordrup 14.
 Nordskov 14.
 Ny 14.
 Nøddebo 118.

Oddingen 36.
 Okome 64.

Om(m)le 64.
 Ornum 64, 70.
 Orten 20, 64.
 Osen 37.
 Ostenfeld 15.
 Ovenskov 15.

Pletten 37.

Rise 91.
 Risinge 91.
 Rom 65.
 Ruerne 37.
 -rum 75.
 Ryde 91.
 Rylland 38.
 Rødding 91.
 Røjem 65.
 Røllen 38.

Salten 65.
 Sanderum 65, 75.
 Sem 65, 71.
 Sindbjerg 78.
 Skagen 19, 38.
 Skalle 90.
 Skavngaard 38.
 Skerninge 90.
 Skiveren 38.
 Skjern 90.
 Skjerninge 90.
 Skjolden 39.
 Skjørpinge 90.
 Skvatten 40.

Skärpinge 90.
 Slogen 40.
 Slæjen 40.
 Sløjen 40.
 Smækken 41.
 Snagen 41.
 Snare 42.
 Snave 41.
 Sneden 42.
 Snevren 42.
 -snære 42.
 Stade 66, 113.
 Stadil 112.
 Stang- 107.
 -stath 50, 111.
 Stav(n)- 107.
 Stavre- 107.
 -sted 111.
 Stevningen 43.
 Stevns 66, 72.
 stor 12.
 Storby 12.
 Storeheddinge 13.
 Storgaard 13.
 Storning 13.
 Stubbene 44.
 Studekjetje 91.
 Stævneskov 44.
 Sudden 45.
 Svesing 66.
 Sylten 46.
 Sæd 50.
 Sædden 50, 67, 92.
 Søndbjerg 78.

Søndervos 37.
 Søvten 20, 67.

Taars 47.
 Tasken 46.
 Thingsted 112.
 Thisted 112.
 Tim 67.
 Tisted 112.
 Tjære- 108.
 Tornen 47.
 Totten 48.
 Trevad 14.
 Tvevad 14.
 Tøtterne 47.

-um 51 ff.
 Underbjerg 15.
 Usen 37.
 Uwith 82.

Vammen 68, 71.
 Van(d)- 105.
 Vem 68.
 Vesløs 103.
 Vinten 68.
 Virket 48.
 -with 82.
 Vram 69.

Øm 69.
 Ørum 69, 75.
 Øsløs 103.

Études préliminaires sur la composition des plus anciens noms de lieux danois.

Par

JOHANNES STEENSTRUP.

(Résumé du mémoire précédent.)

Chap. 1. L'auteur expose dans ce chapitre le but de son travail. On publie actuellement en Norvège la grande étude inaugurée par le professeur O. Rygh sur les noms de propriétés norvégiens («Norske Gaardnavne»), et dont une dizaine de tomes ont déjà paru. En Suède on a commencé une grande publication analogue sur les noms de lieux suédois («Sverges ortnamn»). L'auteur, qui a déjà traité plusieurs points de la question dans de nombreuses dissertations antérieures, cherche maintenant à préparer la voie ou à faciliter une publication du même genre relative aux noms de lieux danois. La présente étude a spécialement pour but d'indiquer les moyens par lesquels on peut arriver à une solution plus sûre des problèmes considérés ou trouver les justes méthodes à suivre dans l'examen des noms de lieux. De même l'auteur tâche de mettre en lumière les principes généraux qui ont présidé à l'attribution des noms danois. Il essaye en particulier d'interpréter les noms danois par le moyen de ces noms mêmes, de réunir une grande collection de noms de lieux sous leurs formes anciennes et modernes, et de les comparer de toutes les manières possibles. C'est seulement lorsqu'on aura pu tirer de ces matériaux tout ce qu'ils contiennent, qu'il y aura lieu de tenir compte, en interprétant nos noms danois, des noms fournis par les autres pays scandinaves.

Un procédé essentiel que j'ai adopté dans mon travail consiste à interpréter les noms de lieux à l'aide des particularités naturelles et des conditions de terrain propres aux diverses localités, et à noter tout spécialement les particularités naturelles qui se rattachent à tel ou tel élément, toujours le même, soit dans la première partie du nom, soit à la fin. Le colonel Emil Madsen, avec ses études sur les noms de lieux des îles de Séeland et de Samsø (1863; voir p. 252), a été le premier à s'engager sérieusement dans cette voie: il réussit à démontrer le sens des dénominations de nombreuses particularités naturelles. Sans doute on serait en droit de faire des réserves sur la partie philologique des recherches de M. Emil Madsen, et ses appels fréquents à l'anglo-saxon pour l'interprétation des noms devaient le conduire à des conclusions inexactes; mais son travail a eu néanmoins une grande importance pour l'étude des noms géographiques danois. Dans un travail publié récemment par la *Geografisk Tidsskrift* (voir p. 253) M. E. Madsen a poursuivi son enquête dans le sens de ses recherches antérieures; il a essayé de donner un aperçu de la manière dont les diverses catégories de noms de lieux danois se retrouvent disséminées sur de grandes

régions européennes ou ont des parallèles dans beaucoup de pays. Mais il ne convient certainement pas de traiter de la sorte les noms de lieux comme une unité. Même si une terminaison identique se retrouve chez un autre peuple, ce peuple peut l'avoir employée dans une toute autre signification, à une époque toute différente, et en la combinant avec des éléments de nature différente. Une pareille méthode peut faire commettre des erreurs à chaque pas, surtout quand on se fonde, comme le colonel Madsen, sur des cartes actuelles sans contrôler la forme ancienne des noms. On doit tenir pour une règle essentielle d'interpréter avant tout les noms de chaque pays avec l'aide que ces noms eux-mêmes nous fournissent, et en examinant à fond leurs formes anciennes.

J'ai donc étudié avec soin les noms de lieux danois dans leurs rapports avec le terrain, la végétation et autres conditions naturelles, et j'ai utilisé pour cela les cartes de l'état-major danois à l'échelle de 1:20,000. En ce qui concerne le Slesvig, je me suis servi des cartes de l'état-major prussien à l'échelle de 1:25,000. Seulement pour les anciennes provinces de l'Est, — aujourd'hui suédoises, — c'est-à-dire la Scanie, le Halland et le Bleking, je me suis trouvé dans des conditions très défavorables, car il n'a été publié pour la Suède qu'un atlas à l'échelle de 1:100,000. Ainsi donc, au cours de mon travail, j'indique toujours à propos de chaque nom de lieu la feuille de carte où se trouve ce nom.

Je suis particulièrement tenu de citer un autre de mes prédécesseurs dans ces études, M. Oluf Nielsen. On reconnaîtra en effet que je me trouve fréquemment sur des voies où il m'avait devancé; et je me réfère bien souvent à ses études qui reposent sur de grandes connaissances historiques et topographiques et témoignent d'un jugement sûr ainsi que d'une fine observation.

M. Oluf Nielsen avait déjà observé que certaines terminaisons telles que -lev, -stath, -thorp, -ryd étaient souvent combinées avec des noms de personnes; et pourtant il n'avait pas vu avec toute la clarté désirable qu'en fait la régularité est un des traits essentiels de l'ancienne formation des noms. J'ai démontré dans plusieurs études antérieures que certaines terminaisons se trouvent pour ainsi dire toujours combinées avec la désignation d'une particularité naturelle, tandis que d'autres terminaisons exigent non moins impérieusement un nom de personne comme premier élément; et j'ai essayé de faire voir combien est faible le nombre des exceptions à ces règles. Ainsi pour plusieurs terminaisons j'ai calculé qu'il n'existe que de 3 à 4 exceptions pour cent noms, et du reste ces infractions aux règles sont le plus souvent faciles à expliquer. La justesse de cette observation a été ensuite confirmée par d'autres que moi, — ainsi par M. S. Nygaard dans ses recherches sur les noms en -bøl. C'est pourquoi partout où je considère les mots pris à la nature, — et c'est surtout des mots de ce genre que traite le présent travail, — je néglige les noms composés dont le premier élément suivant les règles semblerait devoir contenir un nom de personne parce que le second élément est -lev, -sted, -køb, -torp, -bøl, -ryd. Même si à la première vue un nom composé avec ces terminaisons semble contenir un mot désignant une particularité naturelle et compter ainsi parmi les exceptions, j'évite de le comprendre dans mes recherches.

Chap. 2. Règles générales de la formation et de la composition des noms de lieux. Bien qu'il y ait certains noms de lieux qui se composent d'un seul élément (Bro, Eg, Ris), le nom comprend ordinairement deux éléments, et la règle générale veut que ce soient deux substantifs. Les substantifs ainsi réunis désignent tous deux des particularités naturelles, ou bien une désignation empruntée à la nature est jointe à un mot désignant une

habitation (Bro-skov, Eg-by, Ris-bjerg), ou bien encore un nom de personne est combiné avec la désignation d'une particularité naturelle ou d'un mode d'habitation. Quand le premier membre est un nom de personne, ce nom se trouve en règle générale au génitif, bien qu'il y ait des exceptions. Mais lorsqu'il y a combinaison de deux noms pris à la nature ou d'une désignation naturelle et d'un nom d'habitation (Lund-by, Søgaaard), le premier membre n'est presque jamais au génitif.

Un mode de formation beaucoup plus rare consiste à joindre un adjectif descriptif à la désignation proprement dite. Ainsi dans le cadastre du roi Valdemar on ne trouve qu'un petit nombre de noms résultant de la fusion d'un adjectif et d'un substantif.

Il y a cependant deux adjectifs que l'on trouve souvent joints ou combinés avec le nom proprement dit: ce sont *møgel* ou *magle* («grand») et *litle* («petit»); on les emploie pour distinguer deux localités voisines de même nom ou pour distinguer la ville principale et l'agglomération située en dehors et auprès de cette ville. Cependant *møgel* et *magle* ont complètement disparu de l'usage actuel et on les a remplacés par l'adjectif *stor*. Dans les temps anciens et pendant tout le moyen âge *stor* ne fut pour ainsi dire employé que comme particule dans des composés, et il avait une valeur de renforcement; ex. *stormål*, «le grand procès»; comme adjectif, ce mot n'a commencé à devenir d'un usage plus général qu'après le moyen âge.

Les deux formes *møgle* et *magle* ont chacune leur domaine déterminé, la première appartenant à la région occidentale et l'autre à la région orientale du Danemark: le Petit Belt marque la limite. Un autre point à remarquer, c'est que dans le Danemark de l'Est *magle* peut se placer après le nom (*Raabymagle*), tandis qu'en Jutland *møgel* se trouve toujours devant le nom.

On a peu d'exemples anciens d'un nom composé avec une préposition, et des formations de ce genre sont également rares à l'époque actuelle (ex. *Underbjerg*, «sous la montagne»).

Le troisième chapitre examine la question de savoir si l'on employait dans les noms de lieux l'article défini postposé. Remarquons ici que dans la langue de nos lois provinciales du XIIIe siècle il arrivait assez rarement que l'on fit usage de l'article -en, -et; c'est seulement dans la dernière période du moyen âge qu'il devient d'un emploi courant dans la langue. Il n'est pas étonnant que nous retrouvions dans les noms de lieux un état de choses analogue. Le cadastre du roi Valdemar ne présente l'article postposé que dans les endroits où ce document contient un texte descriptif; en revanche l'article fait défaut à tous les noms de lieux. Au XIVe siècle l'article apparaît dans les noms du cap Skagen et du promontoire de Kullen, ainsi que dans deux ou trois autres noms très employés par les navigateurs; mais par ailleurs les noms de lieux sont demeurés sans article pendant tout le moyen âge et longtemps après.

On voit par là qu'il est tout à fait impossible d'expliquer les noms des îles de Fyn («Fionie»), de Hven et de Møn en cherchant l'article dans leur -n final; ces noms sont beaucoup trop anciens pour cela, et du reste cet n a passé dans les vieux noms latins de ces îles: *Feonia*, *Meonia*. Il existe encore un assez grand nombre d'anciens villages se terminant par -en; mais il n'y a là qu'une ressemblance accidentelle, et la terminaison en question contient certainement une abréviation ou une déformation de telle ou telle désinence primitive en -eng, -ing, -sten, -tun, -um, -vin, etc.

Les noms danois ont conservé jusqu'à nos jours leur ancienne forme en ce sens que

dans les temps modernes on ne leur a pas ajouté l'article. Mais nous constatons sur ce point une différence caractéristique entre le Danemark d'une part et d'autre part la Norvège et la Suède. Dans la période ancienne, les noms norvégiens s'employaient de la même façon que les noms danois. Mais au cours du moyen âge il arriva qu'en Norvège le nom reçut très souvent un article postposé, et surtout que l'ancienne forme du pluriel indéterminé fut transformée en un singulier déterminé. Ainsi Ásar devint Ásan, Forsar fut remplacé par Forsan, Liðir par Lian. La même chose se produisit en Suède: les anciennes formes de noms subirent peu à peu l'addition régulière d'un article; et cette constatation s'applique tout particulièrement aux noms de cours d'eau, de lacs, d'îles et de forêts. Il en est résulté une différence fort importante entre le Danemark et la Suède-Norvège. Il est difficile de la traduire en chiffres précis; mais si nous évaluons à 2 pour cent la proportion des noms danois munis de l'article défini, nous trouverions par exemple pour le département norvégien de Trondhjem-sud une proportion de 40 pour cent, et il y a d'autres régions de la Norvège où le chiffre dépasserait 80 %. Disons en ce qui concerne la Suède que dans le gouvernement d'Älvsborg le nombre des noms avec article postposé s'élève à environ 60 %.

Chapitre 4. Ce chapitre, qui est une continuation du précédent, examine un certain nombre de noms de lieux non composés pourvus de l'article. Il y a en effet une catégorie caractéristique de noms de cette espèce qu'il y aurait lieu d'examiner de plus près. Les noms en question ne désignent que rarement des habitations: en règle générale ce sont des noms de cours d'eau, de prairies, de marais et de landes, de rivages, de hauteurs, de champs, de bois et portions de bois, etc. ... Il est possible qu'ils appartiennent à une époque récente, car le plus souvent nous ne les connaissons pas par les documents historiques; mais ils n'en ont pas moins une grande valeur car ils nous font comprendre ce que les populations entendent par ces mots. L'état des lieux nous fournit le moyen de déterminer avec précision ce que veut dire le mot; nous pouvons avec l'aide de ces noms augmenter notre lexique dialectal, ils nous aident puissamment à interpréter des noms jusqu'ici mystérieux et l'on s'aperçoit que beaucoup de mots que nous connaissions seulement par l'ancienne langue sont encore vivants à l'heure actuelle.

J'ai examiné individuellement toute une série de ces noms (pp. 262—292); je les compare avec des noms où le même mot entre comme élément, je les interprète en considérant l'aspect des lieux et en indiquant la présence du mot dans des textes danois ou dans les langues apparentées.

Le **Chap. 5** examine la question des désinences flexionnelles dans les noms de lieux. L'auteur montre que dans la plus ancienne lettre danoise conservée jusqu'à nous, c'est-à-dire dans la lettre de donation du roi Canut en faveur de l'église de Lund (1085) plusieurs noms de lieux présentent encore des désinences flexionnelles quand ils sont régis par une préposition (ex. in Hastathum), mais que cet usage disparaît très vite et que nous n'en trouvons plus de trace dans le cadastre du roi Valdemar (milieu du XIIIe siècle); cependant Fyærum est cité à côté de Fyæra.

Chap. 6. La désinence -um est-elle une ancienne désinence de datif? Je réponds qu'il en est ainsi en ce qui concerne la plus grande partie des noms de lieux en -um. On y a vu ordinairement la modification, survenue au cours des siècles, d'une désinence primitive hem voulant dire «maison, domicile». En Norvège un passage analogue de -heim à -um a été très ordinaire, et quand nous trouvons par exemple le nom de lieu Fleskum à la

fois en Danemark et en Norvège et que dans ce dernier pays nous pouvons remonter à une forme Flesk(h)eimr, il semble bien qu'on ait le droit de conclure pour le Danemark à une forme primitive analogue. On a comparé aussi les noms danois en -um, dont la forme était souvent -em à une époque antérieure, avec les noms anglais et français en -ham et -hem (Buckingham, Hondeghem) et avec les nombreux noms allemands en -heim.

Au temps où furent écrites nos lois provinciales danoises, l'ancienne forme de datif pluriel -um était en train de disparaître; elle n'est d'un emploi assez fréquent que dans la loi scanienne. Mais il faut songer que la plus grande partie des noms de lieux est plus ancienne que le XIIIe siècle, et beaucoup de raisons nous font penser que ces noms ont conservé la forme du datif. Les noms de lieux sont généralement employés à une forme régie: on habite «sur», «près de», «au-dessous» d'une colline, etc. . . .; dans des sources scandinaves comme ailleurs on trouve des expressions comme celles-ci: «dans l'endroit qui s'appelle à Aarhus», ou: «la ville qui s'appelle à Viborg»; et par suite la forme du datif, employée dans des cas de ce genre, a pu se fixer et devenir la forme ordinaire du nom de lieu. En Norvège on était si bien habitué à avoir le datif dans les noms de lieux qu'on a fabriqué de nouveaux noms au datif même à une époque où ce datif avait cessé d'exister dans le langage.

Afin d'être certain de l'interprétation qu'il fallait donner de ces noms en -um, j'ai dressé une liste de tous les noms qui avaient cette désinence en y joignant les noms en -hem et d'autres noms susceptibles d'être pris en considération dans cette enquête. La liste publiée pp. 298—313 contient donc tous les matériaux utiles pour l'étude de cette question; elle se borne à donner ces matériaux sans préjuger de leur interprétation. Cependant j'ai placé un carré □ devant beaucoup de noms en -rum, qui exigent sans aucun doute une explication indépendante.

Un simple coup d'œil jeté sur cette série de noms de lieux nous suffit pour remarquer la particularité qu'ils présentent d'être très courts: en règle générale ils n'ont pas plus de six lettres. Aussi n'ont-ils presque tous que deux syllabes, et même plusieurs sont réduits par contraction à une syllable unique (Høm, Sem). Les noms de trois syllabes constituent essentiellement la catégorie en -rum dont nous traiterons à part un peu plus loin. Déjà la brièveté de tous ces noms suffirait à nous faire penser qu'il ne s'agit là que d'une désinence casuelle. De plus on observe aisément que beaucoup de noms se rapportent d'une façon directe à des particularités naturelles déterminées. Les villes ou villages appelées Bjerrum — ce que l'on traduirait littéralement par «aux montagnes», — sont situées sur des collines. Igum («aux chênes») se trouve près d'une chênaie. Engom («dans les prairies») et Madum (même signification) désignent des villages placés dans une région de prairies caractéristique. Les villages de Seem, Siem («aux lacs») sont dans le voisinage de plusieurs petits lacs ou étangs. Dans aucun cas il n'y a lieu de sous-entendre un -heim perdu ou effacé.

Ajoutez à cela qu'il paraît souvent impossible que le nom de lieu ait pu comporter cet élément -heim. Le mot bod désigne un hangar, une remise, et non pas une habitation humaine proprement dite, un «heim»; or les divers villages appelés Bodum sont situés dans des régions où par suite de la pêche ou de l'exploitation des tourbières il y avait lieu de construire des hangars pour certaines périodes de l'année mais non des habitations stables, des maisons proprement dites. De plus on n'admettra guère que le mot hus, qui veut dire «maison», se soit trouvé combiné avec un mot comme heim, qui veut dire à peu près la même chose. Husum doit donc se traduire par: «dans les maisons». Enfin quelques-uns de

ces noms ne désignent pas des habitations mais des particularités naturelles: lacs, prairies, hauteurs, etc. ... (ex. Fjellum, Hygum, Pugum, Vallum) ou des régions administratives, des districts, des cantons (ex. Fleskum, Stethjum).

On a cru aussi retrouver la forme -hiem (et non hem) dissimulée dans plusieurs noms de lieux qui se terminaient autrefois par -ium. Nous ferons remarquer que dans la période ancienne la forme hiem n'apparaît que tout à fait exceptionnellement à côté de hem. Mais en outre la plupart de ces anciens noms en -ium sont des datifs parfaitement corrects de thèmes appelés thèmes en ja-. Des mots comme nes («promontoire»), stethi («enclume») feraient au datif pluriel nesjum et stethjum. Le nom d'Ithium paraît également contenir une forme correcte. Seulement quand il y a une voyelle longue dans la première syllabe cette interprétation n'est pas possible, et c'est pourquoi Gudium et Lydium doivent s'expliquer d'une autre manière.

Il faut observer en outre que quand nous rencontrons -hem dans des noms comme Guthem, Kornhem, Marthem, Ochem, Smørhem, l'h n'appartient pas à la seconde syllabe du mot, mais à la première. Guthem contient ce même mot guth qui se trouve dans les noms de lieux Thiurguth et Worguth. Marthem contient marth («bois»), et dans les autres noms de lieux on a introduit un h purement graphique conforme aux habitudes de l'orthographe médiévale: il servait à séparer deux syllabes ou à terminer une syllabe fortement accentuée.

Nous examinons ensuite la catégorie des mots en -rum. Il est clair qu'on ne peut les considérer en bloc, car plusieurs d'entre eux, qui ont la même forme courte que la plupart des noms en -um, sont des datifs d'espèce ordinaire. Cette remarque s'applique par exemple à Bjerrum, Farum, Hammerum, Skarum, Smørum, et à un certain nombre d'autres noms. Mais il n'en est pas de même des trisyllabes en -rum, auxquels il faut attribuer une origine différente. Le mot rum désigne un espace libre, ouvert, accessible, par exemple dans un bois ou sur le bord d'un lac; en Suède ces noms en -rum se trouvent fréquemment près des lacs, et tel est aussi le cas en Danemark.

La conclusion principale à laquelle j'aboutis, c'est que la plupart des noms en -um contiennent un datif pluriel. Cela s'explique parce que les noms de lieux ont été couramment employés au datif et que le mot antécédent qui régissait ce cas a disparu. Il se peut aussi que l'ancienne langue ait connu un locatif, du moins pour les noms de lieux.

Dans tous les noms en -um le substantif fléchi a désigné une particularité de la nature.

Chap. 7. On se demande dans ce chapitre si certaines désinences n'ont pas été employées dans la formation des noms de lieux et s'il était nécessaire que la signification originelle de la désinence fût présente à l'esprit des créateurs de noms, ou bien si les noms de lieux n'ont pas été souvent fabriqués d'un façon toute mécanique, par analogie.

Nous démontrons qu'une série de dénominations de bois ou de plantations homogènes ont été formées par l'addition de la désinence -e au nom de l'arbre. Dans la loi séelandaise d'Eric nous trouvons déjà le mot eki («chênaie») formé de ek qui veut dire «chêne». J'explique ensuite comment nous avons des noms de lieux formés avec les mots ask («frêne»), asp («tremble»), birk («bouleau»), bøg («hêtre»), eg («chêne»), el («aune»), hassel («coudrier»), par l'addition de la désinence -e.

Beaucoup de noms de lieux se terminent par -ed, -ede, et comme ils s'appliquent souvent à des forêts, on les explique par une déformation de la désinence with, qui voulait

dire «bois». Cette explication est bonne dans beaucoup de cas; mais dans d'autres la désinence paraît avoir été simplement ajoutée par analogie, d'après certains noms de localités déjà formés de la sorte, et sans qu'on se rendît compte de l'origine de cette désinence. Dans l'Allemagne du Sud et en Suisse nous retrouvons également un suffixe -et qui entre dans la formation de noms de lieux (p. 326).

Le mot *bast*, qui, aussi loin que nous remontions dans l'histoire des langues scandinaves, a signifié simplement «écorce», paraît, si l'on en juge par les nombreux noms de lieux où il se présente, avoir désigné une espèce d'arbre ou un arbuste croissant de préférence dans des régions humides. L'écorce du tilleul, ou tille, était très employée dans l'industrie, mais le tilleul ne pousse pas dans les lieux humides; il semble plutôt que par le mot *baste* on ait voulu désigner une oseraie.

Chap. 8. Les noms en -inge. Le professeur suédois Elof Hellquist a récemment consacré à ces noms une grande étude très pénétrante. Son travail concerne il est vrai tout spécialement les noms fournis par la Suède; mais comme il comprend les noms scaniens et traite aussi de plusieurs noms danois, ses conclusions doivent être considérées comme valables également pour le Danemark. M. Hellquist essaye de démontrer que la grande masse de ces nombreux noms de lieux dérivent de noms de personnes et contiennent des noms de famille au génitif (-inga, -unga), parfois au datif (-ingom, -ungom). Un grand nombre des noms de personnes d'où proviennent les dérivés sont inconnus à l'époque où apparaissent les premiers textes, et nous reportent à une période antérieure à celle des Vikings. Le personnage éponyme était un ancêtre, un chef, un héros de clan. Quand le lieu a été désigné d'après le nom de famille au génitif, on a sous-entendu -by («village»), -land («terre») ou un mot du même genre; mais on a pu également employer le nom de famille sans mot sous-entendu, et par exemple un datif comme *Ettingum* signifie «chez les Ettingues».

Telle est en gros la thèse de M. Hellquist. Je la discute et j'en présente une autre d'après laquelle -ing est une désinence dérivative employée pour les noms de lieux. Les noms de famille que M. Hellquist croit avoir retrouvés n'apparaissent pas dans d'autres sources et, — ce qui est encore plus grave, — l'existence du nom de personne d'où proviendrait le nom de famille ne peut dans la plupart des cas se démontrer dans les pays scandinaves. On ne saurait invoquer ici des parallèles empruntés à l'abondante collection de noms de personnes allemands ou bien aux noms de familles que l'on suppose à l'origine de noms de lieux anglo-saxons, et du reste l'interprétation de ces derniers est très incertaine.

Il est beaucoup plus simple de comprendre -ing comme une désinence de dérivation jointe à tel ou tel mot primitif. Quand nous constatons en danois l'existence de mots comme *Købing* (l'endroit où l'on achète), *Falstring* et *Samsing* (habitants ou originaires de *Falster* et de *Samsø*), nous comprenons comment des circonstances de lieu ont pu se trouver à l'origine de la terminaison -ing, si employée. Ainsi *Bleking* est le lieu où l'on trouve la craie (*blek*); *Bjerring* est précisément situé sur des collines (*bjærge*), *Heding* sur une bruyère (*hede*) et *Skærpinge* sur un terrain sec, infertile (*skarp*, mot-à-mot «aigu, âpre»). C'est pourquoi nous constatons que les mêmes conditions naturelles peuvent produire des dénominations avec ou sans -ing. *Brende* alterne avec *Brænningsy* (champ brûlé), *Hever* avec *Hevring*, *Skalle* avec *Skalling* (le terrain nu, mot-à-mot «chauve»); citons encore, comme noms parallèles: *Espe* et *Espinge*, *Kjædeby* (*Keteby*) et *Kjettinge*, *Kyse* et *Kysing*, *Rise* et *Risinge*, *Ryde* et *Rødding* (*Rything*).

On remarquera en outre qu'en prenant pour base le même mot on peut tout aussi bien former des noms en -um, c'est-à-dire des datifs pluriels, que des noms en -ing (cf. la liste donnée par nous à la p. 336). Or comme tout le monde reconnaît maintenant que les noms en -um, quelle que soit l'interprétation qu'on donne de la désinence, se rapportent à des particularités naturelles, on se trouve amené à supposer aussi des conditions analogues, et non point des noms de familles ou d'individus, à l'origine de nos noms de lieux en -ing.

Dans mon étude intitulée *Danelag* j'avais combattu la tendance qui consiste à chercher l'explication d'expressions scandinaves ou de formules juridiques anciennes en recourant à ce qu'on appelle le trésor commun des peuples goto-germaniques. De même je proteste maintenant contre l'application de ce procédé à l'interprétation des noms de lieux. Naturellement plus dangereuse encore est la méthode qui consiste à chercher des appuis dans toute l'étendue du domaine arien. On ne peut arriver de la sorte qu'à des résultats erronés. Mais même quand on s'en tient aux noms en -ing fournis par le domaine germanique, il faut prendre garde d'utiliser des matériaux dont l'interprétation donne encore lieu à des doutes graves. Nous pouvons renvoyer ici à la critique pénétrante que M. J.-H. Round a récemment dirigée contre l'interprétation courante des noms anglo-saxons en -ing (-ingas), d'après laquelle ils contiendraient des noms de familles et témoigneraient d'une colonisation par clans. De même M. F. Kluge vient de démontrer combien était rare en Allemagne, en dehors des familles princières, l'usage de former des noms de familles en -ing, et comment beaucoup de noms allemands en -ingen ont été formés d'une toute autre manière.

Chap. 9. Recherches sur les terminaisons -løse, -by, -sted, -køb, -bo, et sur les modes dont elles se combinent.

Pour interpréter les noms en -løse il faut d'abord dresser une liste de tous les noms de lieux qui ont vraiment une origine de même nature, en laissant hors de compte les noms de lieux qui ont pris accidentellement cette forme au cours des siècles, et en laissant aussi de côté les noms composés avec -løs privatif signifiant «exempt de». Enfin il faut retrouver les véritables formes anciennes des noms (voir les deux listes données pp. 341—346 et pp. 346—347).

Il faut dire qu'on est maintenant arrivé à fixer la signification de cette terminaison -løse. Les noms de lieux de cette catégorie se trouvent toujours près de vastes terrains de prairies ou de landes, ou dans des régions basses et plates. Il faut mettre -løse en relation avec l'anglo-saxon læs et l'anglais actuel lease («pâturage, enclos»). Quelques-uns des premiers éléments avec lesquels se combine -løse semblent aisés à reconnaître; ce sont par exemple les mots Vand («eau»), Kvan («angélique»), Sten («pierre»), Sø («lac»), tandis que d'autres sont plus difficiles à interpréter. Les noms en -løse comptent évidemment parmi les plus anciens noms du pays. Tout ce qu'on peut en dire, c'est qu'ils ont tous une physionomie danoise. Un trait qu'on remarque en eux, c'est que généralement le même nom se présente en deux ou même en plusieurs endroits, ce qui paraît indiquer un rapport étroit entre le premier élément et le second. Toutes les bourgades en -løse ont un grand domaine rural et plus de la moitié d'entre elles possèdent une église.

La terminaison -by ne se combine jamais avec un nom de personne. Le premier élément désigne telle ou telle particularité naturelle ou bien aussi un produit du travail humain (exemple: Broby, de bro, «pont»; Brøndby, de brønd, «puits»). Mais de ces deux catégories de signification, la première est la plus nombreuse; on doit y faire rentrer plusieurs noms

composés avec stavr et stav, car ce mot ne doit pas être assimilé à stav signifiant bâton mais désigne une hauteur faisant saillie, une pointe avancée.

En ce qui concerne le nom de village Tjæreby, il est certain qu'on ne connaît en Danemark le mot Tjære que dans la signification de «goudron»; mais il serait absurde de dériver le nom de lieu du nom de ce produit liquide. Comme toutes les localités ainsi dénommées se trouvent en des points où l'eau abonde ou sont environnées de prairies, nous pouvons être à peu près certains qu'il a existé en Danemark un mot correspondant au nordique tjörn, norvégien moderne tjern, vieux suédois tiærn, signifiant «trou d'eau».

On a voulu former une troisième classe de noms de lieux en -by avec des noms que l'on supposait contenir des désignations collectives, par exemple Karleby, interprété comme «Karlenes By», «le village des garçons». Mais ce nom a une toute autre origine. Des noms de lieux comme Karlum, Burkarl, Valkärä (Walkerle) nous montrent qu'il doit y avoir eu en Danemark un mot Karl, lequel était une autre forme du danois moderne Kiær, ancien nordique Kjarr (buisson, arbuste, et spécialement arbuste poussant dans un sol humide): c'est ce mot qui a dû entrer comme élément dans le nom de lieu.

-sted est une des terminaisons les plus répandues dans tous les pays scandinaves, et le premier élément est toujours un nom de personne. En Danemark les localités ainsi dénommées paraissent rarement situées dans un terrain très coupé. La forme non composée Stade ne s'applique qu'à des agglomérations situées sur un terrain plat.

-køb signifie «achat, terre achetée». Cette terminaison a toujours comme premier élément le nom au génitif de l'individu qui a acquis le domaine (Ebbe-køb, Svens-køb) ou bien le nom de la situation sociale occupée par l'acquéreur (Kungs-køb, «acquisition du roi»; Husfru-køb, «achat de l'épouse»).

-bo est le plus souvent la forme contracte de l'ancien mot -bothæ, qui veut dire «hangars». Le premier élément est formé par le nom du propriétaire de ces hangars ou par la désignation de sa profession ou de sa situation sociale (Bisbo, Munkebo, Nonbo, hangars de l'évêque, des moines, des religieuses). Les noms en -bo se rencontrent particulièrement dans des régions de forêts, près de grandes tourbières et le long des côtes.